Петър Кърджилов
(България, Институт за изследване на изкуствата, сектор „Екранни изкуства“, Българска академия на науките)

Petar Kardzhilov
(Bulgaria, Institute of Art Studies, Department of Screen Arts, Bulgarian Academy of Sciences)

Bogdan Stimov
Publications about the “Bulgarian national film” in the Austro-Hungarian, German, British and Bulgarian periodicals (1916–1917)

Abstract: The First World War (1914–1918) was in full swing when, in early March 1916, the filming for the feature film *Bogdan Stimov* began in the village of Boyana and the Vrana Residence in the vicinity of Sofia. Starring a cast of first-rate actors from the Vienna Burgtheater, it was directed by the then famous German film director Georg Jacoby and produced by the Austrian-Hungarian Film Industry Ltd. and the Berlin-based Projektions-AG Union (Union Film, or PAGU). This is why the filming subsequently continued near Vienna (in the town of Wiener Neustadt) and at the Projektions-AG Union’s premises in the Berlin district of Tempelhof. The official premiere, to which the elite of the Habsburg Empire flocked, took place on 10 May 1916 in the Great Hall of the Vienna Music Society. The screenings of the film throughout Austria-Hungary and Germany were accompanied by the appearance of hundreds of articles, reviews, advertisements and announcements in the local periodical press, which heaped *Bogdan Stimov* with descriptions such as “a Bulgarian war charity movie”, “a Bulgarian film drama”, “a Bulgarian national movie”, a film “about the Bulgarian Red Cross”, “a Bulgarian film oeuvre” or simply “a Bulgarian movie”! The film’s director himself described his work as “a Bulgarian movie with a German cast”!

The “Bulgarian trace” in *Bogdan Stimov* was unmistakable and vivid – the film was inspired by the Bulgarian contemporary reality, recent Bulgarian history and Bulgarian folklore. “At the request of Tsarina Eleonora” the screenwriter Alfred Deutsch-Germann wove into the plot “a Bulgarian folk story” (“a Bulgarian fairy tale”), most of the movie was filmed in Bulgaria, its eponymous protagonist was Bulgarian, and, none the least, the Bulgarian tsarina herself was the one to provide the conductor and composer Bruno Gellert “Bulgarian folk motifs” used to compose the film’s musical score, which perfectly fit “the mood of the scenes and the action”. Some of the crowd shots filmed in Bulgaria featured local peasants, whose folk costumes, dances, customs, rituals and music lent most of the film episodes vivid national colour.

But the most sensational thing about *Bogdan Stimov* was the participation of the Bulgarian royal family – Tsar Ferdinand I, Tsarina Eleonora, Princesses Evdokia and Nadezhda – who used their appearance as an occasion to promote “the noble Bulgarian cause abroad”, to exalt “Bulgaria’s glory” and to further the “unification” of the Bulgarian nation. Overcoming public prejudices, the four of them played themselves in a “dignified way” (Ferdinand and Eleonora are considered to be “the first monarchs in Europe to have starred in a feature film”), fully aware that they were thus serving “a beautiful and benevolent cause”, while at the same time lending, as the press put it, “extraordinary importance” and “historical

value" to the cinematographic work. This act, on the one hand, contributed to both the popularity of the royal family and the image of the country they ruled, but, on the other, turned out to be the major reason for the movie's striking unpopularity among the general audience at the time. Ferdinand and Eleonora not only participated in the film but also provided "financial support" to its creators. Bulgaria was thus cast in the role of a producer state, which covered all or part of the costs for the film's production. Presumably, *Bogdan Stimov* was what contemporary cinematographic terminology defines as a "co-production". Until only recently, little was known about the film in Bulgaria, but as it turns out, the Austro-Hungarian, German, British and Bulgarian periodicals from 1916 and 1917 have preserved a wealth of information about the movie. My publication presents this newly discovered, processed and analysed information.

Seite 34 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Nr. 427

Aus Bulgariens grosser Zeit

Bogdan Stimoff

(Schulfrei)

erscheint am

29.

September!

Österr.-ung. Kino-Industrie Ges. m. b. H.

Wien, VII. Bezirk, Neubaugasse 33

Богдан Стимов

За „българския национален филм“ в австро-унгарския, германския, британския и българския периодичен печат (1916-1917)

Първата световна война (1914-1918) е в разгара си, когато на 19 март 1916 г. в постоянната рубрика „Пъстри факти“ на виенското специализирано списание „Кинематографически преглед“[1] излиза съобщението „Филм за българския Червен кръст“.[2]

С балканския влак от Виена за София – пише неговият анонимен автор – потеглиха няколко виенски актьори и актриси. Сред отпътувалите са Георг Раймерс от „Бургтеатър“[3] и г-жа баронеса Морпурго[4], както и директорът Шилер. Целта на пътуването е да се заснемат под патронажа на цар[5] Фердинанд[6] и царица Елеонора[7] български кинокадри в София и Македония. Във филмовата продукция участват дамите Меделски[8] и Кучера, както и господата Раймерс, Франк, Лакнер, Йенсен, Ребергер и Вреде. Сценарият е на Алфред Дойч-Герман по инициатива на президиума на Дамския комитет на „Дружеството за подпомагане на Българския Червен кръст“[9] – графиня Нандине Берхтолд[10],

[1] През разглеждания период (1916-1917) австрийското списание „Kinematographische Rundschau“ (1907-1921), което излиза във Виена и в Берлин, е „орган на цялата кинематографическа индустрия и нейното публично представяне“ („Organ für die gesamte Kinematographen-Industrie und deren Schaustellung“).

[2] Превод от немски – Велко Милоев, превод от унгарски – Лайош Коложи.

[3] „Бургтеатър“ („Burgtheater“, Театърът до замъка), известен още като „Хофбургтеатър“ (Придворен или Императорски театър), е основан във Виена през 1741 г. Считан е за една от най-важните театрални институции в немскоезичния свят. По брой служители и бюджет е „най-големият и най-богатият репертоарен театър в света“.

[4] Баронеса Луси Морпурго-Лавал (Baronesa Lucie Morpurgo-Laval [Morpurga-Laval]) е вероятно потомка на аристократичната фамилия от еврейско-италиански произход Морпурго (италианизирана форма на немското наименованието на словенския град Марибор – Марбург) (бел. на преводача).

[5] В тогавашната немскоезична преса българският цар Фердинанд I е титулован като крал (König), а царица Елеонора като кралица (Königin) (бел. на преводача).

[6] Фердинанд Максимилиан Карл Леополд Мария Сакскобургготски (Ferdinand Maximilian Karl Leopold Maria von Sachsen-Coburg und Gotha, 1861-1948) – германски принц, роден във Виена. Под името Фердинанд I управлява България като княз (1887-1908) и цар (1908-1918) в продължение на 31 години, след което абдикира. Умира в град Кобург (Германия).

[7] Елеонора Каролина Гаспарина Луиза фон Ройс-Кьостриц (Eleonore Caroline Gasparine Louise Prinzessin Reuß zu Köstritz, 22.VIII.1860-12.IX.1917), родена в Требшен (днес Тршебичов в Полша), е – дъщеря на немския принц Хайнрих IV Ройс-Кьостриц (потомък на Вилхелм Завоевателя) и принцеса Луиза Каролина Ройс-Грайц. Българска княгиня (1908) и царица (1908-1917) като втора съпруга на цар Фердинанд I. Като самарянка от 16-тата си година работи за Червения кръст в Германия, Австро-Унгария и Русия, където по време на Руско-японската война (1904-1905) е милосърдна сестра в Далечния Изток. В България живее само едно десетилетие, но оставя дълбоки следи със своята благотворителност и дарителство. Умира в Евксиноград и бива погребана в двора на Боянската църква. Срв. Кърджилов 2021.

[8] Лоте Меделски (Lotte Medelsky, 1880-1960) е дългогодишна актриса и звезда на „Бургтеатър“, за чийто почетен член е провъзгласена през 1924, съпруга на големия австрийски актьор от същия театър Ойген Франк (Eugen Frank), който също участва във филма „Богдан Стимов“.

[9] Präsidium des Damenkomitees des „Hilfsvereines für das Bulgarische Rote Kreuz“.

[10] Фердинандине (Нандине) фон Берхтолд (Ferdinandine (Nandine) Johanna Nepomucena Gräfin Károlyi de Nagykároly, 1868-1955) – съпруга на граф Леополд фон Берхтолд (Graf Leopold Anton Johann Sigismund Josef Korsinus Ferdinand Berchtold von und zu Ungarschitz, Frättling, und Püllütz, 1863-1942), политик, дипломат, като министър на външните работи на Австро-Унгария (1912-1915) ангажиран с проблемите на Балканите.

баронеса Хеда фон Шкода и Берта Франкл-Шайбер. В случая става дума за българска приказка, която по желание на царица Елеонора Българска е втъкана от автора във филма. Творбата, доходите от която ще бъдат предоставени изцяло за благотворителни цели, се продуцира от Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД и от берлинската фирма „Унион“. Г-н Георг Раймерс, който, както и другите артисти от „Бургтеатър“, са на разположение на патриотичното начинание напълно безкористно, ще пребивава в България десет дни (Allerlei. Der Film für das bulgarische Rote Kreuz. – Kinematographische Rundschau, № 419, 19.III.1916, c. 6-7).

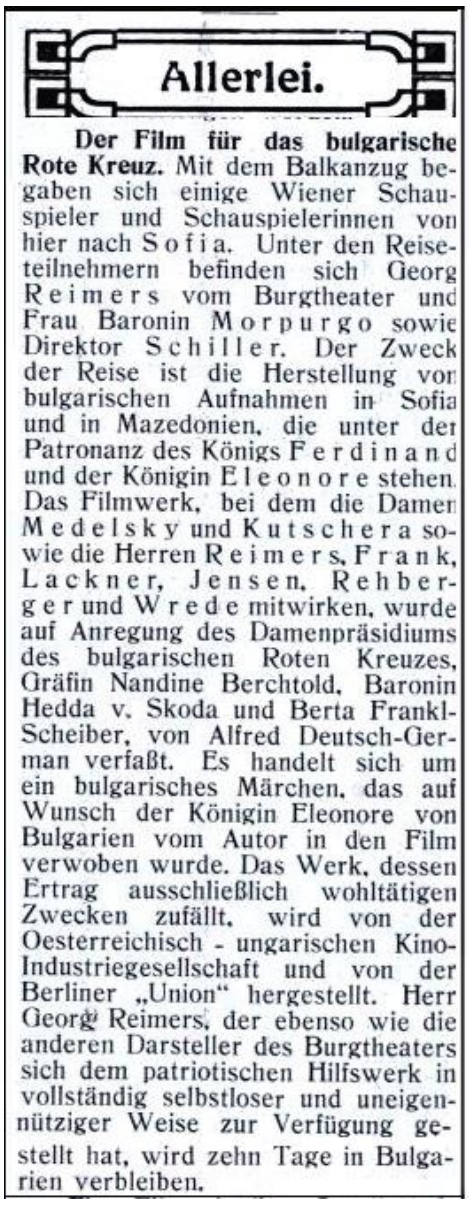

Allerlei.

Der Film für das bulgarische Rote Kreuz. Mit dem Balkanzug begaben sich einige Wiener Schauspieler und Schauspielerinnen von hier nach Sofia. Unter den Reiseteilnehmern befinden sich Georg Reimers vom Burgtheater und Frau Baronin Morpurgo sowie Direktor Schiller. Der Zweck der Reise ist die Herstellung von bulgarischen Aufnahmen in Sofia und in Mazedonien, die unter der Patronanz des Königs Ferdinand und der Königin Eleonore stehen. Das Filmwerk, bei dem die Damen Medelsky und Kutschera sowie die Herren Reimers, Frank, Lackner, Jensen, Rehberger und Wrede mitwirken, wurde auf Anregung des Damenpräsidiums des bulgarischen Roten Kreuzes, Gräfin Nandine Berchtold, Baronin Hedda v. Skoda und Berta Frankl-Scheiber, von Alfred Deutsch-German verfaßt. Es handelt sich um ein bulgarisches Märchen, das auf Wunsch der Königin Eleonore von Bulgarien vom Autor in den Film verwoben wurde. Das Werk, dessen Ertrag ausschließlich wohltätigen Zwecken zufällt, wird von der Oesterreichisch - ungarischen Kino-Industriegesellschaft und von der Berliner „Union“ hergestellt. Herr Georg Reimers, der ebenso wie die anderen Darsteller des Burgtheaters sich dem patriotischen Hilfswerk in vollständig selbstloser und uneigennütziger Weise zur Verfügung gestellt hat, wird zehn Tage in Bulgarien verbleiben.

Съобщението в сп. „Кинематографически преглед“ (19 март 1916)

Така благодарение на сп. „Кинематографически преглед“ бликва изворът на ставащия все по-пълноводен информационен поток, посредством който австрийският печат огласява началото на киноснимки, инициирани от Българския Червен кръст (БЧК) и осъществявани „под патронажа“ на българската царска двойка от две

филмопроизводителни дружества – австро-унгарско и германско. След една седмица (в следващия си брой) изданието препечатва част от интервю, дадено от Георг Раймерс за в. „Нов виенски дневник“[11], публикувано там на 23 март.

26.03.1916: Интервю с Георг Раймерс в „Кинематографически преглед“

Дворцовият артист Георг Раймерс – започва материалът, – който заради кино-снимки за българския Червен кръст прекара близо седмица със съпругата си в София, днес се завърна във Виена. По време на своя престой в българската столица Раймерс, който играе главната роля във филм по сценарий на писателя Дойч-Герман, бе удостоен с вниманието на цар Фердинанд и царица Елеонора, изразено нееднократно, включително с отличаването му с престижен български орден.

Непосредствено след завръщането си артистът бе така любезен да разкаже пред журналист следното за пребиваването си в София:

„Със съпругата ми пристигнахме в петък вечерта, 17-и този месец, на Софийската гара, където ни очакваха баронеса Морпурго, която също играе във филма, и царският флигел-адютант[12], който с автомобил ни отведе до хотела. На другия ден [18 март по Григорианския календар[13] (нов стил) и 5 март по валидния тогава в България Юлиански календар (стар стил)] започнаха снимките в околностите на София. Действието на филма накратко е следното. Един семеен български селянин бива несправедливо обвинен в убийство на свой съперник и забягва в Америка. Там след двайсет години заема поста на директор на фабрика. При избухването на настоящата война и след решението на България да се включи в нея срещу Антантата[14], героят решава да напусне Америка, не желаейки да участва в производството на муниции, които ще бъдат използвани срещу неговото отечество. Пътуването му по море бива съпроводено от редица опасности, породени в резултат от нападения на бойни кораби и подводници. Накрая параходът, с който се придвижва, бива спасен от съюзническа подводница и благополучно акостира в Пула[15]. Следват битки в редовете на армията на Макензен[16], а кулминация на филма е участието на героя в похода на българите за освобождението на Македония, от който той се завръща като победител, бива помилван от царя и зачислен в българската армия.

По време на престоя ми в околностите на София бяха заснети началните сцени на филма, в които младият български селянин, когото трябваше да играя, все още се намира в родината си. В снимките участваха много български селяни – все високи, силни, красиви мъже, чието спокойствие и сериозност много ми допаднаха. Докато течаха първите снимки в Бояна, които се осъществиха в разкошно време – в момента в България всичко е разцъфтяло – царят мина случайно

[11] „Neues Wiener Journal“ (1893-1939) – „unparteiisches tagblatt“ („надпартиен ежедневник“) без определена политическа линия.

[12] Генерал-майор Алекси Стоянов Стоянов.

[13] Въведен в България със закон, гласуван от Народното събрание на 14.III.1916, според който 31.III.1916 (по Юлианския календар) става 14.IV.1916 (според Григорианския календар).

[14] Антантата – военно-политически блок на Британия, Франция и Русия от 1907 г. (Съглашение), който през Първата световна война воюва срещу Централните сили.

[15] Пула (Pola, Pula) – пристанищен град на Адриатическо море, днес в Хърватия, но до края на Първата световна война в Австро-Унгария, на чиято военноморска флота е главна база.

[16] Август фон Макензен (Anton Ludwig Friedrich August von Mackensen, 1849-1945) – пруски генерал-фелдмаршал, общ главнокомандващ на съюзническите войски на Балканите по време на Първата световна война.

с автомобила си покрай нас. Той бе много учуден да ме види на полето в български национален костюм и ме поздрави благосклонно.

В понеделник, 19-и март [ако денят наистина е бил понеделник, би трябвало да става дума за 20 март], бяхме поканени от царя на закуска в неговия извънградски дворец Врана заедно със съпругата ми и останалите участници – баронеса Морпурго, актьорът Ребергер, директорът Шилер от Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД, режисьорът Якоби и операторът Грочер [Grotscher]. Дворецът е окръжéн от прекрасен парк, засаден от самия цар, в който цъфтят най-редки цветя. Цар Фердинанд ни посрещна най-любезно. След закуската ме отведе в кабинета си и разговаря с мен цял час. Следващата вечер баронеса Морпурго, моята съпруга и аз бяхме гости на цар Фердинанд и царица Елеонора в техния дворец в София. Практично поддържаният дворец има цяла редица разкошни зали, украсени с картини и големи живописни платна със сцени на битки от историята на България.

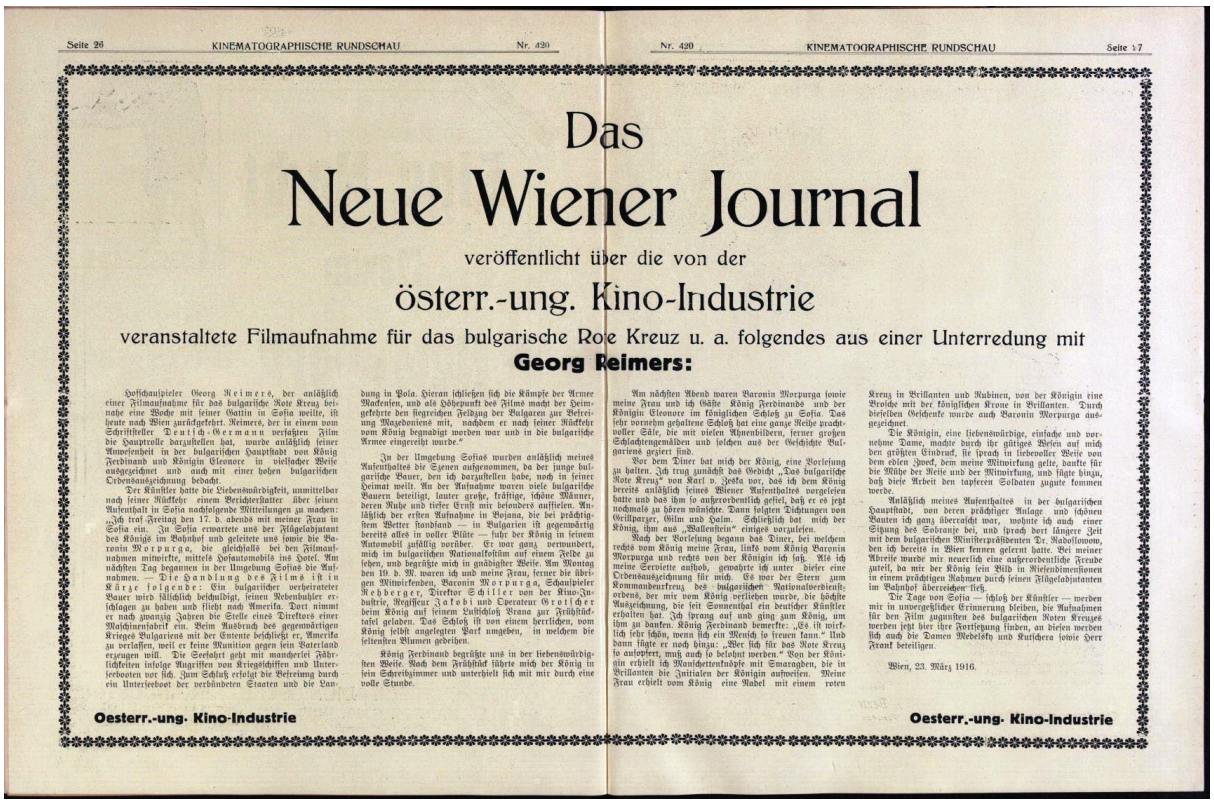

Seite 26 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Nr. 420

Nr. 420 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Seite 27

Das
Neue Wiener Journal
veröffentlicht über die von der
österr.-ung. Kino-Industrie
veranstaltete Filmaufnahme für das bulgarische Rote Kreuz u. a. folgendes aus einer Unterredung mit
Georg Reimers:

Hofschauspieler Georg Reimers, der anläßlich einer Filmaufnahme für das bulgarische Rote Kreuz beinahe eine Woche mit seiner Gattin in Sofia weilte, ist heute nach Wien zurückgekehrt. Reimers, der in einem vom Schriftsteller Deutsch-Germann verfaßten Film die Hauptrolle darzustellen hat, wurde anläßlich seiner Anwesenheit in der bulgarischen Hauptstadt von König Ferdinand und Königin Eleonore in vielfacher Weise ausgezeichnet und auch mit einer hohen bulgarischen Ordensauszeichnung bedacht.

Der Künstler hatte die Liebenswürdigkeit, unmittelbar nach seiner Rückkehr einem Berichterstatter über seinen Aufenthalt in Sofia nachfolgende Mitteilungen zu machen: „Ich traf Freitag den 17. d. abends mit meiner Frau in Sofia ein. Zu Sofia erwartete uns der Flügeladjutant des Königs im Bahnhof und geleitete uns sowie die Baronin Morpurga, die gleichfalls bei den Filmaufnahmen mitwirkte, mittels Hofautomobils ins Hotel. Am nächsten Tag begannen in der Umgebung Sofias die Aufnahmen. — Die Handlung des Filmes ist in Kürze folgende: Ein bulgarischer verheirateter Bauer wird fälschlich beschuldigt, seinen Nebenbuhler erschlagen zu haben und flieht nach Amerika. Dort nimmt er nach zwanzig Jahren die Stelle eines Direktors einer Maschinenfabrik ein. Beim Ausbruch des gegenwärtigen Krieges Bulgariens mit der Entente beschließt er, Amerika zu verlassen, weil er seine Munition gegen sein Vaterland exportieren will. Die Seefahrt geht mit mancherlei Zwischenfällen infolge Angriffen von Kriegsschiffen und Unterseeboten vor sich. Zum Schluß erfolgt die Befreiung durch ein Unterseeboot der verbündeten Staaten und die Landung in Pola. Hieran schließen sich die Kämpfe der Armee Mackensen, und als Höhepunkt des Films macht der Heimgekehrte den siegreichen Feldzug der Bulgaren zur Befreiung Mazedoniens mit, nachdem er nach seiner Rückkehr vom König begnadigt worden war und in die bulgarische Armee eingereiht wurde."

In der Umgebung Sofias wurden anläßlich meines Aufenthaltes die Szenen aufgenommen, da der junge bulgarische Bauer, den ich darzustellen habe, noch in seiner Heimat weilt. An der Aufnahme waren viele bulgarische Bauern beteiligt, lauter große, kräftige, schöne Männer, deren Ruhe und tiefer Ernst mir besonders auffielen. Anläßlich der ersten Aufnahme in Bojana, die bei prächtigstem Wetter standfand — in Bulgarien ist gegenwärtig bereits alles in voller Blüte — fuhr der König in seinem Automobil zufällig vorüber. Er war ganz verwundert, mich im bulgarischen Nationalkostüm auf einem Felde zu sehen, und begrüßte mich in gnädigster Weise. Am Montag den 19. d. M. waren ich und meine Frau, ferner die übrigen Mitwirkenden, Baronin Morpurga, Schauspieler Rehberger, Direktor Schiller von der Kino-Industrie, Regisseur Jakobi und Operateur Grotscher beim König auf seinem Lustschloß Vrana zur Frühstückstafel geladen. Das Schloß ist von einem herrlichen, vom König selbst angelegten Park umgeben, in welchem die seltensten Blumen gedeihen.

König Ferdinand begrüßte uns in der liebenswürdigsten Weise. Nach dem Frühstück führte mich der König in sein Schreibzimmer und unterhielt sich mit mir durch eine volle Stunde.

Am nächsten Abend waren Baronin Morpurga sowie meine Frau und ich Gäste König Ferdinands und der Königin Eleonore im königlichen Schloß zu Sofia. Das sehr vornehm gehaltene Schloß hat eine ganze Reihe prachtvoller Säle, die mit vielen Ahnenbildern, ferner großen Schlachtengemälden und solchen aus der Geschichte Bulgariens geziert sind.

Vor dem Diner hat mich der König, eine Vorlesung zu halten. Ich trug zunächst das Gedicht „Das bulgarische Rote Kreuz" von Karl v. Zeska vor, das ich dem König bereits anläßlich seines Wiener Aufenthaltes vorgelesen hatte und das ihm so außerordentlich gefiel, daß er es jetzt nochmals zu hören wünschte. Dann folgten Dichtungen von Grillparzer, Gilm und Halm. Schließlich bat mich der König, ihm aus „Wallenstein" einiges vorzulesen.

Nach der Vorlesung begann das Diner, bei welchem rechts vom König meine Frau, links vom König Baronin Morpurga und rechts von der Königin ich saß. Als ich meine Serviette aufhob, gewahrte ich unter dieser eine Ordensauszeichnung für mich. Es war der Stern zum Kommandeurkreuz des bulgarischen Nationalverdienstordens, der mir vom König verliehen wurde, die höchste Auszeichnung, die seit Sonnenthal ein deutscher Künstler erhalten hat. Ich sprang auf und ging zum König, um ihm zu danken. König Ferdinand bemerkte: „Es ist wirklich sehr schön, wenn sich ein Mensch so freuen kann." Und dann fügte er noch hinzu: „Wer sich für das Rote Kreuz so aufopfert, muß auch so belohnt werden." Von der Königin erhielt ich Manschettenknöpfe mit Smaragden, die in Brillanten die Initialen der Königin aufweisen. Meine Frau erhielt vom König eine Nadel mit einem roten Kreuz in Brillanten und Rubinen, von der Königin eine Brosche mit der königlichen Krone in Brillanten. Durch dieselben Geschenke wurde auch Baronin Morpurga ausgezeichnet.

Die Königin, eine liebenswürdige, einfache und vornehme Dame, machte durch ihr gütiges Wesen auf mich den größten Eindruck, sie sprach in liebevoller Weise von dem edlen Zweck, dem meine Mitwirkung gelte, dankte für die Mühe der Reise und der Mitwirkung, und fügte hinzu, daß diese Arbeit den tapferen Soldaten zugute kommen werde.

Anläßlich meines Aufenthaltes in der bulgarischen Hauptstadt, von deren prächtiger Anlage und schönen Bauten ich ganz überrascht war, wohnte ich auch einer Sitzung des Sobranje bei, und sprach dort längere Zeit mit dem bulgarischen Ministerpräsidenten Dr. Radoslawow, den ich bereits in Wien kennen gelernt hatte. Bei meiner Abreise wurde mir neuerlich eine außerordentliche Freude zuteil, da mir der König sein Bild in Riesendimensionen in einem prächtigen Rahmen durch seinen Flügeladjutanten im Bahnhof überreichen ließ.

Die Tage von Sofia — schloß der Künstler — werden mir in unvergeßlicher Erinnerung bleiben, die Aufnahmen für den Film zugunsten des bulgarischen Roten Kreuzes werden jetzt hier ihre Fortsetzung finden, an diesen werden sich auch die Damen Wedekind und Kutschera sowie Herr Frank beteiligen.

Wien, 23. März 1916.

Oesterr.-ung. Kino-Industrie

Oesterr.-ung. Kino-Industrie

Интервю с Георг Раймерс в „Кинематографически преглед“ (26 март 1916)

Преди вечерята царят ме помоли да рецитирам стихове. Първо изпълних стихотворението „Българският червен кръст“ от Карл фон Зеска[17], което вече бях представял пред царя по време на неговия престой във Виена и което толкова много му бе харесало, че пожела да го чуе още веднъж. Последваха стихове от Грилпарцер[18], Гилм[19] и Халм[20]. Накрая царят ме помоли да издекламирам нещо от „Валенщайн“[21].

[17] Карл фон Зеска (Carl von Zeska, 1862-1938) – австрийски театрален актьор и поет.
[18] Франц Грилпарцер (Franz Grillparzer, 1791-1872) – австрийски поет, новелист и драматург.
[19] Херман фон Гилм (Hermann von Gilm, 1812-1864) – австрийски поет.

След рецитацията започна вечерята, по време на която отдясно на царя седеше съпругата ми, отляво – баронеса Морпурго, а аз бях настанен вдясно от царицата. Когато повдигнах салфетката си, под нея открих орден, присъден за мен от царя. Беше звездата към командирския кръст на българския орден за национални заслуги[22] – най-високото отличие, което германски човек на изкуството е получавал след Зонентал[23]. Скочих, приближих се към царя и му благодарих. Цар Фердинанд отбеляза: „Наистина е хубаво, когато някой човек може толкова много да се радва“. След което добави: „Който е дал толкова много за Червения кръст, трябва да бъде и възнаграден“. От царицата получих копчета за ръкавели със смарагди, върху които с брилянти са изписани инициалите на царицата. Съпругата ми получи брошка с червен кръст от брилянти и рубини от царя, а от царицата – брошка с царската корона в брилянти. Със същите подаръци бе почетена и баронеса Морпурго. Царицата – любезна, естествена, скромна и благородна дама, ми направи изключително впечатление с благоприличните си маниери. Тя говори много мило за благородната цел, на която служи моето участие във филма, благодари ми както за търпението, с което съм понесъл несгодите при пътуването, така и за актьорската игра, като добави, че този труд ще е от полза за храбрите войници.

По време на престоя ми в българската столица, от чието разкошно устройство и красиви здания бях напълно изненадан, присъствах и на заседание на Народното събрание, след което разговарях продължително с българския министър-председател Радославов[24], с когото вече се бях запознал във Виена. При отпътуването отново ме споходи изключителна радост. На гарата получих поредния подарък от цар Фердинанд – негов портрет в естествени размери и поставен в разкошна рамка, връчен ми от флигел-адютанта, който бе дошъл да ни изпрати.

Дните в София – каза в заключение артистът – оставиха в мен незабравими спомени. Снимките на филма в полза на българския Червен кръст ще продължат тук [във Виена], като в тях ще се включат дамите Меделски и Кучера, а и господин Франк [Ойген Франк]. Виена, 23 март 1916 (Das Newe Wiener Journal. – Kinematographische Rundschau, № 420, 26.III.1916, с. 26-27).

Реклами за един все още неозаглавен филм

В следващите си три броя (от 2, 9 и 16 април 1916) сп. „Кинематографически преглед“ отпечатва три обширни илюстровани реклами, посветени на филм, чието заглавие все още остава неизвестно. Първата, ширнала се върху две страници, представя посредством четири чернобели фотографии „някои сцени от новия филм за Българския Червен кръст“, посочвайки на два пъти неговия производител – „Австрийско-унгарската киноиндустрия“ (Kinematographische Rundschau, № 421, 2.IV.1916, с. 22-23).

---

[20] Фридрих Халм (Friedrich Halm, псевдоним на Eligius Franz Joseph Freiherr von Münch-Bellinghausen, 1806-1871) – австрийски поет, новелист и драматург.

[21] „Wallenstein“ (1799) – драматична трилогия от немския поет Фридрих Шилер (1759-1805).

[22] В случая най-вероятно става дума за българския орден „Свети Александър“ – втория по старшинство в наградната система на Царство България. Той има шест степени, една от които е Командирският кръст (III степен), който се носи на червена лента за шия, но няма звезда. Такава има Големият офицерски кръст (II степен).

[23] Адолф фон Зонентал (Adolf von Sonnenthal, 1834-1909) – австрийски актьор от виенския „Бургтеатър“, впоследствие негов главен режисьор и директор (до края на 1888).

[24] Васил Христов Радославов (1854-1929) – български политик, следва право във Виена, но се дипломира в Хайделберг (Германия), оглавява Либералната партия (1887-1918), министър-председател на България (1886-1887; 1913-1918).

Втората реклама анонсира върху една страница две „нови сцени от филма за Българския Червен кръст“, непропускайки да огласи името на производителя, придружавайки го този път с неговия адрес и телефонни номера (Kinematographische Rundschau, № 422, 9.IV.1916, с. 22). Третата съобщава същото под заглавие „Още сцени от филма за Българския Червен кръст“ (Kinematographische Rundschau, № 423, 16.IV.1916, с. 21).

Реклами за един все още неозаглавен филм

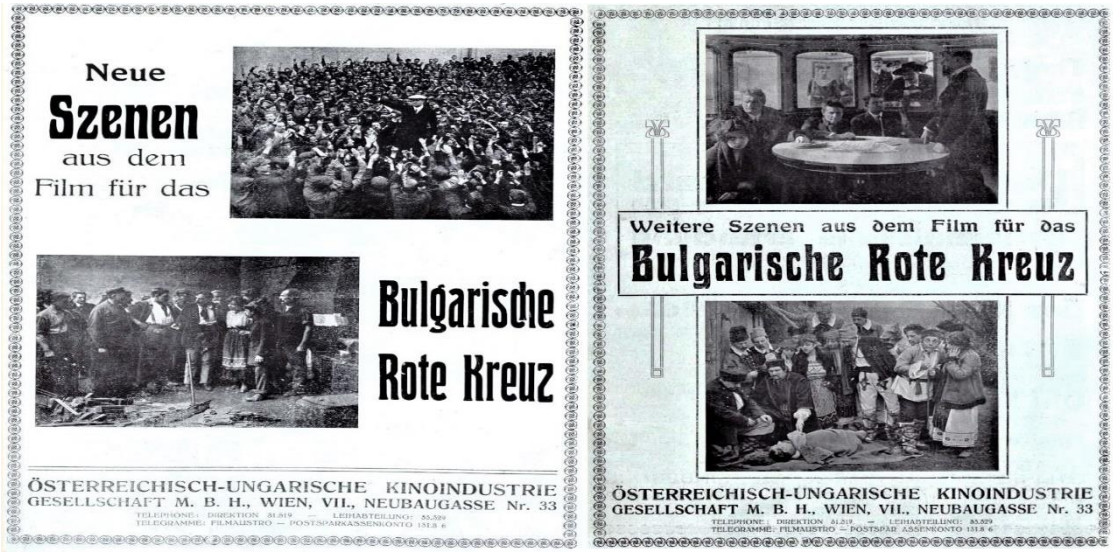

Четвъртата рекламна страница, поместена в броя от 23 април, на пръв поглед не се различава съществено от вече споменатите три. Но в нея за първи път бива обявено заглавието на анонимния до този момент филм – „Богдан Стимов“, допълнено с „жанровата характеристика“ – „драма от великата епоха на България“. От последвалия кратък текст, поставен над единствената снимка, се узнава, че филмът ще бъде прожек-

тиран „в полза на Военното настоятелство[25], на Българския Червен кръст и на Турския Червен полумесец“ (Kinematographische Rundschau, № 424, 23.IV.1916, с. 24).

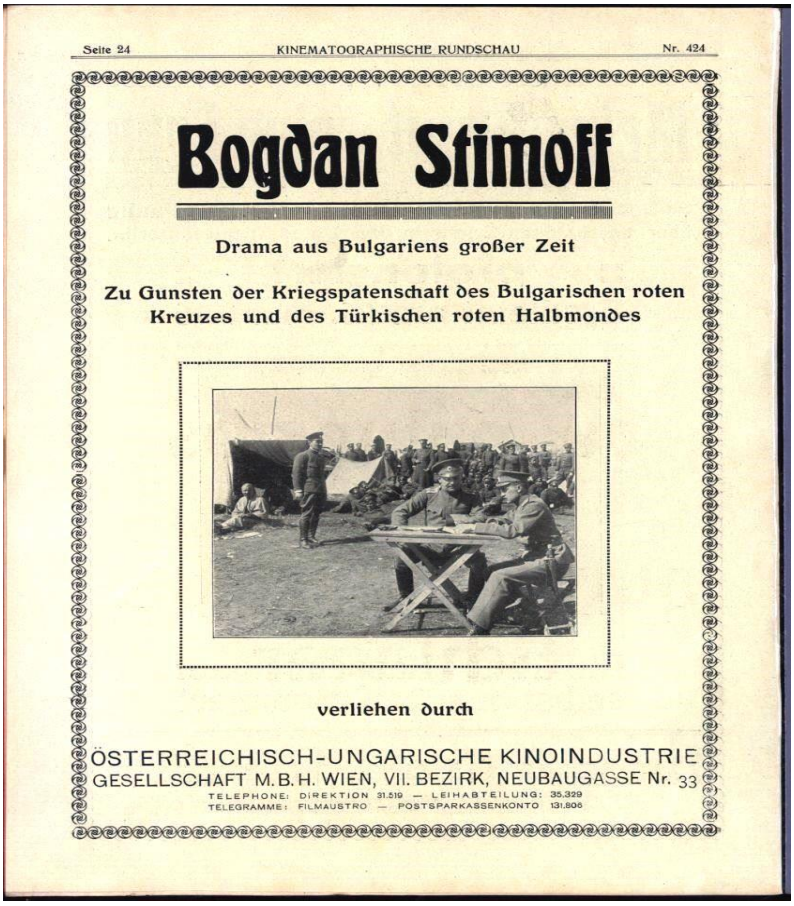
Seite 24 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Nr. 424

Bogdan Stimoff

Drama aus Bulgariens großer Zeit

Zu Gunsten der Kriegspatenschaft des Bulgarischen roten Kreuzes und des Türkischen roten Halbmondes

verliehen durch

ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE KINOINDUSTRIE GESELLSCHAFT M.B.H. WIEN, VII. BEZIRK, NEUBAUGASSE Nr. 33

TELEPHONE: DIREKTION 31.519 — LEIHABTEILUNG: 35.329
TELEGRAMME: FILMAUSTRO — POSTSPARKASSENKONTO 131.806

Заглавието „Богдан Стимов“ се появява за пръв път в „Кинематографически преглед“ на 23 април 1916

В същия брой рубриката „Пъстри филмови факти“ предлага любопитна информация относно хода на работата върху филма, без обаче да спомене неговото заглавие.

> Получихме следното известие – започва текстът, който или е заимстван от берлинско периодично издание, или е кореспонденция, изпратена от Берлин: – Г-н Георг Якоби, успешният режисьор на берлинския „Унион филм“, пребивава понастоящем в Берлин, където монтира филма за Българския Червен кръст. След напрегната и усилна работа филмът вече се е станал безупречен във всяко отношение и г-н Якоби се надява още този месец да бъде приет от цар Фердинанд, за да води лично прожекцията на това филмово произведение. Особена заслуга за качествата на тази забележителна творба следва да признаем и на оператора на „Унион“, един датчанин на име Граатя [Graatja]. По време на снимките този отличен оператор не се е уплашил от никакви опасности и е заснел кадри от летящ на височина над 600 метра аероплан. Преди да отпътува за Берлин, г-н Якоби е завършил в удивително краткия срок от четири снимачни

[25] Kriegspatenschaft (Военно настоятелство или Военно настойничество) – военновременна благотворителна инициатива, в която се включват имотни граждани, подпомагащи като настойници деца в нужда с месечни вноски от 12-14 крони. „Акцията Kriegspatenschaft“ е институционализирана, има свой Kuratorium (опекунство, попечителство), където централно постъпват приходите от дейности като прожекциите на „Богдан Стимов“ например. https://ww1.habsburger.net/de/kapitel/die-mobilisierung-der-wiegen).

дни и едно друго филмово произведение[26], драма в три действия, с дължина от приблизително 1,200 метра, която ще бъде обработена от Александер Мертенс [Alexander Mertens]. От актьорите в тази филмова творба нека спомена дамите Маргит Туман [Margit Thumann], Лона Шмит [Lona Schmidt], Едит Мелер [Edith Meller], Леа Зайдл [Lea Seidl] и господата Карл Гьоц, Ханс Лакнер, Фриц Кортнер [Fritz Kortner], Фриц Вреде и Йенсен“ (Film-Allerlei. – Kinematographische Rundschau, № 424, 23.IV.1916, с. 41).

* * *

Wir erhalten folgende Mitteilung: Herr Georg Jacobi, der erfolgreiche Regisseur der Berliner Union weilt derzeit in Berlin, um dort den Film für das bulgarische Rote Kreuz zusammenzustellen. Nach anstrengender mühevoller Arbeit ist nunmehr der Film in jeder Beziehung tadellos gelungen und hofft Herr Jacobi, noch im Laufe dieses Monates vom König Ferdinand empfangen zu werden, um persönlich die Vorführung dieses Filmwerkes zu leiten. Redliche Verdienste um das Gelingen dieses hervorragenden Bildes gebührt auch dem Operateur der Union, einem Dänen namens Graatja. Bei den Aufnahmen scheute dieser ganz ausgezeichnete Operateur vor keinen Gefahren zurück und machte Aufnahmen aus einem Aeroplan in der Höhe von über 600 Metern. Vor seiner Abreise nach Berlin stellte Herr Jacobi auch ein zweites Filmwerk, ein dreiaktiges Drama in der Länge von ungefähr 1200 Metern, das von Alexander Mertens bearbeitet wurde, in der staunenswerten kurzen Frist von vier Aufnahmen fertig. Als Darsteller in diesem Filmwerk seien die Damen Margit Thumann, Lona Schmidt, Edith Meller, Lea Seidl und die Herren Karl Götz, Hans Lackner, Fritz Kortner, Fritz Wrede und Herr Jensen genannt.

* * *

От тази информация става ясно, че режисьорът Георг Якоби
монтира филма за Българския Червен кръст „понастоящем“ в Берлин

В последния ден на месец април „Кинематографически преглед“ най-сетне огласява датата на предстоящата премиера посредством съобщение, озаглавено „Българският национален филм“.

На 10 май в Голямата зала на Музикалното общество[27] ще се състои премиерата на българския национален филм „Богдан Стимов“ в полза на Военното настоятелство, на Българския Червен кръст и на Турския Червен полумесец.

[26] Става дума за филма „Вторият живот“ („Das zweite Leben“, 1916).

[27] Общество на любителите на музиката (Gesellschaft der Musikfreunde) – основано във Виена през 1812, е известно и като Дружество на приятелите на музиката, Виенско музикално сдружение (Wiener Musikverein), Музикално общество. Тъкмо то е притежател на сградата във Вътрешния град – I район на Виена, който е същинският център на столицата. Монументалното здание, наричано Wiener Musikverein, е седалище на Виенската филхармония, а неговата концертна зала (Großer Saal) е прочута със своята акустика и архитектура (бел. на преводача).

Филмът бе направен под патронажа на царя и царицата на България, а в главните роли са актьорите от „Хофбургтеатър“ Лоте Меделски, Георг Раймерс, Тили Кучера и Ойген Франк, както и баронеса Морпурго-Лавал и господата Вреде, Лакнер, Гьоц, Йенсен и Ребергер. Повечето от снимките за тази филмова творба, която поради специалното съдействие на българския царски двор придоби извънредно значение, са направени в София и Македония. Музиката към филма е композирана по български народни мотиви, предоставени от царица Елеонора. През месец май ще се състоят премиерите в Берлин, София и Константинопол. Първото представление е насрочено за 10 май във Виена. Членовете на Виенското общество ще присъстват на премиерата, приходите от която ще бъдат за Военното настоятелство, Българския Червен кръст и Турския Червен полумесец. Билетите, които все още са на разположение, могат да се закупят във Военното настоятелство, 1 район, „Херенгасе“ 7, в дворцовата музикална търговска къща „Гутман“, 1 район, „Хофопера“ (Allerlei. Der bulgarische Nationalfilm. – Kinematographische Rundschau, № 425, 30.IV.1916, с. 6).

Allerlei.

Der bulgarische Nationalfilm. Am 10. Mai findet im großen Musikvereinssaal die Erstaufführung des bulgarischen Nationalfilms „Bogdan Stimow“ zugunsten der Kriegspatenschaft, des bulgarischen Roten Kreuzes und des türkischen Roten Halbmondes statt. Der Film wurde unter der Patronanz des Königs und der Königin von Bulgarien hergestellt und bringt die Mitglieder des Hofburgtheaters, Lotte Medelsky, Georg Reimers, Tilly Kutschera und Eugen Frank, sowie Baronin Morpurgo-Laval und die Herren Wrede, Lackner, Götz, Jensen und Rehberger in den Hauptrollen. Die meisten Aufnahmen des Filmwerkes, daß durch die besondere Förderung durch den bulgarischen Königshof zu größter Bedeutung gelangen dürfte, wurde in Sofia und in Mazedonien vollendet. Die Musik zu dem Film wurde nach dem von Königin Eleonora von Bulgarien zur Verfügung gestellten bulgarischen Nationalmotiven zusammengefügt. Im Verlaufe des Monats Mai findet in Berlin, Sofia und Konstantinopel die Erstaufführung statt. Die Uraufführung ist in Wien für den 10. Mai angesetzt worden. Die Mitglieder der Wiener Gesellschaft werden der Premiere, deren Bruttoerträgnis der Kriegspatenschaft, dem bulgarischen Roten Kreuz und dem türkischen Roten Halbmond zufällt, beiwohnen. Die noch vorhandenen Karten sind in der Kriegspatenschaft 1. Bezirk, Herrengasse 7, und in Guttmanns Hofmusikalienhandlung, 1. Bezirk, Hofoper, zu haben.

„Кинематографически преглед“ пръв обявява и датата на предстоящата премиера

Вестта очевидно моментално се е разнесла из цялата Хабсбургска империя, защото бива засвидетелствана (също на 30 април 1916) и от излизащото в Будапеща на унгарски език специализирано списание „Киноседмица“[28].

[28] „Киноседмица“ („Mozihét“) – основано от Шандор Корда в Будапеща е специализирано седмично списание на унгарски език (1915-1922), известно още и с немското си наименование „Kino-Woche“. Негов редовен сътрудник е Михай Кертес (1886-1962), работил дълги години в Холивуд като кинорежисьор под името Майкъл Къртис и получил „Оскар“ за постановката на култовия филм „Казабланка“ (1942) с Ингрид Бергман и Хъмфри Богарт.

Една стара българска легенда – започва съобщението, озаглавено „Богдан Стимов“ и отпечатано в постоянната рубрика „Разходка“ („Séta“), – е в основата на сюжета на грандиозния филм, създаден за Българския Червен кръст във Виена, който ще бъде прожектиран под заглавието „Богдан Стимов“ на 10-и следващия месец. В пиесата участват видни виенски актьори, включително г-жа Меделски, Раймерс, Тили Кучера, Вреде и други. Кадрите, пълни с интересни сцени, са заснети предимно в Македония и София, но има и такива, показващи подводници, самолети и въздушни битки. Сценарият за филма е написан от Дойч-Герман по поръка на Комитета на Българския Червен кръст в Австрия. Лентата се очаква с изключителен интерес (Séta. Bogdan Stimoff. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 18, 30.IV.1916, с. 28).

Seite 28 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Nr. 426

Bogdan Stimoff

(aus Bulgariens großer Zeit)

wird zugunsten des bulgarischen Roten Kreuzes

Mittwoch, den 10. Mai halb 8 Uhr abends

im großen Musikvereinssaal vorgeführt.

(Musikalische Leitung: Kapellmeister B. Gellert)

Unseren verehrten Kunden stehen Eintrittskarten zur Verfügung

Österr.-ungar. Kino-Industrie Ges. m. b. H.
Wien, VII. Bezirk, Neubaugasse 33

Кинематографически преглед, 7 май 1916

„Кинематографически преглед“ потвърждава премиерната дата на филма и в броя си от 7 май, където отпечатва върху цяла страница реклама, визуализирана с един кадър от филма и съдържаща следния текст:

> „Богдан Стимов“ (от великата епоха на България) се представя в полза на Българския Червен кръст в сряда, 10 май, от 7.30 часà вечерта в Голямата зала на Музикалното общество. (Под диригентството на капелмайстор Б. Гелерт). Билетите са на разположение на уважаемите ни клиенти.

Австр.-унгар. киноиндустрия ООД, Виена, VII район, „Нойбаугасе“ 33“ (Kinematographische Rundschau, № 426, 7.V.1916, с. 28).

10.V.1916: Премиерата във Виена

Следващият брой на „Кинематографически преглед“, излязъл от печат четири дни след споменатата премиера, може да бъде охарактеризиран като „брой на „Богдан Стимов“, защото заглавието на филма фигурира върху цели девет от всичките 66 страници на списанието. Информационният водопад започва да се лее още от първа страница, където като своеобразна „уводна статия“ е отпечатан материалът „Българската царска двойка и драматичният филм“.

Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД представи тази седмица в Голямата зала на Музикалното общество българския военен благотворителен филм „Богдан Стимов“ – започва той, – заснет от берлинската фирма „Унион филм“. Оценка на тази творба ще дадем по-нататък в обичайните ни рубрики, но се чувстваме задължени на това водещо място в нашата медия, в което иначе не поместваме филмови рецензии, да подчертаем твърде специалното морално значение на тази творба. А въпросното морално значение се състои в това, че българският цар и царица, оценили възможностите на киното като целесъобразен инструмент за повдигане на патриотичното чувство всред народа, са решили, че не е под тяхното достойнство да се възползват от тези възможности и в името тъкмо на тази цел да се появят във филма.

Сградата и Голямата зала на Музикалното общество във Виена

Като споменаваме появяването на височайшата съпружеска двойка в тази творба, нямаме предвид някакви актуални хроникални кинокадри, вмъкнати в рамката на действието. Царската двойка поема своето задължение и директно участва в някои епизоди, оказали се водещи в сюжета. Това участие, осъществено по достоен начин, наистина служи на много красива благодетелна кауза, но и е особено почетно признание за кинематографа. Никога досега усилията на киното да надхвърли тривиалното запечатване на актуални моменти, за да се посвети на един съвременен драматичен разказ, не са били признавани от толкова висока позиция. Няма съмнение, че тази интервенция на царя на България в драматичното филмово повествование ще предизвика буря от въодушевление в собствената му страна, а в приятелските държави – както междувременно вече стана при представлението в залата на Музикалното общество, запълнена от най-знатната виенска публика – почтително възхищение пред благородната липса на предразсъдъци у този владетел. За самата

кинематография обаче участието на българската царска двойка във филмова драма е събитие от изключително значение, което най-сетне трябва да принуди пенещите се критикари и завистници да замълчат (Das bulgarische Königspaar und der dramatische Film. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 1).

Отредена за филма е и цялата страница 29, на която бива отпечатана една фотография (кадър от филма) и кратък текст – „Пресата за „Богдан Стимов“ (от великата епоха на България)“ (Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 29). Въпреки своя лаконизъм тази реклама се оказва прелюдия към ширнала се върху цели четири страници подборка от отзиви и рецензии, публикувани в най-авторитетните австрийски периодични издания и посветени както на филма, така и на неговата премиера.

Флагманите на виенската преса за премиерата на „Богдан Стимов“

„Фремденблат“

Първият от тези отзиви е препечатан от в. „Фремденблат“ – виенски всекидневник, излизал в периода 1847-1919. Озаглавен „Богдан Стимов“. Първа прожекция на филма, в който участва цар Фердинанд“, материалът гласи:

> Един цар във филм – това беше най-голямата и най-интересната изненада през вчерашната вечер. Досега сме виждали безброй кинокадри с владетели, осъществени в контекста на текущите за деня теми: снимки на бойното поле, отразяване на паради и тържества, в които присъствието на кайзера или на краля е оставяло тържествен отпечатък, но всички тези сцени, увековечени от оператора според случая и под натиска на необходимостта да се бърза, са правени за деня, заради актуалността.
>
> Този път обаче Фердинанд, царят на българите, и царица Елеонора са приели да участват активно в някои сцени на голямото филмово произведение „Богдан Стимов“, реализирано по инициатива на Комитета, организирал вчерашното представление, и предназначено да допринесе полза на три благотворителни институции, а именно на Българския Червен кръст, на Турския Червен полумесец и на Военното настоятелство. Царица Елеонора Българска, тази постоянно работеща за общото добро дама, е склонила и коронования си съпруг да участва в някои сцени, заснети в София с Георг Раймерс – в подкрепа на благородната цел да се облекчат неволите на многобройните клети войници, които уморени и болни се завръщат в родината. В случая трябва да се признае заслугата на три дами – почетната председателка Нандине Берхтолд, председателката баронеса Хеда Шкода и заместник-председателката г-жа Берта Франкл-Шайбер, дали подтика за направата на този филм, в основата на който Алфред Дойч-Герман майсторски вгражда следния сюжет: Българинът Богдан Стимов (Георг Раймерс) е в родината си, докато не бива несправедливо обвинен в извършване на убийство. Макар и невинен, жена му – в ролята Лоте Меделски – го убеждава да избяга в Америка. След дълги години, прекарани там, той вече е станал богат директор на фабрика и възнамерява да доведе семейството в родината си. Но тъкмо тогава България обявява война на Антантата и Стимов предприема изпълнено с опасности завръщане. Там той измолва от царя позволение да встъпи в редовете на армията, освобождава от робство своите съотечественици и участва в славните дни на България. По специално желание на царица Елеонора сценаристът Дойч-Герман с поетическа деликатност е втъкал в сюжета на филма едно българско народно предание. Рядко може да се види филм като този, отличаващ

се с тъй интересни пейзажни снимки, с толкова силно образно въздействие и с майсторска актьорска игра. Благородното и непринудено изпълнение на царя, вникнал с внимание и разбиране в съдържанието на филма, е достойно за възхищение. Чудесен е епизодът „Царят приема парада на гвардията“ (кадри, които още миналата седмица се появиха в кинопрегледа „Велтбилд“[29]). Не по-малко забележителна е съвместната актьорска игра на царя и Раймерс. Превъплъщенията на Георг Раймерс като български селянин, директор на фабрика и български офицер доказват за пореден път съвършеното му актьорско майсторство. Всички фази от пъстрия си и бурен живот той изобразява неизменно с майсторство и житейска правдивост. Дълбоко въздействащи са сцените, показващи реакциите на работниците в Америка, след като узнават за избухването на войната. Изпълнена със сърдечност е срещата между царя и Стимов в парка на двореца, след като последният дълго е отсъствал от родината си. Този кадър ни дава възможност да се възхитим на чудесната уредба на българския царски дворец и на красивия парк. Цар Фердинанд в съвместна актьорска игра с Георг Раймерс – това е навярно най-интересното място във филма.

Следва пъстра поредица от сцени, в една от които виждаме царицата с двете княгини, позволили да бъдат заснети по време на своята работа в един лазарет, където се грижат за болните. Трите жени се разпореждат тук с всеотдайна любов, обичани и почитани от техните пациенти. Лоте Меделски играе с голямо умение жената на главния герой, излъчването ѝ в сцената край кладенеца е фино и благородно. Тъкмо в тази сцена има един възхитителен момент с участието на очарователната Мариета Пикавер като Феята от кладенеца. Фриц Вреде, Ойген Франк и Ханс Лакнер като Австриеца, Германеца и един антипатичен италианец бяха също тъй блестящи в играта, жестовете и мимиката си. Към тях се присъединяват по най-добър начин баронеса Морпурго-Лавал (като Марица), която навремето бе ангажирана в „Йозефщетер театър“[30], г-н Гьоц от „Фолкстеатър“[31] – великолепен в ролята на селския идиот, Тили Кучера, г-дата Ребергер, Йенсен и други.

И накрая нека споменем неописуемите трудности – двойно по-тежки по време на война, които всички участници е трябвало да преодолеят с достойна за удивление издръжливост заради доброто дело. Тази премиера бе голям успех, който ще бъде последван от неизброими прожекции в името на благородната цел.

[29] „Weltbild“ („Преглед на събитията в света“) – германски кинопреглед.

[30] „Josefstädter Theater“ („Theater in der Josefstadt“) – основан през 1788 и все още действащ театър в Йозефщат, VIII район на Виена.

[31] Volkstheater (наричан до 1945 Немски народен театър, Deutsches Volkstheater) – популярен театър в Нойбау, VII район на Виена. Основан през 1889 като противовес на „Бургтеатър“.

KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU

und Schausteller-Zeitung „DIE SCHWALBE"

ORGAN FÜR DIE GESAMTE KINEMATOGRAPHEN-INDUSTRIE UND DEREN SCHAUSTELLUNG

Erscheint wöchentlich.

Prämiiert mit dem Landespreise und der Goldenen Medaille auf der I. Intern. Kinoausstellung Wien 1912.

Goldene Medaille — Goldene Medaille

Geschäftsstellen: Für Oest.-Ung. u. d. Balkanländer: WIEN VI/1, Gumpendorferstr. 24. (Tel. 8665.) — Für Deutschland: Berlin. Charlottenburg, Sybelstrasse 59. — Für England: John F. Jones & Cie., London. — Für Frankreich: John F. Jones & Cie., Paris 31big Faubourg Montmartre

Abonnementspreise: Für Deutschland und Österreich-Ungarn 1/2jährig Mk. 7.— = K 7.—, 1/1 jährig Mk. 12.— = K 12.— Für das übrige Ausland 1/2jährig K 16.— 1/1jährig K 30.—, — Einzelne Nummern à K 1.— in der Administration und bei allen grösseren Zeitungsverschleissen.

1916 — 14. Mai — Nr. 427

Das bulgarische Königspaar und der dramatische Film.

Die Oesterreichisch-ungarische Kinoindustrie brachte diese Woche im großen Musikvereinssaale den von der Berliner Union aufgenommenen bulgarischen Kriegsfürsorge-Film „Bogdan Stimoff" zur Vorführung. Eine Würdigung dieses Films lassen wir unter der üblichen Rubrik folgen, wir fühlen uns aber verpflichtet, an leitender Stelle unseres Blattes, die sonst nicht Filmbesprechungen dient, auf die ganz besondere moralische Bedeutung dieses Bildes hinzuweisen. Diese moralische Bedeutung liegt darin, daß es der König von Bulgarien und die Königin nicht unter ihrer Würde gehalten haben, sich des Films als zweckmäßiges Instrument zur Hebung des patriotischen Volksempfindens zu bedienen und zu diesem Zwecke geradezu als Mitwirkende im Film zu erscheinen.

Bei dem Erscheinen des hohen Paares in diesem Bilde handelt es sich nicht um aktuelle Aufnahmen, die in den Rahmen einer Filmhandlung eingefügt sind, dem Königspaar oblag es geradezu, in einigen die Handlung führenden Episoden direkt mitzuwirken. Diese Mitwirkung, die allerdings einem sehr schönen wohltätigen Zwecke dient und in würdevollster Weise erfolgt, darf wohl als eine ganz besonders ehrende Anerkennung der Kinematographie gelten. Noch niemals wurde von solch hoher Seite die Bedeutung der Kinematographie, so weit sie das Festhalten aktueller Momente überschreitet und sich der zeitgemäßen dramatischen Erzählung zuwendet, anerkannt.

Zweifellos wird dieses Eingreifen des Königs von Bulgarien in die dramatische Filmdichtung im eigenen Lande Stürme der Begeisterung und in den befreundeten Ländern — was sich übrigens auch schon bei der Vorführung im Musikvereinssaale, den die vornehmste Gesellschaft Wiens füllte, zeigte — die ehrfurchtsvollste Bewunderung für die edle Vorurteilslosigkeit dieses Herrschers erwecken.

Für die Kinematographie selbst bedeutet aber die Mitwirkung des bulgarischen Königspaares in einem dramatischen Filmwerke wohl ein Ereignis, das endlich doch all die geifernden Nörgler und Neider zum Schweigen bringen muß.

Die Vollversammlung des Reichsverbandes der Kinematographenbesitzer.

Der Reichsverband der Kinematographenbesitzer in Oesterreich, der erfreulicherweise in letzter Zeit eine sehr rege Tätigkeit an den Tag legt, hielt am Donnerstag, den 11. Mai eine Vollversammlung der Kinobesitzer Wiens und Niederösterreichs ab, die sich wieder eines recht guten Zuspruches erfreute. Die ungemein wichtigen Fragen, die augenblicklich die Kinobesitzer Oesterreichs bewegen, haben die Erkenntnis der Notwendigkeit einer stark gefügten Organisation gefestigt und man darf mit Recht erwarten, daß trotz der Kriegstage, die vorerst eine gewisse Abflauung

Tel.-Adr.: Nationalfilm — National-Film — Telephon 37046
Wien, VII., Neubaugasse 40
Siehe Seite 48

„Броят" на „Богдан Стимов" започва с уводна статия още на първата си страница

Сред присъстващите можеха да се видят: българският пълномощен министър Тошев[32] със съпругата си, турският посланик Хюсеин Хилми паша[33], съпругата

[32] Андрей Славов Тошев (1867-1944) – учен, ботаник, член на БАН, дипломат и политик, министър-председател на България (1935). Пълномощен министър в Австро-Унгария (1917-1918) и Австрия

на германския посланик[34] госпожа фон Чиршки [с дъщеря си], съпругата на министъра на външните работи на Австро-Унгария[35] баронеса Олга Буриан[36], графиня Нандине Берхтолд, принцовете Франц [„посланикът в оставка“] и Едуард Лихтенщайн [д-р и дворцов съветник, унгарският министър барон Роснер[37] [със съпругата и дъщеря си (Neues Wiener Tagblatt: Der bulgarische Nationalfilm „Bogdan Stimoff“. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 32)], съпругата на министъра на търговията г-жа фон Спицмюлер, генерал-адютантът на кайзера генерал-полковник фрайхер[38] фон Болфрас[39], г-н Стоянов от българската легация със съпругата си, съпругата на кмета[40] г-жа Берта Вайскирхнер[41], княгините Хана и Олга Лихтенщайн, съпругата на министъра на вътрешните работи[42] княгиня Хоенлое[43] [с дъщерите си[44]], съпругата на държавния министър на отбраната[45] г-жа фон Георги, графиня Букуон, съпругата на шефа на полицията баронеса Йоханна Горуп, фелдмаршал-лейтенант фон Льобл с госпожата си, барон Банханс и съпругата му, баронеса Пленер, барон и баронеса Ханс Райзес фон Мариенверт, барон Филип Хаас, министър д-р Риттер фон Коритовски[46], заместник-председателката на Военното настоятелство г-жа Берта Франкл-Шайбер, директорът на „Бургтеатър“ Хуго Тимиг, актьорът от „Бургтеатър“ Георг Раймерс, актрисата от „Бургтеатър“ Лоте Меделски, придворните дами Амелие Осер, Ирма Шандор, Анна фон Форегер, Жени Маутнер, г-н и г-жа фон Шиф, г-н и г-жа директор Франц Йосиф Щибис,

---

(1918-1920), където България има своя легация, а Турция – посолство (затова и Хюсеин Хилми паша правилно е наричан посланик).

[33] Хюсеин Хилми паша (1855-1922) – един от най-успешните и начетени османски държавници на XX век. Два пъти е велик везир на Османската империя (1909-1910), генерален инспектор на Македония (1902-1908), посланик в Австро-Унгария (1912-1918), съосновател на Турския Червен полумесец.

[34] Хайнрих Леонард фон Чиршки-Бьогендорф (Heinrich Leonhard von Tschirschky und Bögendorff, 1858-1916) – от 1913 до края на живота си (15.XI.1916) е посланик на Германия в Австро-Унгария.

[35] Граф Щефан (Ищван) Буриан фон Райец (Stephan Graf Burián von Rajecz, 1852-1922) – от 1887 до 1895 генерален консул на Австро-Унгария в България, министър на външните работи на Австро-Унгария (1915-1916 и април 1918 – октомври 1918).

[36] Олга Фейервари фон Комлош-Керестеш (Olga Fejérváry von Komlós-Keresztes (1861-1931) – съпруга на граф Ищван Буриан.

[37] Барон Ервин Роснер (Baron Ervin Roszner, 1852-1928) – унгарски политик, министър на външните работи на Австро-Унгария (1915-1917).

[38] Фрайхер (Freiherr) – германска благородническа титла.

[39] Артур Хайнрих Болфрас фон Аненбург, а от 1904 фрайхер фон Болфрас (Arthur Heinrich Bolfras von Ahnenburg, Freiherr von Bolfras, 1838-1922) – генерал-адютант на австрийския император Франц Йосиф I.

[40] Рихард Вайскирхнер (Richard Weiskirchner, 1861-1926) – таен съветник, бивш министър, кмет на град Виена (1912-1919). Носител (от 1917) на българския орден „Свети Александър“ (първа степен).

[41] Берта Биберхофер-Вайскирхнер (Berta Biberhofer, 1865-1934) – съпруга (от 1887) на Рихард Вайскирхнер.

[42] Принц Конрад цу Хоенлое-Шилингсфюрст (Konrad Maria Eusebius Prinz zu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst, 1863-1918) – министър на вътрешните работи на Австро-Унгария (1915-1916).

[43] Княгиня Франциска фон Шьонборн-Буххайм Хоенлое (Countess Franziska of Schönborn-Buchheim, 1866-1937)) – съпруга (от 1888) на Конрад Хоенлое.

[44] Принцесите Мария Франциска Ана Майр фон Мелнхоф цу Хоенлое-Валденбург-Шилингсфюрст (1895-1946) и Франциска Мария Ана цу Хоенлое-Валденбург-Шилингсфюрст (1897-1989).

[45] Фридрих Роберт фон Георги (Friedrich Freiherr von Georgi, 1852-1926) – пехотен генерал, действителен таен съветник, министър на отбраната на Австро-Унгария (1907-1917), носител (от 1912) на българския орден „Свети Александър“ (първа степен).

[46] Д-р Риттер фон Коритовски (Dr. Witold Ritter von Korytowski, 1850-1923) – министър на финансите (1906-1908), губернатор на Галиция (1913-1915).

художникът Тео Заше[47], Лиза Ренандес, Алфред Грюнфелд[48], дамите г-жа фон Лехнерт, Марта Байер, Елзе Лениер, баронеса Дирстах, Ирма фон Бренерберг, капитан Федор Герени [секретарят на спомагателния фонд за вдовици и сираци (Neues Wiener Tagblatt: Der bulgarische Nationalfilm „Bogdan Stimoff“. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 32)] и много други.
Австр.-унгар. киноиндустрия ООД, Виена, VII район, „Нойбаугасе“ 33“ (Fremdenblatt: „Bogdan Stimoff“. Erstaufführung des Films unter Mitwirkung des Königs Ferdinand. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 30).

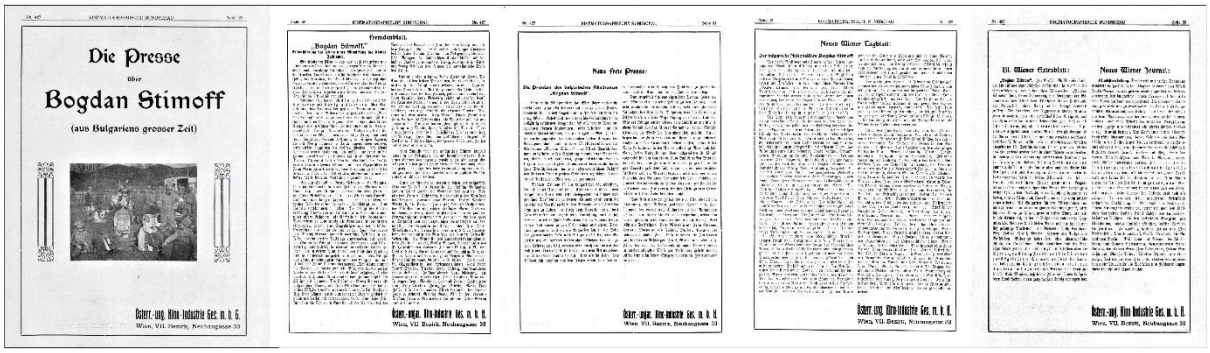

Премиерата на „Богдан Стимов“ бива надълго и нашироко отразена от флагманите на виенската преса

„Нойе фрайе пресе“

Вторият отзив е заимстван от „Нойе фрайе пресе“ – всекидневен либерален вестник, излизал във Виена от 1864 до 1939, утвърдил се като едно от водещите австрийски периодични издания.

Със сигурност Виена не бе преживявала досега такава кинопремиера – започва материалът „Премиерата на българската филмова драма „Богдан Стимов“. – Местата в Голямата зала на Музикалното общество бяха разпродадени на високи цени; и в ложите, и на партера можеше да се види цялото виенско общество, българската легация присъстваше в пълен състав, както и почти всички останали дипломати, намиращи се в момента във Виена, много министри и други личности от официалните кръгове. В полза на българския Червен кръст, на Военното настоятелство и на други благотворителни начинания се прожектираше кинодрамата „Богдан Стимов“ от Алфред Дойч-Герман, чието създаване бе погълнало месеци на подготвителни дейности, пътувания из България, организирането на големи военни сцени, накратко – бе сериозно натоварило мощната филмова машина. Господин Дойч-Герман е сглобил с изключително умение рамката за тази голяма творба, съдържаща елементи от военната история, живота на българския народ и морски сцени.
Богдан Стимов е български земевладелец, който живее мирно и тихо с жена си и децата си в българско село – с едно такова имаме възможност да се запознаем благодарение на филма. Поради интригите на селския идиот, Стимов бива заподозрян в извършването на непредумишлено убийство. Той забягва в Америка, където става директор на фабрика за боеприпаси, но бива уволнен, защото отказва да произвежда муниции за Антантата. Когато България застава

[47] Тео (Теодор) Заше (Theodor Zasche, 1862-1922) – австрийски художник и карикатурист.
[48] Алфред Грюнфелд (Alfred Grünfeld, 1852-1924) – австрийски композитор и пианист.

на страната на Централните сили[49], Стимов се завръща в Европа заедно с един млад австриец и един германец. Но той и спътниците му, сред които е и едно храбро италианско момиче, което вярно се държи за австриеца, биват задържани от италиански кораб. Четиримата все пак успяват да избягат със спасителна лодка и биват приети на борда на съюзническа подводница. Сцената, в която подводницата бавно се издига от дълбините, представлява такова чудесно зрелище, че публиката изпадна във възторг, а това не се случва често в кината.

Едва сега започва да се разгръща същинската драма. Всеки от тримата мъже се отправя към своята родина, за да застане час по скоро под знамената. Виждаме разкошни военни сцени, виждаме великолепни кадри с българския цар, в чиито нозе се хвърля Стимов, за да измоли своето помилване. Всяко появяване на царя върху екрана бе посрещано от публиката с бурни овации. Други кадри показват царица Елеонора, занимаваща се с милосърдни дейности. Междувременно жената на Стимов (заедно с отрасналата им дъщеря) е принудена да напусне родното си място, а синът им, постъпил в армията, извършва геройски дела. Стимов, чиято невинност вече е доказана, също воюва славно за отечеството. На финала той, децата и съпругата му, както и двамата младежи, избягали от Америка, се събират заедно. Един вероломен италианец обаче се опитва да ги убие, но бива възпрепятстван от австрийски войник, който спасява шестимата с цената на своя живот. Оказва се, че убитият е младата италианка, преоблечената във войнишка униформа, жертвала се в името на своята любов към австриеца, съпътстващ Стимов от Америка.

Това е накратко съдържанието на четирите действия, изпълнени с напрежение, неподправени кадри и затрогващи сцени. Господин Раймерс, който специално заради снимките пътува до България, изпълнява майсторски главната роля. Редом с него бяха също тъй блестящият Ханс Лакнер като Италианеца, Карл Гьоц като селския идиот, Лоте Меделски – госпожа Стимова, баронеса Морпурго – дъщерята, Мариета Пикавер – очарователна красива фея, Тили Кучера като Италианката, господата Ребергер, Франк, Вреде и пр. Този велик филм, предоставен безкористно от Австрийско-унгарската киноиндустрия ООД, сега вече може да започне победния си поход през държавите, съюзени в Централните сили.

Австр.-унгар. киноиндустрия ООД, Виена, VII район, „Нойбаугасе“ 33“ (Neue freie Presse: Die Premiere des bulgarischen filmdramas „Bogdan Stimoff“. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 31).

„Нойес вийнер тагблат“

Третата обширна рецензия е публикувана за пръв път на 11 май във в. „Нойес вийнер тагблат“[50] (Der bulgarische Nationalfilm „Bogdan Stimow“. – Neues Wiener Tagblatt, № 130, 11.V.1916, с. 11-12). Сп. „Кинематографически преглед“ я препечатва изцяло, запазвайки непроменено и заглавието ѝ – „Българският национален филм „Богдан Стимов“.

[49] Централни сили – военно-политически блок, сформиран в навечерието на Първата световна война между Германия и Австро-Унгария с цел противопоставянето на страните от Антантата (Британия, Франция и Русия). По време на въоръжения конфликт блокът придобива наименованието Четворен съюз, след като към двата основни съюзника се присъединяват Османската империя (1914) и Царство България (1915).

[50] „Neues Wiener Tagblatt“ („Нов виенски дневен лист“) – виенски всекидневник, излизал от 1867 до 1945, едно от най-тиражните периодични издания в Австрия до 1938.

Голямата зала на Музикалното общество предложи вчера интересна вечер – започва текстът по не най-оригиналния начин. – Един цар и една царица, царят на българите Фердинанд и съпругата му царица Елеонора, заедно с членове на нашия „Бургтеатър“ и величия от други наши сцени се появиха на екрана като изпълнители в българския национален филм „Богдан Стимов“, заснет по сценарий, написан с изобретателност и майсторство от писателя Алфред Дойч-Герман. Тъкмо този филм вчера бе показан пред една благородна публика, изпълнила залата, ложите и галериите. От дворцовата ложа ерцхерцогиня Мария Анунциата[51] следеше представлението с голям интерес.

Действието на филма се разиграва предимно на българска земя, като включва интересни и оригинални снимки от живота на народа ѝ, от самата страна, от освободените през Световната война[52] райони на Македония, от арената на героичните боеве на съюзниците, от прочутата планина Родопи. Но има също така кадри от оръжейните фабрики на Америка, проследяващи пътуването на един пътнически параход за Европа, задържането му в открито море от бойни кораби, изплаването на повърхността на подводница, брега на Пула, бойни сцени, сражаващи се самолети, бомбардировки – всичко това в един филм.

Между тези епизоди се разгръща завладяващият вниманието сюжет. Героят на драмата е Богдан Стимов – образ, превъплътен великолепно от актьора на „Бургтеатър“ Георг Раймерс. Той води щастливо съществуване на собствената си земя с жена си Аня [Anja] (актрисата от „Бургтеатър“ Меделски), дъщеря си Марица (баронеса Луси Морпурго) и сина си Петър (г-н Ребергер от „Резиденцбюне“[53]). Докато завистта на съседа Стойеску (г-н Валтерс от „Резиденцбюне“) не докарва беда на семейството. Стойеску бива тайно убит от селския идиот (г-н Гьоц от „Фолкстеатър“) и Стимов, обвинен в злодеянието, бива принуден да бяга в Америка, където с упорит труд се издига до висока позиция – директор на фабрика. Тогава избухва войната и предприятието поема задължението да произвежда и доставя муниции за армията. Сред работниците, които са хиляди и от различни националности, възникват раздори. Самият Стимов отказва да допусне производството на боеприпаси, които ще служат на враговете както на неговото отечество, така и на съюзническите му държави от Централните сили.

Заедно с един немски и с един австрийски работник (Ойген Франк от „Бургтеатър“ и Фриц Вреде от „Виенския театър“[54]), както и с годеницата на последния Анна Етели (Тили Кучера от „Бургтеатър“), която осигурява фалшиви паспорти на всички, Стимов се озовава първоначално на транспортен параход, а след доста премеждия – и в Пула. Оттам българинът се отправя за своята родина, където намира семейството си, преживяло нещастия и изпаднало в беда, от която той го избавя. Заедно със сина си Стимов решава да влезе в редовете на героичната

[51] Мария-Анунциата Австрийска (Maria Annunciata von Österreich, 1876-1961) – ерцхерцогиня, принцеса на Унгария, Бохемия и Славония, племенница на австрийския император Франц Йосиф I и сестра на неговия престолонаследник Франц Фердинанд (1863-1914), чието убийство в Сараево става поводът за избухването на Първата световна война.

[52] Авторът има предвид Първата световна война.

[53] „Резиденцбюне“ („Residenzbühne“ или „Residenztheater“) – виенски частен театър в I район (Инерещат), основан през 1910 и съществуващ до наши дни. През 1916 бива преименуван на „Wiener Kammerspiele“.

[54] „Виенски театър“ („Theater an der Wien“) – традиционен театър в VI район, разтворил врати през 1801. От началото на 2006 се нарича „Новата опера“ („Das neue Opernhaus“).

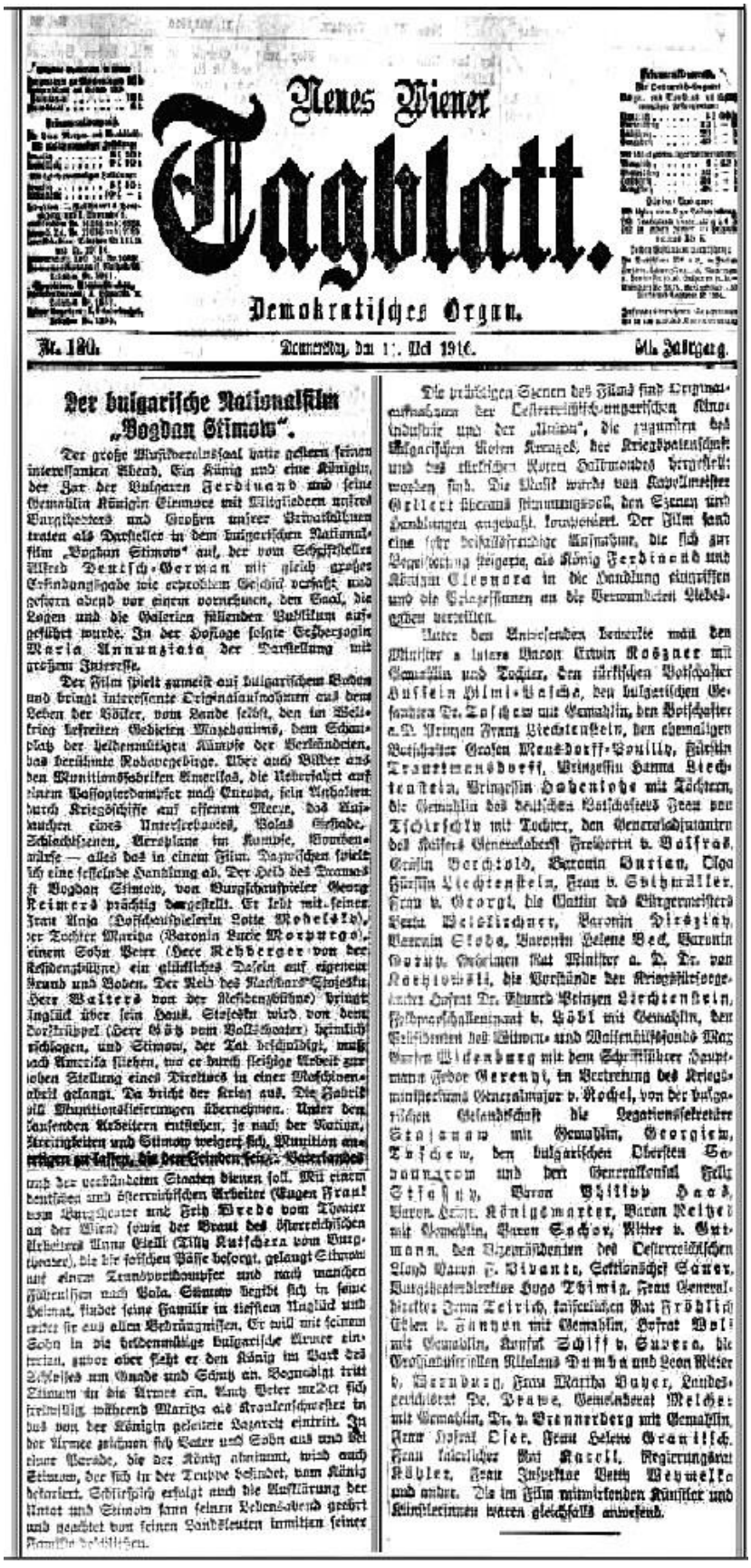

Neues Wiener
Tagblatt.
Demokratisches Organ.

Nr. 130. Donnerstag, den 11. Mai 1916. 50. Jahrgang.

Der bulgarische Nationalfilm „Bogdan Stimow".

Der große Wiederaufnahmeabend hatte gestern seinen interessanten Abend. Ein König und eine Königin, der Zar der Bulgaren Ferdinand und seine Gemahlin Königin Eleonore mit Mitgliedern unseres Burgtheaters und Großen unserer Kinematographen traten als Darsteller in dem bulgarischen Nationalfilm „Bogdan Stimow" auf, der vom Schriftsteller Alfred Deutsch-German mit gleich großer Erfindungsgabe wie erprobtem Geschick verfaßt und gestern abend vor einem vornehmen, den Saal, die Logen und die Galerien füllenden Publikum aufgeführt wurde. In der Hofloge folgte Erzherzogin Maria Annunziata der Darstellung mit großem Interesse.

Der Film spielt zumeist auf bulgarischem Boden und bringt interessante Originalaufnahmen aus dem Leben der Völker, vom Lande selbst, den im Weltkrieg befreiten Gebieten Mazedoniens, dem Schauplatz der heldenmütigen Kämpfe der Verbündeten, das berühmte Rhodopegebirge. Aber auch Bilder aus den Munitionsfabriken Amerikas, die Ueberfahrt auf einem Passagierdampfer nach Europa, sein Anhalten durch Kriegsschiffe auf offenem Meere, das Auftauchen eines Unterseebootes, Volas Hafenbahnhof, Schlachtszenen, Aeroplane im Kampfe, Bombenabwürfe — alles das in einem Film. Dazwischen spielt sich eine fesselnde Handlung ab. Der Held des Dramas ist Bogdan Stimow, von Burgschauspieler Georg Reimers prächtig dargestellt. Er lebt mit seiner Frau Anja (Hofschauspielerin Lotte Medelsky), der Tochter Mariza (Baronin Lucie Morpurgo), einem Sohn Peter (Herr Rebberger von der Residenzbühne) ein glückliches Dasein auf eigenem Grund und Boden. Der Neid des Nachbars Stojeska (Herr Walters von der Residenzbühne) bringt Unglück über sein Haus. Stojeska wird von dem Dorftrottel (Herr Göt vom Volkstheater) heimlich erschlagen, und Stimow, der Tat beschuldigt, muß nach Amerika fliehen, wo er durch fleißige Arbeit zur hohen Stellung eines Direktors in einer Maschinenfabrik gelangt. Da bricht der Krieg aus. Die Fabrik will Munitionslieferungen übernehmen. Unter den tausenden Arbeitern entstehen, je nach der Nation, Streitigkeiten und Stimow weigert sich, Munition anfertigen zu lassen, die dem Feinde seines Vaterlandes und der verbündeten Staaten dienen soll. Mit einem deutschen und österreichischen Arbeiter (Eugen Frank vom Burgtheater und Fritz Brede vom Theater an der Wien) sowie der Braut des österreichischen Arbeiters Anna Gielli (Tilly Kutschera vom Burgtheater), die die falschen Pässe besorgt, gelangt Stimow auf einem Transportdampfer und nach manchen Fährnissen nach Vola. Stimow begibt sich in seine Heimat, findet seine Familie in tiefstem Unglück und rettet sie aus allen Bedrängnissen. Er will mit seinem Sohn in die heldenmütige bulgarische Armee eintreten, zuvor aber sieht er den König im Park des Schlosses um Gnade und Schutz an. Begnadigt tritt Stimow in die Armee ein. Auch Peter meldet sich freiwillig, während Mariza als Krankenschwester in das von der Königin geleitete Lazarett eintritt. In der Armee gesellen sich Vater und Sohn aus und bei einer Parade, die der König abnimmt, wird auch Stimow, der sich in der Truppe befindet, vom König dekoriert. Schließlich erfolgt auch die Aufklärung der Attat und Stimow kann seinen Lebensabend geehrt und geachtet von seinen Landsleuten inmitten seiner Familie verbringen.

Die prächtigen Szenen des Films sind Originalaufnahmen der Oesterreichisch-ungarischen Kinoindustrie und der „Asia", die zugunsten des Bulgarischen Roten Kreuzes, des Kriegsfürsorgeamtes und des türkischen Roten Halbmondes vorgestellt worden sind. Die Musik wurde von Kapellmeister Gelert überaus stimmungsvoll den Szenen und Handlungen angepaßt, komponiert. Der Film fand eine sehr beifallsfreudige Aufnahme, die sich zur Begeisterung steigerte, als König Ferdinand und Königin Eleonora in die Handlung eingriffen und die Ergriffenheit an die Verwundeten Liebesgaben verteilten.

Unter den Anwesenden bemerkte man den Minister a. D. Baron Erwin Rosner mit Gemahlin und Tochter, den türkischen Botschafter Hussein Hilmi-Pascha, den bulgarischen Gesandten Dr. Toschew mit Gemahlin, den Botschafter a. D. Prinzen Franz Liechtenstein, den ehemaligen Botschafter Grafen Mensdorff-Pouilly, Fürstin Trauttmansdorff, Prinzessin Hanna Liechtenstein, Prinzessin Hohenlohe mit Töchtern, die Gemahlin des deutschen Botschafters Frau von Tschirschky mit Tochter, den Generaladjutanten des Kaisers Generaloberst Freiherrn v. Bolfras, Gräfin Berchtold, Baronin Burian, Olga Fürstin Liechtenstein, Frau v. Stahlmüller, Frau v. Georgi, die Gattin des Bürgermeisters Dr. Weißkirchner, Baronin Hirsziay, Baronin Skoda, Baronin Helene Beck, Baronin Gautsch, Exzellenz Rat Minister a. D. Dr. von Koerber-Ritt, die Vorstände der Kriegsfürsorgeämter Hofrat Dr. Eduard Prinzen Liechtenstein, Feldmarschalleutnant v. Löbl mit Gemahlin, den Präsidenten des Witwen- und Waisenhilfsfonds Max Grafen Wickenburg mit dem Schriftführer Hauptmann Fedor Gerenyi, in Vertretung des Kriegsministeriums Generalmajor v. Rochel, von der bulgarischen Gesandtschaft die Legationssekretäre Stojanow mit Gemahlin, Georgiew, Tschew, den bulgarischen Obersten Sadownarow und den Generalkonsul Felix Stefanu, Baron Philipp Haas, Baron Herz. Königsmarter, Baron Reichel mit Gemahlin, Baron Sachor, Ritter v. Gutmann, den Vizepräsidenten des Oesterreichischen Lloyd Baron F. Vivante, Sektionschef Sauer, Burgtheaterdirektor Hugo Thimig, Frau Generaldirektor Irma Teirich, kaiserlichen Rat Fröhlich Edlen v. Fünyen mit Gemahlin, Hofrat Wolf mit Gemahlin, Kunstschiff v. Suvera, die Großindustriellen Nikolaus Dumba und Leon Ritter v. Baumbach, Frau Martha Bauer, Landesgerichtsrat Dr. Praun, Gemeinderat Melcher mit Gemahlin, Dr. v. Brennerberg mit Gemahlin, Frau Hofrat Ofer, Frau Helene Granitsch, Frau kaiserlicher Rat Karell, Regierungsrat Köhler, Frau Inspektor Betty Weymelka und andere. Die im Film mitwirkenden Künstler und Künstlerinnen waren gleichfalls anwesend.

Оригиналът в „Нойес вийнер тагблат" (11 май 1916)

българска армия, но преди това в парка на двореца умолява царя за милост. Вече помилван, той се присъединява към армията.Петър също се записва доброволец, а Марица става медицинска сестра в ръководения от царицата лазарет. В армията бащата и синът се отличават дотолкова, че Стимов бива награден с орден по време на военен парад, който царят приема. Най-сетне идва и разкриването на истината за злодеянието – Стимов вече може да прекара заника на живота си сред семейството, почитан и уважаван от своите земляци.

Разкошните сцени във филма са оригинални снимки на Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД и на „Унион“, продуцирани в подкрепа на Българския Червен кръст, на Военното настоятелство и на Турския Червен полумесец. Музиката, композирана от капелмайстора Гелерт, напълно пасва по настроение на сцените и действието. Филмът бе приет радушно, с ръкопляскания, които преминаваха във въодушевление, когато или цар Фердинанд, или царица Елеонора се включваха в действието, а и когато принцесите раздаваха подаръци на ранените войници.

Сред присъстващите бяха забелязани (тук ще бъдат изброени само онези личности, чиито имена не са споменати в цитираните по-горе източници, бел. П. К.) бившият посланик граф Менсдорф-Пули[55], княгиня Траутмансдорф, баронеса Дирзтан, баронеса Шкода, баронеса Хелене Бек, председателят на спомагателния фонд за вдовици и сираци маркграф Викенбург, генерал-майор фон Рохел – представител на Военното министерство, от българската легация – секретарите Стоянов, Георгиев, Тошев, българският полковник Сапунаров[56] и генералният консул Стиясни[57], барон Хайнрих Кьонигсвартер, барон Райцес със съпругата си, барон Гохор, Ритер фон Гутман, вицепрезидентът на австрийския „Лойд“ барон Ф. Виванте, началникът на секция Гауер, г-жа генералният директор Ирма Тайрих, съветникът при кайзера Фрьолих Едлен фон Фанион със съпругата си, дворцовият съветник Волф със съпругата си, консул Шиф фон Гувера, едрите индустриалци Николаус Думба и Леон Ритер фон Вернбург, г-жа Марта Байер, районният съдия д-р Дрърве, общинският съветник Мелхер със съпругата си, д-р фон Бренерберг със съпругата си, госпожа съпругата на дворцовия съветник Офер, г-жа Хелене Гранич, госпожа съпругата на съветника при кайзера Карел, правителственият съветник Кьолер, г-жа инспекторката Бети Веймелка и други. Присъстваха също участващите във филма хора на изкуството.

Австр.-унгар. киноиндустрия ООД, Виена, VII район, „Нойбаугасе“ 33“ (Neues Wiener Tagblatt: Der bulgarische Nationalfilm „Bogdan Stimoff“. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 32).

„Илюстрийртес вийнер екстраблат“

[55] Алберт фон Менсдорф-Пули (Albert von Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein,1861-1945) – посланик на Австро-Унгария във Великобритания (1904-1914). В навечерието на Първата световна война изразява мнение, че Сърбия трябва да бъде разделена и част от територията ѝ да бъде прехвърлена на Албания и България.

[56] Михаил Стефанов Сапунаров (1867-1959) – български офицер, през Първата световна война е началник на Полевата канцелария при Щаба на действащата армия (септември 1915-май 1917).

[57] Рудолф Роберт Стиасни (Rudolf Robert Stiassni, 1880-1948) – виенски търговски съветник, дългогодишен сътрудник на българското Министерството на търговията и земеделието и на Софийската търговска камара. Осигурява информация, обслужваща нуждите на официалните български учреждения, застъпва се за нашите интереси пред австрийското правителство, допринася за утвърждаването на търговските връзки между двете страни. Като признание за професионалните му качества и най-вече заради неговото лоялно и последователно приятелско отношение към нашата страна, той бива назначен за български консул във Виена.

Последната страница от хвалебствения тетраптих в сп. „Кинематографически преглед“ предлага отзивите за „Богдан Стимов“, вече поместени във всекидневниците „Илюстрийртес вийнер екстраблат“[58] и „Нойес винер журнал“.

> В Голямата зала на Музикалното общество, запълнена до последното местенце, вчера се състоя първата прожекция на българската филмова творба „Богдан Стимов“ – подхваща темата илюстрования виенски вестник, – печалбата от която, както и общите приходи от филма ще отидат за Турския Червен полумесец, Българския Червен кръст и Военното настоятелство. Премиерата, на която присъства ерцхерцогиня Мария Анунциата, бе значително обществено събитие, а самият филм предложи толкова много изненади, че бе посрещнат с бурни, често повтарящи се аплодирания. Алфред Дойч-Герман е сценаристът на този филм, оформен с направо прахосническо изобилие от ефекти, които не могат да бъдат надминати. Дойч-Герман е успял да обедини картини от великите времена на България в едно красиво, затрогващо филмово действие, изпълнено с динамика и спиращо дъха напрежение. Навярно защото е имал възможността да се разпорежда със замах – възможност, каквато на никой друг автор никога досега не е била давана. Българският цар Фердинанд и царица Елеонора участват по забележителен начин във филма, като така му придават историческа стойност.
>
> Богдан Стимов е богат български селянин. Но по зла участ върху него пада съмнението, че е извършил неволно убийство и поради това той забятва в Америка, където с труд отново става богат. Когато България се присъединява към Централните сили, Стимов преминава през много опасности, за да се завърне в родината, хвърля се в нозете на царя, получава покровителството му и влиза в армията, където съпреживява славните дни на България. Раймерс е в ролята на този селянин, а край него са рояк превъзходни изпълнители – г-жа Меделски,Тили Кучера, Гьоц, Лакнер, Франк, Вреде. Сцени от българския народен живот, кадри от открито море, изпълнено с приключения бягство, една подводница, много сражения са сред достойнствата на този филм. Кулминацията обаче са сцените както с цар Фердинанд, който изслушва молбата на завърналия се Стимов и награждава храбреца с орден, така и тези с царица Елеонора, която заедно с дъщерите си утешава ранените в лазарета. Нищо чудно, че този филм с български пейзажи постигна много голям успех“ (Ill. Wiener Extrablatt: „Bogdan Stimoff“. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 33).

„Нойес вийнер журнал“

Материалът от в. „Нойес вийнер журнал“, озаглавен „Тържествено кинопредставление“, също пресъздава атмосферата, царяла по време на премиерната прожекция:

> Очакваният с голямо напрежение български филм „Богдан Стимов“ на Алфред Дойч-Герман бе представен вчера вечерта в полза на Военното настоятелство, на Българския Червен кръст и на Турския Червен полумесец. Напрегнатото действие е дало повод да се покажат не само разкошни, заснети на място природни картини, сред които кадрите от планината Родопи бяха посрещнати с шумни аплодисменти, но и много от модерните средства за водене на война, сред които особено се открои една австрийска подводница, приветствана с бурни възгласи.

[58] „Illustriertes Wiener Extrablatt“ – австрийски всекидневен вестник, излизал във Виена през 1872-1928.

Ролите са поети от първокласни творци начело с Георг Раймерс и Лоте Меделски. Госпожа Пикавер е „дала назаем“ своята очарователна красота на една фея, включена по поетичен начин в действието. Важни роли са поверени също на господата Франк, Лакнер и Гьоц, както и на дамите Тили Кучера и баронеса Морпурго. Но най-значителния успех постигна българската царска двойка – щом фигурите на цар Фердинанд и на царицата се появяваха във филма, публиката направо избухваше във възторг. Колкото и да се говореше напоследък за този филм, действителността надмина всички очаквания. На представлението присъстваше отбрано общество. Представителка на двора беше ерцхерцогиня Мария Анунциата, следваха турският посланик Хюсеин Хилми паша, българският пълномощен министър Тошев със секретарите Георгиев и Стамбулов [Stambulov], графиня Зеефрид, княгините Франциска Хоенлое, Хана и Олга Лихтенщайн, Траутмансдорф, графиня Берхтолд, баронесите Буриан, Бек, Зомп и Пленер, принцовете Франц и Едуард Лихтенщайн, генерал-полковник барон Болфрас, дамите Берта Франкл-Шайбер, Хелене Гранич и Марта Байер, директор Тимиг и една голяма част от участващите във филма артисти, които видимо се забавляваха в двойната си роля на актьори и зрители.
Австр.-унгар. киноиндустрия ООД,
Виена, VII район, „Нойбаугасе“ 33“ (Neues Wiener Journal: Kinofestvorstellung. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 33).

„Кинематографически преглед“

Препечатването на отзивите за филма „Богдан Стимов“, появили се непосредствено след премиерата му на 10 май 1916 (сряда) в петте водещи виенски всекидневника „Фремденблат“, „Нойе фрайе пресе“, „Нойес вийнер тагблат“, „Илюстрийртес вийнер екстраблат“ и „Нойес винер журнал“, вероятно не е задоволило редакторите на сп. „Кинематографически преглед“, защото още в цитирания нееднократно паметен „български“ брой те предлагат на читателите своята „трактовка“ (по-скоро „преразказ“) на видяното по време на премиерната прожекция. Правят това в материал, озаглавен „Богдан Стимов. Тържественото представяне в залата на Музикалното общество“ и поместен в раздела „Пътеводител из филмовия пазар“.

Прожекцията на написания от Алфред Дойч-Герман, заснет от „Унион“ и разпространяван от Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД български военен благотворителен филм „Богдан Стимов“ се превърна в първокласно обществено събитие – започва текстът, чийто автор (също като тези на петте цитирани отзива) остава анонимен. – Голямата зала на Музикалното общество бе изпълнена до последното местенце както от най-видните представители на виенската публика, така и от многобройните членове на българската колония.

На водещо място в този брой ще оценим значението на филма, като обърнем специално внимание на участието на българската коронована двойка в него (авторът има предвид своеобразната „уводна статия“, озаглавена „Българската царска двойка и драматичният филм“ и поместена на с. 1, бел. П. К.). Що се отнася до чисто художествената страна на тази творба, на първо място следва да се спомене участието на редица величия от виенските сцени. Главните роли се изпълняват от Георг Раймерс, Лоте Меделски, баронеса Луси Морпурго, Тили Кучера и Ойген Франк от „Бургтеатър“, Фриц Вреде от „Виенския театър“, Ханс Лакнер и Гьоц от „Фолкстеатър“, както и господата Йенсен и Ребергер от „Резиденцбюне“.

Seite 44 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Nr. 427

Führer durch den Filmsmarkt

Bogdan Stimoff.

Die Festvorstellung im Musikvereinssaale.

Die Vorführung des von Alfred Deutsch-German verfaßten, von der „Union" aufgenommenen und von der Oesterr.-ungar. Kinoindustrie in Vertrieb gebrachten bulgarischen Kriegsfürsorgefilms „Bogdan Stimoff" gestaltete sich zu einem gesellschaftlichen Ereignis ersten Ranges. Den großen Musikvereinssaal füllten bis auf das letzte Plätzchen die Spitzen der Wiener Gesellschaft, darunter auch zahlreiche Angehörige der bulgarischen Kolonie.

An leitender Stelle dieses Blattes würdigen wir die Bedeutung des Films, soweit für denselben die Mitwirkung des bulgarischen Königspaares in Betracht kommt. Was die rein künstlerische Seite dieses Bildes betrifft, ist in erster Linie die Mitwirkung einer Reihe bekannter Wiener Bühnengrößen zu nennen. Die Hauptrollen des Bildes sind durch Georg Reimers, Lotte Medelsky, Baronin Lucie Morpurgo, Tilli Kutschera, Eugen Frank vom Burgtheater; Fritz Wreede vom Theater a. d. Wien, Hans Lackner und Götz, vom Deutschen Volkstheater und durch die Herren Jensen und Rehberger von der Residenzbühne besetzt. Daß diese Darsteller ihrer zum Teile recht schwierigen Aufgabe voll gewachsen sind, bedarf wohl bei Nennung dieser Namen keiner besonderen Betonnung. Insbesonders ist es Georg Reimers, der die Prachtgestalt eines rumänischen Intelligenzbauern auf die Filmbühne stellt und durch sein wahr empfundenes Spiel allein schon dem Bilde eine hohe künstlerische Marke gibt. Insbesonders in den Szenen, da er dem König gegenübersteht, bietet er Kabinettstücke mimischer Darstellung. Lotte Medelsky als rumänische Bäuerin ist eine würdige Partnerin Reimers. Eine höchst anzuerkennende Leistung vollbringt auch Herr Götz als Dorfkretin.

Die Handlung selbst ist geschickt auf die große Sensation des Erscheines des Königspaares in der Filmhandlung zugespitzt. Einige vielleicht überflüssige dramatische Sensationen, die übrigens leicht aus dem Bilde zu eliminieren sind, müssen in dem Bestreben entschuldigt werden, gewisse zeitgemäße Episoden in die Filmhandlung einzufügen. Jedenfalls ist im allgemeinen zu sagen, daß die Handlung gut durchgeführt und wirkungsvoller Momente nicht entbehrt.

Ganz erstklassig ist die Regie, die insbesonders bei den pittoresken Aufnahmen in Bulgarien zum Ausdruck kommt. Einzelne Szenen, die in den bulgarischen Felsengebirgen spielen, wirken geradezu überwältigend und gewinnen auch dadurch außerordentlich, daß durchwegs malerische Originaltrachten in Anwendung gebracht sind, wodurch auch ein Spiegelbild echt bulgarischen Volkslebens gehoben wird. Die Szenen, in denen dann der König erscheint, sind naturgemäß von einer Lebenswahrheit, wie sie in Film bisher noch nicht gesehen werden konnten. Eine Szene, da sich Stimoff (Reimers) vor seinem König auf die Knie wirft und begnadigende Güte findet und eine weitere Szene, in welcher der König selbst dem tapferen Stimoff den Orden an die Brust heftet, üben auf den Beschauer die tiefste Wirkung aus. Die Königin selbst erscheint im Bilde als besorgte Pflegemutter der Verwundeten und greift aktiv in die Handlung ein, da die Tochter Stimoffs von der hohen Frau die Aufnahme zum Roten Kreuz erfleht.

Sehr hübsch sind auch einzelne Kriegsszenen und Szenen, die sich im bulgarischen Hauptquartier abspielen, wiedergegeben.

Eine ausführliche Beschreibung des Films erscheint in der nächsten Nummer in der Beilage „Filmkatalog".

* * *

Vor der Aufführung des Films im Großen Musikvereinssaale wurde das Bild von Herrn Direktor Paul Davidsohn von der „Union" und Herrn Direktor Max Schiller von der Oesterr.-ungar. Kinoindustrie dem bulgarischen Königspaare in Sofia vorgeführt. Das bulgarische Königspaar, welches unverhohlen seinen lebhaften Beifall für das gelungene Filmwerk wiederholt zum Ausdruck brachte, verfolgte die Vorführung des Films mit allergrößtem Interesse. König Ferdinand von Bulgarien nahm übrigens Gelegenheit, die Herren Direktor Davidsohn und Direktor Schiller durch hohe Ordensauszeichnungen zu ehren. Jedem der beiden Herren wurde das Offizierskreuz des bulgarischen Nationalordens am roten Bande, eine Auszeichnung, die sonst nur hohen Stabsoffizieren zuteil wird, verliehen. Auch Regisseur Jacoby und Operateur Kotjen erhielten als Anerkennung für ihre Leistungen höhere Ordensauszeichnungen.

Kritische Betrachtungen über die Saison-Neuheiten.

Auch im Laufe dieser Woche hatten die Kinobesitzer Gelegenheit, eine Reihe von Neuerscheinungen für die kommende Saison kennen zu lernen. Von Montag bis Mittwoch und dann noch am Freitag gab es recht interessante Vorführungen.

Vorerst zeigte auf der Filmschau

Das Kino

drei recht bemerkenswerte Neuheiten, von denen in erster Linie ein ganz hervorragendes Oliver-Detektivbild „Begegnung nach dem Tode" zu nennen ist. Eine höchst originelle Handlung erscheint hier mit viel Geschick durchgeführt. Vom Anfang bis zum Ende spannend, darf dieses Bild wahrlich als eine erstklassige Programmnummer bezeichnet werden. Ein prächtiges Drama, glänzend gespielt und von starker dramatischer Wirkung ist der Vierakter „Durch Nacht zum Licht". Insbesondere ist es ein versöhnlicher, stimmungsvoller Schluß, der nach einer tiefpackenden Handlung außerordentlich befriedigt. Der dritte Film, den „Das Kino" zeigte, war der Amerikaner „Madame Butterfly", der sich an die gleichnamige Oper anlehnt und sowohl durch Austattung als auch Photographie und wirklich hervorragende Darstellung als ein Schlager seiner Art bezeichnet werden muß.

Сп. „Кинематографически преглед" помества отзива „Богдан Стимов. Тържественото представяне в залата на Музикалното общество" в раздела си „Пътеводител из филмовия пазар"

Дори само споменаването на тези имена прави ненужно да се подчертава, че изпълнителите са на нивото на твърде трудните понякога задачи. Това важи особено за Георг Раймерс, който превъплъщава на филмовата сцена

великолепния образ на образован румънски (! Бел. П. К.) селянин [rumänischen Intelligenzbauern] и с достоверната си игра поставя на филма щемпел за високо художествено качество. Особено в сцените на срещите му с царя той показва образци на висше мимическо изпълнение. Лоте Меделски като румънска (! Бел. П. К.) селянка [als rumänische Bäuerin] е достойна партньорка на Раймерс. Високо признание заслужава и творческото постижение на г-н Гьоц като селския идиот.

Самото действие пък е сръчно насочвано към голямата сензация – появата на царската двойка. Разбира се, във филма има и някои, може би излишни, драматични сензации, лесно отстраними впрочем, които би могло да се обяснят със стремежа да се включат в действието и актуални епизоди. Във всеки случай може да се обобщи, че действието е изградено добре и не му липсват въздействащи моменти.

Режисурата е първокласна – това се проявява особено при живописните снимки в България. Някои сцени, които се разиграват в българските скалисти планини, са поразителни и поради факта, че навсякъде в тях са използвани красиви оригинални носии, с което ни се предлага отражение на реалния живот на българския народ. Следващите сцени, в които се появява царят, са естествени и жизнено правдиви, каквито досега не можеха да се видят във филм. Най-дълбоко въздействаща върху зрителя е сцената, в която Стимов (Раймерс) пада на колене пред царя, който отвръща на пледиращия за своята невинност мъж с милост и доброта. Впечатлява и епизодът, в който самият цар окачва орден върху гърдите на храбрия Стимов. Царицата също лично се появява във филма като грижовна настойница на ранените и дори се включва активно в действието, когато дъщерята на Стимов измолва от високопоставената дама да бъде приета в Червения кръст.

Майсторски са възпроизведени отделни военни сцени, впечатляват и кинокадрите от българската Главна квартира [Генералния щаб на армията].

Подробно описание на филма ще излезе в следващия брой – в притурката „Филмов каталог“ (Führer durch den Filmsmarkt. Bogdan Stimoff. Die Festvorstellung im Musikvereinssaale. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 44).

И списанието изпълнява своето обещание – в броя си от 21 май, където наистина бива отпечатано едно „подробно описание на филма“. Озаглавена „Богдан Стимов. От великите времена на България“, анотацията започва със своеобразен „преамбюл“, гласящ: „Прелюдия и четири действия. В главните роли Георг Раймерс и Лоте Меделски. (Монопол на Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД)“.

Nr. 428 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Seite 21

FILM-KATALOG
der
Saison 1916/17
der
Kinematographischen Rundschau, Wien

Bogdan Stimoff.

Aus Bulgariens großer Zeit.

Ein Vorspiel und vier Akte. In den Hauptrollen Georg Reimers und Lotte Medelsky.

(Monopol der Oesterreichisch-ungarischen Kino-Industrie.

Die Handlung dieses Films, der im Hinblick auf die Mitwirkung des bulgarischen Königspaares von weitestgehender Bedeutung ist, und dadurch, daß die Hauptrollen durch erste Wiener Bühnengrößen besetzt sind, eine hohe künstlerische Note erhält, ist beiläufig folgende:

Der bulgarische Bauer Bogdan Stimoff lebt mit seiner Frau Anja und seinen beiden Kindern Peter und Maritza glücklich und zufrieden. Sein Nachbar Stojesku, der schon lange seine begehrlichen Augen auf Anja gerichtet hat, bestellt eines Tages Stimoff in den Dorfkrug, um Gelegenheit zu haben, Anja allein anzutreffen und um sie zu werben. Der Dorfkrüppel treibt sich im Hofe herum und sieht die Zudringlichkeiten Stojeskus, den er seiner Rohheit wegen, die er an sich selbst des öfteren zu spüren bekommen hat, haßt. Schnell eilt er in den Dorfkrug, Stimoff davon zu benachrichtigen, der vergeblich auf Stojesku gewartet hatte. Ueber dessen Verrat empört, eilt Stimoff nachhause und weist den Schurken vom Hofe, ihm mit dem erhobenen Beile drohend, das er aber allsogleich wieder wegwirft. Stojesku entfernt sich und unbemerkt schleicht ihm der Krüppel mit dem Beile nach. Am anderen Morgen wird Stojesku erschlagen aufgefunden. Sofort richtet sich der Verdacht der Täterschaft auf Stimoff. Das Dorfoberhaupt erscheint auf seinem Hofe und verlangt das Beil Stimoffs zu sehen. Arglos holt dieser es herbei und sieht zu seinem Entsetzen daran Blut kleben. Da gibt ihm das Dorfoberhaupt zu verstehen, daß er ihn zwar nicht für einen Mörder halte, ihn aber nichtsdestoweniger morgen verhaften müßte. Anja redet ihrem Gatten zu, zu fliehen. Nach einigem Zögern erst willigt er ein und wird von seiner Frau und seinen Kindern bis zum Brunnen der Treue begleitet, wo ihnen die Brunnenfee erscheint, die schützend die Hände über sie ausbreitet. Stimoff ist es glücklich gelungen, Amerika zu erreichen. Dank seines Fleißes und seiner Tatkraft hat er sich zum Direktor einer Maschinen-Fabrik aufgeschwungen, und lebt unter dem Namen Stimes. Die Fabrik, die unter seiner Leitung steht, beschäftigt Arbeiter verschiedener Nationalitäten. Nach der Kriegserklärung Italiens gegen Oesterreich beschließt der Aufsichtsrat, gegen eine Lohnerhöhung in der Fabrik Granaten herstellen zu lassen. Die deutschen und österreichischen Arbeiter drohen mit der Niederlegung der Arbeit, falls diese Bestimmung bestehen bliebe, während die italienischen Arbeiter unter der Führung des Italieners Giovanni Etelli gegen die Deutschen Stimmung zu machen bestrebt sind. Der Direktor wird zur Schlichtung des Streites herbeigerufen und erklärt nun auf das Entschiedenste, daß unter seiner Leitung keine Granaten für den Feind erzeugt werden. Auf das hin erhält er jedoch seine Entlassung. Seine beiden jungen Freunde, der Oesterreicher Max Falke und der Deutsche Friedrich Ebers, die ebenfalls in der Fabrik angestellt sind, beschließen zur Verteidigung ihres Vaterlandes in die Heimat zurückzukehren; und als Stimes in der Zeitung liest, daß sich auch Bulgarien den Mittelmächten angeschlossen habe, will er ebenfalls dem Rufe seines Königs Folge leisten. Er verrät seinen beiden jungen Freunden seinen wahren Namen und seine Vergangenheit und teilt ihnen seine Absicht mit, ebenfalls heimzukehren. Anna, die Schwester Etellis, die Max Falke liebt und diesem in seine Heimat folgen will, ist gerne bereit, Stimes heimlich den Paß ihres Bruders zu überbringen. So tritt dieser denn mit seinen Begleitern auf einem Dampfer die Heimreise an. Etelli hat inzwischen die Flucht seiner Schwester entdeckt, die er sofort mit dem Fehlen der deutschen Angestellten in Zusammenhang bringt. Er nimmt mit Hilfe eines italienischen Postschiffes die Verfolgung des Dampfers auf. Die Flüchtlinge werden eingeholt und auf dem italienischen Schiffe bewacht gehalten. Es gelingt ihnen jedoch, die Wache zu täuschen und auf einem kleinen Boote zu entkommen. Ein plötzlich aus der Tiefe tauchendes deutsches Unterseeboot nimmt sie auf und die Flüchtlinge sind gerettet. In einem kleinen österreichischen Seehafen trennen sich die Reisegefährten, um jeder seinen Heimatsort aufzusuchen. Stimoff begibt sich nach Macedonien, wo sich inzwischen so manches geändert hat. Sein Gut ist von den Serben beschlagnahmt worden; der jetzige Besitzer des Gutes wirbt bei Anja, die von Kummer und Sorgen geschwächt und gealtert ist, um die Hand ihrer Tochter Maritza, die zu einer blühenden Jungfrau herangewachsen ist. Vergebens ist ihr Sträuben und heute soll ihre Hochzeit sein. In ihrer Not eilt Anja zu dem Brunnen der Treue, die gütige Fee um ihre Hilfe anzuflehen. Da steht plötzlich, wie aus dem Boden gewachsen, ihr Mann vor ihr, der soeben zurückgekehrt ist. Rasch unterrichtet sie ihn von dem Vorgefallenen und beide wandern nun ins Dorf. Er teilt den Bewohnern mit, daß die siegreiche bulgarische Armee in Serbien eingerückt sei und fordert sie auf, das verhaßte Joch abzuschütteln. An der Spitze der Bauern dringt er zum Festplatz vor und es entspinnt sich nun ein Handgemenge, bei welchem Stimoff den Gutsbesitzer mit einem Beile niederschlägt. Nach dieser Tat flüchtet er mit den Seinen ins Gebirge. Während die ermattete Anja bei Freunden geborgen wird, setzt Stimoff mit seinen Kindern die Flucht fort. Nach vieler Mühe erreichen sie Sofia. Im königlichen Parke wirft sich Stimoff dem König von Bulgarien um Gnade flehend zu Füßen, die ihm auch zuteil wird. Er selbst und sein Sohn Peter melden sich zur Armee, während Maritza als Krankenschwester in das von der Königin Eleonora geleitete Lazarett eintritt. Unter den Verwundeten trifft auch Max Falke ein, der in Maritza die Tochter seines väterlichen Freundes erkennt. In der Nähe des Lazaretts lauert ihr Etelli auf und gibt einen Schuß auf sie ab, allein Max und ein Soldat werfen sich dazwischen und letzterer wird durch den Schuß getötet. Zu seinem Entsetzen erkennt Etelli in dem Getöteten seine Schwester Anna, die sich als Soldat verkleidet hatte. Inzwischen wird Anja an das Sterbebett des Dorfkrüppels gerufen, der ihr seine Tat gesteht und sie um Verzeihung anfleht, während auf dem Exerzierfelde der König Parade hält und Stimoff aus der Hand des Königs eine Dekoration erhält. Beglückt kehrt er mit Peter zurück und feiert am Dorfbrunnen in stillem Glück die Wiedervereinigung mit den Seinen.

На 21 май 1916 сп. „Кинематографически преглед“ предлага „подробно описание на филма“

Действието на този филм – започва същинската част на текста, – който с оглед на участието на царската двойка е от голямо значение, а заради изпълнението на главните роли от най-първите величия на виенските сцени заслужава висока художествена оценка, е приблизително следното:

Българският селянин Богдан Стимов живее доволно и щастливо с жена си Аня [Anja] и техните две деца Петър и Марица. Един ден съседът му Стойеску, който отдавна е хвърлил алчно око на Аня, определя на Стимов среща в селската кръчма, за да получи удобен случай да остане насаме с Аня и се опита да я спечели. Селският идиот[59] се навърта из двора и става свидетел на натрапването

[59] В досегашните текстове ролята на актьора от „Фолкстеатър“ Карл Гьоц бе назовавана „селския идиот“ (Dorfkretin). В „подробното описание на филма“ се използва (повече от веднъж) словосъчетанието „Dorfkrueppel“ – сакатият селянин, инвалид, недъгавият (бел. на преводача).

на Стойеску, когото мрази заради неговата грубост, която неведнъж е изпитал на собствения си гръб. Ето защо той притичва до селската кръчма и известява Стимов, досега напразно чакал Стойеску. Възмутен от наученото, Стимов се отправя бързо към дома си, откъдето пропъжда мерзавеца, заплашвайки го с вдигната секира, която обаче веднага захвърля настрана. Стойеску си тръгва, а селският идиот незабелязано се промъква след него с брадвата в ръка… На другата сутрин Стойеску е намерен убит. Подозренията веднага се насочват към Стимов. Старейшината на селото посещава дома на Стимов и настоява да огледа брадвата му. Нищо не подозиращ, той я донася и за свой ужас вижда по нея полепнала кръв. Старейшината заявява, че макар и да не смята Стимов за убиец, ще трябва да го арестува на сутринта. Аня увещава съпруга си да бяга. След известно колебание той се съгласява и бива изпратен от жена си и децата си до Извора на верността, където пред четиримата се появява Феята от извора, разпервайки над тях ръце в знак на закрила.[60]

Стимов пристига благополучно в Америка, където заживява под името Стаймс [Stimes].[61] Благодарение на своето усърдие и енергия той се издига до поста директор на фабрика, в която като наемни работници се трудят представители на различни националности. След като Италия обявява война на Австрия, управителният съвет на фабриката обмисля да започне производството на гранати, обещавайки на персонала увеличение на заплатите. Немските и австрийските работници се обявяват против решението и заплашват със стачка, ако то не бъде отменено. В същото време италианците, предвождани от сънародника си Джовани Етели, настройват работниците срещу германците. Директорът, призован за съдник в спора, твърдо заявява, че под неговото ръководство няма да се произвеждат гранати за врага. Заради тази си позиция той бива освободен от длъжност.

Неговите двама млади приятели – австриецът Макс Фалке и германецът Фридрих Еберс, които също работят във фабриката, решават да се завърнат в Европа, за да защитават родините си. И Стаймс последва призива на своя цар, след като прочита във вестника, че и България се е присъединила към Централните сили. Той разкрива пред младите си приятели както своето истинско име, така и миналото си, споделя своето намерение да се завърне у дома. Анна, сестрата на Етели, която обича Макс Фалке и желае да го последва, с готовност поема задачата да вземе паспорта на брат си и да го предостави на Стаймс. Така той и спътниците му се отправят към дома на борда на презокеански параход. Междувременно Етели открива както бягството на сестра си, така и отсъствието на немския служител, свързва веднага двата факта и с помощта на италиански пощенски кораб се втурва да преследва парахода. Скоро бегълците са застигнати от италианския кораб и задържани на него, но въпреки това те успяват да измамят стражата и да се измъкнат с помощта на малка лодка. Една внезапно изплувала от дълбините германска подводница ги приема и бегълците са спасени. В малко австрийско пристанище спътниците се разделят и всеки се упътва към родното си място.

[60] Това най-вероятно е споменатото „българско народно предание“, втъкано с поетическа изисканост в сюжета на филма от сценариста Дойч-Герман „по специално желание на царица Елеонора“. Превеждам израза „Brunnen der Treue“ като Извор на верността, но Brunnen означава още чешма или кладенец (бел. на преводача).

[61] Предпочетох да използвам английското произношение, макар че в Америка би могло да наричат героя Стимес. За съжаление, филмът е ням и в него името не се произнася (бел. на преводача).

Стимов се отправя към Македония, където междувременно много неща са се променили. Имотът му е конфискуван от сърбите, а сегашният му собственик оказва психологически натиск върху Аня, състарена и изтощена от грижи и тревоги, за да получи от нея ръката на дъщеря ѝ Марица, вече пораснала и разцъфтяла девойка. Майчината съпротива в крайна сметка бива сломена и денят на сватбата е обявен. Същата утрин Аня се запътва към Извора на верността, за да сподели бедата си с добрата фея, а и да я помоли за помощ. Изведнъж, сякаш появил се от вдън земя, пред нея застава мъжът ѝ, който току-що се е завърнал. Тя набързо му разказва за случилото се и двамата влизат в селото. Стимов известява жителите, че победоносната българска армия е навлязла в Сърбия и ги призовава да отхвърлят омразното иго. Предвожданите от него селяни се втурват към площада, където се завързва схватка, при която Стимов поваля с удар на брадвата си обсебилия имота му собственик.

Деянието принуждава семейство Стимови да потърсят убежище в планината. Изнемощялата Аня е укрита при приятели, а Богдан с децата си продължава бягството. След много премеждия, тримата достигат София. В царския парк Стимов се хвърля в краката на българския владетел и моли за милост, която му бива оказана. Заедно със сина си Петър помилваният постъпва на служба в армията, а Марица става медицинска сестра в ръководения от царица Елеонора лазарет. Там сред ранените се оказва и Макс Фалке, който разпознава в Марица дъщерята на своя приятел, грижел се за него като баща. Оказва се също, че Етели дебне край лазарета и когато съзира двамата, стреля по тях. Един австрийски войник обаче застава на пътя на куршума, спасява Марица и Макс, но сам пада убит. За свой ужас Етели разпознава в мъртвия сестра си Анна, преоблечена във военна униформа. Междувременно Аня бива извикана при селския идиот, който е на смъртно легло. Издъхващият ѝ признава своето злодеяние и я моли за прошка. По същото време на плаца за маршировки царят приема военен парад и лично връчва орден на Стимов. Ощастливени, Богдан и Петър се завръщат в своето село, където край Извора на верността в тиха радост отпразнуват събирането на семейството (Film-Katalog der Saison 1916/17 der Kinematographischen Rundschau, Wien. Bogdan Stimoff. Aus Bulgariens großer Zeit. – Kinematographische Rundschau, № 428, 21.V.1916, с. 21-22).

Списание „Факел“

Изключително любопитен е фактът, че кратки цитати от виенските периодични издания, отнасящи се до премиерата на „Богдан Стимов“, биват отпечатани в сатиричното списание „Факел“ (1899-1936), основано във Виена от австрийския журналист, публицист, писател, поет, драматург, есеист и критик на съвременната му култура и преса Карл Краус (Karl Kraus, 1874-1936). В началото той работи с помощта на неколцина избрани сътрудници, сред които Август Стриндберг и Франк Ведекинд, но впоследствие започва сам да списва изданието. Тъкмо стилът на Карл Краус – аналитичен, остро полемичен и язвителен, налага списанието като пръв по рода си периодичен форум на съвременната медийна и културна критика. „Факел“ излиза в продължение на близо четири десетилетия и приключва със смъртта на своя създател.

В този ред на мисли днес е интересно да се прочете подборката, направена от интелектуалец като Карл Краус, който, за съжаление, не е счел за необходимо да посочи нито наименованията на ползваните от него източници, нито датите на тяхното излизане от печат. Трите цитата са представени в брой № 437-442 на сп. „Факел“, който се води ноемврийски, но е датиран от 31.X.1916. Включени в постоянната рубрика

„Проблясъци“ („Glossen“) и обединени под заглавието „Гласове от печата“ („Stimmen der Presse“), те гласят:

> [Овация за цар Фердинанд Български]… Сред гостите видяхме българския пълномощен министър д-р Тошев, секретаря към легацията д-р Георгиев, военния комендант на Виена барон Кирхбах [Kirchbach], фелдмаршал лейтенант фон Льобъл [Löbl], фон Белмонд, вицеадмирал барон Йедина [Jedina], придворния артист от „Бургтеатър“ Георг Раймерс, общинския съветник д-р фон Дорн, граф Залм [Altgraf Salm] и много други. По време на сцената, в която цар Фердинанд разговаря с героя на Георг Раймерс, публиката избухна в продължили минути аплодисменти и настоя да се пусне българският химн, който бе изслушан на крака. Овациите се повтаряха всеки път, когато цар Фердинанд се включваше в действието, а също така и при последната сцена, показваща как цар Фердинанд връчва на Раймерс (Стимов) орден за храброст. Прожекцията бе предшествана от уводни думи на г-жа секционната ръководителка фон Яжебецка [Jarzebecka]….
>
> „…с приказното име, използвано за заглавие на филма, ще остане свързано едно епохално събитие в историята на кинематографията – действащ монарх да приеме ролята да изиграе себе си във филм… Това бе изключително особен момент, който ще остане в аналите на кинотеатъра; сякаш изисканото общество, събрало се за прожекцията, намери своя огледален образ в лицето на публиката, обединена в безмълвно и трепетно следене на екрана“.
>
> „…Може да се каже, че цар Фердинанд Български, който заедно със своята съпруга и дъщерите си с готовност се поставиха в служба на добродетелното дело, изглеждаха уверени и като действащи във филма лица, владетелят и членовете на семейството му се движеха в тази вероятно необичайна за тях ситуация с естественост, на която дори някои артисти биха могли да завидят… Раймерс в главната роля – с мощна убедителност и подчертана своеобразност. Превъзходно и въздействащо бе изпълнението на сакатия селянин, господин Гьоц, за когото в случая си заслужава да се кажат добри думи. Обобщено казано: филмът „Богдан Стимов“ ще се утвърди. Заслужено! И най-строгият критик не би могъл да отрече достойнствата му. (В кината „Елит“, „Опера“, „Империал“, „Централ“) (Glossen. Stimmen der Presse. – Die Fackel, г. XVIII, № 437–442, 31.V.1916, с. 3).

На следващата страница под заглавието „Дъската“ (навярно таблото, върху което се излагат на показ важни обявления) е изписано: „Богдан Стимов“ с персоналното участие на българския цар Фердинанд“ (Die Planke. – Die Fackel, г. XVIII, № 437–442,31.V.1916, с. 4). По съществен за разглежданата тема е фактът, че Карл Краус помества на втора страница рекламно каре, съдържащо преди всичко имената на главните действащи лица и изпълнителите във филма. Но текстът, поставен в рубриката „Дневник“ и под титула „За вечна памет“, предлага и друга информация: „Кино „Централ“, „Входове: II. Таборщрасе 8. III. Пратерщрасе 13“. „Днес е откриването. Прожекции в 6 и 8 часà вечерта“. „Най-евтините места са на 6 метра от екрана. Цени от 60 хелера“ (Tagebuch. Zum ewigen Gedächtnis. – Die Fackel, г. XVIII, № 437–442,31.V.1916, с. 2).

„Факел“ уточнява и местата, където се развива действието на „Богдан Стимов“: „В прелюдията – България; в 1. част – Америка; във 2. част – в океана; в 3. и 4. част – по бойните полета на България и в царския двор в София“ (Tagebuch. Zum ewigen Gedächtnis. – Die Fackel, г. XVIII, № 437–442,31.V.1916, с. 2). Според немскоезичната

версия на уикипедия (уеб базирана енциклопедия) дължината на показаното във Виена копие на филма е била 2 220 м. (https://de.wikipedia.org/wiki/Bogdan_Stimoff) – „прелюдия и четири действия“, 7 или 8 части по 300 метра, чието времетраене е било 120 минути. Копията, тиражирани за масовото разпространение, най-вероятно са били дълги 2 000 метра и са се задържали върху екрана приблизително 110 минути.

Посредством тази немногословна подборка Карл Краус изразява (макар и задочно) своето отношение към филма, а самият факт, че интелектуалец от неговия ранг обръща внимание на творбата е индикация за нейната художествена стойност и социо-културна значимост.

DIE FACKEL

Nr. 437—442 31. OKTOBER 1916 XVIII. JAHR

Tagebuch

Zum ewigen Gedächtnis

Central-Kino

Eingänge: II. Taborstraße 8. — II. Praterstraße 13.

Heute Eröffnung! Vorstellungen um 6 und 8 Uhr abends. Heute Eröffnung!

Erstaufführung von

Bogdan Stimoff

Von Alfred Deutsch-German.

Der König	Zar Ferdinand von Bulgarien
Bogdan	Herr Georg Reimers (Burgtheater)
Anja	Frau Lotte Medelsky (Burgtheater)
Max Falk	Herr Eugen Frank (Burgtheater)
Die Fee der Treue .	Frau Marietta Piccaver
Giovanni	Herr Lackner (Volkstheater)
Anna	Fräulein Kutschera (Burgtheater)
	usw. usw. usw.

Ort der Handlung: Im Vorspiel Bulgarien, im 1. Akt Amerika, im 2. Akt auf dem Ozean, im 3. und 4. Akt auf dem Schlachtfelde Bulgariens und am Königshof zu Sofia.

Der billigste Platz ist 6 Meter von der Bildfläche entfernt. Preise von 60 Heller an.

Част от информацията, поместена в сп. „Факел“

Отзвукът в Унгария

Будапещенското сп. „Киноседмица“ информира поданиците на Кралство Унгария за състоялото се в столицата на дуалистичната империя събитие, като на 14 май публикува краткото съобщение „Премиерата на „Богдан Стимов“ във Виена“:

> Вече съобщихме за мащабната филмова драма с участието на изявени виенски актьори, заснета в полза на Българския Червен кръст из историческите райони на България. Грандиозната творба беше представена тази сряда във Виена в присъствието на многобройна и отбрана публика. Филмът имаше изключителен успех. Особено привлекателни бяха актьорската игра и красотата на местата на снимките – това бяха компонентите, на които публиката едва успя да се насити. По-късно бе съобщено, че на премиерата са присъствали ерцхерцогиня Мария Анунциата, княгиня Траутмансдорф, принц Лихтенщайн, графиня Берхтолд, барон Ервин Роснер, Хюсеин Хилми паша, барон Болфрас и много други високопоставени лица (Séta. A Bogdan Stimoff bécsi bemutatója. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 20, 14.V.1916, с. 18).

Bogdan Stimoff. Egy régi bolgár monda a cselekménye annak a hatalmas filmnek, amelyet a bolgár Vörös Kereszt javára Bécsben készítettek, s amely *Bogdan Stimoff* cimen jövő hónap 10-én kerül bemutatóra. A darabban előkelő bécsi szinművészek müködnek közre, többek között *Medelsky* asszony, *Reimers*, Tilly *Kutschera*, *Wrede* és mások. A képhez a felvételek jórészt Macedóniában és Szófiában készültek, s telve vannak érdekes jelenetekkel, tengeralattjárókról, repülőgépekről és légi harcokról készült felvételekkel. A film szövegkönyvét az ausztriai bolgár Vörös Kereszt-bizottság megbizásából *Deutsch-German* irta. A képhez rendkivüli várakozást füznek.

MOZIHÉT
KINO-WOCHE

SZERKESZTŐ: KOHIDA SÁNDOR

Bogdan Stimoff. Mult heti számunkban megemlékeztünk róla, hogy a bolgárok nemzeti életéből meritett tárgyu hatalmas filmattrakciót, a *Bogdan Stimoffot* nagy ünnepségek keretében mutatták be Bécsben. A bécsi napilapok a filmet, amelyen Ferdinánd bolgár cár is rajt van, szenzációsnak jelentik. Amint értesülünk a rendkivüli filmet nálunk is hamarosan bemutatják.

A Bogdan Stimoff bécsi bemutatója. Megemlékeztünk már arról a nagyszabásu filmdrámáról, amelyet fenti cimen előkelő bécsi szinművészek közreműködésével, Bulgária történelmi nevezetességü vidékein készitettek el a Bolgár Vörös Kereszt javára. A hatalmas mü bemutatója e hét szerdáján volt Bécsben, nagyszámu és előkelő közönség jelenlétében. A film rendkivüli sikert aratott, különösen a színészek játéka és a helyszinek szépsége volt az, amivel a közönség alig tudott betelni.

Utóbb jelentik, hogy a bemutatóelőadáson többek között jelen voltak: Mária Annunziata hercegnő, Trautmansdorf grófné, Liechtenstein herceg, Berchtold grófné, Roszner Ervin báró, Hussein Hilmi pasa, Bolfras báró és számos más előkelőség.

Още на 30 април 1916 сп. „Киноседмица“ (Будапеща) огласява предстоящата премиера на „Богдан Стимов“, но и след това продължава да отразява събитието

В следващия си брой изданието се връща към темата, но отново прави това с няколко думи:

> Миналата седмица споменахме, че грандиозната филмова атракция „Богдан Стимов“, извлечена от националния живот на българите, беше показана в рамките на големи церемонии във Виена. Виенските ежедневници охарактеризират филма, в който участва и българският цар Фердинанд, като сензационен. Както разбираме, необикновеният филм скоро и при нас ще бъде показан (Séta. Bogdan Stimoff. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 21, 21.V.1916, с. 17).

Съдбата на филма в Австрия до края на 1916 г.

За да приключа с богатата информация за драмата „Богдан Стимов“, предлагана на 14 май 1916 от книжка № 427 на сп. „Кинематографически преглед“, която си позволих да охарактеризирам като „броя на „Богдан Стимов“, ще добавя, че на неговата 34-та страница е отпечатана реклама, състояща се от две фотографии (кадри от филма) и кратък текст: „От великата епоха на България“. „Богдан Стимов“ (за ученици – вход свободен). Ще се появи на 29 септември. Австр.-унгар. киноиндустрия ООД, Виена, VII район, „Нойбаугасе“ 33“ (Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 34).

Първоначално „Кинематографически преглед“ обявява появата на „Богдан Стимов“ върху екраните на виенските кина за 29.IX.1916

За последен (девети) път заглавието на филма се споменава в този „специален“ брой на с. 49, върху която е поместена постоянната рубрика „Дните на излизане на новите филми (чиито фирми-производителки са подредени по азбучен ред)“. От трите реда, отредени на „Богдан Стимов“ се разбира, че той е „драма“, че е продукция на „Австр.-унгар. киноиндустрия“ и че ще се появи върху екраните на Австрия от 29 септември (Die Erscheinungstage der Filmneuheiten (Nach Firmen alphabetisch geordnet). – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 49).

Nr. 427 KINEMATOGRAPHISCHE RUNDSCHAU Seite 49

Die Erscheinungstage der Filmneuheiten

(Nach Firmen alphabetisch geordnet)

Nachdruck und Nachahmung wird verfolgt.

19. Mai:

National-Film G. m. b. H. Dressler & Kirchhof:
Der feindliche Flieger. Drama . . . . . 1100 m
Flammende Backfischherzen. Lustspiel . . . . 350 m
Hugo Engel:
Meineid. Drama . . . . . zirka 1000 m
Moral und Sumpf. Drama . . . . . zirka 700 m
Friese & Kennedy:
Die zerbrochene Puppe. Lustspiel.
Oesterreichisch-ungarische Kinoindustrie:
Das Kainszeichen. Drama . . . . . 510 m
Ihr Liebling. Komisch . . . . . 120 m
Projektograph-A.-G.:
Fesseln der Finsternis. Drama . . . . . 900 m
Minister der Hünnerzucht. Lustspiel . . . . . 600 m
Philipp & Preßburger:
Dr. Eisenbart. Lustspiel . . . . . 790 m
Irrende Liebe. Drama.
Snobs Ferien. Komisch . . . . . 300 m
H. Swoboda & Co., Prag:
Mac Mirre und der Haupttreffer. Drama . . . . 1000 m

29. September:

Oest.-ung. Kinoindusrie:
Bogdan Stimoff. Drama.
Projektograph A.-G.
Das lockende Spiel. Drama.

6. Oktober:

Allianz, G. m. b. H.:
Das Haus mit den Tausend Kerzen. Drama. . z. 1550 m

13. Oktober:

Projektograph A.-G.
Der Schmuck der Madonna. Drama mit Robert Warwick.

27. Oktober:

Der Fall Klerk. Drama . . . . . zirkt 1250 m

„Богдан Стимов“ се подготвя за поява на широк екран в Австрия

Още в следващия брой обаче датата бива коригирана: „Големият български национален филм „Богдан Стимов“ – известява сп. „Кинематографически преглед“ в рубриката си „Бележки“ – излиза на екран не както съобщихме в миналия брой на 29 септември, а още на 22 септември. Умоляваме нашите читатели правилно да запишат датата в своите бележници“ (Notizen. Bogdan Stimoff. – Kinematographische Rundschau, № 428, 21.V.1916, с. 50).

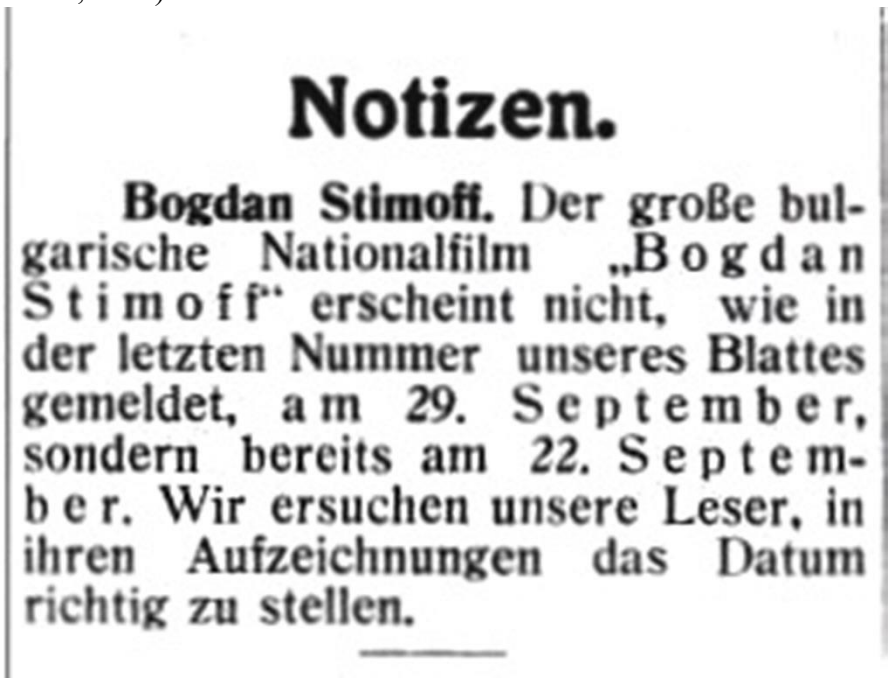

Notizen.

Bogdan Stimoff. Der große bulgarische Nationalfilm „Bogdan Stimoff“ erscheint nicht, wie in der letzten Nummer unseres Blattes gemeldet, am 29. September, sondern bereits am 22. September. Wir ersuchen unsere Leser, in ihren Aufzeichnungen das Datum richtig zu stellen.

Датата се променя от 29 на 22 семтември 1916

От този брой (№ 428 от 21 май) до 17 септември (№ 445) заглавието на филма, жанровата му характеристика („драма“) и наименованието на произвелата го фирма се появяват без прекъсване в рубрика „Дните на излизане на новите филми“. С едноединствено изключение – книжка № 444 (10 септември). От № 428 към изброените

дании се добавя определението „български национален филм“ („Bulgarischer Nationalfilm“), а от № 429 и дължината на лентата – 2 000 метра.

Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД продължава да рекламира филма до края на 1916 година, но вече значително по-скромно

До края на годината заглавието „Богдан Стимов“ се появява още по веднъж в разделите „Списък на филмите, разгледани във „Филмовия каталог“ през първата половина на 1916“ (Verzeichnis der im ersten Halbjahr 1916 im „Filmkatalog“ besprochenen Films. – Kinematographische Rundschau, № 434, 2.VII.1916, с. 76) и„Списък на филмите, разгледани във „Филмовия каталог“ от 1916“ (Verzeichnis der im Jahre 1916 im „Filmkatalog“ besprochenen Films. – Kinematographische Rundschau, № 460, 31.XII.1916, с. 281). От тях не изскача „новина“, но чрез тях бива потвърден немаловажният факт, че „кинодрамата „Богдан Стимов“ е четириактова – „4 Akte“. Останалите материали от този период, свързани с филма, са десетина рекламни карета, заемащи цяла страница от списанието, в които „Богдан Стимов“ се споменава редом с други заглавия, оказващи се в повечето случаи продукция на Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД.

> Както е известно – уверява текстът в едно от тези рекламни карета, – техни величества цар Фердинанд и царица Елеонора от България, както и царските дъщери са взели участие по забележителен начин в „Богдан Стимов“, българския национален филм в 5 действия. Главните роли се изпълняват от: Георг Раймерс, Лоте Меделски, Тили Кучера и Ойген Франк от имперския „Хофбургтеатър“, баронеса Луси Морпурго [само след нейното име няма посочено наименование на театър], Карл Гьоц, Ханс Лакнер и Мариета Пикавер от „Фолкстеатър“, Фриц Вреде и Карл Ребергер [оказва се, че този актьор имал малко (лично) име] от „Резиденцбюне“. Все още са налични само няколко премиерни дати. Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД (Kinematographische Rundschau, № 431, 11.VI.1916, с. 18).

Друг кратък текст пък свидетелства, че проправяйки си пътя към екрана, филмът е имал някакъв цензурен проблем. Такъв по-скоро са имали неговите разпространители от Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД, които в случая са и продуценти на творбата.

Die Erscheinungstage der Filmneuheiten

(Nach Firmen alphabetisch geordnet)

Nachdruck und Nachahmung wird verfolgt.

29. September:

Oest.-ung. Kinoindustrie:
Bogdan Stimoff. Drama.
Projektograph A.-G.
Das lockende Spiel. Drama.

22. September:

Allianz, G. m. b. H.
Hoffmanns Erzählungen. Drama. . . . . zirka 1550 m
Das Kino:
Madame Butterfly. Drama.
Friese & Kennedy:
Und keiner weiß, woher sie kam. Am. Drama. z. 1250 m
Oesterreichisch-ungarische Kinoindustrie:
Bogdan Stimoff. (Bulgarischer Nationalfilm). Drama.
Philipp & Preßburger:
Frumholds Erbschaft. Lustspiel mit Arnold Rieck.
Das Wiegenlied. Drama.
Die Liebe zu einer Toten. Drama mit Einar Zangenberg.
Projektograph-A.-G.:
Der König der Yankees. Drama.

22. September:

Allianz, G. m. b. H.
Hoffmanns Erzählungen. Drama. . . . . zirka 1550 m
Das Kino:
Madame Butterfly. Drama.
Friese & Kennedy:
Und keiner weiß, woher sie kam. Am. Drama. z. 1250 m
Dr. Ernst Moronitz:
Maskenspiel der Liebe. Lustspiel . . . . . 1300 m
Oesterreichisch-ungarische Kinoindustrie:
Bogdan Stimoff. (Bulgarischer Nationalfilm). Drama . . . . . 2000 m
Philipp & Preßburger:
Frumholds Erbschaft. Lustspiel mit Arnold Rieck.
Das Wiegenlied. Drama.
Die Tragödie eines Lebens mit Einar Zangenbach. Drama.

Verzeichnis

der im ersten Halbjahr 1916 im „Filmkatolog“ besprochenen Films.

Oesterreichisch-ungarische Kinoindustrie.

	Seite
Der Teppich von Bagdad. Drama (fünf Akte)	15
Koloman XXVII. Lustspiel (3 Akte)	16
Der grüne Mann von Amsterdam. Drama (4 Akte)	17
Der Rosenkranz. Drama (5 Akte)	18
Pickelmann. Lustspiel (3 Akte)	19
Im Dienste der Wissenschaft. Drama (4 Akte)	19
Bogdan Stimoff. Drama (4 Akte)	21
Das Kind des Milliardärs. Drama (4 Akte)	22
Die weiße Göttin. Drama (3 Akte)	22
Wenn Friede kommt. Drama (3 Akte)	23
Durch. Drama (3 Akte)	47
Ihr Chauffeur. Drama (3 Akte)	47
Die gräfliche Range. Lustspiel (3 Akte)	48
Der Mann mit dem eisernen Herzen. Drama (3 Akte)	48
Meuterei auf den Philippinen. Drama (1 Akt)	49

Verzeichnis

der im Jahre 1916 im „Filmkatalog“ besprochenen Films.

Oesterreichisch-ungarische Kinoindustrie.

Der Teppich von Bagdad. Drama (fünf Akte)	15
Koloman XXVII. Lustspiel (3 Akte)	16
Der grüne Mann von Amsterdam. Drama (4 Akte)	17
Der Rosenkranz. Drama (5 Akte)	18
Pickelmann. Lustspiel (3 Akte)	19
Im Dienste der Wissenschaft. Drama (4 Akte)	19
Bogdan Stimoff. Drama (4 Akte)	21
Das Kind des Milliardärs. Drama (vier Akte)	22
Die weiße Göttin. Drama (3 Akte)	22
Wenn Friede kommt. Drama (3 Akte)	23
Durch. Drama (3 Akte)	47
Ihr Chauffeur. Drama (3 Akte)	47
Die gräfliche Range. Lustspiel (3 Akte)	48
Der Mann mit dem eisernen Herzen. Drama (3 Akte)	48
Meuterei auf den Philippinen. Drama (1 Akt)	49
Der Verschollene. Drama (4 Akte)	119
Für den Ruhm des Geliebten. Drama (4 Akte)	120
Der Pfad der Sünde. Dramatisches Bild (4 Akte)	121
Das rosa Pantofferl. II. Teil. Lustspiel (3 Akte)	122
Genie gegen Gewalt. Drama (4 Akte)	122
Monna Vanna. Drama (4 Akte)	219
Homunkulieschen. Scherz (2 Akte)	220
Der neugeborene Vater. Lustspiel (4 Akte)	220
Die letzte eines alten Geschlechtes. Drama (4 Akte)	240
Das gekaufte Herz. Drama (4 Akte)	241

На 22 септември излиза „Богдан Стимов“ – припомня рекламата. – При повторния преглед от цензурата този филм бе счетен за подходящ за младежи. Заявки за прожекции кината могат да направят само от януари 1917 нататък. Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД (Kinematographische Rundschau, № 444, 10.IX.1916, с. 49).

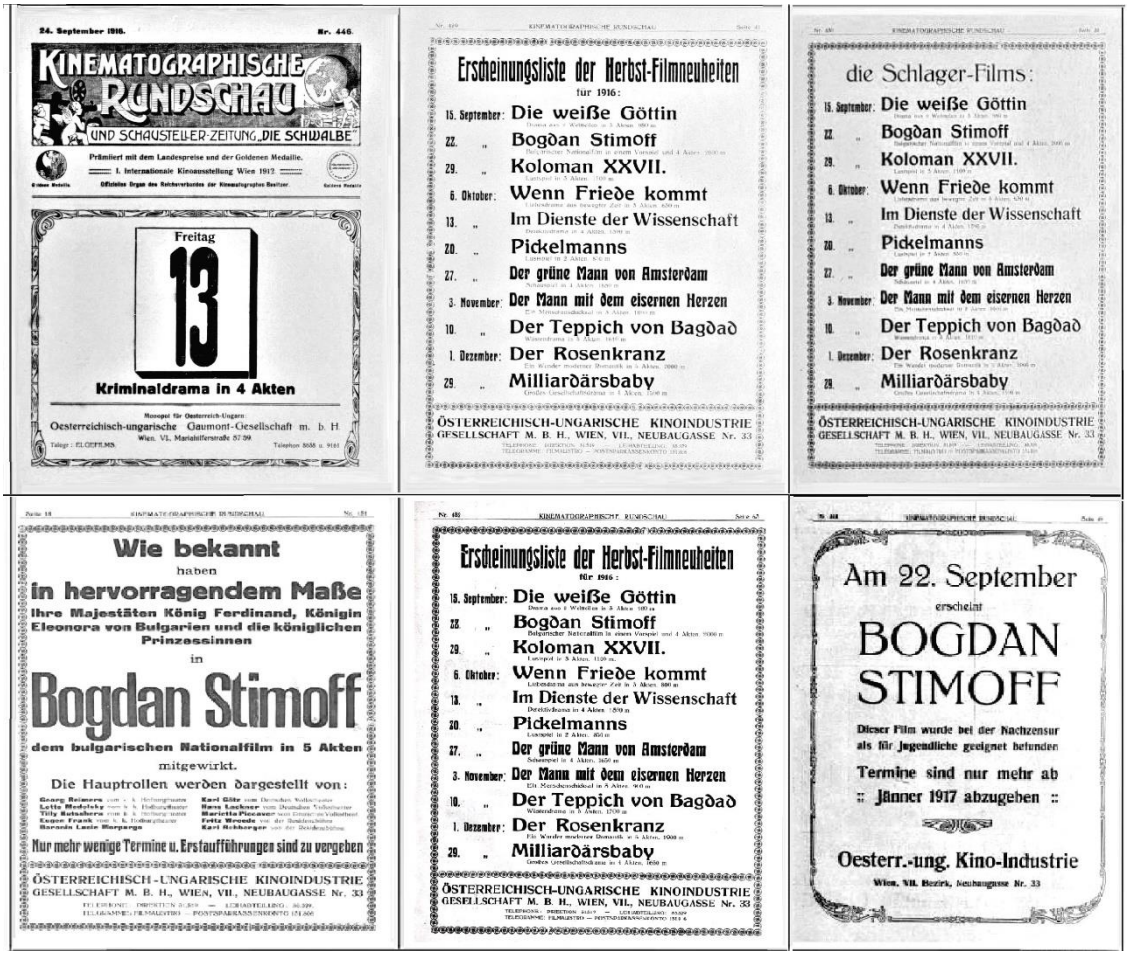

„Богдан Стимов" присъства редовно сред заглавията, разгледани във „Филмовия каталог" на сп. „Кинематографически преглед"

Време и място на снимките
В България

Изложената дотук информация за „Богдан Стимов", почерпана предимно от сп. „Кинематографически преглед", позволява да се направят обобщения, отнасящи се до снимачния период на филма, премиерната му прожекция, а и да се проследи донякъде „българската следа" в него.

Киноснимките в България започват на 5 март (по Юлианския календар) или на 18 март 1916 (по Григорианския календар). Сп. „Кинематографически преглед" ги квалифицира (в качествено отношение) като „живописни", а актьорът Георг Раймерс (във времево отношение) – като „началните сцени на филма". Това би трябвало да означава, че „българските" епизоди са най-ранните от всички – останалите снимки, осъществени и в Австрия („в околностите на Виена"), и в Германия, са по-късни. Информацията относно местата на направата им у нас е оскъдна – „в околностите на София", „в Бояна", в споменатия от Георг Раймерс „извънградски дворец Врана"…

Богдан Стимов (Георг Раймерс) на колене пред цар Фердинанд I в парка на Врана

Сред парка на царската резиденция във Врана със сигурност е заснета сцената, в която Богдан Стимов „пада на колене“ пред Фердинанд I, за да се закълне в своята невинност и измоли помилването си от владетеля. Едва ли случайно тази сцена бива охарактеризирана като „най-дълбоко въздействаща върху зрителя“ – тъкмо тя въодушевява присъствалите на премиерата във Виена, възпламенява ги не само да избухнат „в продължили минути аплодисменти“, но и да настояват „да се пусне българският химн“, който всички – и българи (малцина), и чужденци (предимно), изслушват на крака.

Като впечатляващ е квалифициран и „епизодът, в който самият цар окачва орден върху гърдите на храбрия Стимов“. Нещо повече – той бива определен за „кулминацията“ на филма! Според цитата във „Факел“ всяка поява на Фердинанд I върху екрана е била посрещана с овации, но те са стигнали своя максимум при показването на „последната сцена“, в която владетелят „връчва на Раймерс (Стимов) орден за храброст“. Според сп. „Кинематографически преглед“ това е станало по време на „военен парад“, състоял се „на плаца за маршировки“ и приет лично от Фердинанд. Всеки български казармен плац, селски мегдан или градски площад би могъл да се превърне в снимачна площадка за този епизод. Но не е изключено в конкретния случай да става дума за плаца на Военната академия в София. Със сигурност обаче постановката на епизода е била реализирана в рамките на онези 4–5 дни, през които Георг Раймерс е пребивавал у нас (появата на интервюто с него на 10/23 март убедително доказва, че на тази дата актьорът вече се е бил прибрал във Виена). Малка е вероятността режисьорът Георг Якоби да е използвал хроникално-документални кадри от български военен строй, в които майсторски да е „вмъкнал“ актьора Раймерс, чиито гърди „самият“ цар Фердинанд I окичва с орден за храброст.

Мемоарни свидетелства

Изключително интересни сведения, отнасящи се до заснемането именно на този епизод, предоставя Васил Бакърджиев (1906-1980) – един от пионерите на родното кино, изявил се още в началото на 1920-те като актьор, оператор и асистент-режисьор. В своите мемоари „Случки, спомени и преживелици около нашето кино“ той сладкодумно възкресява трудните дни, които заедно с родителите си преживява в неговия роден град Русе по време на Първата световна война.

> Градът плащаше тежкия данък на войната – започва Бакърджиев своя разказ за събитието, обособен в глава, озаглавена „Дворцовият актьор и бунтът на жените“. – Из дворищата се носеше олелия, блъсканица, пукотевици. Реквизи-

ционните комисии ограбваха хранителните припаси. С шеметна бързина немски камиони отнасяха заграбеното към фронта. Посред цялата объркаността Фердинанд пристигна в града. Посрещането бе предшествувано от трескави приготовления. Знатните богаташи и полицията се вдигнаха на крак. Алчните негодници надянаха цилиндрите, полицейските обесници претърсиха къщите на бедното-тията.

Избягах от къщи, отидох на гарата. Парадните униформи, знатните отличия бяха най-съществения реквизит на официалното посрещане. Фердинанд слезе от вагона надут като пуяк. След него се тътреше дворцовата камарила. Пуякът поглади козята си брадичка, поздрави представителните роти. С вирната глава премина пред привелото снага отбрано русенско общество, хвърли нежен поглед към натруфените елегантни дами със съмнителен морал. Беднотията, която зяпаше безмълвно зад полицейския кордон, се питаше какво беше заставило Фердинанд да посети града.

Въпросът се изясни на другия ден. С цел да повиши духа на народа монархът решил да се прояви като киноартист. По негова заповед на полигона пред казармите се състоя невиждан военен парад. Под звуците на блестящи фанфари и бойни маршове, църковни царюхвалебствия и шпалир от конкуриращи се по юначество нагиздени офицери и самохвални тевтонски рицари дворцовият актьор направи преглед на строените дружини. Немският военен оператор Йосиф Райфлер притичваше да заснеме важните моменти под ръководството на режисьора Георг Якоби. Фердинанд спря пред една от строените роти. Едър, напет войник коленичи в нозете му. Монархът, който скубеше колкото се може повече свидното отечество, го награди с орден за храброст. Докато операторът снимаше церемонията, някой посочи дворцовия актьор с пръст.

– Кой ли ще е този артист? Прилича на тлъсто черво, натъпкано с лебервурст.

– Царят, бе! Кьорав ли си? Познава се по хищния клюн.

– Къв цар бълнуваш. Година не е изминала, откакто умря жена му. Няма да вземе да прави циркаджилъци.

– Трай и не умувай! На цар всичко е позволено.

Отново проехтяха маршове. От войнишките редици се изтръгна нестройно ура. Фанфаронадата завърши с маршировка на младите набори, облечени специално за случая с нови униформи (Бакърджиев БНФ: 23-24).

Не само тук, но и на много други места в ръкописа Васил Бакърджиев очевидно плаща дан на времето, което обитава и през което пише своите мемоари, започнати най-вероятно през 1950-те и завършени през 1960-те години. Тъкмо с мракобесието на този „преходен период“, белязан от „култа към личността“, могат да бъдат обяснени както някои особености в стила и езика на автора, така и откровено неприязненото отношение към цар Фердинанд I и русенските първенци.

По-важни за разглежданата тема обаче са някои несъответствия, които текстът предлага. Относно съдържанието всичко изглежда наред – „на полигона пред казармите“ се състоява „невиждан военен парад“. Фердинанд, правейки „преглед на строените дружини“, спира „пред една от строените роти“. „Едър, напет войник коленичи в нозете му“, царят го награждава „с орден за храброст“. Стегнат и точен преразказ на епизода, който досега нееднократно бе споменаван. С малка забележка – Богдан Стимов „коленичи“, „пада на колене“, „хвърля се в нозете на царя“ по време на първата им среща в парка на Врана. При награждаването във финалния епизод героят е изправен, което ясно се вижда от снимка, представяща най-вероятно кадър от филма. На мястото си е и режисьорът Георг Якоби, ръководещ снимките. Които обаче не осъществява

титулярът – датчанинът Грочер или Граатя, а „немският военен оператор Йосиф Райфлер“.

Епизодът, в който „самият цар окачва орден върху гърдите на храбрия Стимов“ бива квалифициран като един от най-впечатляващите във филма

Упоменаването името на последния е съзвучно с историческата правда – Йосиф Райфлер е „немец“ (по-скоро немски евреин), „живял дълги години в България“, работил като „техник“, „часовникар“ и „ватман по трамваите“ (Гендов 2016: 94). Но никога не е бил „военен оператор“ – като чужденец едва ли е бил мобилизиран в нашата армия, въпреки военновременната действителност. Не ще да е бил призован и в германската, защото през 1916 г. той е „главен оператор [прожекционист] на „Модерен театър“, а през 1917 даже заснема за това софийско кино като кинооператор игралния филм „Любовта е лудост“, чийто режисьор, сценарист и изпълнител на главната мъжка роля е „патриархът“ на родното кино Васил Гендов (1891-1970). Никой друг български кинодеец, съвременник на описваните събития, не посочва Йосиф Райфлер като участник в заснемането на „Богдан Стимов“. Всъщност заглавието на филма не бива „артикулирано“ дори от самия Васил Бакърджиев, то не фигурира и в инак пространните мемоари на Васил Гендов, за когото кинооператорът Райфлер заснема цели четири игрални филма! И друго прави впечатление – Бакърджиев не споменава името на известния (поне в Средна Европа) австрийски актьор Георг Раймерс, навярно защото като 10-годишен провинциален хлапак едва ли е бил чувал за него. Но пък се оказва, че знае кой е Йосиф Райфлер – абсолютно неизвестен дори сред тогавашните кинаджии, чийто кръжец по това време е съвсем тесен и малоброен. Най-вероятно Бакърджиев е узнал и името на Райфлер, и някои подробности относно кинематографичните му изяви впоследствие, когато заживява в София и става част от споменатия кръжец.

Но, от друга страна, в „Богдан Стимов“, чието действие „се разиграва предимно на българска земя“, се виждат още „интересни и оригинални снимки“ от „самата страна“, някои изгледи „от живота на народа ѝ“, „от прочутата планина Родопи“;

показани са „не само разкошни“, но и „заснети на място природни картини“, а и „някои сцени, които се разиграват в българските скалисти планини“… Ето защо не изключвам възможността „директорът Шилер“ (продуцентът от австрийска страна Макс Шилер), режисьорът Георг Якоби и операторът Грочер/Граатя да са останали в България някой и друг ден след отпътуването на актьорите, за да заснемат изброените кадри. Не изключвам дори възможността Георг Якоби да е останал сам и без оператор, поради което е бил принуден да прибегне до услугите на местния снимач Йосиф Райфлер, който и е разполагал с кинокамера, и е говорел немски – хипотетична вероятност, която евентуално би обяснила присъствието на двамата в Русе. Но не и това на Георг Раймерс.

Откровен анахронизъм е твърдението „Година не е изминала, откакто умря жена му“. Царица Елеонора, втората съпруга на цар Фердинанд I, напуска белия свят на 12.IX.1917 в Евксиноград и бива погребана в двора на Боянската църква. По време на снимачния период на „Богдан Стимов“ тя е жива и здрава – приема да участва „активно в някои сцени на голямото филмово произведение“, склонява и „коронования си съпруг“ да стори същото, като това тяхно съдействие „по забележителен начин“ придава „историческа стойност“ на творбата; удостоява със своето високайше внимание актьора Георг Раймерс по време на престоя му в българската столица, приема го гостоприемно в двореца си… Героинята ѝ, „грижовна настойница“ на ранените войници, не само се „появява във филма“, но „дори се включва активно в действието“ – сцената, в която Марица, дъщерята на Стимов, „измолва от високопоставената дама да бъде приета в Червения кръст“. Според в. „Илюстриртес винер екстраблат“ епизодът „с царица Елеонора, която заедно с дъщерите си утешава ранените в лазарета“, е една от трите кулминации във филма. Написаното може да е снизходителен комплимент или израз на комплексарско сервилничене пред потомствената аристократка, но не звучи изненадващо за онези, които знаят, че Елеонора е едва 16-годишна, когато става самарянка, че работи за Червения кръст и в Германия, и в Австро-Унгария, че като милосърдна сестра участва и в Руско-японската война (1904-1905), водеща се в Далечния Изток, и в Балканската (1912-1913), грижеща се за ранените български войници… Относно „дъщерите“ – княгините Евдокия и Надежда, трябва да се каже, че те са доведени. Майка им е княгиня Мария-Луиза Бурбон-Пармска (1870-1899)[62] – първата съпруга на цар Фердинанд I.

Полевият лазарет в „Богдан Стимов“ и неговата ръководителка (в средата)

[62] Мария-Луиза Бурбон-Пармска (1870-1899) – италианска принцеса и българска княгиня (1893-1899). Първата съпруга на княз Фердинанд I, майка на бъдещия цар Борис III, княз Кирил Преславски, княгините Евдокия и Надежда, баба на бившия министър-председател на България Симеон Сакскобургготски. Умира непосредствено след раждането на четвъртото си дете – Надежда. Централен софийски булевард носи нейното име. Саркофагът ѝ е положен в катедралния храм „Свети Лудвиг“ в Пловдив.

И по време на Първата световна война царица Елеонора е милосърдна сестра – най-обикновена при това, макар във филма да е „повишена“ (навярно от сценариста Алфред Дойч-Герман) в ръководителка на лазарет – „като на кино“. Редом с нея са „двете княгини, позволили да бъдат заснети по време на своята работа в един лазарет, където се грижат за болните“. Към тях, също в ролята на медицинска сестра, се присъединява и Марица (макар дъщерята на Богдан Стимов да е „обикновено момиче от народа“, ролята бива превъплътена също от аристократка – баронеса Луси Морпурго-Лавал). Героините на тези четири благородни дами „се разпореждат с всеотдайна любов, обичани и почитани от техните пациенти“ във военно-полева болница, репродуцирана от художниците на филма най-вероятно в Шоплука. Там, край село Бояна, ще да е била пресъздадена и „българската Главна квартира“, кинокадрите от която очевидно впечатляват един от рецензентите – тъй силно, че го провокират да ѝ отдели няколко възторжени реда. Съхранена до наши дни снимка, представяща навярно кадър от филма, показва Генералния щаб на действащата ни армия, „редуциран“ до една маса и два стола, които Георг Якоби е разположил под открито небе, на гола поляна и връз фона на две войнишки палатки.

Допускам също така, че тъкмо Бояна „изиграва ролята“ на „македонското село“, в което разказаната история започва и където тя свършва, въпреки подхвърлените в австрийската преса недомлъвки относно направата на снимки в Македония (дори „предимно в Македония“ според будапещенското сп. „Киноседмица“) от интернационалния екип на филма – дейност, непотвърдена от каквито и да е конкретни данни.

„Българската Главна квартира“ – Генералният щаб на действащата ни армия в „Богдан Стимов“

Не изключвам обаче възможността някои епизоди в „Богдан Стимов“, наименувани „похода на българите за освобождението на Македония“, „освободените през Световната война райони на Македония“, а и тези „от арената на героичните боеве на съюзниците“, да са били хроникално-документални кадри, заснети от оператор, нямащ нищо общо с международната копродукция „Богдан Стимов“. Режисьорът най-вероятно е използвал кинохроники не само в този случай, но и при онагледяването на някои от вече споменатите родни географски обекти – „интересни и оригинални снимки“,

които би могло да са дело на български киноператори. За взаимовръзката между двата вида кино подхвърля самият „Кинематографически преглед“, споменавайки (и то в раздела си „Пътеводител през филмовия пазар“) за някакъв стремеж „да се включат в действието и актуални епизоди“ (текущи документални кадри). За това се загатва и във в. „Фремденблат“, уверяващ, че един от върховите епизоди в „Богдан Стимов“, условно озаглавен „Царят приема парада на гвардията“, „още миналата седмица“ се бил появил (целият или части от него) във „Велтбилд“. Само дето не се разбира, дали германската хроника е заимствала режисиран специално за игралния филм художествен епизод, или става дума за оригинални документални кадри, заснети у нас преди време, имплантирани в целулоидната плът на „Богдан Стимов“, откъдето, след като са били силно харесани, са попаднали в световния кинопреглед?

„Българските скалисти планини“ в „Богдан Стимов“ и Бояна в ролята на „македонското село“

За участие в „Богдан Стимов“ не бива поканен нито един български актьор, но затова пък в снимките участват (според Георг Раймерс) „много български селяни – все високи, силни, красиви мъже, чието спокойствие и сериозност много ми допаднаха“. Те навярно изнасят епизодите и сцените „от живота на народа“, тази „масовка“ одухотворява някои „сцени от българския народен живот“, квалифицирани като „поразителни“ най-вече поради факта, „че навсякъде в тях са използвани красиви оригинални носии, с което ни се предлага отражение на реалния живот на българския народ“. Отчитайки изключителното умение, с което изброените фолклорни елементи са сглобени както от драматургията, така и от режисурата, рецензентът на „Илюстрийртес вийнер екстраблат“ възклицава:

Нищо чудно, че този филм с български пейзажи постигна много голям успех!

Премеждия в океана

От съхранените до наши дни два фотоса от филма ясно личи, че няколкото епизода, „проследяващи пътуването на един пътнически параход“ (охарактеризиран и като „транспортен“, и като „презокеански“), с който Богдан Стимов и другарите му отплават „за Европа“, са осъществени посредством павилионни снимки. Но във втората част на „Богдан Стимов“, озаглавена „В океана“, се вижда още задържането на този кораб „в открито море от бойни кораби“, „изплаването на повърхността на подводница, брега на Пула, бойни сцени, сражаващи се самолети, бомбардировки“, „въздушни битки“..., които се оказват „достойнствата на този филм“. Особено впечатление е направила „сцената, в която подводницата бавно се издига от дълбините“ – „чудесно зрелище“, от което „публиката изпада във възторг“ и приветства „с бурни възгласи“, „а това не се случва често в кината“ (подчертава рецензентът на „Нойе фрайе пресе“).

Тези кадри обаче едва ли са били рожби на режисьорска постановка. Загадка остава и националността на подводницата – съюзническа, австрийска, германска?

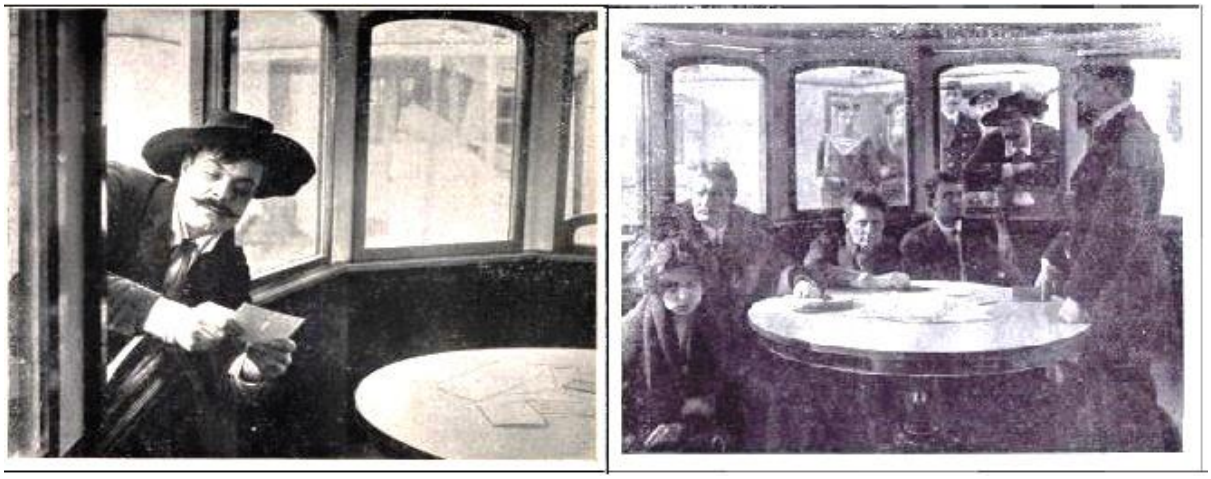

Пътуването през Атлантика е осъществено най-вероятно в павилионите на „Унион филм“ край Берлин

Стачна сцена в Америка

След прелюдията, чийто сюжет се развива в България, действието се премества в Америка и по-специално в тамошна оръжейна фабрика, в която Богдан Стимов постъпва на работа и с упорит труд става неин директор. След като войната избухва, управителният съвет на предприятието решава то да започне производството на боеприпаси за Антантата. Съзнавайки, че муниците ще бъдат използвани срещу неговото отечество, Стимов се опитва да осуети тези планове, подкрепяйки намеренията на немските и австрийските работници, които се обявяват против решението, да вдигнат стачка. Въпреки своя висок пост той не успява да разубеди ръководството и напуска както фабриката, така и страната…

Стачните сцени пък са заснети в заводите „Даймлер“ край Виена

Оказва се, че цялата първа част на филма, чието действие се вихри в Америка, е била заснета във Винер Нойщат (Wiener Neustadt) – градче близо до Виена (разположено на около 50 км. на юг от австрийската столица). За това свидетелства местният социалдемократически вестник „Равноправие“ (№ 40), публикувал на 6 октомври 1916 съобщение, озаглавено „Снимане на филм в заводите „Даймлер“ и гласящо:

> Преди няколко месеца персоналът на тукашните заводи „Даймлер“ имаше възможност да присъства на интересно снимане на филм. Първокласни виенски

актьори, между които дворцовият актьор Георг Раймерс, бяха дошли, за да снимат под ръководството на берлинския режисьор Георг Якоби стачна сцена, в която участваше и голяма част от персонала на заводите „Даймлер“. Както вече се установи, касае се за снимки на българския национален филм „Богдан Стимов“, в който участва и българската царска двойка предвид обстоятелството, че постъпленията от филма ще бъдат в полза на Българския Червен кръст и Турския Червен полумесец. Филмът ще се показва от 20 до 26 октомври т.г. във Винер Нойщатер Биограф (Шльогелгасе), фирмата, която се е сдобила с правото за прожекции за нашия град.

Първата прожекция на „Богдан Стимов“ се е състояла в България!

И така – снимките за „Богдан Стимов“ започват в околностите на София на 18 март (по нов стил) и приключват за 4–5 дни. На 23 април филмът е окончателно готов („вече се е получил“), след като няколко дни преди това режисьорът Георг Якоби го е монтирал в Берлин. На 10 май (сряда) от 19.30 ч. в Голямата зала на Музикалното общество се състои виенската премиера на „Богдан Стимов“. Прожекцията е тържествена, официална, посетена от каймака на виенското общество, но се оказва, че не е първата!

Доказателство за това предлага онази част от раздела „Пътеводител през филмовия пазар“ на „Кинематографически преглед“, която умишлено не цитирах по-горе:

Преди прожекцията на филма в голямата зала на Музикалното общество той бе показан на българската царска двойка в София от г-н директора Паул Давидсон от „Унион“ и г-н директора Макс Шилер от Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД. Българската царска двойка проследи кинопредставлението с най-голям интерес, като неведнъж открито и с оживление изрази своето задоволство от сполучливото филмово произведение. Царят на българите Фердинанд използва случая да почете господата директори Давидсон и Шилер с високи ордени. И двамата получиха офицерския кръст на българския национален орден с червена лента – отличие, което иначе се присъжда само на висши щабни офицери.[63] Като признание за постиженията им режисьорът Якоби и операторът Котйен [Kotjen] също бяха отличени с високи ордени (Führer durch den Filmsmarkt. Bogdan Stimoff. Die Festvorstellung im Musikvereinssaale. – Kinematographische Rundschau, № 427, 14.V.1916, с. 44).

Според текста на публикацията, която е от 14 май 1916, прожекцията в София не само е била осъществена преди тази дата, но и преди 10 май, деня на виенската премиера (уикипедия уверява на немски език, че българската премиера е била на 16.IV.1916 – https://de.wikipedia.org/wiki/Bogdan_Stimoff).

Всъщност в цитираната информация няма нищо изненадващо – още на 23 април „Кинематографически преглед“ съобщава, позовавайки се най-вероятно на получена от Берлин кореспонденция, че „г-н Якоби се надява още този месец да бъде приет от цар

[63] Според уикипедия българският цар Фердинанд I награждава Паул Давидсон в качеството му на генерален директор на ПАГУ с офицерския кръст на ордена „Свети Александър“. Режисьорът Георг Якоби получава кавалерския кръст на същия орден (https://de.wikipedia.org/wiki/Bogdan_Stimoff). Орденът е учреден на 25.XII.1881 в чест на небесния покровител на княз Александър I Батенберг и е вторият по старшинство в наградната система на Царство България. Той има шест степени. Офицерският кръст е IV степен, емайлиран в бяло и се носи върху гърдите на червена триъгълна лента с розетка. Кавалерският (рицарският) кръст е V степен, бял и с червена лента.

Фердинанд, за да води лично прожекцията на това филмово произведение“. Потвърждение на звучащия сензационно факт, че София е изпреварила Виена по отношение на премиерата на „Богдан Стимов“, изскача най-неочаквано от в. „Печски дневник“ („Pécsi Napló“), излизал в град Печ (Югозападна Унгария) от 1892 до 1944. Озаглавено „Прожекция на филм при царя на България“, краткото съобщение гласи:

> Алфред Дойч-Герман, член на президиума на Българския Червен кръст във Виена, монтира под заглавието „Богдан Стимов“ един патриотичен филм от стария български народен живот. Снимките на филма са направени предимно в Македония, а главната роля е поверена на великия артист от „Бургтеатър“ Георг Раймерс. След като научава, че първата прожекция на „Богдан Стимов“ е насрочена за 10 май във Виена, царят на България информира автора, че иска да види филма преди премиерата. Алфред Дойч-Герман отпътува с балканския влак за София, където представи филма и след това побърза да си тръгне за Виена, за да се прибере навреме за премиерата, която се проведе днес (Filmbemutató a bolgár királynál. – Pécsi Napló, 11.V.1916).

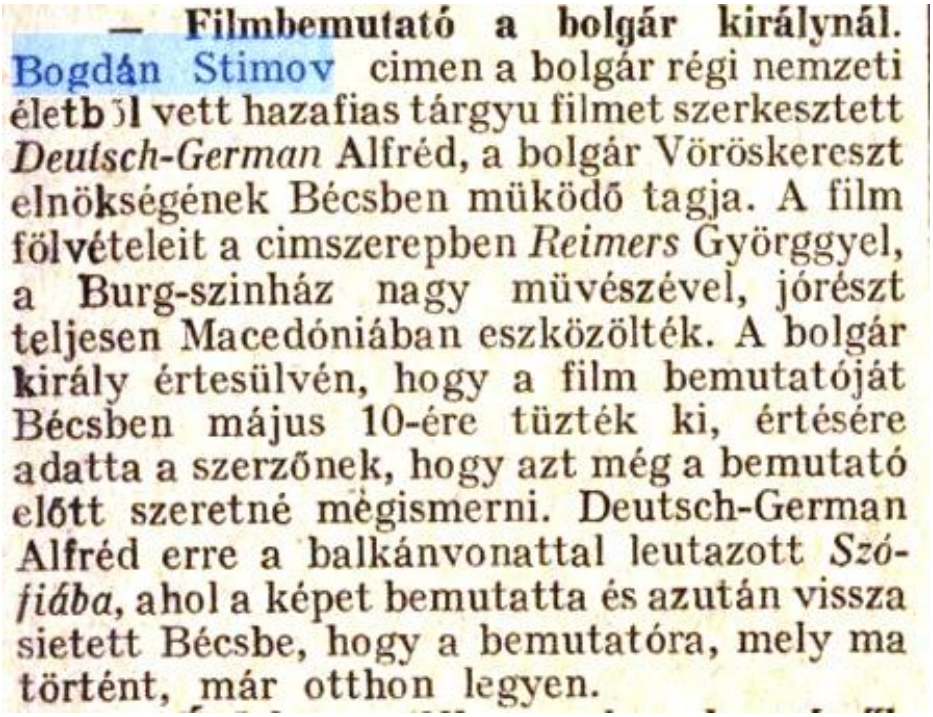

— Filmbemutató a bolgár királynál. Bogdán Stimov cimen a bolgár régi nemzeti életből vett hazafias tárgyu filmet szerkesztett *Deutsch-German* Alfréd, a bolgár Vöröskereszt elnökségének Bécsben müködő tagja. A film fölvételeit a cimszerepben *Reimers* Györggyel, a Burg-szinház nagy müvészével, jórészt teljesen Macedóniában eszközölték. A bolgár király értesülvén, hogy a film bemutatóját Bécsben május 10-ére tüzték ki, értésére adatta a szerzőnek, hogy azt még a bemutató előtt szeretné megismerni. Deutsch-German Alfréd erre a balkánvonattal leutazott *Szófiába*, ahol a képet bemutatta és azután vissza sietett Bécsbe, hogy a bemutatóra, mely ma történt, már otthon legyen.

Съобщението във в. „Печски дневник“

Излиза, че не режисьорът Георг Якоби, а „авторът“ (сценаристът) Алфред Дойч-Герман е осъществил прожекцията в София; че той е единственият член на снимачния екип, комуто бива оказана честта да бъде допуснат до височайшата прожекция, независимо че на нея присъстват директорите Паул Давидсон и Макс Шилер. Герман е реализаторът на софийския сеанс, чиито време и място на провеждане тънат в неизвестност. Освен точната дата (а и часът), не се знае също дали той се е състоял в двореца или в някой от киносалоните на българската столица. Но пък се знае, че на 15 май 1916 софийският всекидневен вестник „Мир“ огласява:

> Онзи ден царят е благодарил с телеграма в отговор на телеграмата на спомагателния комитет за българския Червен Кръст в Виена, по случай първото

представяне на кинематографическата филма Богдан Стимов (Хроника. Благодарност. – Мир, г. XXII, № 4860, 15.V.1916, с. 2).

ХРОНИКА

Благодарность. Онзи день царьтъ е благодарилъ съ телеграма въ отговоръ на телеграмата на спомагателния комитетъ за българския Червенъ Кръстъ въ Виена, по случай първото прѣдставяне на кинематографическата филма „Богданъ Стимовъ“.

Обявлението във в. „Мир“ (15 май 1916)

Точно след десет дни същият всекидневник отпечатва (върху първата си страница!) обширен информационно-рецензентски материал, озаглавен „Богдан Стимов. Български филм в Виена“.

Авторът на филма под горното заглавие – започва текстът – е виенският писател Алфред Дейтш-Герман. Той представлява последната война против Сърбия. Тук виждаме маса познати български местности, престолния град на България, български войски, па дори и самия наш цар и нашата царица. Българският филм на Алфред Дейтш-Герман ни дава самата действителност в ред свързани помежду си картини, все из живота на българи. Прави впечатление, дето нашият цар е склонил да се снима в филм. Българският филм се дава сега всекидневно в Виена, в полза на българските ранени войници.

Прост епизод из живота на един селянин е послужили за тема да се представят в филм картини и събития из последната история на българите. Българският крупен земледелец Богдан Стимов се подозира от властта, че е извършил убийство. Затова той бяга в Америка, дето скоро се научава, че България се готви да воюва с Сърбия, която коварно и с нечувана до сега в историята измама ограби своята съюзница. Богдан Стимов се решава да участвува в борбата за отмъщение против вероломния съсед и заминава за България. Цар Фердинанд се разхожда из своя парк в Врана. В това време се явява непознат човек пред него

БОГДАНЪ СТИМОВЪ.

Български филмъ въ Виена.

Авторътъ на филма подъ горното заглавие е виенскиятъ писатель Алфредъ Дайтшъ-Германъ. Той представлява последната война противъ Сърбия. Тукъ виждаме маса познати български местности, престолния градъ на България, български войски, на дори и самия нашъ царь и нашата царица. Българскиятъ филмъ на Алфредъ Дейтшъ-Германъ ни дава самата действителность въ редъ свързани помежду си картини, все изъ живота на българи. Правимъ впечатление, дето нашиятъ царь е склонилъ, да се снима въ филма. Българскиятъ филмъ се дава сега всекидневно въ Виена, въ полза на българскитѣ ранени войници.

Простъ епизодъ изъ живота на единъ семенинъ е послужилъ за тема да се представятъ въ филмъ картини и събития изъ последната история на българитѣ. Българскиятъ крупенъ земледѣлецъ Богданъ Стимовъ се подозира отъ властьта, че е извършилъ убийство. Затова той бѣга въ Америка, дето скоро се научава, че България се готви да воюва съ Сърбия, която коварно и съ нечувана до сега въ историята измама ограби своята съюзница. Богданъ Стимовъ се рѣшава да участвува въ борбата за отъщение противъ вѣроломния съсѣдъ и замиисля за България. Царь Фердинандъ се разхожда изъ своя паркъ въ Врана. Въ това врѣме се явява непознатъ човѣкъ предъ него и пада на колѣнѣ. Кученцето, което тича предъ царя, спира се предъ странния човѣкъ. Въ действителность тоя човѣкъ е Раймерсъ, придворниятъ артистъ отъ Бургтеатъръ въ Виена.

Той коленичи тукъ не като Раймерсъ, а като Богданъ Стимовъ, български дезертьоръ отъ Америка. Богданъ Стимовъ се представлява въ филма за невиненъ и обвиненъ въ убийство. Той моли царя за прошка. Нашиятъ царь се вижда тукъ въ филма не въ въображаемо дѣяние, а въ дѣйствителность. И това именно е особено отличителното въ филма „Богданъ Стимовъ", дѣто на много места дѣйствителността се преплита съ измислени дѣйствия.

Царятъ помилва Богданъ Стимова и последниятъ се зачислява въ редоветѣ на българската армия, като редникъ. Българската войска настѫпва въ широкъ фронтъ презъ редъ баири. Хиляди и хиляди войници заминаватъ предъ насъ. Сѫщо така и тая сцена не е стъкмена отъ режисьоръ на кинематографъ, а представлява самата дѣйствителность. Не е измислица и полевата болница, дѣто гледаме на работа Царицата и двѣтѣ български княгини, като сестри милосердни. На край виждаме въ дѣйствителность пакъ Царя, какъ той награждава съ орденъ за храбростъ героя Богдан Стимовъ, който се явява сега като то офицеръ отъ българската армия

Представянето на филма във в. „Мир“ (25 май 1916)

и пада на колене. Кученцето, което тича пред царя, спира се пред странния човек. В действителност тоя човек е Раймерс, придворният артист от „Бургтеатър“ във Виена. Той коленичи тук не като Раймерс, а като Богдан Стимов, български дезертьор от Америка. Богдан Стимов се представлява в филма за невинен и обвинен в убийство. Той моли царя за прошка. Нашият цар се вижда тук в филма не в въображаемо деяние, а в действителност. И това именно е особено отличителното в филма „Богдан Стимов“, дето на много места действителността се преплита с измислени действия. Царят помилва Богдан Стимов и последният се зачислява в редовете на българската армия като редник. Българската войска настъпва в широк фронт през ред баири. Хиляди и хиляди войници заминават пред нас. Също така и тая сцена не е стъкмена от режисьор на кинематограф, а представлява самата действителност. Не е измислица и полевата болница, дето гледаме на работа Царицата и двете български княгини, като сестри милосердни. На край виждаме в действителност пак Царя, как той награждава с орден за храброст героя Богдан Стимов, който се явява сега като офицер от българската

армия (Богдан Стимов. Български филм в Виена. – Мир, г. XXII, № 4868, 25.V.1916, с. 1).

Отзвукът във Великобритания

Ето как вестта за появата на филма „Богдан Стимов“ по виенските екрани достига до България, а благодарение на обширната публикация в „Мир“ и до Великобритания. Че е било така, свидетелства съобщение, публикувано в края на август 1916 поне в два английски всекидневника – лондонския „Pall Mall Gazette“, предложил го на аудиторията в своето петъчно вечерно издание, и „Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette“, огласил го в съботния си брой. Всъщност фактът, че успях да се натъкна на тези две „газети“, не изключва възможността и други вестници да са поместили еднотипния текст, гласящ:

> Агенция Ексчейндж Телеграф съобщава, че според вестниците, получавани от София, българите са ентусиазирани от патриотичния филм „Богдан Стимов“, чийто сценарий е написан от виенския драматург хер Алфред Дойч въз основа на реален епизод от настоящата война и който е продуциран от австрийска кинокомпания. Действието се развива в Сърбия и Македония по време на българската инвазия миналия октомври. Български актьори участват във всички сцени, заснети в завладените Сърбия и Македония и то по местата на действителните събития.
>
> Вестник „Мир“ възхвалява цар Фердинанд за сполучливата идея да позира с царицата пред камерата в най-вълнуващата сцена на кинодрамата. В този епизод се виждат безсмъртните дела на българските герои; техните храбри атаки срещу превъзхождащата ги по численост сръбска армия. За да направи тази филмова драма още по-реалистична, българският министър на войната[64] е разпоредил както на пехотата, така и на кавалерията да поемат ролите, отредени им от автора, а също и на артилерията, на която са били предоставени специални муниции, произвеждащи само дим. Сръбските пленници, въоръжени с пушки за случая, трябвало да се огънат „пред атаката на българските герои“ и незабавно да се предадат пред техния устрем. Вестниците съобщават, че седем сръбски пленници били случайно, но сериозно ранени от българските щикове в тази инсценирана битка (Realistic Film. „King Fox“ poses before the camera. Battles refought. Serbian prisoners made to act. – Pall Mall Gazette, № 16006, 25.VIII.1916, с. 7; Faking a war film. Serbian prisoners wounded in mock battle. – Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette, № 13400, 26.VIII.1916, с. 5).

Вече подчертах, че макар и действието в „Богдан Стимов“ наистина да се „развива в Сърбия и Македония“, чиито граници екипът на филма дори не прекрачва. Липсват също така данни, които да потвърждават твърдението, че „български актьори участват във всички сцени“. „Действителните събития“ най-вероятно са били „проследени“ посредством хроникални кинокадри, втъкани в игралната структура на филма. Има и друго – Великобритания е една от водещите велики сили в Антантата, докато България е част от Централните сили. Двете страни по това време са противници, неприятели, врагове. Тази даденост може да се усети не само в тона на цитираното съобщение, но и от онасловяването му. Водещият титул в „Pall Mall Gazette“ е „Реалистичен

[64] Министър на войната на България в периода 21.IX.1915–21.VI.1918 е Калин Георгиев Найденов (1865-1925) – офицер и политик, генерал-лейтенант от артилерията. Загива при атентата в софийската църква „Света Неделя“ на 16.IV.1925.

филм“, последван от: „Царят лисица“ [Фердинанд] позира пред кинокамера. Битките разиграни отново. Сръбски пленници са принудени да играят във филм“. С още по-голяма антипатия към България са пропити заглавията в сындърландския вестник, както главното – „Фалшифициран военен филм“, така и подзаглавието – „Сръбски пленници, ранени в имитация на битка“. За британската преса „Богдан Стимов“ е откровено пропаганден, патриотарски и казионен филм, поради което той не бива публично показан на Острова.

REALISTIC FILM.

"KING FOX" POSES BEFORE THE CAMERA.

BATTLES REFOUGHT

SERBIAN PRISONERS MADE TO ACT.

According to newspapers received from Sofia, says the Exchange Telegraph Company, great enthusiasm exists in Bulgaria on the subject of a patriotic film, "Bogdan Stimon," written by a Viennese dramatic author, Herralfred Deutsch, from an incident of the present war, and produced by an Austrian cinematograph firm. The play takes place in Serbia and in Macedonia during the Bulgarian invasion of last October. All the scenes have been played by Bulgarian actors in the actual places in conquered Serbia and Macedonia.

The paper "Mir" praises King Ferdinand for the happy idea he had in posing with the Queen in front of the camera in the most sensational scene in this moving drama. In this piece one sees the immortal deeds of the Bulgarian heroes; their valiant attacks against the Serbian Army superior in numbers.

In order to make the drama all the more realistic, the Bulgarian Minister of War ordered not only the infantry but the cavalry to take the parts assigned to them by the author, and also the artillery, who had been served out with special munitions producing only smoke.

The Serbian prisoners were armed with rifles for the occasion, and had to submit "to attacks of the Bulgarian heroes," and surrender immediately in the face of their impetuosity.

The newspapers announce that, by accident, seven Serbian prisoners were seriously wounded by the Bulgarian bayonets in this mock battle.

FAKING A WAR FILM.

SERBIAN PRISONERS WOUNDED IN MOCK BATTLE.

The Exchange Telegraph Company states that according to newspapers received from Sofia great enthusiasm exists in Bulgaria about a patriotic film, "Bogdan Stimov," written by a Viennese dramatic author Herr Alfred Deutsch, on an incident of the present war, and produced by an Austrian cinematograph firm. The play takes place in Serbia and in Macedonia during the Bulgarian invasion of last October.

All the scenes have been played by Bulgarian actors in the actual places in conquered Serbia and Macedonia. The paper "Mir" praises King Ferdinand for the happy idea he had in posing with the Queen in front of the camera in the most sensational scene in this moving drama.

In this piece one sees the immortal deeds of the Bulgarian heroes, and their valiant attacks against the Serbian army, superior in numbers. In order to make the drama the more realistic, the Bulgarian Minister of War ordered the infantry and the cavalry to take the parts assigned to them by the author, and the artillery to be served with special munitions producing only smoke.

The Serbian prisoners were armed with rifles for the occasion, and had to submit "to the attacks of the Bulgarian heroes" and surrender immediately in the face of their impetuosity. The newspapers announce that by accident seven Serbian prisoners were seriously wounded by the Bulgarian bayonets in this mock battle.

Една и съща информация, публикувана в два различни английски вестника – „Pall Mall Gazette“ и „Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette“

Продуцентите

ПАГУ и Паул Давидсон

Споменатият като „г-н директора“ от „Унион“ Паул Давидсон (186-–1927) е немски филмов продуцент от еврейски произход. Роден в градчето Льотцен, Източна Прусия (днес Гижицко в Полша), той основава през 1906 във Франкфурт фирмата A.K.T.G. („Allgemeine Kinematographen-Theater Gesellschaft, Union-Theater für Lebende und Tonbilder GmbH“), която скоро открива свои киносалони в градовете Манхайм, Франкфурт, Дюселдорф, Кьолн, Страсбург, Амстердам и Брюксел. През 1909 на централния берлински площад „Александерплац“ разтваря врати разкошното кино „Унион театър“.[65]

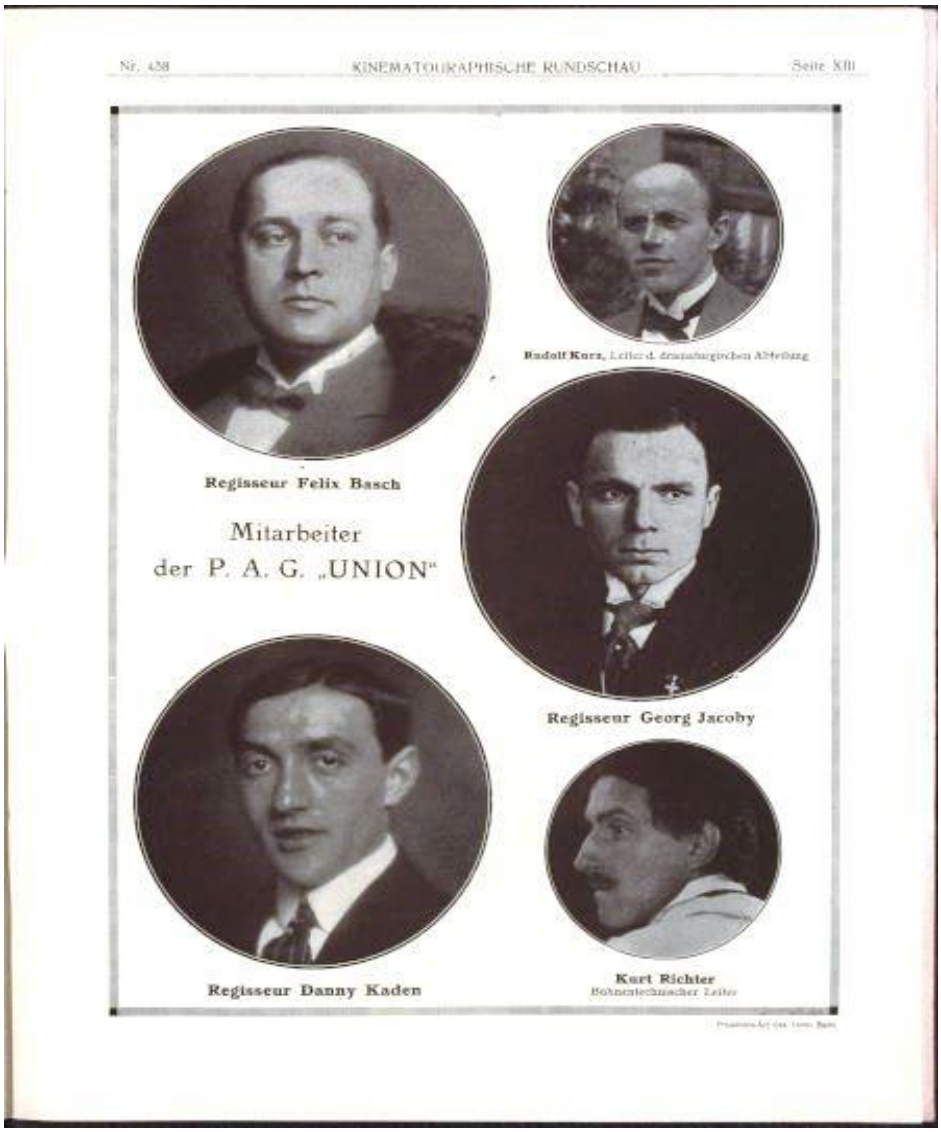

Творческите служители на „Унион филм“ (ПАГУ)

През 1910 Паул Давидсон създава „Унион филм“ или ПАГУ (PAGU, Прожекционс АД „Унион“) – продуцентска фирма, която скоро се премества от Франкфурт в Берлин. Нейното филмопроизводство се осъществява в новопостроените от Давидсон остъклени снимачни павилиони (приличащи на парник или оранжерия) в

[65] Киносалоните „Унион театър“ на Паул Давидсон биват наричани „Union-Theater-Lichtspiele“, „UT-Kino/Union-Theater“ или „Union-Lichtspiele“ – по това време словосъчетанието „Lichtspiele“ („Лихтшпиле“ – „Игра на светлината“) се е употребявало като синоним на „киносалон“, „кинотеатър“, „кино“.

берлинския квартал Темпелхоф, разположен близо до едноименното летище. Там най-вероятно са заснети някои от епизодите на „Богдан Стимов“, там със сигурност Георг Якоби монтира филма, който на 23.IV.1916 е готов („вече се е получил“). Якоби, квалифициран от печата като „успешния режисьор на берлинския „Унион филм“, работи в обкръжението на много други първокласни постановчици: Макс Райнхард, Паул Лени, Урбан Гад, Ернст Любич (който до 1922, когато заминава за Холивуд, има цели 39 режисьорски филма, продуцирани от Давидсон), Рихард Освалд, Джо Май, Макс Мак, на чието разположение са талантливите актьори Аста Нилсен, Пола Негри, Ерна Морена, Емил Янингс, Паул Вегенер, Хари Лидтке, Макс Ланда, Алфред Абел…

Паул Давидсон (1867-1927) – основател на „Унион филм“ (ПАГУ)

В киностудиото на ПАГУ биват заснети стотици игрални филми, между които и „Тунелът“ („Der Tunnel“, 1915) по нашумелия роман на Бернхард Келерман, пластичните решения на който са дело на Аксел Граткяер, оператора на „Богдан Стимов“. Тридесет и четири на брой са само заглавията, видели бял екран до края на 1917, когато по инициатива на Германското висше военно командване (Първата световна война е в разгара си) бива създаден концернът УФА (UFA, Universum-Film Aktiengesellschaft), в който се вливат основните тогава немски кинокомпании „Местер филм“, ПАГУ, „Дойче Биоскоп“ („Deutsche Bioscope“), а и клоновете на датската „Нордиск филм“ в Германия. Паул Давидсон става генерален директор на УФА, споделяйки длъжността с Карл Брац (Carl Bratz). През 1921 Давидсон напуска УФА, основава две нови кинокомпании, едната от които е „Davidson-Film AG“, но след провала на тези начинания се завръща в концерна. В началото на 1927 подава оставка „по здравословни причини“, започва да се лекува, но няколко месеца по-късно (на 18.VII.1927) се самоубива…

Построеното от него в Темпелхоф обаче остава. Там през 1920 бива заснет шедьовърът „Голем, как се появи на този свят“ („Der Golem, wie er in die Welt kam“, 1920) на Паул Вегенер. През 1925 павилионите са оборудвани с изкуствено осветление. От тях през 1930 излиза култовият филм „Синият ангел“ („Der blaue Engel“) на режисьора Йозеф фон Щернберг и с участието на Марлене Дитрих и Емил Янингс. На 26 април 1945 руските войски щурмуват и превземат Темпелхоф, където дни по-късно биват дублирани на немски език доставените от Москва съветски игрални филми. На 1.I.1964 там е основано студиото „Berlin Union Film“ (БУФА), наименувано в чест на Паул-Давидсоновия „Унион“. Години наред съоръженията се ползват от стотици телевизионни и кино продукции, една от които дори е холивудска – „Кабаре“ („Cabaret“, 1972) на Боб Фос с Лайза Минели и Майкъл Йорк.

Projektions-Akt.-Ges. „Union“ in Berlin. Die Generalversammlung, in der 1500 Stimmen vertreten waren, genehmigte den Abschluß, wonach sich ein Bruttoüberschuß von 402.830 M. ergibt, der mit 393.534 M. zu Abschreibungen und mit 9295 M. zur Ermäßigung der Unterbilanz auf 682.526 M. verwendet wird. Die Verwaltung bemerkte, die Einwirkung der politischen Lage auf die Entwicklung der Geschäfte der Gesellschaft habe angehalten. Wenn auch die Filmindustrie im allgemeinen und die Gesellschaft im besonderen gut beschäftigt war, so beeinträchtigte doch der eingeschränkte Absatz die Verdienstmöglichkeit. Der Krieg habe der Gesellschaft insoferne großen Schaden gebracht, als sie mit der Firma Pathé frères in Paris einen Vertrag abgeschlossen hatte, der der „Union“ voraussichtlich erhebliche Gewinne gebracht hätte. Die Gesellschaft habe ferner Außenstände in England und Rußland, von denen ein großer Teil nach Friedensschluß eingehen dürfte. Die Fabriken der Gesellschaft seien zurzeit voll beschäftigt. Allerdings sei die Fabrikation zurzeit mit großen Schwierigkeiten verknüpft, und Rohmaterialien seien sehr teuer.

В средата на 1916 „Кинематографически преглед“ публикува данни за актуалното финансово състояние на „Унион“ (Берлин)

Данни за актуалното финансово състояние на „Унион“ биват обнародвани в средата на 1916 от „Кинематографически преглед“, публикувало съобщение за общото събрание на акционерното дружество, чиито членове са били представени с 1500 гласа

Общото събрание – уверява списанието – одобри приключването на счетоводните книги с положителен баланс от 402,830 М [марки], като 393,534 М от тази печалба ще бъдат начислени като амортизация, а 9,295 М ще се използват за намаляване на натрупаните загуби до 682,526 М. Управата отбеляза, че влиянието на политическото положение върху делата на дружеството продължава. Въпреки че и киноиндустрията като цяло, и акционерното дружество в частност са имали добра натовареност, възможностите за печалба са се стеснили поради ограничените продажби. Досега войната е нанесла големи щети на дружеството, тъй като е имало сключен договор с парижката фирма „Пате фрер“, който според предвижданията е трябвало да донесе на „Унион“ значителни печалби. Дружеството имало също несъбрани вземания от Англия и Русия, голяма част от които биха могли да пропаднат след сключването на мира. Фабриките на дружеството към момента били напълно натоварени, но производството било свързано с големи затруднения, а и суровините били много скъпи“ (Geschäftliches. Projektions-Akt.-Ges. „Union“ in Berlin. – Kinematographische Rundschau, № 434, 2.VII.1916, с. 67).

Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД

В началото на 1910 фотографът Антон Колм, неговата съпруга Луизе Колм и кинооператорът Якоб Флек основават във Виена „Erste österreichische Kinofilms-Industrie“ – първата значителна австрийска филмопроизводителна фирма, оказала се националният пионер в почти всички области на нямото кино. С подкрепата на местни собственици на кина и патриотични медии тя продуцира и първата австрийска кинохроника, и първия австрийски игрален филм, превръща се в старателен летописец, който документира последните години на дуалистичната монархия. Компанията бързо натрупва авторитет и популярност, като по този начин привлича вниманието на инвеститорите. Тъкмо желанието да се увеличи техният брой довежда до промяната на правната форма на предприятието, което става дружество с ограничена отговорност (ООД). Така в края на 1910 възниква Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД (Österreichisch-Ungarische Kinoindustrie Ges.m.b.H[66]), чийто капитал надхвърля 300 000 крони. По това време дружеството вече е произвело 4 игрални и 14 хроникално-документални филма, продължителността на всеки от които е около 10 минути – времетраене, обичайно за онова време.

През октомври 1911 трите първоосновители – семейство Колм и Якоб Флек, напускат дружеството и започват да управляват Виенската художествена филмова индустрия (Die Wiener Kunstfilm-Industrie). Въпреки че началният капитал на фирмата е само 30 000 крони, ръководството ѝ смогва да поддържа снимачните павилиони в тогавашното виенско предградие Мауер (Mauer). Любопитна подробност е фактът, че от 1913 сценарист на Виенската художествена филмова индустрия е Алфред Дойч-Герман, авторът на литературната основа за „Богдан Стимов“.

С избухването на Първата световна война чуждестранните фирми от държавите на Антантата, превърнали се за кратко време от приятелски във вражески, напускат страната. Австрийският пазар, доскоро силно повлиян предимно от френските производствени и дистрибуторски кинокомпании, се оказва отворен за местните филмопроизводители. Но поради военновременните трудности инвестициите във целулоидната индустрия са скромни и чуждестранните филми, идващи вече от

[66] Абревиатурата GmbH, GesmbH или Ges.m.b.H. означава Gesellschaft mit beschränkter Haftung (разпространена правна форма на предприятията в Германия, Австрия и Швейцария) и се превежда на български като Дружество с ограничена отговорност (ООД).

Германия, отново продължават да съставляват по-голямата част от показваните в Австрия. Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД също изпитва затруднения. То се насочва предимно към областта на проката, снимачните му екипи съсредоточават усилията си върху изработката на военни кинохроники. В този ред на мисли може да се каже, че „поръчката“ за направата на „Богдан Стимов“ идва като „манна небесна“ за управата на дружеството.

През 1916 директор (най-вероятно генерален) на Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД е Макс Шилер. Най-вероятно той е и продуцентът на „Богдан Стимов“ от австрийска страна, защото лично присъства (а навярно и ръководи като администратор) снимките на филма в България, които започват в околностите на София на 18 март (по нов стил) и приключват на 21 или 22 март. На 19 или 20 март Шилер е сред поканените от цар Фердинанд I на „закуска в неговия извънградски дворец Врана“.

Макс Шилер заедно с Паул Давидсон демонстрират „Богдан Стимов“ пред българската царска двойка в София – точно къде не е известно, както не е известно и точно кога, но се предполага, че това е станало или в края на април, или в първите дни на май 1916 (във всеки случай преди официалната премиера във Виена). Царят на българите очевидно остава доволен от видяното върху екрана, защото награждава „господата директори Давидсон и Шилер с високи ордени“. Дали тези отличия са оцелели до наши дни? – не се знае. Но се знае, че след историческата кинопрожекция оставя материален спомен, който грижливо се съхранява в Националния политехнически музей в София. Експонатът представлява дървена кутия, върху чийто капак е закрепен сребърен плакет с гравиран на него благодарствен надпис: „На Негово Величество цар Фердинанд Български с дълбока почит за благосклонното финансово подпомагане на немското филмово изкуство. Берлин през военната 1916. Projektions Aktien-Gesellschaft „UNION“. Едва ли в този предмет е било донесено от Европа копието на „Богдан Стимов“ – дължината на показаната във Виена версия е била 2 220 м. Но е възможно кутията да е съдържала една част (ролка) от филма, негов рекламен форшпан (трейлър) или просто няколко документални кадъра с царя – целулоидна лента, която, „опакована“ по този артистичен и естетичен начин, най-вероятно е била поднесена като благодарствен подарък на българския монарх.

Експонатът в Националния политехнически музей в София

Авторите

Сценаристът Алфред Дойч-Герман

Роден на 27.IX.1870 във Виена, Алфред Дойч-Герман е австрийски журналист, писател, сценарист и филмов режисьор. Започва кариерата си във виенския вестник „Kleine Volkszeitung“ (1905-1944), през 1906 написва „Виенско момиче“ („Wiener Mädel“) – един (№ 17) от 50-те тома на поредицата от книги, озаглавена „Големият град – документи“ („Großstadt – Dokumente“). В навечерието на Първата световна война той дебютира като сценарист, работейки за Виенската художествена филмова индустрия. През 1915 подготвя литературната основа за „Кръстникът на войната“ – един от първите пропагандни филми в Австрия.

През 1916 „по инициатива на президиума на Дамския комитет на „Дружеството за подпомагане на Българския Червен кръст“ Алфред Дойч-Герман „майсторски“ изгражда драматургията на кинодрамата „Богдан Стимов“, като успява „да обедини картини от великите времена на България в едно красиво, затрогващо филмово действие, изпълнено с динамика и спиращо дъха напрежение“. „С изключително умение“ той сглобява „рамката за тази голяма творба, съдържаща елементи от военната история, живота на българския народ и морски сцени“. Нещо повече – „по специално желание на царица Елеонора“ („по желание на царица Елеонора“) виенчанинът „с поетическа изисканост“ втъкава в сюжета на филма „едно българско народно сказание“ („една българска приказка“). Той най-вероятно е и единственият член на снимачния екип, присъствал в София на най-ранната прожекция на „Богдан Стимов“. Всъщност Алфред Дойч-Герман не само присъства, той осъществява сеанса (според в. „Печски дневник“) – извикан лично от цар Фердинанд I, пристигнал своевременно с „балканския влак“, представил успешно филма и отпътувал, без да се бави, за да не пропусне виенската премиера от 10 май… Той се оказва и единственият от авторите на „Богдан Стимов“, който остава без български орден.

След като създава дузина сценарии, Алфред Дойч-Герман се пробва в кинорежисурата – през 1922 със „Светът в опасност“ („Die Welt in Gefahr“). Поставя десетина предимно биографично-исторически оперни филми: „Виена, градът на песните“ („Wien, die Stadt der Lieder“, 1923), „Франц Лехар, кралят на оперетата“ („Franz Lehár, der Operettenkönig“, 1925), „Последната любов на Франц Шуберт“ („Franz Schuberts letzte Liebe“, 1926)… От 1929 до 1932 в творчеството му настъпва пауза, след която той режисира само първия си и единствен звуков филм – „Музикантът от Айзенщат“ („Der Musikant von Eisenstadt“, 1933). Продължава да работи като служител във фирмата Виенска художествена филмова индустрия до 1938 г. По време на Втората световна война заради еврейския си произход е депортиран на 28.X.1943 в концлагера Аушвиц, където няколко дни по-късно намира смъртта си в газова камера.

Георг Якоби (1882-1964) – режисьорът на „Богдан Стимов“

Режисьорът Георг Якоби

Роден в град Майнц (Германия), Георг Якоби (1882-1964) е син на театрален режисьор и драматург (автор на комедии) – факт, който още от ранни години му осигурява контакт със сцената. Ето защо не е изненада, че младият Георг започва кариерата си като актьор в общинските театри на Бремен и Кьонигсберг, след което решава да стане режисьор и заминава за Берлин. През 1913 г. дебютира в киното, изпълнявайки главната роля във филма „Гърбушкото Ханес“ („Buckelhannes“), чийто съсценарист е баща му Вилхелм Якоби. По същото време Георг Якоби създава и първите си сценарии, подтикнат от Роза Портен – сестрата на филмовата звезда Хени Портен и съпруга на кинорежисьора Франц Екщайн. През същата 1913 година Георг Якоби се изявява за пръв път и като постановчик – с кинокомедията „Мадам Инкогнито“ („Madame Incognito“), чийто сценарист е баща му. Когато войната избухва, прави пропагандни филми за БУФА (BUFA – Bild- Und FilmAmt) и „Марс филм“. През 1915 Якоби режисира два филма. Първият е мелодраматичният „Танцьорката“ („Die Tänzerin“) – продуциран от „Дойче Биоскоп“, но реализиран в студиото на „Унион“ в Темпелхоф. Вторият е екшън на тема „промишлен шпионаж“, озаглавен „Кралят на двигателите“ („König Motor“), заснет за ПАГУ и Паул Давидсон, с когото Георг Якоби се запознава тъкмо по време на работата върху това заглавие. През 1916 г. той осъществява „Страхотна идея“ („Ein toller Einfall“) и „Страхотно момиче“ („Ein tolles Mädel“). Така че, когато поема постановката на „Богдан Стимов“, 34-годишният тогава Георг Якоби има зад гърба си като кинорежисьор шест игрални филма. Справя се отлично с поставената му задача, извежда интернационалната копродукция до успешен край и ведно с оператора на продукцията биват „отличени с високи ордени“ от българския цар Фердинанд I. Според „Немски неми филми 1915-1916“ на киноисторика Герхард Лампрехт отличието е кавалерският (рицарският) кръст на ордена „Свети Александър“ (Lamprecht 1969: 339).

Информация за Георг Якоби в сп. „Кинематографически преглед"

По време на пребиваването си в България през март 1916 г. Георг Якоби се сблъсква не само с професионални, организационни и творчески проблеми, но и с такива от личен, частен, интимен характер. По време на снимките в България изживява любовен роман с актрисата Едит Мьолер (1897-1953). Родена в Будапеща, тази унгарка от еврейски произход израства във Виена, където учи и завършва театрална школа. Млада, привлекателна и амбициозна, тя смогва да се добере до участие в „Богдан Стимов" благодарение на протекциите на граф Леополд фон Берхтолд, чиято съпруга, графиня Нандине Берхтолд, е не само почетна председателка на Дамския комитет на „Дружеството за подпомагане на Българския Червен кръст", но и една от вдъхновителките на идеята за създаването на филма.

Получила малка роля в „Богдан Стимов", която, признавам, така и не успях да идентифицирам, Едит Мьолер пристига в България, където по това време „всичко е разцъфтяло" (според Георг Раймерс). Властващата в родината ни ранна пролет ще да е оказала своето омайно въздействие върху Георг Якоби и Едит Мьолер, защото между двамата пламват чувства, които след време съвсем естествено довеждат до женитбата им – бракът бива сключен на 20.IV.1922. Променила името си на Едит Мелер, актрисата участва в около 30 филма, една трета от които са режисирани от нейния съпруг. Но тя има участия и при Ернст Любич, и при Макс Мак, партнира на звезди като Пола Негри, Вернер Краус, Хари Лидке, Георг Александер… Семейната идилия приключва на 18.IV.1930, когато двамата се развеждат. С това се слага край и на филмовата кариера на Едит Мелер, която като еврейка вече няма право да се занимава с артистична дейност в пределите на Третия райх.

„Богдан Стимов" се оказва трамплин и за Георг Якоби, който след края на войната работи за УФА, където режисира както битови, така и еротично-екзотични комедии, криминално-съдебни драми, монументални постановки като „Quo vadis" (1924) с Емил Янингс в ролята на Нерон… Якоби продуцира образователни филми, все по-често работи като сценарист. В началото на „звуковата ера" предпочита да снима неангажиращи и повърхностни забавления. От този период датира и неговата екранна драма „Морал и любов" („Moral und Liebe"), чието разпространение бива забранено от нацистите през 1933. Така, след като режисира между 210 и 230 игрални филма

(точният им брой е спорен), Георг Якоби се превръща в „един от най-успешните немски кинорежисьори до 1945“.

Въпрѣки СТИХИЙНИЯТЪ УСПѢХЪ на филма

ЗЛАТНИЯТЪ ГРАДЪ

Дирекцията на „РОЯЛЪ“ ще снеме идната недѣля отъ екрана този гигантски филмъ, поради предстоящето гостуване на знаменитата кинозвезда

МАРИКА РЬОКЪ

която пристига въ София въ началото на идната седмица, за да присѫтствува на ПРЕМИЕРАТА на своя най-новъ и най-импозантенъ филмъ

„ВЪЗЛЮБИ МЕ!“

Отъ днесъ, за да се даде възможность на всички да видятъ Златниятъ градъ

ще има въ РОЯЛЪ всѣки день по 4 представвения въ 2·30, 4·30, 6·30 и 8·30 часа.

ТЕАТЪРЪ, КОНЦЕРТИ И ЗАБАВИ

— *Благотворителното* „матине“ съ участието на прочутата германска кино артистка Марика Рьокъ ще се състои на 30 т. м., срѣда, 11 ч. пр. обѣдъ, въ театъръ „Роялъ“. Приходътъ е въ полза на Соф. Червенъ кръстъ. Билети при „Филхармония“, телеф. 2-51-43, а въ деня на матинето — при касата на театъръ „Роялъ“.

— *Театъръ „Одеонъ“* продължава представянето на романтичната оперета „Фридерика“ отъ Францъ Лехаръ. На първия день на Коледа ще се състои премиерата на духовитата оперета „Дръжъ се, Жужи“, въ която за пръвъ пѫть презъ сезона ще се яви артистката Рина Пенчева. Оперетата се поставя отъ Ас. Русковъ, който ще участвува въ една отъ главнитѣ роли.

ТЕАТЪРЪ и КИНО

Балканъ: Тел. 2-20-41 — „Изпитание“.
България: Тел. 2-77-44 — „Илюзия“.
Глория: Тел. 2-46-57 — „Нови хора“.
„Тайнствената графиня“.
Капитолъ: Тел. 2-63-20 — „Цѣломѫдренота“.
Култура: Тел. 2-64-55 — „Андреасъ Шлютеръ“.
Македония: Тел. 2-38-62 — „Лисицата отъ Гленарвонъ“.
Моderenъ театъръ: Тел. 3-10-52 — „Златниятъ градъ.
Пачевъ: Тел. 2-11-13 — „Буря въ душата“.
Рексъ: Тел. 2-00-52 — „Федора“.
Роялъ: Тел. 2-43-52 — „Възлюби ме“.
Славейковъ: Тел. 2-30-40 — „Да бѫде твой!“.
Слав. беседа: Тел. 2-42-42 — „6 деня отпускъ въ родината“.
Царя: Тел. 2-00-96 — „Нашата госпожица докторъ“.
*
Виктория: Тел. 4-27-11 — „Крадецъ на жени“.
Екселсиоръ: Тел. 2-04-37 „Фра Дяволо“.
Ив. Вазовъ: Тел. 5-22-16 — „Измѣна край Нилъ“.
Княжево: — „Отвлѣченъ отъ вълнитѣ“.
Красно село: Тел. 5-60-29 — „Следъ

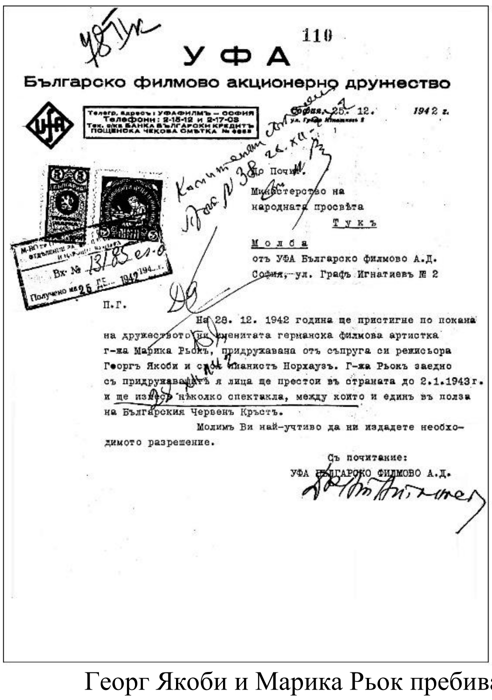

110

УФА

Българско филмово акционерно дружество

Телегр. адресъ: УФАФИЛМЪ – СОФИЯ
Телефони: 2-15-12 и 2-17-03
Тек. с/ка БАНКА БЪЛГАРСКИ КРЕДИТЪ
ПОЩЕНСКА ЧЕКОВА СМѢТКА №

София, 25. 12. 1942 г.
ул. Графъ Игнатиевъ 2

До Почит.
Министерство на
народната просвѣта
Тукъ

Молба
отъ УФА Българско филмово А.Д.
София, ул. Графъ Игнатиевъ № 2

Вх. № 13185
Получено на 25 ДЕК. 1942

П.Г.

На 28. 12. 1942 година ще пристигне по покана на дружеството ни знаменитата германска филмова артистка г-жа Марика Рьокъ, придружавана отъ съпруга си режисьора Георгъ Якоби и своя пианистъ Норхаузъ. Г-жа Рьокъ заедно съ придружаващитѣ я лица ще престои въ страната до 2.1.1943 г. и ще изнесе нѣколко спектакла, между които и единъ въ полза на Българския Червенъ Кръстъ.

Молимъ Ви най-учтиво да ни издадете необходимото разрешение.

Съ почитание:
УФА БЪЛГАРСКО ФИЛМОВО А.Д.

ФИЛМОВИ ГОСТИ ВЪ СОФИЯ

Разговоръ съ Марика Рьокъ и Георгъ Якоби

Въ сравнение съ други, макаръ и не по-голѣми отъ нашата столица градове, София е много малко посещавана отъ голѣмитѣ артисти на филма, а презъ последнитѣ нѣколко години — дори никакъ. Затова гостуването въ столицата, тъкму предъ Нова година, на филмовата артистка Марика Рьокъ и нейниятъ съпругъ — режисьорътъ Георгъ Якоби, е приятна изненада и радостно събитие за софийскитѣ кинолюбители.

Както при гледането на филмитѣ ѝ, така и при непосрѣдствения разговоръ, Марика Рьокъ оставя впечатлението на пълна, весела и жизнерадостна жена, която е живѣла всрѣдъ охолство и безгрижие. Всѫщность животътъ още отъ рано ѝ е показалъ своитѣ най-сериозни страни.

Марика Рьокъ е родена презъ времененъ престой на родителитѣ ѝ въ Кайро. Баща ѝ билъ австро-унгарски офицеръ. Малката Марика започва да работи като танцьорка въ Будапеща още на десеть годишна възрасть. Тя ревностно усъвършенствува голѣмото си дарование, което преди всичко се дължи на природата ѝ, защото само унгарската гореща кръвь може да излъчи тази изумителна енергия, тази замайваща вихреность въ темперамента и ритъма...

При разговора, който имахме възможность да водимъ съ артистката, тя каза:

— Не е достатъчно обстоятелството да се притежава талантъ. Необходимо е непрекѫснато усъвършенствуване. Не се ли обръща внимание на това, скоро публиката ще се насити и на най-любимия си артистъ, защото ще е убедена, че играта му въ нищо не ще се различава отъ предишнитѣ роли. Почти несъзнателно, азъ винаги съмъ мислила върху този въпросъ. Като малко момиче, изучавахъ класическия балетъ. Когато отидохъ въ Парижъ, нарекоха ме „кралицата на пируетитѣ“. Тамъ и въ Ню-Йоркъ изучавахъ акробатика, както и новитѣ изисквания на джезовата музика. Отъ Америка донесохъ нѣкаква чудна унгаро-американска смѣсица. Когато отново се завърнахъ въ Будапеща, получихъ ангажиментъ за едно голѣмо ревю, за което трѣбваше да изуча изкусна езда и дори танцъ върху въже. Следъ това въ Берлинъ се захванахъ да уча степъ. Така, непрекѫснато азъ все уча по нѣщо...

Като всѣка жена, Марика Рьокъ е доста словоохотлива, но говори увлѣкателно.

— Какъ станахте филмова артистка? — успѣваме да зададемъ новъ въпросъ.

— Отъ начало най-много ме интересуваше танца. Да стана филмова артистка никога не съмъ мислила. Да разигравамъ нѣкаква любовна интрига, да се цѣлувамъ съ партньоръ на сцената — това нѣкога ми се виждаше много смѣшно. Едва следъ като при едно посещение въ Берлинъ започнахъ да филмирамъ, промѣнихъ схващанията си. Днесъ съмъ тѣломъ и духомъ артистка. Но и въ това поприще има едно непрекѫснато развитие. Зная, че е невъзможно да изнасямъ роли все на танцуващо момиче. На мене предстои прехода къмъ драматичното изкуство, къмъ артистка-изпълнителка на характерни роли. Първиятъ ми етапъ въ това отношение бѣше „Коре Тери“. Тамъ азъ изнесохъ две роли, две сестри съ съвършено различни характери: едната — нѣжна, чиста, благородна; другата — разпусната, буйна... вампъ.

Марика Рьокъ не скрива възхищението си, че пребивава въ България и че ще посрѣща Новата 1943 година въ София. Не по-малка е радостьта отъ това и на нейния съпругъ, тъй като Георгъ Якоби е билъ за първи пѫть въ България презъ миналата свѣтовна война. Тогава той е въртѣлъ единъ филмъ при посещението на Н. В. Царь Фердинандъ въ единъ военскиъ лазаретъ. Артистътъ си спомня съ особена гордость този моментъ отъ своя животъ...

Ангелъ В. Недевъ

Георг Якоби и Марика Рьок пребивават в София от 28.XII.1942 до 2.I.1943

В София Марика Рьок показва най-новия си филм и изнася благотворителен концерт в полза на БЧК.

В края на 1935, по време на снимките за комедията „Гореща кръв“ („Heißes Blut“, 1936), Георг Якоби се запознава с красавицата Марика Рьок (Marika Rökk) – немско-австрийска киноактриса от унгарски произход, която пее и танцува в режисирания тогава от него филм. По волята на Провидението двамата заедно, но и с помощта на постоянен екип от продуцент, оператор, хореограф и композитор, осъществяват поредица от мюзикъли в типичната за тандема форма на приятно и непретенциозно забавление, наречен „Якоби–Рьок стил“. Благодарение на тях Марика Рьок си извоюва изключителна популярност в немскоезичния свят, придобива статута на „звезда“. През 1940 Рьок и Якоби се женят. Макар че тя е една от любимите актриси на Адолф Хитлер, а той – член на НСГРП (Национал-социалистическата германска работническа партия), двамата запазват човешкото си достойнство и когато депортирането на евреите е в своя разгар, приютяват във вилата си в Шварцвалд Едит Мелер и дъщеря й. Така двете биват спасени от своите преследвачи и оцеляват през Втората световна война.

В края на 1942 семейната двойка посещава София, за да представи новия си филм „Възлюби ме!“ („Hab mich lieb!“), чийто режисьор е Харалд Браун, сценарист – Георг Якоби, а Марика Рьок – изпълнителка на главната роля. Заснет през лятото в студиото на УФА в Темпелхоф за около 1,5 млн. райхсмарки и показан премиерно на 8.XII.1942 в Берлин, „Възлюби ме!“ само за няколко месеца донася приходи от над 4 млн. райхсмарки, които дават основание на кинокритиците да го охарактеризират като „най-популярната и успешна продукция на Браун в Третия райх“. В нашата столица дуетът Якоби–Рьок пристига на 28 декември (понеделник). На другия ден в един от салоните на хотел „България“ двамата дават „прием за представителите на софийския печат“, по време на който провеждат разговор с около петдесетима журналисти, културни дейци, дипломати. На 30 декември (сряда) от 11.00 часа в кинотеатър „Роял“ се състои „благотворително матине“ с „участието на прочутата германска киноартистка Марика Рьок“, приходите от което отиват „в полза на Соф. Червен кръст“ (Театър, концерти и забави. – Мир, г. XLVIII, № 12707, 29.XII.1942, с. 2). На артистично-музикалното утро присъства и царица Йоанна, която „благоволява“ да приеме в ложата си актрисата и да беседва с нея (Марика Рьок в София. – Филм, г. I, № 12, 15-30.I.1943, с. 16). По това време в „Роял“ със „стихиен“ успех се „играе“ филмът „Златният град“, който дирекцията на киното снема от екрана (Мир, г. XLVIII, № 12700, 21.XII.1942, с. 2), където на 31 декември 1942 грейва „Възлюби ме!“ (Театър и кино. – Мир, г. XLVIII, № 12709, 31.XII.1942, с. 4), за да се задържи там, и то „при претъпкан салон“ (Марика Рьок в София. – Филм, г. I, № 12, 15-30.I.1943, с. 16), повече от три седмици – до 23.I.1943 включително (Театър и кино. – Мир, г. XLIX, № 12725, 23.I.1943, с. 4).

Софийското сп. „Филм“ успява да проследи натоварената програма на знаменитите гости

Програмата на знаменитите гости е доста натоварена: те посещават дома на Стефан Чапрашиков, „председателя на управителния съвет на „Уфа“, София“; срещат се с д-р Владислав Мирков, председателя на Българския Червен кръст, който връчва на Марика Рьок „почетния български червен кръст“; вечерят в „Юнион клуб“ в компанията на г-жа Бекерле (Силке Еделман, съпруга на Адолф Бекерле – представляващия Германия в София дипломатически пратеник), министъра на вътрешните работи Петър Габровски, д-р Георги Ханджиев (съветника на цар Борис III), Стефан Чапрашиков и др.; покланят се пред гроба на царица Елеонора в двора на Боянската църква; посрещат Новата 1943 година всред лукса на хотел „България“; смогват да отскочат до Чамкория (Боровец) (Гостуването на Марика Рьок в София. – Филм, г. I, № 12, 15–30.I.1943, с. 8-9).

Проведената на 29.XII.1942 многолюдна пресконференция бива отразена от почти всички столични всекидневници, включително и от тогавашните флагмани на родната журналистика – вестниците „Мир“ и „Утро“. Оказва се, че по време на срещата между Якоби–Рьок и представителите на софийския печат е станало дума и за „Богдан Стимов“. „Съпругът на г-жа Рьок – подхвърля сп. „Филм“, – именитият филмов режисьор г. Георг Якоби, създател на около 150 големи филма, е посещавал България и през Световната война – 1917 – тогава като млад асистент при ръководителя на продукцията на един културен филм“ (Марика Рьок в София. – Филм, г. I, № 12, 15–30.I.1943, с. 16).

> Георг Якоби е бил за първи път в България – допълва „Мир“ – през миналата световна война. Тогава той е въртял един филм при посещението на Н. В. Цар Фердинанд в един военен лазарет. Артистът си спомня с особена гордост този момент от своя живот (Иванов, Ангел В. Филмови гости в София. – Мир, г. XLVIII, № 12708, 30.XII.1942, с. 3).

ФИЛМЪ

15—30 януарий 1943 г.

МАРИКА РЬОКЪ ВЪ СОФИЯ

Като снѣжната царица пристигна Марика Рьокъ отъ северъ, за да посрѣщне Новата година всрѣдъ многобройнитѣ си почитатели и ценители у насъ. Нейното нѣколкодневно гостуване въ София бѣше непрекжсната манифестация на най-сърдечни чувства на почить и адмирация къмъ високонадарената артистка отъ страна на нашето общество. На гарата, въ хотела, по улицитѣ, въ театъра, по приемитѣ, въ салонитѣ на клубове и ресторанти, въ Бояна, въ Чамъ Кория, тя бѣше причаквана и изпращана отъ сияещитѣ лица на хиляди поклонници отъ всички възрасти и съсловия. Очарованието, което тя пръскаше на всички страни, запали не едно сърдце, а високитѣ постижения въ най-новия й филмъ „Възлюби ме!", който вече трета седмица се изнася при претъпканъ салонъ въ театъръ „Роялъ" утвърждаватъ напълно нейната безспорна талантливость въ тритѣ клона на филмовото изкуство: сценичната игра, танца и пѣсеньта. Обаянието отъ Марика Рьокъ прехвърли всички предѣли, когато тя заяви, че желае приходътъ отъ гастролния й спектакълъ да бжде въ полза на „Червения кръстъ".

Въ едно софийско семейство

Въ лѣво: Случайна, но твърде сполучлива снимка въ Чамъ

Съ тая си високоблагородна постжпка, тя пожъна нови огромни симпатии. Нейно Величество Царица Йоанна благоволи да я приеме въ ложата си по време на благотворителното утро и да беседва съ нея. Отъ страна на „Червения кръстъ" й бѣше вржченъ почетниятъ знакъ на това хуманно и тъй авторитетно българско дружество. Марика Рьокъ, която предизвика такова масово очарование у насъ, се почувствува сжщо така очарована отъ нашата страна и отъ нейнитѣ сърдечни хора. На тръгване тя изказа съжаление, че тъй малко време е била въ хубава България, че е трогната отъ топлия приемъ и че ще направи всичко възможно да прекара едно лѣто нѣкжде изъ България. Съпругътъ на г-жа Рьокъ, именитиятъ филмовъ режисьоръ г. Георги Якоби, създатель на около 150 голѣми филма е, посещавалъ България и презъ Свѣтовната война — 1917 — тогава като младъ асистентъ при ржководителя на продукцията на единъ културенъ филмъ. Той е изуменъ отъ голѣмата промѣна въ строежитѣ и благоустройството на нашата столица, отъ която е възхитенъ. Изпълнено съ най-хубави впечатления отъ гостуването си въ София г-жа Рьокъ и г. Якоби заминаха за Берлинъ, дето ги очаква снимането на най-новия имъ филмъ, чийто насловъ още не е установенъ.

„ФИЛМЪ", двуседмично списание за филмъ и култура. Отговорен редакторъ: Георги Урумовъ, София ул. Солунъ 11V

Марика Рьок през погледа на сп. „Филм"

„Утро“ също предоставя на читателите си част от изказванията на гостите, цитирайки първо Марика Рьок:

> Моят съпруг познава София по-добре от мен. Той е идвал преди двадесет и пет години в края на Първата световна война по покана на тогавашния български цар Фердинанд, за да снеме български военен филм и е направил доста снимки в околностите на София“. Вестникът „дава думата“ и на самия Георг Якоби: „Никога няма да забравя това мое посещение в България. За първи път коронован владетел ме удостои с рядкото внимание да дойда в страната му и да снема първия български филм с германски артисти и германска техника. Филмът бе прожектиран във Виена, но не и в София. Краят на световната война попречи на това“ (Марика Рьок, такава каквато е в действителност. Утро, г. XXXII, №10021, 30.XII.1942, с. 8).

Режисьорът на „Богдан Стимов“ греши относно „първенството“ на своята творба и явно не е узнал, че филмът е бил показван и у нас. Затова пък много добре си спомня, че е бил удостоен „с рядкото внимание“, ясно и категорично разграничава двете определения – „български филм с германски артисти“.

След краха на националсоциализма Георг Якоби бива лишен от правото да работи в Германия и Австрия поради членството му в НСГРП. Но през 1950 забраната отпада и той отново получава възможност да режисира в изпитания си стил, продължава да продуцира комедии и криминалета. През октомври 1953 научава, че Едит Мелер е починала в Берлин. След като реализира двадесет заглавия, през 1960 излиза и последният му филм – комедията „Бомби над Монте Карло“ („Bomben auf Monte Carlo“). Остава женен за Марика Рьок до смъртта си, която го настига на 21.II.1964 в Мюнхен. Погребан е в северното гробище на Висбаден. Марика Рьок си отива от белия свят на 16.V.2004, навършила 90 години.

Плакати на филми, режисирани от Георг Якоби след Втората световна война

Операторът Аксел Граткяер

Името на оператора на „Богдан Стимов“ очевидно затруднява пишещите за кино в австрийската преса, дори специализираното сп. „Кинематографически преглед“ го посочва в няколко варианта: Грочер, Граатя, Котиен… Вероятно поради това, че е датчанин по народност. Роден като Аксел Сьоренсен (1885-1969), той още през 1906 започва работа за основаната през същата година от продуцента Оле Олсен (1863-1949) в Копенхаген фирма „Нордиск“ („Nordisk Films Kompagni“). Там 21-годишният младеж се утвърждава като постоянен оператор на многобройните късометражни филми на

режисьора Виго Ларсен, сред които най-успешни са „Бялата робиня“ („Die weiße Sklavin“, 1906) и „Ловът на лъвове в Елеоре“ („Løvejagten på Elleore“, 1907). През 1910 Сьоренсен променя фамилното си име на Graatkjær (Граткяер или Грааткяер). Под режисурата на Август Блом той заснема „Бялата робиня“ (1910) и „Бялата робиня II“ (1911), „Балерината“ („Balletdanserinden“, 1911) със „звездата“ Аста Нилсен и една ранна адаптация на „Хамлет“ (1911). „Нина, бялата робиня“ („Nina, die weiße Sklavin“, 1912) – последният филм от трилогията, предупреждаваща желаещите да напуснат Дания млади жени за опасностите, които ги дебнат в свят, където търговията с бели роби процъфтява, бива осъществен от Аксел Граткяер заедно с изпълнителката на главната роля Аста Нилсен и нейния съпруг Урбан Гад (постановчик на творбата).

Аксел Граткяер (в средата) и Урбан Гад (вдясно)

През 1913 това талантливо трио, допринесло съществено за настъпването на Златния век в историята на датското кино, заминава за Берлин, където реализира за ПАГУ и Паул Давидсон поредица от успешни продукции: „Филмовата примадона“ („Die Filmprimadonna“, 1913), „Малки ангелчета“ („Engelein“, 1913), „Пожарът“ („Das Feuer“, 1914), „Детето се обажда“ („Das Kind ruft“, 1914), „Бандата на Сапата“ („Zapatas Bande“, 1914), „Вечната нощ“ („Die ewige Nacht“, 1914), „Предни стълби – задни стълби“ („Vordertreppe – Hintertreppe“, 1915), „Сватбата на Енгелайн“ („Engeleins Hochzeit“, 1916) и „Пепеляшка“ („Aschenbrödel“, 1916). В този период Аксел Граткяер работи на няколко пъти съвместно с колегата си Карл Фройнд, през 1915 визуализира романа на Бернхард Келерман „Тунелът“…

Снимайки „Богдан Стимов“, Аксел Граткяер посещава България през март 1916. Тъкмо тогава, поканен от цар Фердинанд I, той присъства на дадената от монарха закуска в неговата извънградска резиденция Врана. Според „Кинематографически преглед“ датчанинът, работещ за „Унион“, е „отличен оператор“, който има „особена заслуга за качествата на тази забележителна творба“. Списанието го охарактеризира и като безстрашен – проявявайки смелост, той заснема „кадри от летящ на височина над

600 метра аероплан“. Доказателство за неговото успешно справяне с поставените му задачи е и фактът, че Граткяер ведно с режисьора на продукцията Георг Якоби биват „отличени с високи ордени“ от българския цар Фердинанд I – най-вероятно с петата степен на ордена „Свети Александър“, кавалерския (рицарския) кръст.

Аксел Граткяер и Карл Фройнд (вляво)

След войната Аксел Граткяер снима за култови немски режисьори като Рихард Освалд, с когото създават „Танцът“ („Der Reigen“, 1920) и „Курфюрстендам“ („Kurfürstendamm“, 1920), Фридрих-Вилхелм Мурнау – „Фантомът“ („Phantom“, 1922), Роберт Вине – „И.Н.Р.Ю.“ („I.N.R.I.“, 1923), Лупу Пик – „Мистър Ву“ („Mr. Wu“, 1918), Карл Фрьолих – „Скитащи души“ („Irrende Seelen“, 1921) по романа „Идиот“ на Достоевски (с Аста Нилсен) и „Рози от юг“ („Rosen aus dem Süden“, 1926), Леополд Йеснер – „Земният дух“ („Erdgeist“, 1923), Пол Цинер – „Нджу – една неразбрана жена“ („Nju“, 1924) с Елизабет Бергнер (съпругата на режисьора), Емил Янингс и Конрад Вайт… До края на кариерата си, която приключва през 1930, поради тоталното навлизане на звука в киното, Аксел Граткяер заснема повече от 100 игрални филма. Той се завръща в Дания, където на 13.XI.1969 умира в град Орхус.

Композиторът Бруно Гелерт

Едва ли случайно виенската премиера на „Богдан Стимов“ се е състояла в Голямата зала на Музикалното общество – макар и ням, филмът е бил съпроводен от музика, „композирана от капелмайстора Гелерт“, използвал и „български народни мотиви“, предоставени му от царица Елеонора. Навярно затова сътворените от него звуци и тонове напълно пасват „по настроение на сцените и действието“.

Роден в Бреслау (тогава в Германската империя, днес Вроцлав в Полша) на 25.V.1878, капелмайсторът Бруно Гелерт е немски диригент, театрален и филмов композитор. Според австрийската преса той не само дирижира оркестъра, изпълнил на 10 май 1916 по време на първото публично представяне на „Богдан Стимов“ музикалната илюстрация към филма, но и е нейн автор. В епохата на Нямото кино Бруно Гелерт работи като диригент на оркестъра при кино „Аста Нилсен“ в Дюселдорф. Освен за „Богдан Стимов“ той композира и музиката за историческата продукция на режисьора Ото Риперт „Чумата във Флоренция“ („Die Pest in Florenz“, 1919), за

романтичната „лав стори“ на Рудолф Майнерт „Любовен карнавал“ („Rosenmontag“, 1924) и за социалния филм на Уилям Кан „Момичето от Армията на спасението“ („Das Mädchen von der Heilsarmee“, 1927).

Заради еврейския си произход в началото на 1940-те той е арестуван и въдворен в концлагера Бухенвалд (Германия), след което бива прехвърлен в транзитния лагер Терезиенщат или Терезин в Чехия, откъдето през пролетта на 1945 е освободен. На 29.XII.1945 умира в Берлин.

Проблеми с авторството

Такива проблеми не би трябвало да има, защото цитираната досега информация, заимствана от „Кинематографически преглед“, не само посочва (и то недвусмислено) кои са авторите на „Богдан Стимов“ – сценаристът Алфред Дойч-Герман и режисьорът Георг Якоби, но и подчертава приноса на всеки един от тях за направата на филма. Заслугите на Якоби, комуто биват поверени постановката и монтажа, бяха неднократно посочени. Същото важи и за Дойч-Герман. В не една и две рецензии се споменава, че „сценарият е написан“ от него, че той е „сценаристът на този филм“, „в чиято основа [пак той] майсторски вгражда следния сюжет“, „сглобил е с изключително умение рамката за тази голяма творба“, „Богдан Стимов“ е „заснет по сценарий, написан с изобретателност и майсторство от писателя Алфред Дойч-Герман“… Нещо повече, има текстове, които дори уверяват, че „Богдан Стимов“ е филм „от“ и „на“ Герман!

Навярно тези суперлативи, а и юридическите неясноти, които по това време царят в деликатната сфера на авторството в киното, провокират реакцията на Георг Якоби, формулирана в няколко реда, които „Кинематографически преглед“ публикува на 21.V.1916.

> Получихме следното опровержение по §19, което по силата на Закона за печата трябва изцяло да възпроизведем – разяснява ситуацията редакционната управа на списанието в рубриката „Филмови пъстри факти“. – Ние не можем да установим доколко опровержението отговаря на фактите, но то гласи: „На основание §19 от Закона за печата учтиво ви моля за следното уточнение: Не е вярно, че българският национален филм „Богдан Стимов“ беше написан от г-н Дойч-Герман. Истината е, че г-н Дойч-Герман написа само една кратка скица от две страници, която трябваше да бъде изцяло преработена. Сравняването на спомената скица от Дойч-Герман и завършената филмова творба би трябвало да послужи за убедително доказателство кому се пада правото да бъде смятан за автор, дори ако не се вземе под внимание моята работа като режисьор, върху когото пада отговорността както за снимките, така и за актьорските изпълнения. Георг Якоби, режисьор от Прож. АД Унион, Берлин (Film-Allerlei. – Kinematographische Rundschau, № 428, 21.V.1916, с. 50).

В следващия си брой периодичното издание отпечатва почти върху цяла страница обширен материал, озаглавен „Авторът и режисьорът по случая „Богдан Стимов“. И този път текстът е предшестван от своеобразен редакционен „преамбюл“:

> От управата на Военното настоятелство получихме уточнение, което поместваме по-долу по силата на §19, като изрично отбелязваме, че и предишното уточнение публикувахме на същото основание, разписано в §19.

* * *

Wir erhalten nachstehende § 19 Berichtigung, die wir selbstverständlich aus preßgesetzlichen Gründen vollinhaltlich wiedergeben müssen. Inwieweit die Berichtigung den Tatsachen entspricht, können wir nicht konstatieren. Die Berichtigung lautet: „Auf Grund des Preßgesetzes § 19 ersuche ich Sie um folgende Berichtigung: Es ist unwahr, daß der bulgarische National-Film „Bogdan Stimoff" von Herrn Deutsch-German verfaßt wurde. Richtig ist, daß Herr Deutsch-German lediglich eine kurze zweiseitige Skizze schrieb, die völlig umgearbeitet werden mußte. Ein Vergleich mit dieser erwähnten Skizze von Deutsch-German und dem vollendeten Filmwerk dürfte überzeugend den Beweis erbringen, wem ein Recht, als Verfasser zu gelten, zukommt, ganz abgesehen von meiner Arbeit als Spielleiter, dem sowohl die photographische, als auch die darstellerische Verantwortlichkeit trifft. Georg Jacoby, Rigisseur der Proj. A.-G. Union, Berlin.

Опровержението на Георг Якоби, публикувано на 21.V.1916 в „Кинематографически преглед"

Иначе нашата позиция е да не се намесваме в подобни частни пререкания между автор и режисьор и да избягваме всички, свързани с тях публикации, пораждащи спорове. Тази позиция я съобщихме и на виенския представител на режисьора Якоби; отказахме да приемем полемичното му уточнение и обяснихме, че подобни „уточнения" поместваме, само доколкото сме задължени по силата на Закона за печата – след което той ни изпрати уточнението, придружено с позоваването на §19. По този повод обаче не ни се ще да пропуснем да укажем, че подобни случаи постоянно се повтарят. Спорът, който се разпали тук, не е от редките случаи и някои филмови автори [сценаристи] сигурно вече са изпитали на собствен гръб как суетата на отделни режисьори, подчертаваме – отделни режисьори, ги принуждава да оспорват правата на автора. Това до голяма степен несъмнено се дължи на особеностите на самото филмово производство, при което на режисьора следва да се признае правото на известна свобода при оформянето на филма, защото някои идеи на автора [на литературната основа], били те и добри, просто не могат да се осъществят технически. В такива случаи режисьорът, воден от желанието да следва хода на мислите на автора, бива принуден да добави или да съкрати една или друга сцена. Въпреки това, според нашето мнение, филмът си остава духовна собственост единствено на автора и би било погрешно даден режисьор да претендира за правото на авторство, обосновавайки се с това, че е предприел може би някои сценични промени, дори

когато те засягат хода на действието. В настоящия случай изглежда, че става дума, повече или по-малко – както се вижда от едно скорошно писмо на режисьора Якоби, за това, че г-н Якоби има усещането, че при рецензирането във вестниците неговото име умишлено е било пропускано. Това схващане сигурно се основава на недоразумение, тъй като при публичното оценяване на един филм, също както и при рецензирането на театрална пиеса, често се случва авторът да бъде назован, докато името на режисьора най-често не се споменава. Това навярно не е съвсем правилно при филмовите рецензии [критики], тъй като при производството на филм режисьорът има голяма роля. Често се случва нескопосан режисьор да провали и най-добрия сценарий, докато един добър режисьор може да филмира и по-слаб сценарий, но така, че да прикрие недостатъците му. Що се отнася до настоящия случай, ние вярваме, че както авторът, така и режисьорът могат да са доволни; успехът на филма сигурно е удовлетворил и двете страни, а тъй като е известно, че в титулните надписи на филма редом с името на автора винаги се поставя и това на режисьора, не може и дума да става за орязване на едното или другото“ (Autor und Regisseur zum Falle Bogdan Stimoff. – Kinematographische Rundschau, № 429, 28.V.1916, с. 7).

Autor und Regisseur zum Falle Bogdan Stimoff.

Vom Kuratorium der Kriegspatenschaft erhalten wir nachstehende § 19-Berichtigung, wobei wir ausdrücklich bemerken, daß wir die vorhergegangene Berichtigung nur deshalb veröffentlichten, weil sie eben auf Grund des § 19 erfolgte. Unser Standpunkt ist der, uns in derartige private Angelegenheiten zwischen Autor und Regisseur nicht einzumengen und allen diesbezüglichen polemischen Veröffentlichungen aus dem Wege zu gehen. Diesen Standpunkt teilten wir auch dem Wiener Vertreter des Regisseurs Jacoby mit, der uns, da wir die Aufnahme einer polemischen Richtigstellung verweigerten und erklärten, derartige „Richtigstellungen" nur so weit wir preßgesetzlich hiezu verpflichtet sind, zu bringen, die § 19-Berichtigung übermittelte. Bei dieser Gelegenheit wollen wir aber doch nicht unterlassen, auf die sich immer wiederholenden derartigen Fälle hinzuweisen. Der Streit, der hier entbrannt ist, zählt nicht zu den Seltenheiten und so mancher Filmautor wird wohl schon die Erfahrung gemacht haben, daß die Eitelkeit einzelner Regisseure, wir sagen ausdrücklich einzelner Regisseure, mit Vorliebe die Rechte des Autors nicht gelten lassen will. Dies liegt allerdings vielfach auch in der Natur der Filmerzeugung selbst, bei welcher dem Regisseur bezüglich der Ausgestaltung des Films eine gewisse Freiheit gelassen werden muß, weil so mancher oft gute Gedanke des Autors ganz einfach filmtechnisch durchzuführen, nicht gelingt. Um nun dem Gedankengang des Autors doch zu folgen, ist der Regisseur gezwungen, die eine oder andere Szene hinzuzufügen oder weg zu lassen. Nichtsdestoweniger bleibt aber der Film, unserer Meinung nach, doch immer alleiniges geistiges Eigentum des Autors und es wäre falsch, wenn ein Regisseur, weil er vielleicht einige szenische Veränderungen vorgenommen hat, gleich die Autorrechte für sich in Anspruch nehmen würde, selbst dann, wenn diese Abänderungen den Lauf der Handlung berühren sollten.

In dem vorliegenden Falle scheint es sich übrigens mehr oder weniger, wie wir aus einer neuerlichen Zuschrift des Herrn Regisseurs Jacoby ersehen, darum zu handeln, daß Herr Jacoby die Empfindung hat, als wäre bei den Besprechungen in den Zeitungen sein Name absichtlich ausgelassen worden. Nun beruht diese Anschauung sicherlich auch auf einem Mißverständnis, denn bei der öffentlichen Beurteilung eines Films geschieht es ebenso wie bei Beurteilung eines Theaterstückes, daß der Autor genannt wird, während der Regisseur zumeist ungenannt bleibt. Daß dies vielleicht bei Filmbesprechungen nicht ganz richtig ist, wollen wir nicht betreiten, da ja bei Herstellung eines Filmes der Regisseur eine große Rolle spielt. Ein schlechter Regisseur kann das beste Buch unmöglich machen, während ein guter Regisseur oft auch einen schwächeren Stoff in einer Weise verfilmen kann, die die Schwäche des Buches verdeckt. Bezüglich der vorliegenden Angelegenheit glauben wir aber, daß sowohl Autor als Regisseur zufrieden sein können, der Erfolg des Bildes hat sicherlich beide Teile befriedigt, und da ja bekanntlich auf dem Titel des Films auch stets neben dem Namen des Autors der des Regisseurs zu finden ist, kann von einer Verkürzung des einen oder anderen Teiles nicht die Rede sein.

Die betreffende Richtigstellung lautet:

An die löbliche Redaktion der „Kinematographischen Rundschau", Wien.

Das gefertigte Präsidium des Damenkomitees des „Hilfsvereines für das Bulgarische Rote Kreuz" und der „Kriegspatenschaft" ersucht mit Berufung auf § 19 des Preßgesetzes um vollinhaltliche Aufnahme der folgenden Berichtigung:

„Ein Herr Jacoby aus Berlin erklärt es in der Nummer vom 21. Mai 1916 als eine Unwahrheit, daß der Film „Bogdan Stimoff" von Herrn Alfred Deutsch - German verfaßt wurde. Demgegenüber erklären wir folgendes: Herr Alfred Deutsch-German las uns sein Filmwerk vor und besprach mit uns sowohl die Besetzung als auch die Aufnahmen, die notwendigen Reisen und die Allerhöchsten Erlaubnisse. Einige Monate später erst wurde die „Oesterreichisch - ungarische Kinoindustriegesellschaft" damit betraut, den bulgarischen Nationalfilm, dessen Erträgnis das Komitee drei großen Kriegsfürsorge - Aktionen zugedacht hatte, durchzuführen. Die genannte Gesellschaft brachte einen Regisseur nach Wien, der sowohl dem Komitee als auch Herrn Deutsch-German bis dahin vollständig unbekannt war. Diesem Herrn wurde die Aufgabe zuteil, nach den Dispositionen des Autors, das uns längst vollständig bekannte Filmwerk zu inszenieren. Wir gestatteten dem uns von der Filmgesellschaft vorgeschlagenen Regisseur die Aufnahmen in der Nähe von Wien, die Reise nach Bulgarien und den Verkehr mit den Hofschauspielern, die schon weit früher den Zwecken des „Bulgarischen Roten Kreuzes", der „Kriegspatenschaft" und des „Türkischen Roten Halbmonds" ihre gütige Unterstützung zugesagt hatten.

Wenn sich ein Anderer als Herr Deutsch-German als Autor des Films „Bogdan Stimoff" bezeichnet, so ist das eine kühne Unwahrheit, der nicht energisch genug entgegengetreten werden kann. Die Zuschrift des Herrn Jacoby aber dürfte durch diese, mit unserer eigenhändigen Unterschrift versehene Erklärung, wohl ein für allemal, endgültig und abschließend gekennzeichnet sein."

Die Ehrenpräsidentin:
Gräfin Leopoldine Berchtold.
Vizepräsidentin:
Berta Frankl Scheiber.
Präsidentin:
Hedda Baronin Skoda.

Опровержението на президиума на Дамския комитет на „Дружеството за подпомагане на Българския Червен кръст“

С тези думи редакционният „преамбюл“ най-сетне приключва, за да дойде ред на „въпросното уточнение“ (опровержение), получено от Военното настоятелство:

До почитаемата редакция на „Кинематографически преглед“, Виена.

Долуподписаният президиум на Дамския комитет на „Дружеството за подпомагане на Българския Червен кръст“ и на „Военното настоятелство“ учтиво ви моли, като се позовава на §19 от Закона за печата, да публикувате изцяло следното уточнение:

Някой си г-н Якоби от Берлин обявява в броя от 21 май 1916 за невярно, че филмът „Богдан Стимов“ бил написан от Алфред Дойч-Герман. От своя страна заявяваме следното: Г-н Алфред Дойч-Герман ни прочете филмовата си творба и обсъди с нас както разпределянето на ролите, така и местата на снимките, необходимите пътувания и височайши съгласия. Едва няколко месеца по-късно на дружеството „Австрийско-унгарска киноиндустрия“ бе поверено да осъществи българския национален филм, приходите от който Комитетът бе определил за подпомагането на три големи военно-благотворителни акции. Споменатото дружество доведе във Виена един режисьор, който дотогава бе напълно непознат както на Комитета, така и на г-н Дойч-Герман. На този господин се падна задачата, следвайки плана на автора, да постави филма, който отдавна ни беше изцяло познат. На предложения ни от филмовото дружество режисьор доверихме снимките в околностите на Виена, пътуването до България и общуването с дворцовите артисти, които от доста по-рано бяха обещали любезната си подкрепа за нашата благотворителна инициатива в полза на „Българския Червен кръст“, „Военното настоятелство“ и „Турския Червен полумесец“. Ако някой друг освен г-н Дойч-Герман се представя за автор на филма „Богдан Стимов“, това е дръзка неистина, на която никое противопоставяне няма да е достатъчно енергично. Нека обаче писанието на г-н Якоби бъде окончателно, веднъж и завинаги белязано от това обяснение, подписано саморъчно от нас.
Почетна председателка: Графиня Леополдине [Фердинандине, Нандине] Берхтолд.
Заместник-председателка:Берта Франкл-Шайбер.
Председателка: Хеда баронеса Шкода.“ (Autor und Regisseur zum Falle Bogdan Stimoff. – Kinematographische Rundschau, № 429, 28.V.1916, с. 7).

Графиня Фердинандине (Нандине, Леополдине) фон Берхтолд – почетната председателка на Дамския комитет на „Дружеството за подпомагане на Българския Червен кръст“

Българската следа

Покрай доуточняването на авторството на „Богдан Стимов“ наяве излизат и някои подробности, отнасящи се за неговия подготвителен (предснимачен) период. Безсъмнено е – от свидетелствата на виенската преса, че трите дами, подписали цитираното по-горе писмо, са вдъхновителките на филма и неговите „идеолози“ (подхвърлилите идеята за направата му). „Сценарият е написан от Алфред Дойч-Герман по инициатива на президиума на Дамския комитет на „Дружеството за подпомагане на Българския Червен кръст“ – недвусмислено заявява „Кинематогра-

фически преглед“ още на 19 март 1916. И тъй като комитетът е добродетелна организация, приходите от филма „ще бъдат предоставени изцяло за благотворителни цели“.[67] Участващите в „Богдан Стимов“ артисти от „Бургтеатър“ пък „напълно безкористно“ се поставят „на разположение на патриотичното начинание“.

Сюжетът

„В случая става дума – продължава своята информация очевидно отлично осведоменият репортер на списанието – за една българска приказка, която по желание на царица Елеонора Българска е втъкана от автора във филма“. „По специално желание на царица Елеонора“ – подчертава в. „Фремденблат“, пояснявайки, от своя страна, че става дума за „българско народно сказание“. Оказва се, че българският сюжет на филма „Богдан Стимов“ е подсказан от българската царица, чиято поява на сцената е изненадваща, но напълно логична – Елеонора е патронът на тогавашния Български Червен кръст.

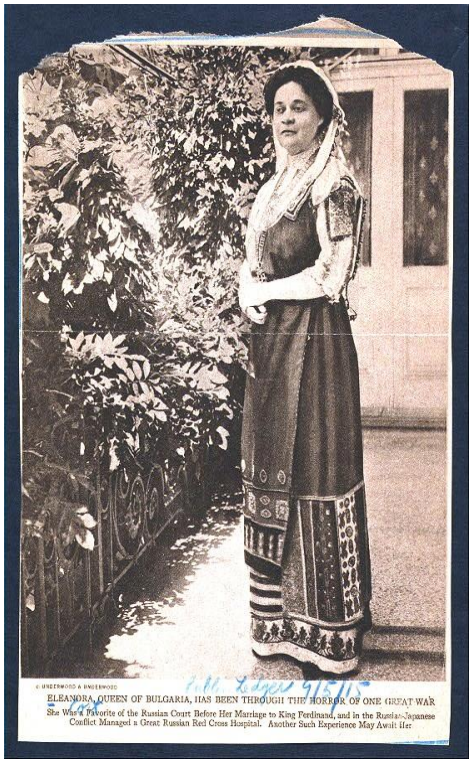

„По желание на царица Елеонора“ сценаристът Алфред Дойч-Герман втъкава в сюжета на филма „една българска приказка“

Сценаристът Алфред Дойч-Герман сторва втъкаването ако не „с поетическа изисканост“, то поне майсторски, защото епизодът при Извора на верността често бива упоменаван. Той навярно е бил майсторски екранизиран и от режисьора Георг Якоби, защото мнозина от зрителите биват впечатлени от появата на очарователната, красива и добра фея – обитателка или пазителка на водоизточника. Известно е (от фолклора), че самодивите (самовилите) обитават затънтени места, разположени покрай реки, извори и кладенци.

[67] Покрай прожекциите на „Богдан Стимов“ в Австрия там се уреждат множество други благотворителни инициативи, подробности за които могат да се прочетат в книгата „Австрийските дарители за България 1912-1918“ (Златева/Zlateva 2004: 130-141)

Музиката

Царица Елеонора е тази, която избира и споменатите „български народни мотиви“, предоставени на капелмайстора Бруно Гелерт, който тъкмо по тях композира музикалната илюстрация към филма. Затова и тя „напълно пасва по настроение на сцените и действието“.

Участието на българската царска двойка

Ала „най-голямата“ и „най-интересната изненада“, небивалата „сензация“ произтича от факта, че в „Богдан Стимов“ участва българската коронована двойка.

Като споменаваме появяването на височайшата съпружеска двойка в тази творба – уверява четири дни след премиерата „Кинематографически преглед“ в своята „уводна статия“, озаглавена „Българската царска двойка и драматичният филм“, – нямаме предвид някакви актуални хроникални кинокадри, вмъкнати в рамката на действието. Царската двойка поема своето задължение и директно участва в някои епизоди, оказали се водещи в сюжета“. Всъщност цели четирима членове на българското монархическо семейство не само се „появяват“, но и „вземат участие“ във филма, „включват се в действието“, при това – „активно“… Цар Фердинанд I лично опрощава коленичилия пред него главен герой, а след време саморъчно окачва орден върху гърдите на храбреца.

> „Благородното и непринудено изпълнение на царя, вникнал с внимание и разбиране в съдържанието на филма, е достойно за възхищение“ – възторгва се „Фремденблат“. „Съвместната актьорска игра на царя и Раймерс – уверява същото издание – е не по-малко забележителна“. Тези сцени, „каквито досега не можеха да се видят във филм“, са „естествени и жизнено правдиви“, въздействащи „най-дълбоко“ върху зрителя. Затова и биват приети радушно, възнаградени с ръкопляскания, които дори преминават във „въодушевление“!

Печатът поставя висока оценка и на играта на царица Елеонора, която не само се грижи за ранените войници в полеви лазарет, но и активно се включва в действието, „когато дъщерята на Стимов измолва от високопоставената дама да бъде приета в Червения кръст“. Редом с царица Елеонора са и двете ѝ доведени дъщери – княгините Евдокия и Надежда, които също умиляват публиката в епизода, показващ ги как раздават подаръци на ранените войници.

В крайна сметка австрийската преса бива удивена не толкова от „актьорското майсторство“, демонстрирано от четиримата, колкото от факта, че те са приели да участват във филма. Надмогвайки обществените предразсъдъци, оказвайки „специално съдействие“ на кинодейците по един „достоен начин“, осъзнавайки навярно, че така служат на „много красива благодетелна кауза“. Колкото и егоистично-пропагандни да са били мотивите на българския царски двор, неговото участие „по забележителен начин“ в „Богдан Стимов“ придава „извънредно значение“ и „историческа стойност“ на тази филмова творба, отдава „особено почетно признание за кинематографа“, оценен за пръв път „от толкова висока позиция“, прераства (според „Кинематографически преглед“) в „събитие от изключително значение“ за „самата кинематография“! И днес се твърди, че Фердинанд I и Елеонора са „първите монарси в Европа участвали в игрален филм“ (https://blitz.bg/kino/tsar-ferdinand-i-tsaritsa-eleonora-sa-prvite-v-sveta-monarsi-uchastvali-v-igralen-film_news313351.html; http://dianakolarova.blogspot.com/2010/09/blog-post_25.html).

Кадър от филма „Богдан Стимов“ – царица Елеонора (в средата), коленичилата пред нея баронеса Луси Морпурго-Лавал (Марица) и княгините Евдокия и Надежда (отзад)

Този акт, от една страна, допринася за нарастването както на популярността на двамата съпрузи, така и на имиджа на ръководената от тях държава, но, от друга, се превръща в най-сериозната причина, поради която „Богдан Стимов“ е толкова непопулярен всред широката съвременна аудитория, убеждавана десетилетия наред, че филмът е не само изтъкан от реакционните идеи на безнравствен монарх, но и „гарниран“ с досадното му присъствие.

Първите прожекции в Берлин

Рекламната кампания, предшестваща премиерата на „Богдан Стимов“ в столицата на Германия, започва в берлинските вестници от първите дни на месец септември 1916. На 3 септември (неделя) в. „Берлинер тагеблат“ помества в четвъртата добавка към сутрешното си издание рекламно каре със следния текст: „Заснет с височайшето участие на техни величества цар Фердинанд и царица Елена [Elena] Български, както и на техни височества княгините Надежда и Евдокия. Българският гигантски филм БОГДАН СТИМОВ. „Унион театър“ притежава единственото и изключително право за осъществяването на премиерата на този филм. Четвъртък, 7 септември 1916, следобед от 16.30 [½ 5] часа. Благотворителна прожекция и следобеден чай в „Унион палас“ на „Курфюрстендам“. Първа официална прожекция на филма. Предварителна продажба по всички каси на кината „Унион“ (Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 4. Beiblatt), № 451, 3.IX.1916, с. 17).

Второто каре, отпечатано на 5 септември, повтаря по-голямата част от тази информация, като я допълва, посочвайки цената на билетите – 2, 3, 4, 5 и 10 марки“ (Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 2. Beiblatt), № 454, 5.IX.1916, с. 12). Третото (от 6 септември) подсеща, че освен от киното на булевард „Курфюрстендам“ билети могат да се закупят предварително и от някои други берлински кина от веригата „Унион“ – тези на Фридрихщрасе, Лаубенщрасе и Александерплац“ (Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 1. Beiblatt), № 456, 6.IX.1916, с. 8). Четвъртото, което се появява в деня на премиерата, охарактеризира „Богдан Стимов“ като „българският филмов шедьовър“, а събитието като „благотвори-

телна прожекция и следобеден чай“, напомняйки още, че „от утре, петък, премиера във всички кинотеатри на „Унион“ освен в това на Нолендорфплац. Вижте обявата!“ (Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 2. Beiblatt), № 458, 7.IX.1916, с. 3).

Първите реклами за „Богдан Стимов“ в Германия (3–8 септември 1916)

На 8 септември „Берлинер тагеблат“ помества рекламно каре, илюстрирано с графична рисунка на коленичилия Богдан Стимов, придружена от следния текст: „Днес – официална премиера. БОГДАН СТИМОВ. Големият български филм, заснет с височайшето участие на [изреждат се вече познатите имена, бел. П. К.]. Режисура Георг Якоби. Започва в киносалоните на „Унион“. Курфюрстендам, Фридрихщрасе, Александерплац, Хазенхайде – 5, 7, 9 часà. Вайнбергсвег, Шьонеберг – „Хауптщрасе“, Унтер ден Линден, Морицплац – 5.30, 7.30, 9.30 часà. Молим да бъдат точно спазвани началните часове“ (Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 3. Beiblatt), № 460, 8.IX.1916, с. 13). Абсолютно идентична (и като текст, и като оформление) реклама отпечатва на тази дата и в. „Берлинер фолксцайтунг“ (Berliner Volks-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 1. Beiblatt), № 460, 8.IX.1916, с. 2).

Същия ден двата всекидневника публикуват и кратки отзиви за вчерашната премиера, в които присъства и информация, опитваща се да оцени художествените достойнства на филма. Макар текстовете да са озаглавени еднакво във всяко от изданията – „Богдан Стимов“, те не са тъждествени помежду си. „Един филм „за великото време на България“ – огласява „Берлинер фолксцайтунг“ – имà вчера премиера в рамките на благотворително представление в киносалона на „Унион“ на „Курфюрстендам“. Това е филмова драма от всекидневния живот, поставена обаче в рамка, надхвърляща всекидневното. Защото като участник в действието виждаме на екрана цар Фердинанд, със своята всеотдайна доброта се появяват в кадър още царица Елеонора и двете български княгини. Пред очите на зрителя се редят разкошни пейзажи, сцени от бита на народа в Македония и България, сражения, животът във военните палаткови лагери; виждаме дори въздушно нападение, заснето изключително нагледно. Съдържанието на драмата проследява съдбата на един македонски селянин, който е несправедливо заподозрян в убийство и принуден да избяга в Америка. След избухването на българската война [bugarischen Krieges] той се отправя за Европа заедно с един немски и един австрийски приятел. Пътуването им е съпроводено от много премеждия. Това, че на зрителите бива показано как главният герой се измъква от италиански пощенски кораб, как бива спасен от австроунгарска подводница и как накрая щастливо достига брега, показва, че днес в киното вече няма нищо невъзможно. Сцените с бойните действия на българската армия, както и появата в кадър на царя и царицата, бяха посрещнати с бурни ръкопляскания, които трябва да се възприемат като въодушевен поздрав към „нашите храбри български приятели“, победителите от

Тутракан. На представлението присъстваха българският пълномощен министър Ризов[68] и останалите членове на легацията. В паузата бе сервиран чай. Събитието, посетено от многобройни гости, трябва да бъде оценено като особено успешно във всяко отношение“ (Groß-Berlin. „BogdanStimoff“. – Berliner Volks-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 1. Beiblatt), № 460, 8.IX.1916, с. 1-2).

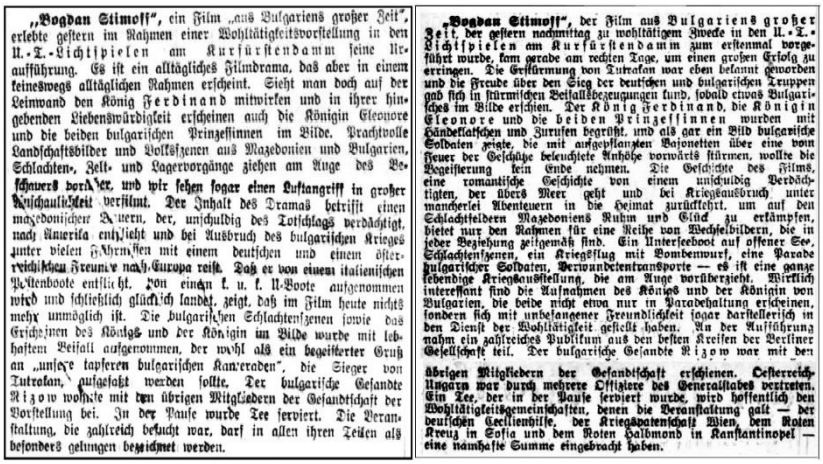

„Bogdan Stimoff“, ein Film „aus Bulgariens großer Zeit“, erlebte gestern im Rahmen einer Wohltätigkeitsvorstellung in den U.-T.-Lichtspielen am Kurfürstendamm seine Uraufführung. Es ist ein alltägliches Filmdrama, das aber in einem keineswegs alltäglichen Rahmen erscheint. Sieht man doch auf der Leinwand den König Ferdinand mitwirken und in ihrer hingebenden Liebenswürdigkeit erscheinen auch die Königin Eleonore und die beiden bulgarischen Prinzessinnen im Bilde. Prachtvolle Landschaftsbilder und Volksszenen aus Mazedonien und Bulgarien, Schlachten-, Zelt- und Lagervorgänge ziehen am Auge des Beschauers vorüber, und wir sehen sogar einen Luftangriff in großer Anschaulichkeit verflimt. Der Inhalt des Dramas betrifft einen mazedonischen Bauern, der, unschuldig des Totschlags verdächtigt, nach Amerika entflieht und bei Ausbruch des bulgarischen Krieges unter vielen Fährnissen mit einem deutschen und einem österreichischen Freunde nach Europa reist. Daß er von einem italienischen Unterseeboote entflieht. Von einem k. u. k. U-Boote aufgenommen wird und schließlich glücklich landet, zeigt, daß im Film heute nichts mehr unmöglich ist. Die bulgarischen Schlachtenszenen sowie das Erscheinen des Königs und der Königin im Bilde wurde mit lebhaftem Beifall aufgenommen, der wohl als ein begeisterter Gruß an „unsere tapferen bulgarischen Kameraden“, die Sieger von Tutrakan, aufgefaßt werden sollte. Der bulgarische Gesandte Rizow wohnte mit den übrigen Mitgliedern der Gesandtschaft der Vorstellung bei. In der Pause wurde Tee serviert. Die Veranstaltung, die zahlreich besucht war, darf in allen ihren Teilen als besonders gelungen bezeichnet werden.

„Bogdan Stimoff“, der Film aus Bulgariens großer Zeit, der gestern nachmittag zu wohltätigem Zwecke in den U.-T.-Lichtspielen am Kurfürstendamm zum erstenmal vorgeführt wurde, kam gerade am rechten Tage, um einen großen Erfolg zu erringen. Die Erstürmung von Tutrakan war eben bekannt geworden und die Freude über den Sieg der deutschen und bulgarischen Truppen gab sich in stürmischen Beifallsbezeugungen kund, sobald etwas Bulgarisches im Bilde erschien. Der König Ferdinand, die Königin Eleonore und die beiden Prinzessinnen wurden mit Händeklatschen und Zurufen begrüßt, und als gar ein Bild bulgarische Soldaten zeigte, die mit aufgepflanzten Bajonetten über eine vom Feuer der Geschütze beleuchtete Anhöhe vorwärts stürmen, wollte die Begeisterung kein Ende nehmen. Die Geschichte des Films, eine romantische Geschichte von einem unschuldig Verdächtigten, der übers Meer geht und bei Kriegsausbruch unter mancherlei Abenteuern in die Heimat zurückkehrt, um auf den Schlachtfeldern Mazedoniens Ruhm und Glück zu erkämpfen, bietet nur den Rahmen für eine Reihe von Wechselbildern, die in jeder Beziehung zeitgemäß sind. Ein Unterseeboot auf offener See, Schlachtenszenen, ein Kriegsflug mit Bombenwurf, eine Parade bulgarischer Soldaten, Verwundetentransporte — es ist eine ganze lebendige Kriegsausstellung, die am Auge vorüberzieht. Wirklich interessant sind die Aufnahmen des Königs und der Königin von Bulgarien, die beide nicht etwa nur in Paradehaltung erscheinen, sondern sich mit unbefangener Freundlichkeit sogar darstellerisch in den Dienst der Wohltätigkeit gestellt haben. An der Aufführung nahm ein zahlreiches Publikum aus den besten Kreisen der Berliner Gesellschaft teil. Der bulgarische Gesandte Rizow war mit den übrigen Mitgliedern der Gesandtschaft erschienen. Oesterreich-Ungarn war durch mehrere Offiziere des Generalstabes vertreten. Ein Tee, der in der Pause serviert wurde, wird hoffentlich den Wohltätigkeitsgemeinschaften, denen die Veranstaltung galt — der deutschen Cecilienhilfe, der Kriegsgefangenenfürsorge Wien, dem Roten Kreuz in Sofia und dem Roten Halbmond in Konstantinopel — eine namhafte Summe eingebracht haben.

Отзивите в „Берлинер фолксцайтунг“ и „Берлинер тагеблат“ (8 септември 1916)

В. „Берлинер тагеблат“ е по-разточителен: „Богдан Стимов“, филмът за великото време на България, който вчера следобед бе показан за първи път на благотворително представление в салона на кино

> „У. Т.“ [„Унион театър“] на „Курфюрстендам“, дойде в точния ден, за да пожъне голям успех. Завладяването на Тутракан с щурм тъкмо се бе разчуло и поради това радостта от победата на немските и българските войски биваше засвидетелствана с бурни овации всеки път, щом нещо българско се появеше на екрана. Цар Фердинанд, царица Елеонора и двете княгини бяха приветствани с ръкопляскания и възгласи, а когато един кадър показа български войници с натъкнати на пушките щикове да щурмуват възвишение, озарявано от стрелкови огън, въодушевлението нямаше граници. Сюжетът на филма – една романтична история за несправедливо обвинен човек, който отпътува отвъд океана, а при избухването на войната се завръща след много приключения в родината, за да извоюва слава и щастие по бойните полета на Македония, предлага само рамката за една калейдоскопична поредица от картини, актуални във всяко отношение. Подводница в открито море, сражения, боен полет с пускане на бомби, парад на български войници, транспортиране на ранени – една цяла оживяла военна изложба минава пред очите ни. Особено интересни са кадрите с царя и царицата на България, които не само че не се появяват единствено с парадните си маниери, но и с непринудена сърдечност, демонстриращи дори актьорско умение, са се поставили в служба на благотворителността. В представлението взе участие многобройна публика от най-добрите кръгове на берлинското общество. Българският пълномощен министър Ризов се появи заедно с останалите членове на легацията. Австро-Унгария бе представена с няколко офицери

[68] Димитър Христов Ризов (1862-1918) е революционер, общественик, публицист, политик и дипломат, родом от Битоля. От 1897 е на дипломатическа служба: търговски консул в Скопие (1897-1899), дипломатически агент в Цетине (1903-1905) и Белград (1905-1907), пълномощен министър в Рим (1908-1915) и Берлин (1915-1918).

от генералния щаб. Надяваме се със сервирания в паузата чай да е събрана значителна сума за благотворителните общности, в полза на които бе организирано събитието – немската „Сесилиенхилфе“[69], Военното настоятелство във Виена, Червения кръст в София и Червения полумесец в Константинопол („Bogdan Stimoff“. – Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 1. Beiblatt), №460, 8.IX.1916, с. 6).

Рекламни карета за „Богдан Стимов“ в берлинските вестници (9–14 септември 1916)

„Берлинер фолксцайтунг“ пуска на 9 септември още едно рекламно каре (Berliner Volks-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 1. Beiblatt), № 462, 9.IX.1916, с. 4), чието съдържание с нищо не обогатява известното до този момент. С това изданието изчерпва ангажиментите си в хвалебствената кампания за „Богдан Стимов“. „Берлинер тагеблат“ обаче продължава да поддържа интереса към филма, публикувайки още пет рекламни карета (Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe), № 462 (1. Beiblatt), 9.IX.1916, с. 8; № 464 (4. Beiblatt), 10.IX.1916, с. 18; № 467 (3. Beiblatt), 12.IX.1916, с. 13; № 469 (1. Beiblatt), 13.IX.1916, с. 7; № 471 (3. Beiblatt), 14.IX.1916, с. 13). Те потвърждават изнесената досега информация, допълвайки я с факта, че „големият български филм“ е на Алфред Дойч-Герман, а и с обстоятелството, че към досега известните начални часове на прожекциите са добавени два нови – 3 (15.00) за първата група кина и 3.30 (15.30) за втората. В рекламата от 14 септември вестникът заявява: „Днес – последните демонстрации на филма „Богдан Стимов“ (Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung (Morgen-Ausgabe, 3. Beiblatt), № 471, 14.IX.1916, с. 13).

[69] „Cecilienhilfe“ – благотворителна организация, носеща името на своя патрон – Сесилия Августа Мария (1886–1954), херцогиня на Мекленбург-Шверин и кронпринцеса на Прусия и Германия като съпруга на германския престолонаследник Фридрих Вилхелм, първородния син на последния германски император Вилхелм II.

Покрай прожекциите на „Богдан Стимов“ в Германия се поява тази пощенска картичка, илюстрирана със сцена от филма

По волята на музата на историята Клио „Богдан Стимов“ тръгва по кината на Германия в „специален“ период от развитието на бойните действия. На 1 септември 1916 България обявява война на Румъния, след като двете страни скъсват дипломатическите отношения помежду си. Бойните действия започват с битката за град Тутракан (известна и като Тутраканска операция), който след Междусъюзническата война (1913) Царство България бива принудено (по силата на Букурещкия договор) да отстъпи (ведно с цяла Южна Добруджа) на Кралство Румъния. Няма берлински вестник по това време, който да не извежда върху първите страници на всеки свой брой наименованията България, Добруджа, Тутракан, Силистра… На 6 септември Тутраканската крепост е превзета – с щурм. Трета българска армия, командвана от ген. Стефан Тошев (1859-1924), пленява осем румънски пехотни полка – 28 000 войници, 450 офицери и цялото въоръжение на противника. Тъкмо тази бързо разчула се новина става причина публиката, присъствала на премиерата, да посреща с „бурни ръкопляскания“ и „овации“ всяка поява на „нещо българско“ върху екрана. Поздравявайки по този въоду-

Berliner Abendpost

Deutsches Heim

Nr. 209. Mittwoch, 6. September 1916. 30. Jahrg.

Stürmische Offensive in der Dobrudscha.

Unsere Truppen andauernd in heißem Kampfe an der Somme.

Der erste Zeppelinangriff auf Bukarest und rumänische Erdölanlagen.

Няма берлински вестник по това време, който да не отразява бурното настъпление в Добруджа

шевен начин своите „храбри български приятели“ – „победителите от Тутракан“. Според авторитетния сайт „The German Early Cinema Database“ (TGECD), съдържащ данни за около 45 000 филма, показани в немските кина от 1895 до 1920, информация за филма „Богдан Стимов“ са огласили и други германски периодични издания: „Кинематограф“ (№ 490, 504, 505, 507, 1916) – първото професионално списание в Германия, посветено на киното, печатано в Дюселдорф между 1907 и 1935; сп. „Лихтбилдбюне“ (№ 34, 35, 47, 1916) – „специализиран орган в областта на интересите в кинематографската практика“, излизало в Берлин през 1908–1939; сп. „Илюстрирте филмвохе“ (Illustrierte Filmwoche, № 34, 35/36 1916), излизало в Берлин през 1913–1925; „Ферботене кинематографенбилдер“ – азбучен индекс на забранените филми, публикуван между 1911–1920 и предназначен за ползване от полицейските органи и собствениците на кинотеатри (Verbotene Kinematographenbilder, № 26, 1916, с. 4). TGECD уверява също, че и във виенското списание „Интересанте блетер“ се е появявала информация за „Богдан Стимов“ (Interessante Blätter, № 49, 1916). За съжаление, не успях да я открия в посочените от сайта броеве, макар че старателно ги прегледах в дигитализираната версия на изданието.

Der Welt Spiegel
Illustr. Wald-Wochenschrift des Berliner Tageblatts
Berliner Tageblatt
und Handels-Zeitung
Die Kapitulation der Festung Tutrakan.
Zehn Regimenter und zwei Bataillone gefangen.
Der Welt Spiegel
Illustr. Wald-Wochenschrift des Berliner Tageblatts

Германската преса не крие възхищението си от своите „храбри български приятели“ – „победителите от Тутракан“

Освен вече известните данни за филма, фигуриращ в TGECD под № 19400, отнасящи се за неговите производители, автори, участници, премиерни дати във Виена и Берлин, сайтът предлага сведения и относно неговата продължителност – „3 действия“. Удостоверява се също, че „Богдан Стимов“ е бил прегледан и цензуриран от берлинската полиция, която го забранява (с разпореждане № 39430) за младежи (Jugendverbot). Според немскоезичната версия на уикипедия това е станало още през юли 1916 (https://de.wikipedia.org/wiki/Bogdan_Stimoff). Информацията не звучи изненадващо, след като се знае, че заглавието фигурира в показалеца „Ферботене кинематографенбилдер“ („Забранени кинематографически картини“). Ще ми се да припомня, че и в Австрия той е бил „счетен за подходящ за младежи“ едва след „повторния преглед от цензурата“.

Сайтът на „Богдан Стимов“ в уикипедия уверява и друго:

В Германия филмът стартира като благотворително събитие на 7 септември 1916 в „Камерлихтшпиле“ („Kammerlichtspiele“) на „Потсдамерплац“ („Potsdamer Platz“) в Берлин. По време на това представление диригент на оркестъра е Бруно Гелерт (https://de.wikipedia.org/wiki/Bogdan_Stimoff).

Участието на композитора в озвучаването на милосърдната кинопрожекция е обявено и в неговия биографичен сайт (https://de.wikipedia.org/wiki/ Bruno_Gellert). Тези твърдения обаче не биват потвърдени от информацията в германската преса.

Прожекции в Дрезден

Сред представителите на германския печат, обявили появата на „Богдан Стимов“ по екраните на Втория райх, е и „Дрезденер анцайгер“ – вестник, излизал повече от 200 години (1730–1943). Сайтът TGECD обаче посочва само наименованието на периодичното издание и датата (08.09.1916), на която то е представило филма. Защо, как, с обширен или пестелив текст, с илюстрация или не…? Не се знае. Затова пък друг немски сайт – ISGV. Dresdener Kinokultur – свидетелства, че „Богдан Стимов“ е прожектиран за пръв път в Дрезден на 8.IX.1916 в местното кино „Унион театър“ (https://kino.isgv.de/dresdner-kinos/alle-filme).

Кино „Унион театър“ в Дрезден, където на 8.IX.1916 „Богдан Стимов“ бива показан

Отзвукът от берлинската премиера в България

Ехото от премиерата на „Богдан Стимов“ в германската столица отеква и у нас. То не е гръмовно, но пък е експедитивно. Още на 8.IX.1916 вестниците „Мир“ и „Народни права“[70] поместват в рубриките си „Хроника“ кореспонденция на агенция „Волфбюро“[71], изпратена предишния ден от Берлин и озаглавена „Германците за България“.

Берлин, 7 сеп. (Волфбюро). – Днес, в театър „Юнион“ се представи за пръв път филма „Богдан Стимов“ – уверява съобщението, – пред отбрано общество, за в полза за благотворителното дело. Този филм представя великата епоха на България. Под впечатлението на голямата победа при Тутракан, това

[70] „Народни права“ (1888-1932) – софийски вестник, орган на Либералната партия, през 1916 излиза два пъти в седмицата.

[71] Волфбюро (Wolffs Telegraphisches Bureau) – телеграфна агенция, основана от германския журналист, редактор и собственик на вестници Бернхард Волф (1811-1879) през 1849 и просъществувала до 1934. Заедно с британската Reuters и френската Havas тя е една от трите най-големи информационни централи в Европа до Втората световна война.

представление даде повод за една възторжена манифестация към България. Когато портретът на цар Фердинанд излезе на платното, всички присъстващи

Германцитѣ за България.

Берлинъ, 7 сеп. (Волфбюро). — Днесъ, въ театъръ „Юнионъ“ се прѣдстави за пръвъ пжть филма „Богданъ Стимовъ“, прѣдъ отбрано общество, за въ полза за благотворителното дѣло. Този филмъ прѣдставя великата епоха на България. Подъ впечатлението на голѣмата побѣда при Тутраканъ, това прѣдставление даде поводъ за една възторжна манифестация къмъ България. Когато портретътъ на царь Фердинандъ излѣзе на платното, всички присѫтствующи станаха на крака и акламираха продължително царя на Българитѣ. Българскиятъ пълномощенъ министъръ г. Ризовъ поблагодари отъ ложата си за тази спонтанна манифестация, която се повтори, когато се яви портрета на царицата. Овацията достигна разгара си, когато бидоха прѣдставени храбритѣ български войски, настѫпващи побѣдоносно и безспирно въ Сърбия.

Отзвукът от берлинската премиера в България

станаха на крака и акламираха продължително царя на Българите. Българският пълномощен министър г. Ризов поблагодари от ложата си за тази спонтанна манифестация, която се повтори, когато се яви портрета на царицата. Овацията достигна разгара си, когато бидоха представени храбрите български войски, настъпващи победоносно и безспирно в Сърбия (Хроника. Германците за България. – Мир, г. XXII, № 4952, 8.IX.1916, с. 2; Народни права, г. XXVI, № 195, 8.IX.1916, с. 2).

Дистрибуцията в Унгария

Подготовката за премиерата в Будапеща

След като отразява виенската премиера на „Богдан Стимов“ с три съобщения (вече цитирани), будапещенското сп. „Киноседмица“ започва да „подгрява“ местната аудитория за предстоящите в кралството прожекции на филма, провокирайки публичния интерес с малки рекламни карета, отпечатани върху страниците на специализираното издание в периода 21 май-15 юли 1916. „Появата на Негово Величество българския цар Фердинанд в грандиозната филмова продукция „Богдан Стимов“ ще бъде триумфът на следващия сезон“ – уверява първоначално списанието (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 21, 21.V.1916, с. 2, 4, 17, 18). Абсолютно същият текст грейва и в огромно рекламно каре, поместено върху две страници на броя от 28 май (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 22, 28.V.1916, с. 8-9). От последвалите съобщения, състоящи се само от един ред (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 26, 25.VI.1916, с. 6, 18; № 28, 9.VII.1916, с. 3, 11; № 29, 15.VII.1916, с. 14, 28), се разбира, че „Богдан Стимов“ ще е „събитието на следващия сезон“, че с разпространението му се е заела дистрибуторската фирма „Шварценберг и Сие [Ко]“ (Schwarzenberg és Társa), че „бъл-

гарският национален филм“ ще започне похода си по унгарските екрани от будапещенския Дом на киното[72]…

С тези рекламни карета будапещенското сп. „Киноседмица“ започва да „подгрява“ местната аудитория за предстоящите прожекции на „Богдан Стимов“ (21 май–15 юли 1916)

Киноседмица“ помества и обширни текстове, но те в по-голямата си част повтарят вече написаното във виенския печат.

> Голямата есенна новост на компанията „Шварценберг“, озаглавена „Богдан Стимов“, с право може да се нарече български национален филм – заявява списанието на 4 юни. – Главните роли се изпълняват освен от височайшата българска владетелска двойка – цар Фердинанд и царица Елеонора, така и от актьори на „Бургтеатър“ във Виена и други престижни театри. Неин автор е Алфред Дойч-Герман, който за щастие е избрал тема от живота на българския народ. Снимките са правени в едно прекрасно българско село, приличащо на нашите села, чийто изглед често се появява върху екрана; всред свещените скали на Македония, освободени през Световната война; в прочутата планина Родопа, където толкова много българска кръв се проля за свободата на Македония. Но в този огромен филм има много други интересни кинокадри, които, без съмнение, ще бъдат една от най-големите и специални атракции през предстоящия сезон. Героят на драмата е Богдан Стимов, български селянин, живеещ в Америка, който след като узнава, че родината му призовава всеки свой поданик на оръжие,

[72] Дом на киното (Mozgókép-Otthonban) – първокласно премиерно кино в центъра на Будапеща (пещенската част) – бул. „Терезия“ № 30. В сутерена на построената от Петър Майер за Исак Тафлер в началото на 1890-те триетажна жилищна сграда първоначално се помещава кабаре „Bonbonnière“ на Ерньо Кондор. Гюла Дечи превръща развлекателното заведение в кино с 600 места, което открива през май 1910. То постепенно си извоюва статута на привлекателно за елита и интелигенцията място благодарение предприемчивостта на своя управител, на многобройните му иновации и неговата висококачествена филмова програма. Дечи организира първите късни вечерни прожекции в Будапеща, въвежда номерираните места, показва филми с продължения… След Първата световна война собственик на Дома на киното става Киностудия „Корвин“ АД и в неговия салон започват да се състоят по-голямата част от премиерите на произвежданите в тази филмова фабрика заглавия. Въпреки това управлението остава в ръцете на Дечи. През 1927 той си възвръща лиценза върху киното, което преименува на „Дечи“. Там за пръв път в Будапеща демонстрира цветен звуков филм. През 1931 киното се сдобива с балкон и така увеличава капацитета си на 755 места. С течение на времето то многократно променя наименованието си: „Деак“, „Кино на Националната селска партия“ (след 1945), „Факел“ (от 1949) – тогава адресът му е бул. „Ленин“ № 88, „Артист“, „Клуб кино „Ново Огледало“ (1974–1989), превръща се дори в арт-кино с няколко зали: „Чаплин“, „Боди“, „Хусарик“, „Тарковски“, „Бунюел“… За съжаление, през XXI век киното затваря врати (извор: HANGOSFILM).

напуска, бунтувайки се, фабриката за боеприпаси, в която работи, качва се на кораб и се завръща в България. В допълнение към по- горе споменатите

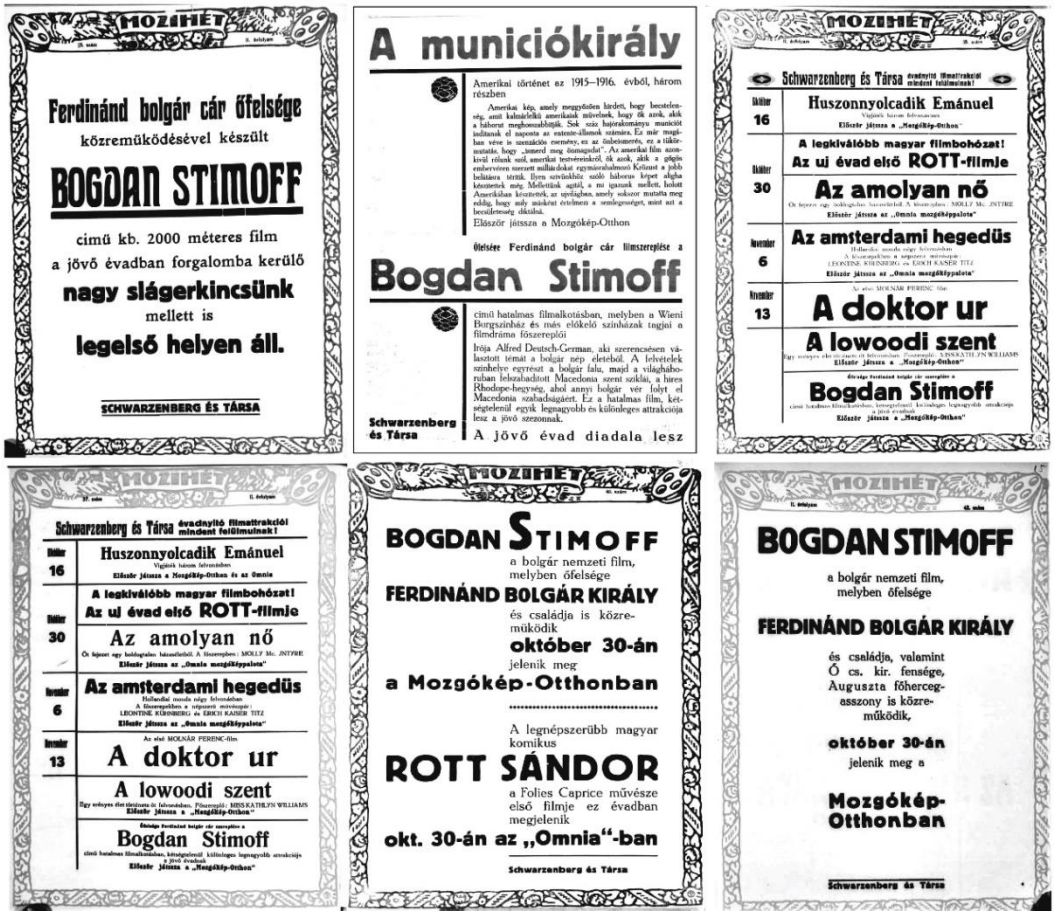

С тези карета сп. „Киноседмица" продължава рекламната кампания за „Богдан Стимов"

забележителности енергично пулсиращата драма предлага много други атракции като подводница, битка, бомбардировка, полет на боен самолет и т.н. Филмът със сигурност ще окаже върху публиката в Унгария същото въздействие, което постигна и на виенската премиера, по време на която ерцхерцогиня Мария Анунциата го гледа в компанията на високопоставени лица (Séta. Bogdan Stimoff. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 23, 4.VI.1916, с. 28).

В следващия си брой, но в същата рубрика – „Разходка" (предлагаща филмови новини както от Австро-Унгария, така и от света), изданието отново представя творбата на Дойч-Герман:

> Необичайно голям интерес предшества излизането на българския национален филм „Богдан Стимов", който е една от най-специалните атракции във всяко отношение. В него има изпълнители от царски произход, главните роли се играят от актьорите на „Бургтеатър" във Виена. Местата, където се развива действието, са както столиците на четири държави, така и пропитите с кръв Балкани, от които са показани онези региони, където са се водили най-страшните битки. Но това не е всичко – има още много други неща да се видят във филма, които всъщност го правят сензационен: самолетни битки, подводници, бомбардировки и т.н. (Séta. Bogdan Stimoff. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 24, 11.VI.1916, с. 38).

Bogdan Stimoff. A bolgárok nemzeti filmjének lehet a „Bogdan *Stimoffot*“, a Schwarzenberg cég nagy őszi ujdonságát nevezni. A fenséges bolgár királyi pár, Ferdinánd bolgár cár és Eleonora kiályné mellett a bécsi Burgszinház és más előkelő szinházak tagjai a filmdráma főszereplői. Irója Alfred Deutsh-German, aki szerencsésen választott témát a bolgár nép életéből. A felvételek szinhelye egyrészt a bolgár falu, amelynek kedves, a mi falvainkkal rokon képe, sürün jelenik meg a vásznon, majd a világháboruban felszabadított Macedonia szent sziklái, a hires Rhodope-hegység, ahol annyi bolgár vér folyt el Macedonia szabadságáért. De ezenkivül még sok más érdekes felvételt mutat ez a hatalmas film, amely kétségtelenül egyik legnagyobb és különleges attrakciója lesz a jövő szezonnak. A dráma hőse Bogdan Stimoff, a bolgár paraszt, aki kiszakad Amerikába, de amikor hazája minden férfiát fegyverbe szólitja, akkor lázadozva hagyja el a munició gyárat s hajóra ülve visszatér Bulgáriába. Az élénk lüktetésü dráma a fentemlitett érdekességeken kivül még sok látnivalót nyujt, mint tengeralattjárót, ütközetet, bombavetést, harcban lévő repülőgépet stb. Bizonyos, hogy a film nálunk is oly hatást fog a közönségre gyakorolni, mint a bécsi bemutatón, ahol *Mária Annunziata* főhercegnő is végignézte az előkelőségek kiséretében.

SÉTA

A Bogdan Stimoff. Szokatlan nagy érdeklődés előzi meg a bolgár nemzeti filmnek *Bogdan Stimoff*-nak a forgalomba hozatalát. A film minden tekintetben a legkülönlegesebb attrakciók közé tartozik. Királyi szereplői vannak, a bécsi Burgszinház szinészei a főszereplők, szinhelye négy ország fővárosa és a sok vérrel áztatott Balkán, amelynek épen azt a helyeit mutatja be, ahol a legszörnyübb harcok folytak. S ezeken kivül sok olyan látni való van benne (repülőgépharc, tengeralattjáró, bombavető stb.), amelyek maguk szenzációssá teszik a filmet.

Текстовете в рубриката „Разходка“ на сп. „Киноседмица“

На 4 юни „Киноседмица“ помества върху две страници и един апел, с който „Шварценберг и Сие“ умоляват с уважение

> всички почитаеми собственици на кинотеатри, които се интересуват от най-грандиозния филм за следващия сезон, „Богдан Стимов“, сниман с участието на Негово Величество цар Фердинанд Български и чието действие се развива в София, Будапеща, Виена и Берлин, да потвърдят този си интерес телеграфически, защото само по този начин те ще могат да си осигурят правото да представят изключителното филмово събитие, интересът към което е невиждано досега голям (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 23, 4.VI.1916, с. 12-13).

Също в рекламни карета, но разположени върху една страница, се казва, че

> филмът „Богдан Стимов“, чиято дължина е 2000 метра, направен с участието на Негово Величество цар Фердинанд, е на първо място сред големите ни хитови съкровища, които ще излязат през следващия сезон (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 24, 11.VI.1916, с. 10; № 25, 18.VI.1916, с. 8).

Под същата форма „Шварценберг и Сие“ предлагат и малко по-богата информация:

> В Дома на киното за първи път ще се представи грандиозният филм „Богдан Стимов“, филмова драма с участието на Негово Величество българския цар Фердинанд и членовете както на „Бургтеатър“, така и на други престижни

Според тези реклами, разположени върху две страници, „Богдан Стимов“ е „изключително филмово събитие, интересът към което е невиждано досега голям“ виенски театри, които са главните герои на филма. Авторът е Алфред Дойч-Герман,избрал успешно темата от живота на българския народ. Снимките са правени в едно българско село, всред свещените скали на Македония, освободени през Световната война, в прочутите Родопи, където толкова много българска кръв се проля за свободата на Македония. Този грандиозен филм несъмнено ще бъде една от най-големите и специални атракции на следващия сезон. Той ще бъде триумфът на идващия сезон (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 30, 23.VII.1916, с. 13).

Филмът „Богдан Стимов“ редом с останалите премиерни заглавия

Титулът „Богдан Стимов“ се появява и в няколко таблици, посредством които дистрибуторските фирми обявяват своите предстоящи премиери обикновено за период

от 2–3 месеца напред. В тези програми се огласяват предимно заглавията на филмите, традиционно придружавани от лаконичен рекламен текст, а и кината, в които предстои да се осъществят прожекциите. Разпространителите на „Богдан Стимов“ представят своя репертоар под логото „Сезонните филмови атракции на „Шварценберг и Сие“ надминават всичко“, а самото произведение с едно изречение:

> Появата на Негово Величество българският цар Фердинанд в грандиозния филм „Богдан Стимов“ несъмнено е специалната атракция на предстоящия сезон. Неизменно остава и указанието: „За първи път ще се играе в Дома на киното“ (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 31, 30.VII.1916, с. 6-7; № 32, 6.VIII.1916, с. 13-14; № 33, 13.VIII.1916, с. 4-5; № 34, 20.VIII.1916, с. 18; № 35, 27.VIII.1916, с. 21; № 36, 3.IX.1916, с. 26; № 37, 10.IX.1916, с. 30).

Но така и не се разбира – кога?

„Шварценберг и Сие“ рекламира филма и в авторитетната рубрика „Разходка“ – и самостоятелно, и заедно с другите си филми, които представя в статиите „Есенните новости на фирма „Шварценберг“ (Séta. A Schwarzenberg-cég őszi ujdonságai. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 36, 13.VIII.1916, с. 29), „Филми от „Шварценберг и сие“ (Séta. A Schwarzenberg és Tsa cég filmjei. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 37, 10.IX.1916, с. 49), „Богдан Стимов“ (Séta. A Bogdan Stimoff. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 38, 17.IX.1916, с. 28) … Тези кратки текстове, състоящи се от един абзац, преповтарят вече изписаното за творбата: участието на българските владетели, квалифицирано като „специално“ и „сензационно“; охарактеризирането на лентата като „български национален филм“, „ноемврийската атракции на компанията „Шварценберг“, „грандиозната филмова атракция“, „хитът на тази година“; посочват мястото на премиерата – Дома на киното.

Свидетелства за залеза на рекламната кампания

Докато Домът на киното – мястото на предстоящата в Будапеща премиера се споменава в „Киноседмица“ от 25 юни 1916, то денят на събитието се узнава чак на 24 септември, когато списанието огласява в малко каре:

> „Богдан Стимов“, българският национален филм с участието на Негово Величество българския цар Фердинанд и неговото семейство ще бъде прожектиран в Дома на киното на 30 октомври (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 39, 24.IX.1916, с. 24, 27).

Тази дата бива потвърдена и в някои от следващите броеве на изданието (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 40, 1.X.1916, с. 20; № 42, 8.X.1916, с. 8; A filmpiac. Ujdonságok a Schwarzenberg és Társa cégnél. – № 42, 8.X.1916, с. 32), докато други продължават да повтарят вече известното и да „пророкуват“, че „Богдан Стимов“ ще бъде най-големият блокбастър“ (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 43, 15.X.1916, с. 46, 48) …

Информацията в сп. „Новини за движещите се изображения“

Информация за „Богдан Стимов“ се появява и в разгара на лятото, когато будапещенското професионално списание „Новини за движещите се изображения“[73] публикува съобщението „Царска двойка на филм“.

> Голямата привлекателна сила на българския национален филм „Богдан Стимов“ – пише анонимният автор – е осигурена от участието в него на самия български цар Фердинанд и съпругата му Елеонора. И до сега сме виждали владетели на филм, но единствено в рамките на кинопрегледите. Там те се появяват за секунди, след което шествието продължава. Сега сме свидетели на една покъртителна патриотична история, в която участват и височайшите особи, получавайки пълно признание за своята благородна и изпълнена с непосредственост игра, подпомагайки издигането на един филм, създаден с благотворителна цел. Участието на една царска двойка във филма безспорно е най-голямата сензация на кинематографа, сензация, която отново доказва неговата жизнеспособност и безспорните му достойнства (Царска двойка на филм). – Mozgófénykép Híradó, № 26, 25.VII.1916; срв. Кърджилов/Kardzhilov 1985: 114).

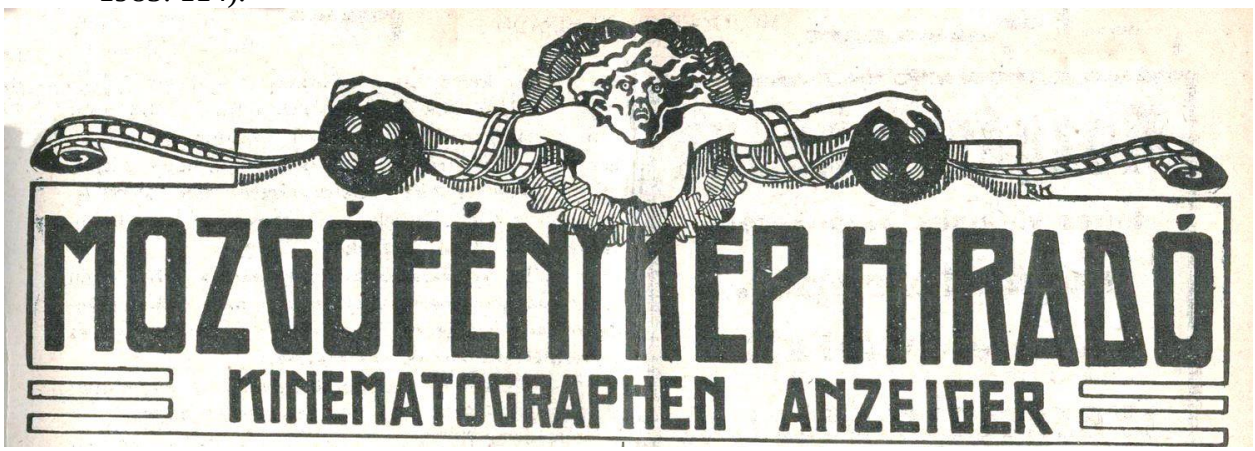

Главата на сп. „Новини за движещите се изображения“

Информацията в сп. „Театрален живот“(„Szinházi Élet“)

„Богдан Стимов“ привлича вниманието и на сп. „Театрален живот“[74], което скоро след появата си през 1912 започва да публикува и материали за киното, повечето от които излизат изпод перото на Александър (Шандор) Корда.[75]

[73] „Новини за движещите се изображения“ („Mozgófénykép Híradó“) е професионално списание, основано през 1907 в Будапеща от Мор Унгерлайдер (1872-1955) – филмов разпространител и продуцент, режисьор, пионер на унгарската киноиндустрия. Публикуват се статии и рецензии за филми, чиито автори са известни унгарски писатели, театрали, естети и учени, включително и революционните теоретични разработки на тийнейджъра Александър Корда, предусетил още през 1912 художествените възможности на кинематографа.

Богдан Стимов“ е най-мощната военна атракция на тазгодишния киносезон – уверява на 24.IX.1916 изданието, – чието действие се развива в земята на нашите доблестни съюзници, българите, и запознава нас, братята унгарци, с горещата любов на българите, с техните домове, с техните войни, с тяхната смъртоносна решителност да защитят родината си. В тази грандиозна игра ще видим и фигурата на южния юнак, на юнашкия цар на българите Фердинанд Кобург, застанал начело на своите пълководци. Филмът е невероятно обобщение на българския фолклор. Неговият сюжет, изграден върху огромни времеви пластове, е интересен, вълнуващ и артистичен в същината си. Премиерите му вече се проведоха във Виена и Берлин, от седмици той се среща с топлия прием и одобрението на публиката. Посредством тези кинопрожекции стотици хиляди крони потекоха в полза на БЧК. При нас ще бъде през следващите седмици, в Дома на киното (Krónika. Bogdan Stimoff. – Szinházi Élet, г. V, № 33, 24.IX.1916, с. 32).

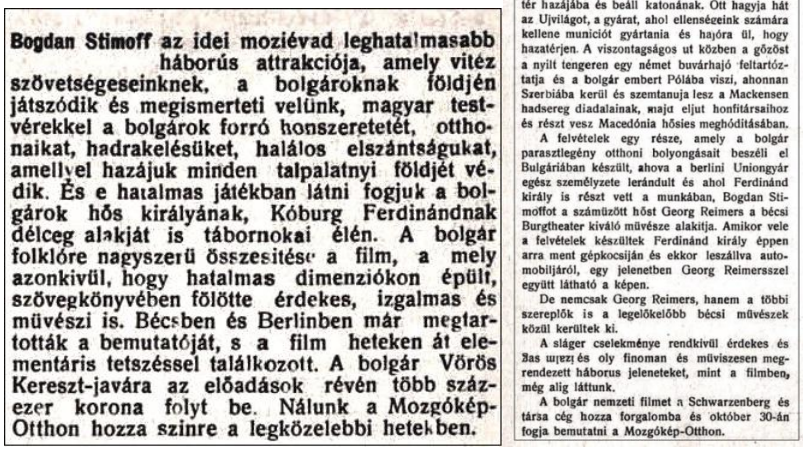

Bogdan Stimoff az idei moziévad leghatalmasabb háborús attrakciója, amely vitéz szövetségeseinknek, a bolgároknak földjén játszódik és megismerteti velünk, magyar testvérekkel a bolgárok forró honszeretetét, otthonaikat, hadrakelésüket, halálos elszántságukat, amellyel hazájuk minden talpalatnyi földjét védik. És e hatalmas játékban látni fogjuk a bolgárok hős királyának, Kóburg Ferdinándnak délceg alakját is tábornokai élén. A bolgár folklóre nagyszerű összesítése a film, a mely azonkivül, hogy hatalmas dimenziókon épült, szövegkönyvében fölötte érdekes, izgalmas és művészi is. Bécsben és Berlinben már megtartották a bemutatóját, s a film heteken át elementáris tetszéssel találkozott. A bolgár Vörös Kereszt-javára az előadások révén több százezer korona folyt be. Nálunk a Mozgókép-Otthon hozza szinre a legközelebbi hetekben.

Bogdan Stimmoff.
Bolgár filmszenzáció.

A háboru termelte az ugynevezett hazafias, háborus slágereket, amelyek között már számos elsőranguan érdekes attrakcióval ismerkedtünk meg. A jövő hónapnak lesz egyik nagy szenzációja egy hazafias filmattrakció, amely hősi szövetségeseink, a bolgárok háborus életéből ad meghatóan érdekes és művészi epizódot, a legelsőrangu művésszereplőkkel, akiknek élén ott áll Ferdinánd bolgár király családjával.

Bogdan Stimoff ennek a nagyszabásu bolgár nemzeti filmnek a cime és tartalma röviden a következő:

Egy bolgár parasztot tévedésből azzal vádolnak meg, hogy vetélytársát leütötte. Az indokolatlanul megvádolt embernek menekülnie kell és Amerikába szökik, ahol egy nagy gyárnak felügyelőjévé lesz. Kint éri a világháboru kitörésének és a bolgárok hadbaszállásának hire. A hazafias érzésü paraszt elhatározza, hogy visszatér hazájába és beáll katonának. Ott hagyja hát az Ujvilágot, a gyárat, ahol ellenségeeink számára kellene muníciót gyártania és hajóra ül, hogy hazatérjen. A viszontagságos ut közben a gőzöst a nyilt tengeren egy német buvárhajó feltartóztatja és a bolgár embert Pólába viszi, ahonnan Szerbiába kerül és szemtanuja lesz a Mackensen hadsereg diadalainak, majd eljut honfitársaihoz és részt vesz Macedónia hősies meghódításában.

A felvételek egy része, amely a bolgár parasztlegény otthoni bolyongásait beszéli el Bulgáriában készült, ahova a berlini Uniongyár egész személyzete lerándult és ahol Ferdinánd király is részt vett a munkában, Bogdan Stimoffot a számüzött hőst Georg Reimers a bécsi Burgtheater kiváló művésze alakitja. Amikor vele a felvételek készültek Ferdinánd király éppen arra ment gépkocsiján és ekkor leszállva automobiljáról, egy jelenetben Georg Reimersszel együtt látható a képen.

De nemcsak Georg Reimers, hanem a többi szereplők is a legelőkelőbb bécsi művészek közül kerültek ki.

A sláger cselekménye rendkivül érdekes és jas ujrezi és oly finoman és müviszesen megrendezett háborus jeleneteket, mint a filmben, még alig láttunk.

A bolgár nemzeti filmet a Schwarzenberg és társa cég hozza forgalomba és október 30-án fogja bemutatni a Mozgókép-Otthon.

Двата материала в унгарското сп. „Театрален живот“

В следващия брой (на 1 октомври) излиза значително по-обширен материал, озаглавен „Богдан Стимов. Българска филмова сензация“.

---

[74] „Театрален живот“ („Szinházi Élet“) – популярно театрално, литературно и художествено седмично периодично издание. Ръководено от главния редактор Шандор Инче и неговия помощник Шандор Корда, списанието излиза в Будапеща между 1912 и 1938.

[75] Шандор Ласло Келнер (1893-1956) – унгарски кинодеец, кинокритик и киножурналист от еврейски произход, известен с артистичния си псевдоним Шандор Корда. Впоследствие Александър Корда и като филмов режисьор и продуцент става основател на английското студио „London Films“ и е една от водещите фигури в британската киноиндустрия, за което бива удостоен с рицарското звание „сър“.

Войната породи т. н. патриотични военни хитове – уверява авторът на текста, останал анонимен, – сред които имаше редица престижни филми, с които вече се запознахме. Една от големите сензации на следващия месец ще бъде патриотичен филмов атракцион, който представя трогателно интересен и артистичен епизод от военния живот на нашите героични съюзници, българите, и чиито топ изпълнители са предвождани от семейството на цар Фердинанд. Името на главния герой на този мащабен български национален филм, Богдан Стимов, е използвано и за неговото озаглавяване, а съдържанието му е както следва:

Български селянин бива погрешно посочен за убиец на свой съперник. Несправедливо обвиненият е принуден да избяга в Америка, където израства служебно до надзирател в голяма фабрика. Междувременно избухва Първата световна война, в която българите се включват. Патриотично настроеният селянин решава да се върне в родината си и да се запише като доброволец в армията. Той напуска и Новия свят, и фабриката, започнала да произвежда боеприпаси за враговете, качва се на кораб и се отправя към дома. По време на опасното плаване параходът е задържан в открито море от вражески кораби, освободен от немска подводница и отведен в Пула. Оттам българинът отива в Сърбия, където става свидетел на победите на армията на Макензен, за да се добере накрая до отечеството си и заедно със своите сънародници да участва в героично завладяване на Македония.

Част от кадрите, които проследяват скитанията на упътения към дома си български селянин, са направени в България, където е пребивавал целият персонал на фабриката „Унион“ от Берлин и където в работата се включва цар Фердинанд. Участието му в снимките се ограничава до това, че той просто се е качвал в колата си, а след това е слизал от нея – както се вижда в една от сцените с участието на Георг Раймерс от виенския „Бургтеатър“. Но не само Георг Раймерс играе във филма, останалите актьори също идват от някои от най-изтъкнатите виенски театри.

Сюжетът на хита е изключително интересен, а някои от военните сцени са толкова фино и артистично поставени, че, може да се каже, такива в други филми почти не сме виждали. Българският национален филм ще бъде разпространяван от „Шварценберг и Сие“ и ще бъде прожектиран в Дома на киното на 30 октомври (Bogdan Stimmoff. Bolgár filmszenzáció. – Szinházi Élet, г. V, № 34, 1.X.1916, с. 30).

Прожекции в Шопрон

Тъкмо по това време, на 8 октомври, когато рекламните хвалебствия за филма в будапещенския периодичен печат започват да поомръзват, в. „Шопронски дневник“ („Soproni Napló“, 1906–1919) помества информационно каре, любезно предоставено ми от колегата Лайош Коложи – възпитаник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, историк, дългогодишен изследовател в Унгарския научен филмов институт и филмов архив (Nemzeti Filmintézet Magyarország – Filmarchívum), преводача на всички материали от унгарската преса, цитирани в настоящата публикация. Текстът всъщност обявява програмата на Градското кино, намиращо се на площад „Франц Йосиф“ (до кметството на града). Оказва се, че през периода 6–9 октомври в този киносалон е била осъществена поредица от кинопрожекции на филма „Богдан Стимов“, като времетраенето на всяка от тях е било 1¾ часа. Сеансите в делничните дни започвали в „5, ¾ 7 и ½ 9 часа“ (17.00, 18.15 и 20.30), а в неделя и празничните дни в „3,

¾ 5, ½ 7 и ¼ 9“ (15.00, 16.15, 18.30 и 20.45). Цените варирали от 30 до 120 филера (стотинките на форинта).

VÁROSI MOZI
Ferenc József-tér (a városház mellett).
Műsor október 6-tól 9-ig:
1¾ órai előadás.
Bogdan Stimoff.
Ezen filmmű őfelsége Ferdinánd bolgár király, Eleonora királyné és a királyi család tagjai közreműködésével készült a bolgár vöröskereszt javára. Főszereplők: G. Reimers, L. Medelszky, T. Kutschera, E. Frank, K. Götz, H Lachner, M. Piccaver, Marburgo bárónő.
Kezdete 5, ¾7 és ½9 órakor.
Vasár- és ünnepnapon 3, ¾5, ½7 és ¼9 órakor.
Helyárak: 30—120 fillérig.

Информационното каре във в. „Шопронски дневник“

Този филм е снет с участието на българския цар Фердинанд, царица Елеонора и членове на царското семейство в полза за БЧК“ – се отбелязва в съобщението. Изредени са и имената на актьорите, изпълняващи „главните роли“: Г. Раймерс, Л. Меделски, Т. Кучера, О. Франк, К. Гьоц, Х. Лакнер, М. Пикавер, баронеса Морпурго (Soproni Napló, 8.X.1916).

Текстът на обявлението е кратък, ала безкрайно интересен в контекста на разглежданата тема, защото недвусмислено свидетелства, че „Богдан Стимов“ е показан в провинциалния Шопрон, преди това да се случи в Будапеща. Навярно поради факта, че този град се намира на 220 км. от унгарската столица и само на 60 км. от Виена.

Допълнителни снимки за „Богдан Стимов“

По същото време, началото на октомври, се прокрадва и новината – съвсем плахо в началото (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 42, 8.X.1916, с. 8; № 43, 15.X.1916, с. 47), че редом с българското царско семейство в „Богдан Стимов“ участва и Нейно императорско и кралско височество ерцхерцогиня Августа![76] На 15 октомври

[76] Августа Мария Луиза Баварска (Auguste Maria Louise Bayern, 1875–1964) – дъщеря на Леополд Баварски и Гизела Австрийска – втората дъщеря на австрийския император Франц Йосиф, съпруга на Йозеф Август Австрийски, чрез женитбата с когото става ерцхерцогиня на Австрия, внучка на Франц Йосиф.

„Киноседмица“ изстрелва в „Разходка“ краткото обявление „Нови снимки за „Богдан Стимов“ в Будапеща“, гласящо:

> Двама престижни виенски актьори, Тили Кучера и Ойген Франк, пристигнаха в столицата в събота, за да участват тук в онези сцени на мащабния филм „Богдан Стимов“, които се правят допълнително в Будапеща. Разбира се, други актьори от столицата също участват в тези сцени. Снимките ще се правят от „Житковски и Сие“ (Séta. Uj felvételek Budapesten a Bogdan Stimoffhoz. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 43, 15.X.1916, с. 47).

Uj felvételek Budapesten a Bogdan Stimoffhoz. Két előkelő bécsi szinmüvész, Tilly Kutschera és Eugen Frank szombaton a fővárosba érkeztek, hogy itt közremüködjenek a Bogdan Stimoff cimü nagyszabásu filmnek azokban a jeleneteiben, amelyek pótlólag budapesti vonatkozásokkal készülnek. Természetesen ezekben a jelenetekben más, fővárosi szinmüvészek is közremüködnek. A felvételeket a Zitkovszky és Társa cég készíti.

Сп. „Киноседмица“ първо известява, че предстоят „нови“ снимки за филма

Новината е изненадваща и зашеметяваща! „Двама престижни виенски актьори“, и то от трупата на „Бургтеатър“ – Тили Кучера, която в „Богдан Стимов“ превъплъщава образа на италианката Анна Етели, и Ойген Франк, който изпълнява ролята на германския работник Фридрих Еберс, близък приятел на австрийския годеник на Анна, пристигат на 14 октомври 1916 (събота) в Будапеща, за да „участват“ в „допълнителни“, „нови“ снимки за филма! Заедно с „други актьори от столицата“, най-вероятно унгарци по народност. Снимките ще бъдат дело на фирмата „Житковски и Сие“…

Седмица след като поднася сензационната вест, сп. „Киноседмица“ отпечатва върху две страници рекламно каре, посредством което уведомява читателите си, че

> снимките с Негово Величество българския цар Фердинанд и семейството му, както и с Нейно императорско и кралско височество ерцхерцогиня Августа и семейството ѝ за грандиозния филм „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) са напълно готови. Радост и гордост може да изпълни кинематографистите от факта, че и славният владетел на героичната българска нация, и ерцхерцогиня Августа им оказаха честта да изиграят написаните специално за тях филмови роли, а покрай тях взеха участие и най-изявените артисти на виенския „Бургтеатър“: Раймерс, Меделски, Кучера, Франк и баронеса Морпурго,

претворили страхотни и влиятелни роли и триумфиращи в края на завладяващия и интересен сюжет, развиващ се в Берлин, Виена, Будапеща, Ню Йорк, София и македонското бойно поле. „Шварценберг и Сие“ (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 44, 22.X.1916, с. 14).

„Богдан Стимов“ става „Шуми Марица“

Така, след като от 23.IV.1916 цели шест месеца шества по страниците на периодичния печат като „Богдан Стимов“, от 22 октомври филмът става „Шуми Марица“. Логично е – има нова протагонистка, има нови участници, защо да не се сдобие и с ново заглавие – това на националния ни химн от 1886 до 1947?

В същия брой е поместена и обширната статия „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“). Нови снимки в Будапеща. Сред участниците: ерцхерцогиня Августа“. След като авторът ѝ, останал анонимен, повтаря познатата информация относно производителя на филма – „фабриката „Унион“ в Берлин“, неговия разпространител – „Шварценберг и Сие“, времето и мястото на премиерата – „през ноември в Дома на киното“, участниците: „известните актьори на „Бургтеатър“ във Виена, българското царско семейство и Августа; след като преразказва част от сюжета, припомня наличието на „красиви български пейзажи“ и цитира рекламните щампи – „несравнима мащабна филмова драма“, „прекрасна артистична пиеса на величествена тема“, „голяма атракция“, рецензентът преминава към съществената част. Оказва се, че този „страхотен филм е разделен на пет действия“ (до този момент пресата уверява, че те са четири), че премиерата му се отлага от 30 октомври за неопределеното „през ноември“. Така, лека-полека, се стига до злободневната тема – „Нови снимки в Будапеща“. „

Sumi Marica . . . (Bogdan Stimoff)

Uj felvételek Budapesten. A közreműködők közt: Auguszta főhercegnő

A szezonnak nem is képzelhetjük el *háborus filmek* között nagyobb attrakcióját, mint amilyen a *Sumi Marica* lesz, a berlini Union-gyár páratlanul nagyszabású filmdrámája, amelyet nálunk a *Schwarzenberg és Társa* cég hoz forgalomba, s amelynek bemutatója novemberben lesz a *Mozgókép-Otthonban*. Az utóbbi időben mind ritkábban jelentkeznek az ilyesfajta filmek a mozgóképszínházak vásznán. Pedig igen nagy érdeklődésre tarthatnak számot, de különösen nagy, rendkívüli közönsége kell, hogy legyen az olyannak, amilyen a nemsokára színrekerülő *Sumi Marica*, amelynek közreműködői a bécsi Burg-színház hires aktorain kivül *Ferdinánd bolgár király, Eleonóra királyné, leányaik és Auguszta főhercegasszony*.

Ez még sohasem volt filmen! Nem a tulzott enthuziazmus szólal belőlünk, igy log nyilatkozni mindenki, aki ezt az öt felvonásra tagozódó nagyszerű filmet megnézi. S vajjon akad-e majd mozilátogató, aki meg ne nézze? A film csodálatosan művészi játékot prezentál egy fenséges téma keretében, ad rengeteg látnivalót, szépséges bolgár tájakat, Berlint, Bécset, New-Yorkot, ad egy viszontagságos tengeri utazást, amikor a semleges hajón menekülők szorongattatásukban egy silány bárkára bizzák életüket, amig azt egy osztrák-magyar tengeralattjáró menti meg a messzi tengeren. Igazi harcokat látunk Macedóniában, né-

GoldenweiserE. Magyarország legnagyobb filmvállalata, Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 26. Telefon: 89-01

met, osztrák-magyar és török katonaságot, amint egyesült erővel nyomják vissza, semmisitik meg az ellenséget. — Általában feledhetetlen impressziókat, uj fogalmakat szerzünk meg e film révén, amelyhez közelébről nem csinálták eddig. Ferdinánd bolgár király negyed órán át szerepel előttünk és *szerepel* a szó valódi értelmében. A hazafias célra való tekintettel egy komoly szerepet játszik el, szinte egy művesz rátermettségével, sim fejedelmien. S ugyanigy Eleonóra főhercegasszony és gyermekei is, akik mint a bolgár Vörös Kereszt fővédőnői gyakorolják nemes hivatásukat a sebesültek között, a front közelében.

Szerdán délelőtt megnyiltak a budai főhercegi lak szárnyaskapui a *Sumi Marica* szereplői előtt. A film önálló felvonása Budapesten készült el, a cselekmény homlokterében *Auguszta főhercegasszonnyal*. A főhercegi lak üvegtornácán készültek az interieur-jelenetek. Leérkezett Bécsből ez alkalomra *Reimers* György, a bécsi Burg-Theater rendezője, Eugen *Förnk* és Tilly *Kutschera*, a Burg-Theater művészei. Szerves folytatását játszották el a darabnak, amelynek akciója Auguszta főhercegasszony fenséges személye körül történik.

Van egy jelenet, amikor a főhercegasszony telefonon hivja fel Boda főkapitányt, hogy a darab szerint keresztessen meg egy elveszettnek hitt leányt, akit Bogdan Stimoff és a vele hazamenekültek Európába hoztak. A beszélgetés természetesen csak mimelt volt. A főhercegasszony, mint a mozinkiorok szokták, páratlan kedvességgel nem azt mondotta a telefonba, amit a cselekmény szerint mondania kellene. Hanem ezt:

— Kérem, ezek a filmszinész urak már nagyon sokat molesztálnak. Csinálni kellene velük valamit.

És csinálták is. A főhercegasszony kiadta a rendelkezést, hogy a billiárd teremben teritsenek az uraknak, mert bizonyára jól megéheztek. Pompás villásreggelit kaptak a művész urak.

Auguszta főhercegasszony délután aztán részt vett a filmnek azokon a további felvételein is, amelyek az Erzsébet-hudikónházban készültek. A darab magyar részét a kitünő *Garas* Márton rendezte és az elismerően ügyes *Zürkovszky* Béla fotografálta.

Igy várja a bemutatóját a *Sumi Marica* (Bodan Stimoff). Országraszóló, nagy-nagy siker lesz belőle.

Október 23-án a következő tartalmu három sor kerül kiadásra:

Nászéj
(Hochzeitsnacht)
1200 méter
Legalmosatartalmu művészi játék, artisztikus rendezés jellemvonásai e szenzációs drámának

Diákélet
(Burschenstudenten)
850 m. Bohózat a diák világból

Tuzár mester
(Detektiv Duck) 520 m.
Detektivmóka

Magasan a felhők felett
(Hoch in den Wolken) 1200 m.
Mester Sascha-hiradó

Сп. „Киноседмица“ информира подробно за изготвянето на новите снимки в Будапеща

В сряда сутринта [18 октомври] портите на дома на ерцхерцога[77] в Буда „бяха отворени за актьорите на „Шуми Марица“ – уверява авторът в репортерски стил, за да подчертае навярно както достоверността на информацията, така и обстоятелството, че е присъствал лично на снимачната площадка. – Петото действие на филма е реализирано в Будапеща, а ерцхерцогинята Августа е начело на сюжета. Междинните сцени бяха заснети върху остъклената тераса в резиденцията на ерцхерцога. За случая от Виена пристигнаха Георг Раймерс,

[77] Йозеф Август Австрийски (Joseph August Viktor Clemens Maria Erzherzog von Österreich, 1872-1962) – ерцхерцог на Австрия от унгарския клон на династията Хабсбург-Лотаринги, регент на Унгария (1918 и 1919), последният австрийски фелдмаршал на Австрийската армия през Първата световна война, син на Клотилда Сакскобургготска, по-голямата сестра на българския цар Фердинанд I, чийто племенник Йозеф Август, е съпруг на Августа Мария Луиза Баварска.

режисьор на „Бургтеатър“ във Виена, Ойген Франк и Тили Кучера, артисти на „Бургтеатър“. Игра се органично продължение на пиесата, чието действие се развива около личността на нейно височество ерцхерцогиня Августа. Има сцена, в която ерцхерцогинята звъни по телефона на капитан Бода, за да потърси момиче, смятано за изгубено, което според пиесата бива доведено в Европа от Богдан Стимов и последвалите го бежанци. Разговорът, разбира се, беше проведен наужким, привидно. Поради несравнимата си доброта ерцхерцогинята, както обикновено правят киноартистите, не каза по телефона това, което трябваше да каже. Тя само изрече: „Моля ви, тези господа са вече много притеснени. Трябва да направите нещо за тях“. И те го направиха. Ерцхерцогинята разпореди гостите да бъдат настанени в билярдната зала, защото предполагаше, че те трябва да са много гладни. Така артистите получиха великолепен ранен обяд. Направата на по-нататъшните снимки на филма продължи следобед във военната болница „Елизабет“, като участие в тях взе и ерцхерцогиня Августа. Унгарската част на пиесата е режисирана от отличния Мартон Гараш и снимана от признато сръчния Бела Житковски. Така „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) вече очаква представянето си, надеждите за което са да мине с голям успех в цялата страна (Sumi Marica… (Bogdan Stimoff). Uj felvételek Budapesten. A kőzremüködők közt: Augusta főhercegnö. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 44, 22.X.1916, с. 20-21).

Ехо от Печ

Два дни по-късно в. „Печски дневник“ помества в рубриката си „Нашите новини“ обширния материал „Ерцхерцогиня Августа на филм“, препечатвайки го от будапещенското издание „Киносвят“ („Mozi világ“).

На 13 ноември в Будапеща ще бъде показан новият филм „Шуми Марица“ – започва текстът, допълващ известната до този момент информация, – в който участват българският цар Фердинанд и ерцхерцогиня Августа със семействата си. За направените в Будапеща снимки съобщава върху страниците на „Киносвят“ отговорният редактор на този вестник Жигмонд Ленкеи, който е наш земляк, старши лейтенант и опълченец, изпълняващ военна служба: Сряда [18.X.1916] беше изключително забележителен ден за унгарската кинематография, защото на този ден бяха завършени последните снимки на „Богдан Стимов“ – неговите унгарски аспекти. На този ден бяха осъществени последните кадри, чийто главен герой е личност, не по-малко ярка от тази на самата ерцхерцогиня Августа, най-изявената унгарска приятелка на киното. Царят на България в София, ерцхерцогиня Августа в Будапеща! Но нека представим нещата по ред. Всички знаят, че под титула „Богдан Стимов“ се крие сензационна кинокартина, направена в България, в която заедно участват царят на българите Фердинанд и известният Георг Раймерс, виден артист от „Бургтеатър“ във Виена. Така че филмът е спечелил голяма репутация в Австрия, Германия и вече в Унгария. Щом казахме „а“, ще трябва да кажем и „бе“, а то е, че идеята на българския цар да участва във филма бе не само чудесна, но и спомогна да спечелим унгарската ерцхерцогиня за гостуване на нашия терен. За наша най-голяма радост това стана. Ерцхерцогинята гледа филма в Дома на киното, чийто директор Дечи помоли Нейно Височество да позволи благословената ѝ дейност да бъде увековечена във филма. Височайшата дама с удоволствие прие поканата, с най-голяма готовност обеща да участва във филма в името на благородната кауза и сама определи деня за снимките – в сряда, 18-и този месец. Всичко щеше да е прекрасно, ако не беше липсата на

останалите главни герои на филма! След минута размисъл директорът Дечи взе решение. Във вторник сутринта той се качи на влака, който го отведе във Виена, където се изправи пред изключителните артисти на „Бургтеатър“ прочутия Раймерс, изпълнителя на главната роля, Тили Кучера и Ойген Франк, заявявайки им следното: – Господа, тръгваме със следващият влак за Будапеща, където ще заснемем сцените на „Богдан Стимов“ с участието на Нейно Височество ерцхерцогинята [Meine Herrschaften, wir fahren mit dem nächsten Zug nach Budapest. Die Budapester Scenen des Bogdan Stimoff werden mit Ihrer Hoheit, der Frau Erzherzogin aufgenommen!] Настъпва голямо изумление… Тъй като в сряда и тримата ще трябва да играем в „Бургтеатър“ – отговориха артистите, – не можем да тръгнем. Пет минути по-късно директор Дечи вече бе вътре при директора Тимиг. Да, но се оказва, че той е болен на легло и не може да реши… Четвърт час по-късно Дечи е при Холц, заместника на Тимиг… И какво повече да кажа… Във вторник вечерта и тримата артисти бяха доведени в Будапеща от директора Дечи! Компанията бе чакана с радостно вълнение пред портите на хотел „Британия“ от Изидор Шварценберг, чиято фирма е собственик на филмовото съкровище, и Мано Гутман [вероятно представител на австрийската дворцовата музикална търговска къща „Гутман“, която е един от съорганизаторите на 10-о майската виенска премиера, бел. П. К.]. Тази компания остана заедно до полунощ, пиейки пенливо шампанско и вдигайки чаши за здравето на филмовия герой Богдан Стимов! На следващия ден ерцхерцогиня Августа прие радушно и оказа любезно внимание на прочутата група артисти, придружени от нашия приятел майстор-оператора Бела Житковски, режисьора на будапещенските филмови епизоди Мартон Гараш, Гюла Дечи и Изидор Шварценберг. Част от филма с участието на височайшата особа бе заснета в болницата „Ерцхерцог Йосиф“ на ъгъла между улиците „Илка“ и „Ищван“ и във военния лазарет „Кралица Елизабет“. Ерцхерцогинята изпълни стриктно всички молби на режисьора, неговите напътствия и обяснения не ѝ омръзнаха, беше толкова потопена в лабиринта на филма, че се движеше пред камерата, като да бе най-забележителната актриса. След около час работа в болницата цялата компания бе откарана от три коли до двореца на ерцхерцога в Буда, където снимките продължиха с позволението на Нейно Височество в собствените ѝ стаи. Те обаче не впечатлиха Мартон Гараш, който като всеки добър режисьор направи това, каквото се прави в такъв случай – преустрои една от стаите на ерцхерцогския дворец за нуждите на филма. Той премести напред-назад някои от мебелите, пренареди скъпоценните съкровища и чак тогава започнаха интериорните снимки, в които ерцхерцогинята и нейните деца също се включиха[78]… Така изведнъж стана три часа и ерцхерцогинята проговори: – Сега вече наистина съм гладна, но и вие, нали? Отговорът бе мълчаливо кимване и ето че в друга стая една богато украсена маса вече очакваше компанията. Лукулска закуска![79] След това целувания на височайшата ръка, дълбоки поклони, сбогуване. Ето така в сряда ерцхерцогиня Августа в интерес

[78] Августа Баварска и ерцхерцог Йозеф Август Австрийски имат шест деца: Йозеф Франц Леополд Антон Игнациус Мария (1895-1957), Гизела Августина Анна Мария (1897-1901), София Клементина Елизабет Клотилда Мария (1899-1978), Ласло Луитполд Йозеф Антон Игнац Мария (1901-1946), Матиас Йозеф Албрехт Антон Игнац Мария (1904-1905), Магдалена Мария Раниера (1909-2000).

[79] Луций Лициний Лукул (117-56 пр. Хр.) – древноримски политик, военачалник, консул, управител на Африка, прочул се и като голям гастроном със своите разточителни пиршества, по време на които предлагал на гостите си изобилна храна, вкусни лакомства и екзотични деликатеси. Благодарение на него в Рим биват доставени първите череши и кайсии.

на филма „Богдан Стимов“ взе участие в него. Австрийските актьори с най-красиви спомени отпътуваха обратно за Виена с бързия влак в пет часа. Какво още се случи през тази забележителната сряда, Бела Житковски ще покаже във филма следващия път (Hirrovatunk. Auguszta főhercegnö a filmen. – Pécsi Napló, 24.X.1916).

HIRROVATUNK.

Auguszta főhercegnő a filmen.

November 13-án Budapesten uj filmet mutatnak be *Sumu Marice* cimen, melyen *Ferdinánd* bolgár király és Auguszta főhercegasszony családjaikkal szerepelnek. A Budapesten eszközölt fölvételekről a következőkben számol be a Mozi Világ ujságjában e lap felelős szerkesztője, földink *Lenkei* Zsigmond, hadiszolgálatot teljesitő népfölkelő főhadnagy:

Rendkivül kiemelkedő, nagy napja volt szerdán a magyar kinematografiának. E napon fejezték be ugyanis a Bogdan Stimoff utolsó felvételeit, magyar vonatkozásait. E napon eszközölték a filmen az u. n. „utolsó ecsetvonásokat“, melyeknek nem kisebb személyiség volt a főszereplője, mint maga Auguszta főhercegasszony, a mozi legelőkelőbb magyar barátnője... Szófiában a bolgár király, Budapesten Auguszta főherceg-asszony!

De hadd vegyük a dolgokat szép sorjában.

Mindenki tudja, hogy Bogdan Stimoff neve alatt egy nagyszenzációju kép rejtőzik, melyet Bulgáriában vettek fel, s melyen Ferdinánd, a bolgárok királya is szerepel a hires Georg Reimers mellett, aki a bécsi Burgtheaternek kimagasló müvésze. Szóval a film nagy hirnévre tett szert Ausztriában, Németországban s már nálunk Magyarországban is. S ha már á-t mondunk, b-t is kell mondanunk, t. i. ha már a bolgár király rajta van a filmen, nagyszerü ötlet volt megnyerni a magyar főhercegnőt is egy vendégszereplésre a mi terrénumunkon. Ez legnagyobb örömünkre sikerült is.

A főhercegnő megnézte a filmet a Mozgókép-Otthonban, ahol Décsi igazgató megkérte, hogy engedné meg a fenséges asszony az ő áldásdus müködését a film keretében megörökiteni. — A fenséges asszony a legnagyobb készséggel megigérte, hogy a nemes ügy érdekében szivesen részt vesz a filmen, s a felvételezés napját e hó 18-ra, szerdára tüzte ki.

Minden pompás rendben lett volna, — de hiányoztak a film többi főszereplői! Egy percnyi gondolkozás után kedden reggel Décsi igazgató vonatra pattant, ott állott Bécsben a hires Reimers, a főszereplő, továbbá Tilly Kutschera és Eugen Frank, a Burgtheater kiváló müvészei előtt:

— Meine Herrschaften, wir fahren mit dem nächsten Zug nach Budapest. Die Budapester Scenen des Bogdan Stimoff werden mit Ihrer Hoheit, der Frau Erzherzogin aufgenommen!

Nagy megdöbbenés... [illegible]

[illegible]

Igy lett hirtelen három óra, amikor megszólal a főhercegnő:

— De most már [illegible]

[illegible]

Ime, a szerdai napból igy vette ki részét Auguszta főhercegasszony is a Bogdan Stimoff-film érdekében. A bécsi müvészek az esti gyorsvonattal, a legszebb emlékekkel visszautaztak Bécsbe.

Hogy a szerdai nevezetes napon még mi minden történt, azt legközelebb — Zsitkowszky Béla fogja a filmen elárulni.

Обширният материал „Ерцхерцогиня Августа на филм“, поместен във в. „Печски дневник“

Петото действие

Според сп. „Киноседмица“ петото действие на филма е „органично продължение на пиесата“, което ще рече, че то е било логично втъкано в драматургията на Алфред Дойч-Герман и майсторски привнесено във вече познатата фабула. Едва ли обаче австрийският писател е авторът на сценария за петото действие. По-скоро инициативата за написването му ще да е принадлежала на ерцхерцогиня Августа, около чиято височайша личност се развива „допълнителният“ сюжет. Който очевидно пренася разказа в

Европа по времето, когато бегълците от Щатите току-що са пристигнали. Всъщност от четиримата са останали само Богдан Стимов и Фридрих Еберс. Анна Етели и Макс Фалке са се изгубили по пътя – дали двамата заедно или само Анна, която влюбеният в нея Макс е тръгнал да търси? Ето защо българинът и германецът пристигат в Будапеща и се обръщат към ерцхерцогинята с молба да им помогне да открият Анна. Августа се свързва с капитан Бода – или полицейски, или военен (по-вероятно) шеф, с чиято помощ започва издирването на Анна. През това време двамата „американци“ са поканени на ранен обяд – не къде да е, а в дома на ерцхерцога, чийто вуйчо е българският цар Фердинанд I. Тъкмо резиденцията на Йозеф Август Австрийски предлага описаните „атрибути“ на лукса: остъклена тераса (навярно зимна градина), билярдна зала, телефони (сигурно бели), изискана храна – какво по-привлекателно за гледане през гладно и бедно военно време, в което се ширят дефицитът и черната борса! Докато Стимов и Еберс похапват, капитан Бода открива Анна – във военната болница „Елизабет“, към която двамата мъже се упътват, придружени от ерцхерцогиня Августа…

Августа Мария Луиза Баварска (187—1964)

Възможен е и втори вариант, също логичен, ако се допусне, че петото действие на филма е ситуирано непосредствено след неговия „оригинален“ финал. Възможно е, както често се случва върху екрана, преоблечената в австрийска войнишка униформа Анна да е била само ранена (макар и тежко) от своя брат Джовани Етели, да е оживяла като по чудо и да е била транспортирана в будапещенската военна болница „Елизабет“, където тръгналите по следите ѝ Богдан Стимов и Фридрих Еберс я откриват…

Авторите на петото действие

Роден като Мартон Генслер, унгарският актьор и кинорежисьор Мартон Гараш (1881-1930) завършва Драматичната академия в Будапеща през 1906, от следващата година постъпва в Унгарския национален театър, през 1911 играе в театъра на Макс Райнхард в Берлин. В света на киното Мартон Гараш прекрачва през 1913, когато режисира в Унгария своя първи филм, в който участва звездата на немското нямо кино Ерна Морена. Впоследствие двамата осъществяват заедно още няколко филма. От 1915

до 1921 „отличният“ Гараш поставя около 35 неми игрални филма и в родината си (за фирмите „Корвин“ и „Унгария“), и в Германия („Астра“, „Ухер“, УФА). От 1921 живее в Германия. Поставя комедии, предпочита екранизациите: „Оливър Туист“ (1919), „Сафо“ (1918), „Ана Каренина“ (1918). Като „изключителен“ бива квалифициран неговият „Христофор Колумб“ (1922), заснет в Берлин. Последният си филм реализира през 1925.

Кинорежисьорът Мартон Гараш (1881-1930) и два кадъра от негови филми

„Признато сръчният“ Бела Житковски (1868-1930) е един от пионерите на седмото изкуство в Унгария, започнал пътя си в него като кинопрожекционист, впоследствие станал кинооператор, режисьор и продуцент. Въз основа на кинематографа на братя Люмиер конструира своя собствена кинокамера. За научното дружество „Урания“ („Urania“) той осъществява първия унгарски филм „Танцът“ („A táncz“), заснемайки го през 1901 на терасата-покрив на будапещенското кино „Урания“, разтворило врати през 1900. През 1901 Бела Житковски открива първата унгарска филмова лаборатория и заснема други филми, с които биват илюстрирани лекциите, изнасяни в кино „Урания“. През 1906 е сред учредителите на Националната асоциация на унгарските фотографи, ръководи като главен редактор списването и издаването на нейния орган в. „Светлина“ („A fény“, 1906-1918). Участва също така в организационния живот на създадената през 1909 Национална асоциация на унгарските кинематографисти, където отговаря за обучението на младите оператори. Когато през 1915 Шандор Корда започва да публикува сп. „Киноседмица“, той поверява на Житковски ръководството на техническия отдел на това филмово периодично издание. През 1916 основава независимата филмова фирма „Житковски и Сие“, за която продуцира „продължението“ на „Богдан Стимов“ и в чиято лаборатория обработва заснетия материал.

Каква е ролята на Августа в случая? Не тази, която ерцхерцогинята изпълнява във филма, а истинската? Откъде блика този интерес на аристократката към „плебейското“ начинание, наречено кино, което до Първата световна война наистина се възприема като едно най-обикновено „панаирджийско забавление“. Наднича ли нещо друго, нещо сериозно зад този каприз, или той най-вероятно е изява на наследствената суета на внучката на австрийския император Франц Йосиф?

15.XI.1916: Премиерен сеанс в Будапеща

На 29 октомври сп. „Киноседмица“ помества рекламен „диптих“, уверяващ, че будапещенските снимки за „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) „са напълно готови“. Това каре би могло да се охарактеризира като „брат близнак“ на предшественика си от 22 октомври, ако не бе последното изречение в него:

Ще се появи на 13 ноември в Дома на киното (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 45, 29.X.1916, с. 20-21).

В същата книжка (№ 45) заглавието „на този грандиозен филм“ бива споменато в още два текста – „Нови филми на Шварценберг“ от рубриката „Филмов пазар“ (A filmpiac. Uj filmek a Schwarzenberg gnél. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 45, 29.X.1916, с. 36) и „Сеанс в полицейския участък“, чието подзаглавие е „Забранен ли е филм, показващ членове на монархията?“. От съдържанието на втория, посветен, най-общо казано, на цензурата, се разбира, че съществува наредба, която забранява или ограничава показа на филми, в които се появяват ликовете на членовете на владетелските семейства. „Към някои запитвания, отправени от страна на бранша – разяснява казуса „Киноседмица“, – които се основават на съобщения във всекидневниците и които се отнасят главно до филмите „Шуми Марица“ и „Молещият се крал“ („Imádkozik a király“), можем да посочим следната информация: Естествено тази наредба не касае тези два филма. И двата филма са заснети с височайшето разрешение на членовете на кралското семейство, а „Молещият се крал“ е направен с прякото одобрение на кабинета, така че е сигурно – тези филми изобщо не са засегнати от регламента“ (Szeánsz a rendőrségen. Tilos-e a film, amelyen az uralkodóház tagjai láthatók? – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 45, 29.X.1916, с. 15).

След това сп. „Киноседмица“ спуска върху „Шуми Марица“ двуседмичен информационен мрак. В него потъва и датата 30 октомври, определена първоначално като премиерна за Будапеща, и половината от мъглявото (също премиерно) обещание „през ноември“, и 13 ноември… За да се узнае от книжката (№ 48), видяла бял свят на 19 ноември, че тържествена прожекция на филма в унгарската столица все пак е имало. Тъкмо в този брой бива поместен обширен текст, написан „от нашия собствен кореспондент“ и озаглавен „Кино за височайши особи. Представление в двореца на ерцхерцог Йозеф“. След като проследява накратко еволюцията на отношението на унгарската аристокрация към киното – от „сепарираните“ прожекции в кино „Аполо“ отпреди 7-8 години до днешното масирано присъствие в ложите на кината, към които каймакът на будапещенското общество се упътва, подготвено като за театрална премиера, анонимният „кореспондент“ уверява, че на 15 ноември 1916 кинематографът „стигна до един от най-височайшите домове у нас: този на нашия ерцхерцог Йозеф и ерцхерцогиня Августа“. Оказва се, че на споменатата дата в „ярко бялата Голяма зала на двореца на ерцхерцога“, в присъствието на водещи политици на Унгария, магистрати, аристократи, духовници е бил показан „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“).

Спектакълът, устроен от ерцхерцогиня Августа в „тържествената зала на двореца на ерцхерцога“, започва точно в 11 часа с прожекцията на филм, в който участва българският цар Фердинанд, „открил голямата интерпретативна сила на движещите се изображения“.

> „Шуми Марица“ – продължава авторът – е военен, пропаганден филм, направен за патриотична прослава на българите, но същевременно е и поетична творба – дълбока и стойностна. Целта на днешната инициатива бе благотворителна – събирането на средства за коледния фонд на 3000 войници, обгрижвани в казармената болница „Августа“. И нека веднага добавим, че за това кинопредставление се заплащаше най-високата входна такса в Унгария – билетът струваше двадесет крони. Записахме имената на някои от присъстващите: д-р Бела Янкович – министър на културата, граф Манò Клеберсберг – държавен секретар, барон Гюла Влашич – директор на казармената болница „Августа“, а и на много други забележителни лица. Изпълнението беше

придружено от най-интензивен интерес и филмът имаше наистина голям артистичен успех. В този ред на мисли трябва да изтъкнем един момент от хода на кинопрожекцията. Известно е, че в присъствието на двора аплодисментите са забранени. Въпреки това на няколко пъти публиката, оставяйки настрана строгите етикети, избухна в ентусиазирани, искрени ръкопляскания. След представлението бе даден прием. Страхотният спектакъл беше организиран от Гюла Дечи[80], директор на Дома на киното и президент на Националната асоциация на унгарските кинематографисти (Az udvarképes mozi. Előadás József főherceg palotájában. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 48, 19.XI.1916, с. 15-16).

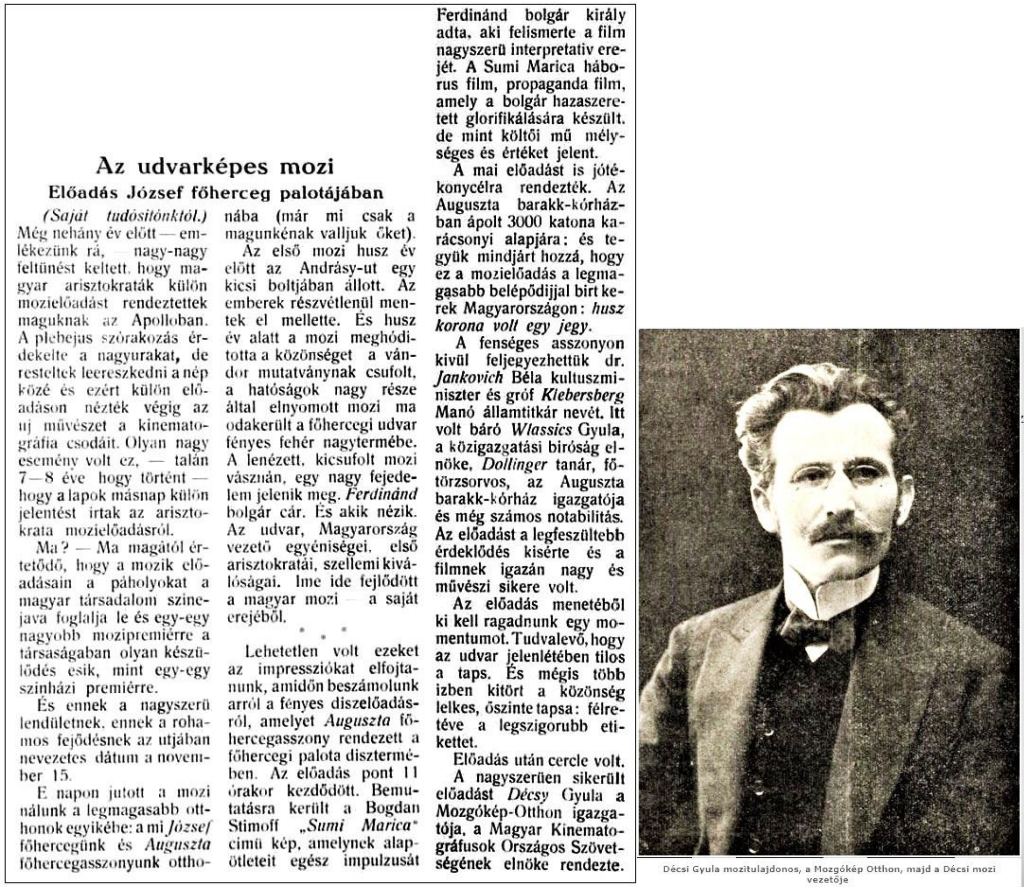

Az udvarképes mozi

Előadás József főherceg palotájában

(Saját tudósitónktól.) Még nehány év előtt — emlékezünk rá, — nagy-nagy feltünést keltett, hogy magyar arisztokraták külön mozielőadást rendeztettek maguknak az Apolloban. A plebejas szórakozás érdekelte a nagyurakat, de resteltek leereszkedni a nép közé és ezért külön előadáson nézték végig az uj művészet a kinematográfia csodáit. Olyan nagy esemény volt ez, — talán 7—8 éve hogy történt — hogy a lapok másnap külön jelentést irtak az arisztokrata mozielőadásról.

Ma? — Ma magától értetődő, hogy a mozik előadásain a páholyokat a magyar társadalom színejava foglalja le és egy-egy nagyobb mozipremiérre a társaságában olyan készülődés esik, mint egy-egy színházi premiérre.

És ennek a nagyszerű lendületnek, ennek a rohamos fejlődésnek az utjában nevezetes dátum a november 15.

E napon jutott a mozi nálunk a legmagasabb otthonok egyikébe: a mi *József* főhercegünk és *Auguszta* főhercegasszonyunk otthonába (már mi csak a magunkénak valljuk őket).

Az első mozi husz év előtt az Andrásy-ut egy kicsi boltjában állott. Az emberek részvétlenül mentek el mellette. És husz év alatt a mozi meghódította a közönséget a vándor mutatványnak csufolt, a hatóságok nagy része által elnyomott mozi ma odakerült a főhercegi udvar fényes fehér nagytermébe. A lenézett, kicsufolt mozi vásznán, egy nagy fejedelem jelenik meg. *Ferdinánd* bolgár cár. És akik nézik. Az udvar, Magyarország vezető egyéniségei, első arisztokratái, szellemi kiválóságai. Ime ide fejlődött a magyar mozi — a saját erejéből.

* * *

Lehetetlen volt ezeket az impressziókat elfojtanunk, amidőn beszámolunk arról a fényes diszelőadásról, amelyet *Auguszta* főhercegasszony rendezett a főhercegi palota diszterme-ben. Az előadás pont 11 órakor kezdődött. Bemutatásra került a Bogdan Stimoff „*Sumi Marica*" cimü kép, amelynek alapötleteit egész impulzusát Ferdinánd bolgár király adta, aki felismerte a film nagyszerü interpretativ erejét. A Sumi Marica háborus film, propaganda film, amely a bolgár hazaszeretett glorifikálására készült, de mint költői mü mélységes és értéket jelent.

A mai előadást is jótékonycélra rendezték. Az Auguszta barakk-kórházban ápolt 3000 katona karácsonyi alapjára; és tegyük mindjárt hozzá, hogy ez a mozielőadás a legmagasabb belépődijjal birt kerek Magyarországon: *husz korona volt egy jegy.*

A fenséges asszonyon kivül feljegyezhettük dr. *Jankovich* Béla kultuszminiszter és gróf *Klebersberg* Manó államtitkár nevét. Itt volt báró *Wlassics* Gyula, a közigazgatási biróság elnöke, *Dollinger* tanár, főtörzsorvos, az Auguszta barakk-kórház igazgatója és még számos notabilitás. Az előadást a legfeszültebb érdeklődés kisérte és a filmnek igazán nagy és művészi sikere volt.

Az előadás menetéből ki kell ragadnunk egy momentumot. Tudvalevő, hogy az udvar jelenlétében tilos a taps. És mégis több izben kitört a közönség lelkes, őszinte tapsa: félretéve a legszigorubb etikettet.

Előadás után cercle volt.

A nagyszerüen sikerült előadást *Décsy* Gyula a Mozgókép-Otthon igazgatója, a Magyar Kinematográfusok Országos Szövetségének elnöke rendezte.

Décsi Gyula mozitulajdonos, a Mozgókép Otthon, majd a Décsi mozi vezetője

Информацията в сп. „Киноседмица“ за представлението в двореца на ерцхерцог Йозеф, организирано от Гюла Дечи, директора на Дома на киното в Будапеща

Филмът „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) все пак бива представен за пръв път в Будапеща – на 15.XI.1916 (сряда). По време на публичен, платен, добре посетен, но организиран от частни лица сеанс. Проведен не в обществено регулярно кино, а в семеен дом – този на съпруга на ерцхерцогиня Августа, която освен домакиня на събитието се оказва и негова основна организаторка (независимо от факта, че ще да е

[80] Гюла Дечи (Décsy Gyula, 1867-1933) – роден в Шопрон, от 1896 е мениджър на нощното заведение „Стара Будинска крепост“ („Ősbudavára“), където през 1898 представя кинематоскопа на Едисон под наименованието „космограф“. През 1910 той основава първия голям киносалон в Будапеща, наречен Дом на киното. Един от първите предприемачи в киното, които започват да съставят филмовите си програми въз основа не толкова на своите бизнес интересите, колкото на художествените критерии и потребности. За авторитета му сред колегите от бранша красноречиво говори фактът, че те го избират за президент на Националната асоциация на унгарските кинематографисти.

прибягнала до услугите на споменатия мениджър Гюла Дечи). Поемането на тези ангажименти дава донякъде отговор на поставения по-горе въпрос: Каква е ролята на Августа в случая? Откъде блика интересът ѝ към киното, дали той е продиктуван от мимолетно суетно увлечение или от нещо по-сериозно и дълготрайно? Благотворителната цел на инициативата доказва недвусмислено, че по това време аристокрацката е била искрено посветена на добродетелната кауза, че всичките ѝ действия са били ръководени единствено от нейното желание да помогне на ранените войници…

Пътят към премиерата в Будапеща

Освен цитираната „кореспонденция“ споменатият брой (№ 48) на сп. „Киноседмица“ публикува още две рекламни карета, представящи заглавието, редуцирано вече само до „Шуми Марица“. По-многословното от тях пояснява:

> Това, което се случва в този филм, е блестящ символ на българското родолюбие. Този филм е своеобразен паметник, въздигнат за възхвала на величието на българския дух и несломимата сила на волята, живееща у българите, която в крайна сметка ще им донесе големия триумф. Шварценберг и Сие (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 48, 19.XI.1916, с. 17).

Второто уверява, че филмът е „паметен лист в пет действия, посветен на борбата, водена от българите на живот и смърт“ (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 48, 19.XI.1916, с. 26). От кратък текст, озаглавен „Тирания“, пък се узнава, че Алфред Дойч-Герман, „авторът на „Сирачето от войната“ („Das Kriegspatenkind“, 1915) и „Шуми Марица“, е написал сценарий, разказващ за „възстановяването на полското кралство“, който „Унион“ е започнал да екранизира в Берлин, впрягайки „десет хиляди души“ за изработването на „мащабен филм“, чието заглавие е „Тиранично управление (от смутните времена на Полша)“ („Tyrannenherrschaft (Aus Polens Schwerer Zeit)“ (Kényuralom. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 48, 19.XI.1916, с. 33).

Следващите два броя огласяват заглавието само по веднъж – в рубриката „Филмов пазар“.

> Вече има голям интерес всред широката публика към монументалния филм „Шуми Марица“ (A filmpiac. Schwarzenberg és Társa. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 49, 26.XI.1916, с. 8) – уверяват от „Шварценберг и Сие“ на 26 ноември, допълвайки след седмица:
>
> „Интересът към „Шуми Марица“ расте с всеки изминал ден“ (A filmpiac. Schwarzenberg és Társa. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 50, 3.XII.1916, с. 37).

Броят на „Киноседмица“ от 10 декември е „нулев“ по отношение на заглавието, което изобщо не се споменава в него. Едно от обясненията за това е фактът, че на 21 ноември в отвъдното преминава император Франц Йосиф I и кинематографичният интерес в Австро-Унгария се насочва към личността му и неговото погребение. Следват две карета, които повтарят вече огласената рекламна характеристика на филма, уверяваща, че той е „паметен лист в 5 действия, посветен на борбата, водена от българите на живот и смърт“, добавяйки обаче нещо важно: „Ще се появи на 22 януари в Дома на киното“ (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 52, 17.XII.1916, с. 16, 25). Така датата на будапещенската премиера на филма „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) се променя за сетен път – „тръгвайки“ от 30 октомври, преминавайки през 13 ноември, „през ноември“ и 15 ноември (деня на сеанса в двореца на ерцхерцога), за да стигне до 22 януари 1917! Датата се променя, но не и мястото, което си остава все същото – Дома на киното!

Новата дата сякаш влива нови сили в разпространителите на филма и в следващия брой на „Киноседмица“, който излиза на Бъдни вечер, те публикуват четири реклами. Първата е голямо каре, в горния край на което е изписано „Коледа 1916“, в долния – „Шварценберг и Сие, Будапеща“, а по средата е нарисувана голяма елха, към която трима „Сизифовци“ търкалят филмови ролки, върху които може да се прочете: „Шуми Марица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 53, 24.XII.1916, с. 164). Следва второ рекламно каре, също простиращо се върху цяла страница, запълнена от голям елипсовиден портрет на Фердинанд I, под който с ръкописен шрифт е изписано: „Негово Величество българският цар Фердинанд“. Текстът продължава – с нормален шрифт и равнен вдясно: „Във филма участват българският цар, българската царица и техните дъщери, Лоте Меделски, Тили Кучера, г-жа Пикавер, баронеса Морпурго, Георг Раймерс, Алфред Валтерс, Ойген Франк и други“ (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 53, 24.XII.1916, с. 166).

„Шварценберг и Сие“, разпространителите на филма „Шуми Марица“, продължават рекламната кампания

Цар Фердинанд присъства и в една от петте фотографии, разположени върху фолиото (прегънат на две лист), което следва. Озаглавено „Шуми Марица“, то предлага следния текст:

> Този филм е триумфална колона на титаничната борба и победоносния поход на българската нация, нашия съюзнически народ, нашия брат, в който участват изключителни виенски придворни актьори, а на преден план са изведени мъдрият владетел на българите, самият цар Фердинанд, и негова величествена съпруга, царица Елеонора [Eugénia в оригинала]. Поетичната красота е сюжетът на този грандиозен филм, режисурата му е артистична, а местата, където е сниман, са чудеса на природата. Романтични къщи с бръмбаровидни покриви, пейзажи, изгледи от София, Будапеща, Виена, Берлин и Ню Йорк. Бойното Добруджанско поле също е показано, редят се батални сцени, заснети в реално време, последвани от събития, случващи се отвъд фронтовата линия. Това е един от най-значимите филми на унгарския киносезон. Дори да не му се признаят достойнствата на военна драма, той пак би се откроил сам по себе си. Филмът ще се появи на 22 януари в Дома на киното (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 53, 24.XII.1916, с. 167-168).

Ликът на цар Фердинанд – една от емблемите на филма

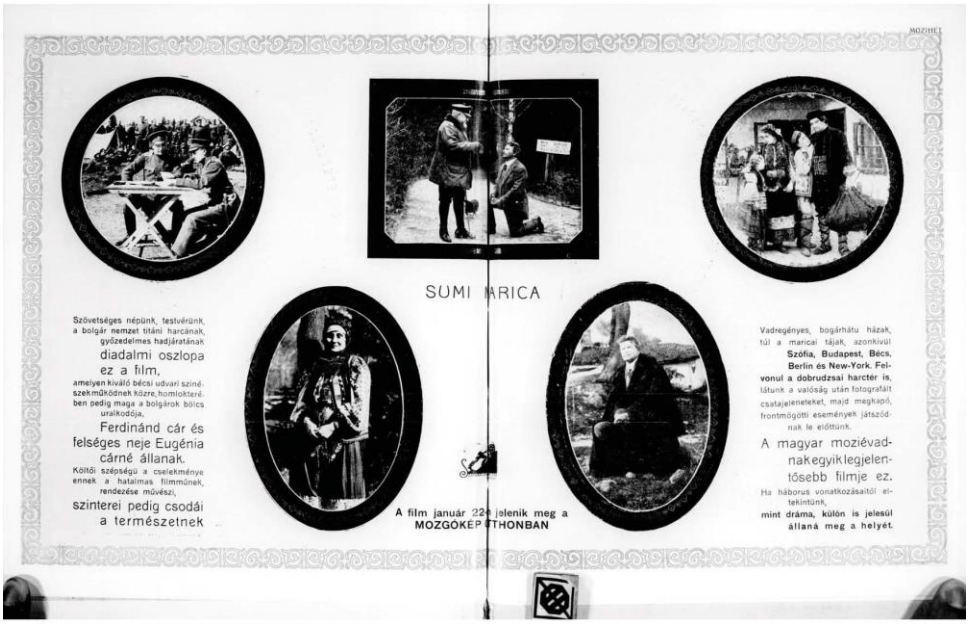

Анонсирайки заглавията си в рубриката „Филмов пазар“, „Шварценберг и Сие“ не пропускат да споменат и „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) – „една от най-скоро предстоящите грандиозни атракции на компанията“.

> През първия месец на Новата година филмът ще бъде представен в Дома на киното – уверява авторът на материала. – И тематично, и като качество на своята обработка, и като артистичност на участниците в него той ще бъде огромно събитие, за което сме писали много пъти, което искрено и горещо сме хвалили в нашия седмичник. „Шуми Марица“ е последният хронологически сред военните филми и поради това е в състояние да представи изцяло развитието на жанра. Тази грандиозна творба ще срещне във всяко едно отношение най-ентусиазиран прием в цялата страна (A filmpiac. Schwarzenberg és Tsa. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 53, 24.XII.1916, с. 242).

Последният за 1916 година брой на сп. „Киноседмица“ също не забравя филма.

На 9 януари 1917, вторник, точно от 10 ч. сутринта в Дома на киното – известява поредното рекламно каре, аранжирано върху цяла страница, – *ще се състои закрита пробна прожекция на „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“)*, на която още отсега с дълбоко уважение поканваме заинтересованите. Шварценберг и Сие (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 54, 31.XII.1916, с. 30).

Дистрибуторите заделят за филма и голяма част от пространния текст, озаглавен „Новини от фирмата Шварценберг“ и отпечатан в рубриката „Нови филмови звезди“.

> Голямото събитие на този сезон ще бъде премиерата на българския филм [bolgár filmnek] „Шуми Марица“ в Дома на киното на 22 януари – започва хвалебствената „авторекламa“. – Сред тържествените изяви ще бъде представянето на този филм, който прославя триумфалния поход на нашите съюзници, българите. Всички забележителни достойнства на този филм са вече известни. Затова е много трудно да се каже кое от тях ще бъде по-привлекателно за широката публика: дали обстоятелството, че българският цар Фердинанд, царица Елеонора [Eugénia] и техните деца играят във филма; дали това, че снимките са правени по

A Schwarzenberg cég ujdonságai

A Schwarzenberg cég idei anyagára jellemző, hogy a számban tekintélyes produkció mellett egyetlen selejtes film nincs a cég idei anyagában, hanem valamennyi film összeségében és egyenként is a modern német, dán, amerikai és svéd produkciónak a legjavából való.

Ugy az utóbbi időben megjelent, mint a közeli jövőben megjelenő Schwarzenberg filmek kivételes művészi alkotások. Igy a Royal-Apolloban bemutatott *Az arany konty* cimü dráma a hires *Mistinguette* kisasszonyt, az utólérhetetlen fenomént, mint redivivust mutatta be a nagyközönségnek. Rendkivül szellemes, hallatlanul érdekes filmen látjuk viszont ezt a nagyklasszisu művésznőt, aki hasonlithatatlan alakitást nyujt, egyénit és oly kitünőt, amilyenek a régi alakitásai voltak. Ez a finomarcu, hajlékonytestü nő elbüvöl a szemejátékával, csodálatba ejt mindent kifejező gesztusaival, fölényes intelligens játékával. Ebben a klasszikusan sikerült filmben egy színésznőt játszik meg (régi kedvelt szerepköre ez). A miliő: az apacsok világa. Jelenetei, amelyek tragikusan szomoruak majd vigan derüsek, egy élet valóságos mását nyujtják a vásznon.

Nagy eseménye lesz az idei szezonnak a bolgár filmnek, *„Sumi Maricának“* a Mozgókép-Otthonban történő január 22-iki bemutatója. Ünnepélyes külsőségek között fog lelolyni ennek a filmnek a bemutatása, amely szövetséges népünk, a bolgárok diadalmas hadjáratának mintegy glorifikálása. Ennek a filmnek minden különös érdekessége ismeretes már. Szinte nehéz megmondani, mi fog ezek közül nagyobb vonzerőt gyakorolni a nagyközönségre: az-e, hogy

Yvonne bosszuja
A fekete hollók
Éjféli kalózok
Ördögszem
Fekete hollók
Ördögszem
Yvonne bosszuja
Modern férjek
Gyémántkirályné
Yvonne bosszuja
Fekete hollók
Gyémántkirályné
Éjféli kalózok
Lidércfény
Yvonne bosszuja
Gyémántkirályné
Vöröskereszt önkéntese

„ADRIA“
Filmkölcsönző Vállalat
Budapest, VIII., Csokonay-utca 4, I. em. „Palace“-szálló mellett.
Telefon: József 43—37.

Ferdinánd bolgár cár, *Eugénia* cárné és gyermekei is *szerepelnek* a filmen, az, hogy olyan szintereken játszódik le (Berlin, Budapest, Bécs, Szófia, Macedonia, Dobrudzsa és az adriai tenger), ami egyedül álló a maga nemében, vagy hogy olyan kitünő színészek játsszák a főszerepeit, mint Medelsky Lotte, Kutschera Tilly, Piccauer kisasszony, Morpurgo bárónő, Reimers György, Frank Eugen és Walters Alfréd, akik közül többen a bécsi Burgszinház nagyhirü művészei. Az bizonyos, hogy az idény egyik eseményes filmje lesz a *Sumi Marica*.

Schwarzenberg és Tsa

A ***Sumi Marica*** (Bogdán Stimolf) a legközelebbi nagy attrakciója a cégnek. Az uj esztendő első hónapjában kerül bemutatóra a Mozgókép-Otthonban. Témájában, feldolgozásában, közreműködőiben egyként hatalmas esemény lesz ez a film, amelyről már sokszor irtunk, őszintén forrón méltattuk lapunkban. A háborus filmek között az utolsó igy időrendben a Sumi Marica, s igy a zsáner teljes kialakulását is reprezentálja.

A szakmából jövő általános kérdezősködésekre, amelyekre a napilapok kommünikéi adtak alapot, s amelynek főképen a *Sumi Marica* és az *Imádkozik a király* cimü filmekre vonatkoznak, a következő információnkat közöljük:

Évidens, hogy a rendelet, amelynek egész fogalása labilis még, e két filmet egyáltalán nem érintheti. Mindkét filmben felsőbb engedelemmel készültek a királyi család tagjairól felvételek, az ***Imádkozik a király*** *cimü film pedig a kabinetiroda egyenes jóváhagyásával és legmagasabb hozzájárulásával készült. Bizonyos tehát, hogy a rendelet e filmeket egyáltalán nem érinti.*

„Новини от фирмата Шварценберг“ – пространна статия в сп. „Киноседмица“, уверяваща, че премиерата на българския филм „Шуми Марица“ ще бъде „голямото събитие на този сезон“

такива места (Берлин, Будапеща, Виена, София, Македония, Добруджа и Адриатическо море) – факт, който е уникален по рода си; или че главните роли са поверени на такива отлични изпълнители като Лоте Меделски, Тили Кучера, госпожица Пикавер [обявявана досега за госпожа[81]], баронеса Морпурго, Георг Раймерс, Ойген Франк и Алфред Валтерс, много от които са известни артисти от „Бургтеатър“ във Виена. Това което е сигурно – „Шуми Марица“ ще бъде един от богатите на действие филми за сезона (Uj filmstarok. A Schwarzenberg cég ujdonságai. – Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 54, 31.XII.1916, с. 56).

Победният марш през Добруджа

Единствената изненада, която тези съобщения предлагат е, че сред местата на снимките се появява и Добруджа [Dobrudzsa] – „бойното Добруджанско поле [a dobrudzsai harctér] също е показано“. И то не като идиличен пейзаж, а като място на военни действия, заснети на филмова лента документално („в реално време“). Оказва се, макар и от тези оскъдни сведения, че авторите на петото действие на „Богдан

[81] Неин съпруг е Алфред Пикавер, певец (тенор) във Виенската опера.

Стимов“ са втъкали в него не само заснетите от тях в Будапеща игрални епизоди, но и хроникално-документални кадри, някои от които са били осъществени в Добруджа. По този начин тези епизоди се озовават в „новата версия“, озаглавена „Шуми Марица“.

Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung
Abbruch der diplomatischen Beziehungen zwischen Bulgarien und Rumänien.
Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung
Bulgarien erklärt Rumänien den Krieg.
Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung
Kawalla von den Bulgaren besetzt.
Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung
Entscheidender Sieg in der Dobrudscha.

Победният марш през Добруджа принуждава съюзническите вестници да изведат наименованието България върху титулните си страници

Споменатата вече победа при Тутракан открива пътя към Букурещ. Настъплението започва на 23.XI.1916 с българо-немския десант през Дунава при Свищов–Зимнич, осъществен под ръководството на пруския генерал-фелдмаршал Август фон Макензен – тогавашния общ главнокомандващ на съюзническите войски на Балканите. Започва победният марш през Добруджа, довел до превземането (през декември) на румънската столица (История 2008: 233). В този ред на мисли едва ли ще прозвучи изненадващо, че придружаващите съюзническите войски екипи от немски и австрийски кинооператори смогват да заснемат хрониките „Макензеновото преминаване на Дунава“ („Mackensens Donauübergang“[82]) и „Макензеновият победен марш през Добруджа“ („Mackensens Siegeszug durch die Dobrudscha“[83]). По същото време и най-вероятно в Добруджа техни колеги от фирмата „Саша–Местер“ („Sascha–Messter“) пък реализират „актуални събития“, озаглавени „Българска кавалерия“ („Bolgár lovasság“), прожектиран на 6 ноември в Будапеща (Mozihét. Kino-Woche, г. II, № 46, 5.XI.1916, с. 26). Снимачният период на петото действие на „Богдан Стимов“, започнал на 18 октомври, както и последвалият го постпродукционен период съвпадат по време с Добруджанската епопея. Тъй че е много възможно някой от екипа – я режисьорът Мартон Гараш, я операторът Бела Житковски, да е придобил съвсем законно, разбира

[82] „Макензеновото преминаване на Дунава“ („Mackensens Donauübergang“) – хроникално-документален чернобял иням филм с времетраене 5 мин. и 58 сек., продукция на „Flora-Film GmbH (Berlin)“, съхраняван днес в Германския държавен архив (Bundesarchiv). От краткия му синопсис се разбира, че снимките са правени при Свищов (Svistow), че проследяват основно прехвърлянето през реката на Девета армия – както по понтонния мост, така и с помощта на ферибот, наблюдавано откъм българския бряг от Макензен и неговия началник-щаб ген. Герхард Тапен (Gerhard Tappen).

[83] „Макензеновият победен марш през Добруджа“ („Mackensens Siegeszug durch die Dobrudscha“, „Mackensens Siegeszug in der Dobrudscha“ или „Der Siegeszug Mackensens in der Dobrudscha“) – хроникално-документален чернобял и няма филм с дължина 1000 м. (3 части), продукция на „Militärische Film- und Photostelle“ (Берлин), съхраняван в Германския държавен архив. Главните му герои (според наличната информация) са Макензен, ген. Стефан Тошев (извоювал си прозвището „Героят от Тутракан“) и Ибрахим Хакъ паша, тогавашният посланик на Османската империя в Берлин и бивш велик везир (1910-1911).

се, кадри от някоя от изброените три кинохроники, като най-подходяща за случая ми се струва „Макензеновият победен марш през Добруджа“, които с помощта на монтажа са били имплантирани в плътта на „продължението“, за да се получи в крайна сметка „новата версия“, озаглавена „Шуми Марица“.

На 6 ноември 1916 в Будапеща бива прожектирана
кинохрониката „Българска кавалерия“ („Bolgár lovasság“)

9.I.1917: Пробна прожекция в Будапеща

Първите дни на Новата 1917 година не вливат нищо ново в информационния поток, бликащ от „Киноседмица“ и устремен към вечно жадната за новости киноаудитория. Не казва нищо ново и текстът, публикуван в първия за годината брой на списанието. Макар и аранжиран като голямо рекламно каре, ширнало се върху две страници, той повтаря вече познатото:

> „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) ще има закрита пробна прожекция на 9 януари 1917, вторник, точно от 10 ч. преди обяд в Дома на киното, на която вече са поканени заинтересованите. Шварценберг и Сие (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 1, 7.I.1917, с. 22-23).

Потвърдена бива и премиерната дата – от два три реда, отпечатани в рубриката „Пазарът на филми“ на същия брой и гласящи: „Шварценберг и Сие. Следващата голяма новост на компанията е българският национален филм „Шуми Марица“. Филмът ще бъде пуснат на 22 януари по време на церемонията в Дома на киното“ (A filmpiac. Schwarzenberg és Tsa. – Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 1, 7.I.1917, с. 35).

Това рекламно каре потвърждава намерението на „Шварценберг и Сие“ да организират закрита пробна прожекция на филма „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) – на 9 януари 1917, вторник от 10 ч. преди обяд в Дома на киното

Посредством същата рубрика (но в следващия си брой) „Киноседмица“ резюмира накратко:

> Тазседмичната закрита пробна прожекция на „Шуми Марица“ премина с най-пълен успех. Филмът ще бъде прожектиран на 22 януари в Дома на киното (A filmpiac. Schwarzenberg és Tsa. – Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 2, 14.I.1917, с. 35).

Тези две изречения биват предшествани от четири малки карета, поръчани от „Шварценберг и Сие“ и разположени на страниците 28, 32, 33 и 34, които в един глас (с идентичен текст) заявяват:

> По време на пробната прожекция на „Шуми Марица“ непрестанни аплодисменти придружиха участието на Негово Величество цар Фердинанд във филма, проследяващ изкусната борба на живот и смърт на героичната българска нация (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 2, 14.I.1917, с. 28, 32, 33, 34).

Гръмва (на с. 28) и тежката артилерия:

> Премиерата на българския национален филм „Шуми Марица“ се проведе в Дома на киното във вторник, 9 януари, пред голям брой поканени зрители – започва рецензията, озаглавена „Три светски нагласи в един филм. Премиерата на „Шуми Марица“. – Мащабният филм е направен от берлинското акционерно дружество „Унион“. Ако за германците интересното и сензационното в съдържанието на този огромен филм произтича от мотивите на героичните борби на българите, това прави филма двойно по интересен и сензационен за нас, поради факта, че и българският цар, и самият родствен български народ стоят все пак най-близо до нас. И в това се състои специфичната стойност на творбата – особено ако признаем, че привлекателната сила, която тя упражнява върху публиката, се дължи на сензационното обстоятелство, че владетелят на една воюваща нация застава пред камерата като актьор, макар и с благотворителна цел. Отидохме на премиерата на „Шуми Марица“ с намерение-

Három világszép aktualitás a filmen

A „Sumi Marica“ bemutatója

Nagyszámu meghivott közönség előtt volt e héten, január 9-én, kedden a *Sumi Marica* cimü bolgár nemzeti film bemutatója a Mozgókép-Otthonban. A nagyszabásu filmet a berlini Aktion Gesellschaft Union készitette, hatalmas tőkebefektetésével és még hatalmasabb ambicióval. Ha a németek szenzációs érdekességünek találták, hogy egy hatalmas filmmü tartalmát a bolgárok csodálatos küzdelmeinek a motivuma adja meg, kétszeresen érdekessé és szenzációssá teszi ez a körülmény a filmet nekünk, akikhez mégis csak legközelebb áll a bolgárok cárja s maga a rokon bolgár nemzet. Ez azonban csak abból a szempontból eshetik részünkre mint különös érték latba: elismerjük, hogy nagy vonzerőt fog már ez a szenzációs körülmény is gyakorolni a közönségre, hogy egy hadatviselő nemzet fejedelme, ha mindjárt jótékonysági célra is, mint *színész* álljon a felvevőgép elé. Objektiven, azzal a szándékkal eltelve ültünk le a Sumi Marica bemutatóján, hogy a filmet *abszolut* szempontból mérlegeljük, és megitéljük. És ugy találtuk — a Sumi Marica eltekintve a következő jó egy-néhány attrakciós tulajdonságától — hogy a felséges bolgár cár és családja is *játszik* benne, velük együtt a bécsi Burg szinház tagjai — mint Lotte Medelszky, Kutschera Tilly, Piccaver asszony, Morpurgó bárónő, Reimers György, Frank Eugen és mások — eltekintve attól, hogy elvonul előttünk Berlin, Bécs, Szófia, Dobrudzsa, az Adria kék vize harcos tengeralattjárókkal, a Sumi Marica abszolut szempontból is kitünő filmmü, a a moziévad egyik legjelentősebb filmje. Deutsch-German regényszerüen érdekes témát dolgozott fel, amikor egy Bogdán Stimoff nevü paraszt életével a bolgár hazafiak elszánt harcos kedvét akarta glorifikálni. A film rövid tartalma a következő:

Stimoff Bogdán bolgár parasztot, akit a falu bolondja azzal vádol, hogy ő ölte meg Stojeskut, a gazdag szomszédot, amiért a felesége kerül legyeskedett, halálra itélik. A halálraitélés csak in effigie történhet meg, amennyiben Stimoff Bogdán elmenekül és Amerikába hajózik át. Páratlan akaratereje révén csakhamar vezető állásba küzdi fel magát egy nagy gépgyárban. Ám kitör a háboru és félév multán a gyár municiókészitésre rendezkedik be. Ugyanez időben történik, hogy Bulgária is hadat üzen az ententenak. Stimoff vonakodik a gyárban továbbra is a vezetést vállalni, sőt ráveszi a központi hatalmakkal rokonszenvező munkásokat, hogy hagyják abba ők is a munkát. Stimoff azután veszedelmes hajóut után egy magyar és egy német barátjával meg egy isztriai nővel, aki számukra a hamis utlevelet megszerezte, hazaérkezik. Stimoff falujába ér, amely már szerb kézen van. Leányát egy szerb földbirtokos erővel nejévé akarja tenni. Megmenti leányát, feleségét, fiát s azután a cárhoz megy könyörögni, hogy oldja fel őt a törvényszéki itélet alól, amit távollétében, igaztalanul hoztak. A kegyesszivü uralkodó érzi Stimoff igazát, s megkegyelmez neki. Stimoff katonának áll s mint repülőtiszt ragyogó teljesitményekkel segiti elő a harcok sikerét. Számos kitüntetésben részesül. Közben barátja, a német mérnök, akivel Amerikából jött haza, a német csapatokkal szintén a bolgár harctérre érkezik, megismerkedik ott Stimoff leányával, aki mint önkéntes ápolónő, fáradhatatlanul végzi szamaritánus munkáját a fronton s menyasszonyává teszi. Stimoff másik barátját, a magyar fiut, aki az orosz harctéren megsebesül, feltalálja imádottja, az isztriai nő és csakhamar egybekelnek.

Amint ebből a vázlatból is látszik, csupa érdekesség a film cselekménye. Minden pillanatban nyujt valamit a szemnek, a fantáziának, a gondolkozásnak. Mindamellett, hogy az aktuálitások fajtájából való, nem harctéri hiradók anyagával akarja a felvonások tartalmát helyettesiteni. Itthon az itthonmaradottak háborus életét és energiáját mutatja a film be, mint a frontbeliekét. A film a nagyközönség minden rétegét érdekelni fogja.

Сп. „Киноседмица“ (14 януари 1917)

то да претеглим и преценим филма обективно, от абсолютно всяка гледна точка. И намерихме, че „Шуми Марица“ предлага следните немалко атрактивни забележителности: в него играе величественият български цар и семейството му, заедно с членовете на виенския „Бургтеатър“ – Лоте Меделски, Тили Кучера, г-жа Пикавер, баронеса Морпурго, Георг Раймерс, Ойген Франк… Освен тях пред очите ни преминават, защото филмът го позволява, Берлин, Виена, София, Добруджа, сините води на Адриатика, бойни подводници… Но и от абсолютна гледна точка „Шуми Марица“ е отличен филм, един от най-значимите на киносезона. Дойч-Герман е обработил романистично интересната тема с желанието да прослави решителното бойно настроение на българските патриоти посредством проследяването на живота на един селянин на име Богдан Стимов. Краткото съдържание на филма е следното: българският селянин Богдан Стимов е осъден на смърт, след като бива несправедливо обвинен в убийството на своя богат съсед Стойеску, който се навърта около жена му. Смъртната присъда може да бъде изпълнена и символично, ако Богдан Стимов избяга някъде. И той отплава за Америка. Благодарение на своята несравнима сила на волята българинът скоро поеме лидерството в голяма фабрика за машини. Но войната избухва и след шест месеца фабриката преминава към производството на боеприпаси. В същото време и България обявява война на Антантата. Стимов не е склонен да продължи да упражнява ръководството във фабриката и дори убеждава някои работници, съпричастни към Централните сили, да преустановят работа. След опасен круиз Стимов се завръща у дома, придружен от един унгарски и един германски приятел и с една истрийка [isztriai nő – жена от полуостров Истрия, един от големите градове на който е Пула], снабдила всички

тях с фалшиви паспорти. Стимов стига до селото си, което вече е в сръбски ръце. Един сръбски земевладелец иска насила да вземе дъщеря му за жена. Стимов спасява дъщеря си, съпругата и сина си, след което отива при царя с молба да бъде отменена присъдата, несправедливо постановена в негово отсъствие. Милостивият владетел усеща искреността на Стимов и му прощава. Стимов става войник, сетне офицер, а с подвизите си като летец подпомага успехите на бойното поле, за което получава много отличия. Междувременно неговият приятел, германският инженер, с когото се прибира от Америка, също пристига на българското бойно поле, където среща дъщерята на Стимов. Тя е медицинска сестра-доброволка, която неуморно върши своята самарянска работа на фронта. Запленен от нейните добродетели и хубост, германецът решава да я направи своя годеница. Другият приятел на Стимов, унгарското момче, което междувременно е ранено на руското бойно поле, бива намерено от любимата му истрийка и двамата скоро се женят.

Както може да се разбере от тази рецензия, сюжетът на филма е пълен с интересни неща. Във всеки един момент той дава нещо на окото, на въображението, на мисленето. Въпреки, че е актуален, той не заменя драматизма на живота с материали от бойните полеви бюлетини. Филмът представя пред останалите в тила военния живот и енергията на онези, които воюват на фронта. Филмът ще представлява интерес за всички слоеве на широката публика (Három világszép atualitás a filmen. A „Sumi Marica“ bemutatója. – Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 2, 14.I.1917, с. 28).

Въпреки хвалебствията по пътя на будапещенската премиера на филма отново застава някакъв проблем от неизвестно естество, който за пореден път променя (измества) датата на събитието. „Уникалното събитие на тазгодишния филмов сезон отново е на фирмата Шварценберг и Сие – огласява на 21 януари посредством рекламно каре сп. „Киноседмица“:

> *На 26 февруари* в Дома на киното ще бъде представена петактовата възпоменателна картина от борбата на българите на живот и смърт „Шуми Марица“ с участието на Негово Величество българския цар Фердинанд (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 3, 21.I.1917, с. 17).

Абсолютно същият текст, оформен по абсолютно същия начин, се повтаря в следващия брой (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 4, 28.I.1917, с. 22), докато в брой № 5 думичките са малко повече и поместени в голямо каре, заемащо две страници:

> Най-голямото събитие на този филмов сезон отново е на Шварценберг и Сие. От 26 февруари в Дома на киното. Очакван с трескав интерес от кинозрителите в цялата страна. „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) е 5-актова възпоменателна картина от борбата на българите на живот и смърт. Освен изявените членове на виенския „Бургтеатър“ в този монументален филм участват още Негово Величество българският цар Фердинанд и семейството му (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 5, 4.II.1917, с. 22).

Новата премиерна дата присъства неизменно и в три съобщения, публикувани от сп. „Киноседмица“ в брой № 7 от 18.II.1917. „Шуми Марица“, който се очаква да бъде една от най-големите атракции на сезона, ще излезе на 26 февруари. Големият филм на компанията Шварценберг и Сие ще бъде прожектиран в Дома на киното“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 7, 18.II.1917, с. 2) – огласява кратък текст, непоставен в рубрика, на който пригласят две рекламни карета, съобщавайки едно и също: „Шварценберг и

Сие представя „Шуми Марица“ на 26-и февруари в Дома на киното“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 7, 18.II.1917, с. 6, 11).

С тези реклами появата на филма „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) върху будапещенските екрани бива „закована“ за 26 февруари 1917

В деня преди премиерата „Киноседмица“ споменава заглавието само веднъж и то съвсем накратко: „Големият български филм „Шуми Марица“ също ще се появи най-скоро“. Споменава го в информационния материал „Ако сезонът започне отново“, представящ филмите на „Шварценберг и Сие“ (Na majd újra megindul a szezon. Schwarzenberg-cég. – Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 8, 25.II.1917, с. 23). В статия от същия тип, отпечатана след две седмици и озаглавена „Усещания в края на сезона в Шварценберг и Сие“, пък се казва:

Schwarzenberg és Tsa

A cég legközelebbi nagy ujdonsága a bolgár nemzeti film, a *Sumi Marica*. A filmet január 22-ikén jelenteti meg a Mozgókép-Otthon ünnepélyes külsőségek között. Legközelebb egy nagyszabásu drámát hoz ki a cég *A szerencselovag* cimen. A háromfelvonásos dráma a kártyajátékosok világából meriti tárgyát.

A SUMI MARICA

főpróbáján szünni nem akaró tapsorkán kisérte

Ő felsége Ferdinánd bolgár király filmszereplését a hős bolgár nemzet élet-halál harcából meritett mesteri harcában

SCHWARZENBERG ÉS TSA

Schwarzenberg és Tsa

A *Sumi Marica* e heti bemutatója a siker legteljesebb jegyében folyt le. A filmet január 22-én mutatja be a Mozgókép-Otthon. — A cég legutóbb megjelent feltünést keltő filmjei: *A szőke bálvány* cimü három felvonásos dráma, *Az aranykonty*, amelyet a Royal-Apollo mutatott be nagy sikerrel. Főszerepét Mistinguett kisasszony játssza. — Január 22-én a Royal-Apollo müsorszáma lesz *A szép asszony* cimü ötfelvonásos dráma.

A Sumi Marica, amely az idény egyik legnagyobb attrakciójának készül, február 26-án fog megjelenni. A Schwarzenberg-cég nagy filmjét a Mozgókép-Otthon mutatja be.

Schwarzenberg-cég amerikai szenzációi közül legközelebb megjelennek: *Egy viharos élet* (kép a játékasztalok mellől 4 felvonásban); *Az istenigép* (egy milliárdos karrierje négy felvonásban) és *A véreb* cimü négyrészes film. A nagy bolgár film a *Sumi Marica* is a legközelebb jelenik meg.

Drámai helyzetek és poétikus beállitások az idény leghatásosabb és legfinomabb filmjei közé soroztatják az *Ibolyafaló* cimü drámát. Nagy érdeklődésre tarthat mindenütt számot a *Sumi Marica*, amely a *Mozgókép-Otthonnak* a müsordarabja. A bolgár nép heorizmusának és a szövetségesek megingathatatlan hüségének a glorifikálása lesz ez a film. Nem sablonos háborus kép, hanem mély tartalmával lelkesitő.

Кратки текстове в сп. „Киноседмица“, рекламиращи „големия български филм „Шуми Марица“

„Шуми Марица“, който е част от програмата на Дома на киното, може да разчита на голям интерес навсякъде. Този филм ще прослави героизма на българския народ и непоклатимата вярност на съюзниците. Това не е шаблонна военна картина, а произведение, вдъхновяващо с дълбокото си съдържание (Szezonvégi szenzációk a Schwarzenberg-cégnél. – Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 10, 11.III.1917, с. 21).

За мен тези думи означават, че дълго отлаганото появяване на „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) пред широката будапещенска аудитория в крайна сметка се е състояло на 26 февруари в Дома на киното – тихо, скромно, без пищни тържества и церемонии; че филмът вече „е част от програмата на Дома на киното“; че „разчита на голям интерес навсякъде“ и поради това предстои както прожектирането му пред столичната публика и на други места, така и представянето му в провинцията, където е „очакван с трескав интерес от кинозрителите в цялата страна“…

Доказателство за правдоподобността на направеното предположение дава сп. „Киноседмица“, което на 11 март замлъква по темата тотално, за да се обади чак на 16 септември 1917…

Прожекции в Сегед

Подобна индикация предлага и в. „Сегед и провинцията“, излизащ в Сегед – град в Южна Унгария, третия в страната по брой на населението. Вестникът потвърждава също и обнадеждаващите прогнози, че „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“) „разчита на голям интерес навсякъде“, че и в провинцията е „очакван с трескав интерес“… На 10 март 1917 изданието отпечатва рекламно каре, поръчано от г-н Шандор Ваш, директора на местното кино „Корзо“, което си има каса, а тя пък телефон, чийто номер е 11-85. „Събота и неделя, 10 и 11 март – уверява текстът:

Най-голямата сензация на сезона!! С личното участие на българския цар Фердинанд и царицата. Епизод от борбата на българите за свобода. Шуми Марица (Богдан Стимов). Сцени от борбата за свобода на българите в пет акта. Прожекциите започват в събота 5, 6 и половина и 8 и половина. Неделя в 2, 3 и половина, 5, 6 и половина, 8 и половина (Szeged és Vidéke, 10.III.1917).

Igazgató: VAS SÁNDOR

KORZÓ-MOZI

Szombaton és vasárnap, március 10-én és 11-én:

A szezon legnagyobb szenzációja!!

Ferdinánd bolgár cár és a cárné személyes közremüködésével.

Epizód a bolgárok szabadságharcából.

Sumi Marica.

(Bogdán Stimóff.)

Jelenetek a bolgárok szabadságharcából öt fölvonásban.

Előadások kezdete szombaton 5, fél 7 és fél 9; vasárnap 2, fél 4, 5, fél 7 és fél 9 órakor.

Рекламното каре във в. „Сегед и провинцията“

Прожекции в България

15.IV.1917: Само за „поканени специално лица“ в софийския „Одеон“

Преди това обаче думата вземат софийските периодични издания. От тях пръв сторва това всекидневният народен вестник „Камбана“, който още на 16 април 1917 огласява:

> „Богдан Стимов“ в кинотеатър „Одеон“. Това е известният вече у нас по съобщенията на вестниците кинематографически филм, изработен в Австро-Унгария, с участието на първостепенни артистични сили, както и с участието на Цар Фердинанд и българската войска. Сюжетът за този филм е взет из сегашните войни за освобождението на Македония. Картината, която вчера бе представена в театър „Одеон“ пред поканени специално лица, е интересна не само като добре издържана патриотична пиеса, но и поради участието на българския Цар. Картината е откупена от българската фирма „Мари филм“ и ще бъде представена в цялото царство (Камбана, г. X, № 2842, 16.IV.1917, с. 2).

Споменатата „Мари филм“ е основана през есента на 1916 от Кеворк Куюмджиян – български гражданин от арменски произход. Саморекламираща се като „първата българска филмова къща“, тя носи името на първата съпруга на Куюмджиян – Мария. Днес се знае, че той е разполагал със собствена кинокамера, с която през 1916 заснема както два късометражни „изгледа“ – „На път към Розовата долина“ и „Ръченица“, така и един игрален филм – комедията „Баронът“, който представя за пръв път на 5 март 1917 също в „Одеон“ (Заря, г. II, № 984, 5.III.1917, с. 2). Кинотеатърът пък разтваря врати през ноември 1910, с което става второто (след „Модерен театър“) стационарно кино в София. Тъкмо там на 15.IV.1917 (неделя) е бил прожектиран „Богдан Стимов“ – „пред поканени специално лица“.

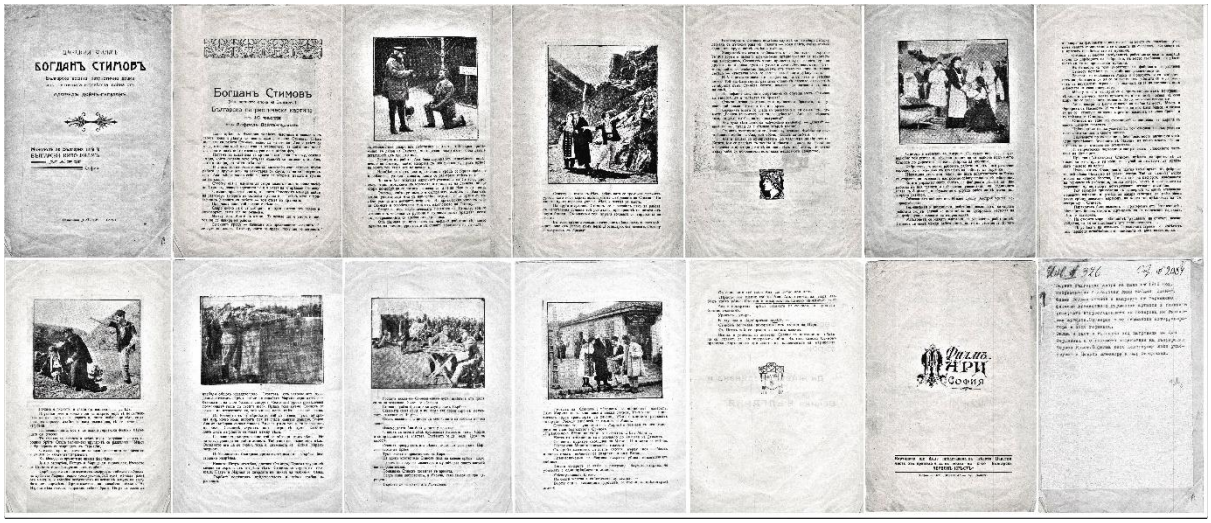

Брошурата, отпечатана специално за прожекциите на „Богдан Стимов“ у нас

Във връзка с показите пред широката публика фирмата „Мари филм“ отпечатва (в софийската печатница „Витоша“) специална брошура, в 11-те страници на която представя подробно съдържанието на „Богдан Стимов“. „Либретото“ е илюстрирано със 7 фотографии, представляващи кадри от филма, охарактеризиран като „царския“, „българска патриотическа картина в 10 части“ и „българска военна патриотична драма из настоящата всесветска война“. „Картината ще бъде представена в цялото Царство – заявяват разпространителите в брошурата, допълвайки: – част от прихода е за в полза на Д-во „Български ЧЕРВЕН КРЪСТ“. Подчертано е също, че монополът върху дистрибуцията за страната на „Богдан Стимов (Из великата епоха на България)“ принадлежи на „Български кино-филм „Мари“.

2.V.1917: Дебют пред широката публика в „Одеон“

На 2 май (сряда) вестниците „Мир“, „Камбана“ и „Народни права“ уведомяват софиянци, че „многоочакваната картина“ започва да се прожектира „от днес“ в театър „Одеон“. Представленията са дневни (от 14.00 часà) и вечерни – от 21.00 часà (Хроника. – Мир, г. XXIII, № 5143, с. 2; Камбана, г. X, № 2856, 2.V.1917, с. 2; Народни права, г. XXVII, № 97, 2.V.1917, с. 2). На следващия ден „Камбана“ уверява, че

> високопатриотичната българска царска картина „Богдан Стимов“ се посрещаше вчера с непрекъснати ръкопляскания и ура. Картината заслужава да се види от всеки българин, в който тупти чисто българско патриотично сърце (Камбана, г. X, № 2857, 3.V.1917, с. 2);

информация, потвърдена и от „Народни права“ (Народни права, г. XXVII, № 99, 4.V.1917, с. 2). На 5 май всекидневникът „Дневник“ съобщава, че „високопатриотическата чисто българска царска картина „Богдан Стимов“, която заслужава да бъде видяна от всеки добър българин“, остава „още два дни“ върху екрана в „Одеон“ (Дневник, г. XVI, № 5164, 5.V.1917, с. 2). Същия ден „Мир“ не само засвидетелства факта – „Още два дни. Днес и утре“, не само го допълва – „Днес от 2–7 ½ ч. след об[ед]. Утре Прощално Утро, в 10 ч. сутринта“, но и огласява нещо твърде важно:

> Тия дни ще бъде видена тая патриотична картина от пловдивчани (Хроника. – Мир, г. XXIII, № 5146, 5.V.1917, с. 2).

„Народни права“ затваря „рекламния прозорец“ на 7 май, подчертавайки, че прожекциите на „Богдан Стимов“ – дневни и вечерни, които не прекъсват вече пет дни, ще продължат до 8 май (Народни права, г. XXVII, № 101, 7.V.1917, с. 2).

Излиза, че „Богдан Стимов“ се е задържал в „Одеон“ от 2 до 8 май! Цяла седмица, включително и през уикенда – това никак не е малко за онова време! Оставил е рекламна диря в тогавашните софийски вестници, включително и във флагманите „Мир“ и „Дневник“. Повдигнал е патриотичния дух на столичани, които са го посрещнали с „непрекъснати ръкопляскания“ и възгласи „Ура“. След което навярно се е упътил към провинцията, за да се представи „тия дни“ и пред „пловдивчани“.

1917: Из страната

За съжаление, и в книгата си „На кино в Пловдив“ (Костов 1999: 144), и в ръкописния си труд „Репертоар на кината в Пловдив за периода от 1909 до 1943 година“, съхраняван в Българската национална филмотека (БНФ), дългогодишният киноизследовател и киноисторик Костадин Костов (1931-2009), който впрочем е пловдивчанин, не споменава за прожекции на „Богдан Стимов“ в града покрай Марица. Затова пък в. „Мир“ информира за такива, осъществени в средата на месец май в съседния на Пловдив град Асеновград: „Станимака. На 14, 15 и 16 того тук се даде за „Червен Кръст“ филмът „Богдан Стимов“. Чист приход 738 л. 20 ст. Г. Хр. П. Калеев подари 10 лева на „Червен Кръст“ (Хроника. – Мир, г. XXIII, № 5163, 26.V.1917, с. 2). Тези конкретни данни за приходите на филма са поредната индикация за неговото успешно във финансово отношение представяне в България, а и обясняват донякъде софийския триумф – щом се е задържал цели три дни (понеделник, вторник и сряда) в градче като Асеновград, защо да не е останал цяла седмица в „Одеон“. Като се има предвид разстоянието между Пловдив и Асеновград, което е по-малко от 20 километра, може да се предположи, че и жителите на града под тепетата са имали възможност да видят „Богдан Стимов“.

Със сигурност филмът е показван във Варна. За това свидетелстват три еднотипни рекламни карета, отпечатани в средата на юни в местния в. „Ежедневен бюлетин на Благотворителния комитет за граждански грижи“ и гласящи:

> Театр „КОСТА РАНКОВ“. Наскоро в града ни ще се представи царския филм БОГДАН СТИМОВ – българска военно-политическа драма от сегашната война. Тоя филм на всякъде из България има бляскав успех, като съвременна и патриотична пиеса, в която на няколко пъти се явява и Н. В. Царя, и живо пробляква високия и истински патриотизм на българката и българина. Голяма част от прихода е в полза на Българския Червен Кръст (Царския филм „Богдан Стимов“). – Ежедневен бюлетин на Благотворителния комитет за граждански грижи (Варна), г. I, № 227, 13.VI.1917, с. 2; № 228, 14.VI.1917, с. 2; № 229, 15.VI.1917, с. 2).

В книгата си „Някога на кино в Шумен (1906-1948)“ Ростислав Бакалов, дългогодишен хроникьор на киноживота в града, включва няколко списъка с филмови заглавия, единият от които е наименуван „Филми, прожектирани в театър „Одеон“ (салон „Юнак Крум“) през 1917 година“. Сред тях е и „Богдан Стимов“, за който авторът специално отбелязва: „немски филм с български сюжет, прожектиран от 23 юни 1917 г.“ (Бакалов 2010: 28-29).

Русенецът Димо Миндов също завещава на бъдещите изследователи безценна информация в своята „Историческа справка за киното в град Русе“. Съхранявана в документацията на БНФ, тя съдържа „Списък на филми, играни в русенските

е-списание в областта на хуманитаристиката
X-XXI в. год. X, 2022, брой 23; ISSN 1314-9067 https://www.abcdar.com

кинотеатри от началото на 1911 до 1943 година“, в който фигурира и „Богдан Стимов“, охарактеризиран от Миндов като „български“ (Миндов БНФ: 17).

Богданъ Стимовъ. Отъ [illegible] май срѣда започватъ въ театръ Одеонъ прѣдставленията на Богданъ Стимовъ. Дневнитѣ отъ 2 часа слѣдъ обѣдъ, а вечернитѣ отъ 9 часа.

Театъръ „Одеонъ“. Още два дни. Днесь и утрѣ. Високопатриотичната чисто-българска царска картина „*Богданъ Стимовъ*“, която заслужава да бжде видена отъ всѣкой добъръ българинъ. Днесъ отъ 2—7 ½ ч. слѣдъ об. Утрѣ Прощално Утро, въ 10 ч. сутриньта. Тия дни ще бжде видена тая патриотична картина отъ пловдивчани.

ТЕАТРЪ „КОСТА РАНКОВЪ“.

Наскоро въ града ни ще се прѣдстави царския филмъ

БОГДАНЪ СТИМОВЪ

Стинимака. На 14, 15 и [illegible] того тукъ се даде за „Червенъ Кръстъ“ филмътъ „Богданъ Стимовъ“. Чистъ приходъ 738 л. [illegible] ст. Г. Хр. П. Калеевъ подари [illegible] лева на „Червенъ Кръстъ“.

Благотворителность. [illegible]

Помощи. Втора градска [illegible] е почнала да раздава помощи [illegible] бѣдни войнишки сѣмейства [illegible] вчера и ще продължи до 28 [illegible]

Гала артистическо утро ще се даде на 27 т. м., недѣля [illegible] 10½ часа сутриньта въ театъ[illegible] „Одеонъ“. Участвуватъ: [illegible] тѣ отъ Народ. Театъръ [illegible] на, Ст. Бъчваровъ, [illegible] В. Кирчевъ, оперниятѣ артисти [illegible] Василева, Б. Василева и [illegible] [illegible] Францъ Моликъ [illegible] на фонда „Войнишки сѣмейства“. Билетитѣ се продаватъ [illegible] та „Одеонъ“.

Комитетътъ [illegible] бѣдни войнишки дѣца е получилъ слѣднитѣ суми:

1) Отъ народния прѣдставител г. Алтимирски лв. 1000. 2) [illegible] г. Паулъ Кауфманъ 100 лв.

Рекламни текстове, възвестили появата на „Богдан Стимов“ в София, Варна и Асеновград

Реалността на гастрола на филма в града бива потвърдена от Васил Бакърджиев в неговите мемоари – по-специално в главата „Дворцовият актьор и бунтът на жените“, първата част от която вече бе цитирана. В нея авторът възкресява снимането на „Богдан Стимов“ в Русе, на което той, все още 10-годишен ученик, става свидетел и поради това пожелава да види резултата от този акт, когато през лятото на 1917 филмът „пристига“ в града.

> Във вечността невъзвратимо отлетяха два месеца – спомня си Бакърджиев, потапяйки читателя в бурната атмосфера, царяла тогава покрай уж „тихия“ Дунав. – В деня на премиерата на филма Партията на тесните социалисти разпръсна червени листовки, с които обвиняваше монархията в смъртни грехове. Беднотията се наежи. Не мога да кажа, дали разбирах смисъла на листовките. Горях от нетърпение да видя вмъкнатия във филма военен парад. Представяйки си цялата сцена, на която подсмърчах, докато хванах хрема, замъкнах се към

кинотеатъра. Събитието беше раздвижило тесните социалисти. Тричленни комисии бяха закупили всички билети от партера. Работниците навреме заеха своите места. Тежката и тлъста буржоазия се настани на балкона. Сред пъстрата навалица блестяха войнствуващи офицери, натруфени франтове с охранени шкембенца, красиви елегантни дами, придружени от привидно почтените си съпрузи. Видни русенски банкери, лихвари и търговци бършеха запотените си вратове. Надути немски офицери закачливо поглеждаха изпод моноклите нежния хайлайф. Над цялото пъстрило бляскаха кристални полилеи. От оркестралната долиташе шумна смесица от скърцащи цигулки, ръмжащи басове, тръбящи пистони, писукащи флейти, удари на цимбали и акорди на пияно.
След малко залата притъмня. Оркестърът засвири военен марш. Прожекцията се откри с начален надпис: „Посвещава се на военните цели, за които българските храбри войници се сражават с всички сили по славните бойни полета“. Докато следях надписа, мислех за баща ми. Действието на филма се провлече тягостно. Изграден в духа на шовинистичните възгледи, сюжетът ратуваше за национално обединение по пътя на войната. Никога няма да забравя сцената, която се разигра пред изумените ми очи. Работниците не дочакаха края на представлението. Залата се изпълни с тропот, свирки и викове: „Долу войната! Долу монархията!“. В настъпилата бъркотия прожекцията прекъсна, светлините блеснаха. В салона нахлуха стражари с дебели гърбачи. В отговор работниците развяха червени знамена, екна бойният зов: „Дружна песен…“. Отвън долетяха гласове на развилнели се жени: „Върнете ни мъжете!... Дайте хляб на децата!“. Чу се звън на счупени стъкла. Входните врати изтрещяха. Стражарите не можаха да удържат напора на разбунтувалата се тълпа. Събрали в гърдите си мъката и страданието, стотици жени нахлуха в салона, носейки на ръце гладни полуголи деца. Сред офицерите със златни еполети и мъжете с ордени на гърдите настъпи суматоха, елегантните дами запищяха. Уплашени от жестоко поругание, немските офицери се скриха в нужниците. Оркестрантите събраха набързо нотите. Глутницата стражари не можаха да въдворят ред, нямаха сили да се справят с вихъра на гнева. Сред пламналите лица на жените видях майка ми. Беше забравила набожното смирение. Празният домашен хамбар я тласкаше към бунт. Следвайки организираното работничество, жените се запътиха към общината. Майка ми ме хвана за ръката и помъкна след тълпата. Дълго време след като разярените жени протестираха, в ушите ми кънтяха люти клетви и закани (Бакърджиев БНФ/Bakardzhiev BNF: 24-25).

Новият киносезон в Будапеща

На 11 март 1917 сп. „Киноседмица“ престава да споменава и заглавието „Шуми Марица“, и заглавието „Богдан Стимов“. До 16 септември, когато известява посредством рекламно каре:

> Негово Величество българският цар Фердинанд и семейството му също допринесоха за създаването на българския национален филм в пет акта „Шуми Марица“. Представление в Дома на киното [Bemutatja a Mozgókép-Otthonban] (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 37, 16.IX.1917, с. 7).

Поредната премиера?! Едва ли. По-скоро в случая става дума за поредното представяне на филма в Будапеща, за възобновяване на неговите прожекции, за

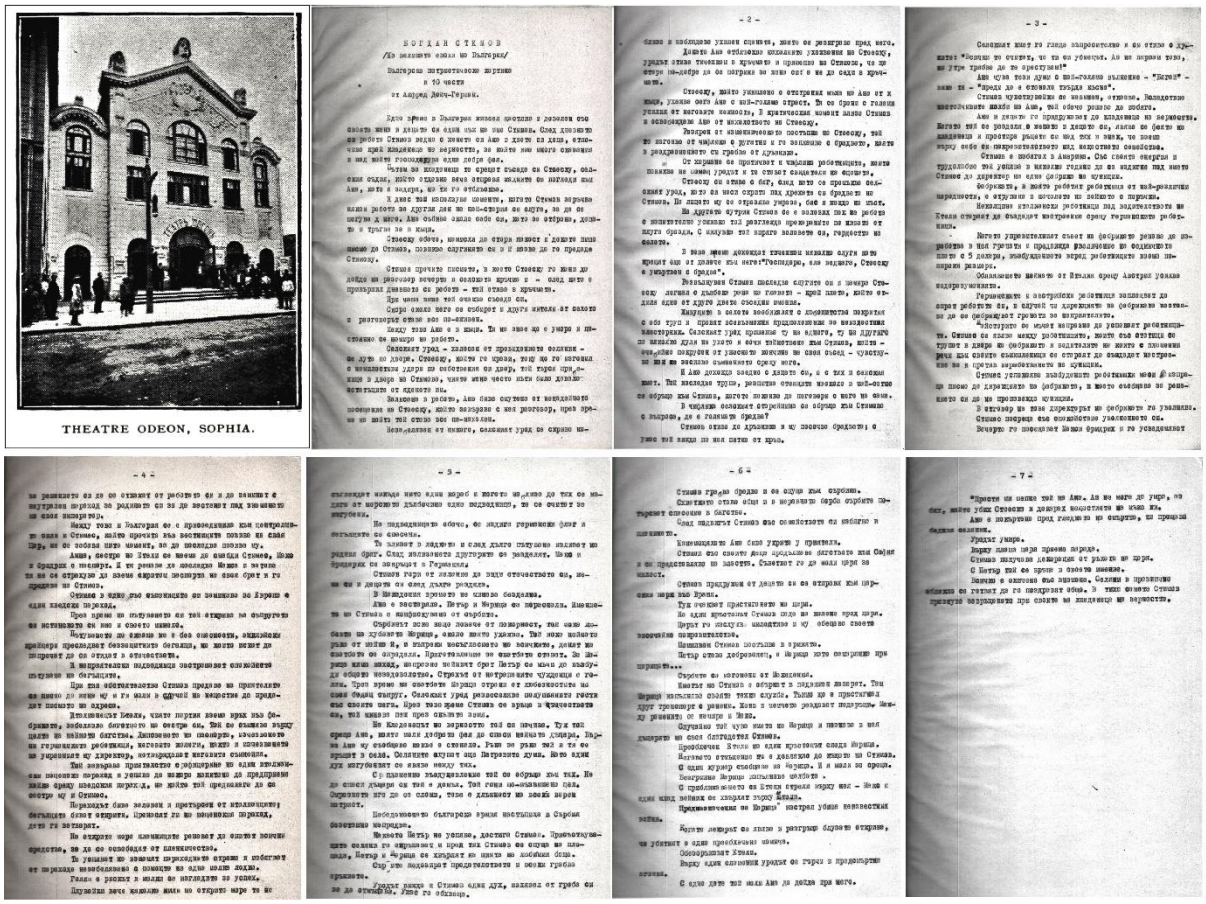

Част от документацията за филма, съхранявана в БНФ

В средата на септември 1917 сп. „Киноседмица“ подновява рекламната кампания за филма „Шуми Марица“

своеобразното му завръщане в столицата, след като половин година е кръстосвал страната, където интересът към него едва ли е бил „трескав“.

„Акцентът на този сезон ще бъде българският национален филм в 5 действия „Шуми Марица“. Премиерата му ще бъде на 19 ноември в Дома на киното“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 38, 23.IX.1917, с. 79) –

известяват в „Киноседмица“ на 23 септември от „Шварценберг и Сие“, които очевидно използват факта, че с началото на есента започва и поредният киносезон. В следващите четири броя на списанието (№№ 39, 40, 41 и 42) излизат четири еднотипни рекламни карета с идентичен текст:

> Радост и гордост могат да изпълнят кинематографа заради честта, оказана му от владетеля на юнашкия български народ, негово величество цар Фердинанд, и наскоро починалата царица Елеонора[84] [Eugénia], които се ангажираха с изпълнението на ролите в 5-актния български национален филм „Шуми Марица“. Освен горепосочените високопоставени лица във филма „Шуми Марица“ играят и най-изявените артисти на виенския „Бургтеатър“, Раймерс, Меделски, Кучера и др., които превъплъщават страхотни и въздействащи роли и триумфират над завладяващо интересния сюжет, който се развива в Америка, Берлин, Виена, Будапеща, София и македонското бойно поле. Филмът ще излезе на 19 ноември в Дома на киното. Шварценберг и Сие (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 39, 30.IX.1917, с. 10; № 40, 7.X.1917, с. 13; № 41, 14.X.1917, с. 10; № 42, 21.X.1917, с. 12).

Каретата в броевете № 41 и № 42 са подкрепени от други две, предлагащи следния текст:

> Грандиозната филмова атракция на Шварценберг и Сие ще бъде 5-актният български национален филм„Шуми Марица“. От 19 ноември в Дома на киното. Шварценберг и Сие (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 41, 14.X.1917, с. 11; № 42, 21.X.1917, с. 14).

Нищо ново не казват и двете еднотипни карета в брой № 43:

> Ноемврийската сензация на Шварценберг и Сие е „Шуми Марица“. Възпоменателна картина от борбата на българите на живот и смърт в 5 акта. От 19 ноември в Дома на киното (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 43, 28.X.1917, с. 18, 20).

Затова пък в следващата книжка на „Киноседмица“ се появяват два обширни материала – една рецензия и едно голямо и многословно рекламно каре.

> „Вече е сигурно, че „Шуми Марица“, този велик петактов български национален филм, ще бъде показан за първи път на 19 ноември в Дома на киното – уверява на 4 ноември първият текст, озаглавен „Шуми Марица. Сензационният филм на Шварценберг и Сие“. – Няма съмнение, че излизането на филма ще бъде изключително събитие както за света на киното, така и за любителите на киното. Филмът прославя борбата на българите на живот и смърт, белязан е от личното участие на българския цар Фердинанд, покойната царица Елеонора и князете Борис и Кирил [és Boris meg Cyrill hercegek – подобна информация никога досега не е била оповестявана]. Завладяващият сюжет допринася за зрелите артистични изпълнения на Георг Раймерс, Лоте Меделски и Тили Кучера. В крайна сметка грандиозната картина е толкова интересна, че с право може да се нарече една от най-големите атракции на Шварценберг и Сие.

[84] Царица Елеонора умира на 12.IX.1917.

Рекламни карета в сп. „Киноседмица“

Статията „Шуми Марица. Сензационният филм на Шварценберг и Сие“ в сп. „Киноседмица“ (4 ноември 1917)

„Шуми Марица“ преплита исторически моменти със смела и пулсираща драматична сила, която непрекъснато пленява вниманието на зрителя. Филмът е красив пример за силната братска любов, която в днешната военна буря най-

силно от всичко свързва унгарският, германският, българският и турският народ. Той улавя шокиращи моменти от трагичния живот на един велик, благороден човек. Сюжетът ни запознава с Богдан Стимов, който вследствие на неоснователно обвинение бяга в Америка, където благодарение на таланта си бива натоварен да ръководи огромна фабрика. Но избухва война, фабриката трябва да доставя боеприпаси за Англия, а Стимов отказва да участва в производството на муниции, предназначени да убиват братята му. Бягайки в компанията на двама млади работници от фабриката – унгарец и германец, придружени от австрийско момиче, което споделя с тях несгодите и превратностите на пътя, Стимов и спътниците му са пленени от вражески военен кораб. Благодарение на намесата на една подводница четиримата биват освободени. Унгарецът и немският младеж изпълняват своя отечествен дълг и стават войници. Стимов също се прибира вкъщи и освобождава селото си от сръбска банда, вихреща се там. След това в красиво поставена сцена той моли своя владетел за милост и цар Фердинанд с любезна усмивка на лицето го опрощава. Стимов и синът му се присъединяват към българската армия, бият се героично и получават заслужени почести. Лично цар Фердинанд закачва медал за доблест на Богдан Стимов. Междувременно в далечината зазвучава „Шуми Марица“, българският национален химн, в приповдигащите се звуци на който се потапя горещата душа на една храбра, триумфираща нация, туряща темелите на своето опиняващо начало… Филмът предлага вълнуващи сцени, рядко виждани досега, а стойността му се засилва от живописния фон. Унгарски, немски и български пейзажи се нижат пред нас, като същевременно имаме възможността да хвърлим поглед и върху американския живот, да видим бойна картина от фронта в Добруджа и тамошните полета на смъртта (Sumi Marica. A Schwarzenberg-cég szenzációs filmje. – Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 44, 4.XI.1917, с. 8).

Вторият текст, поместен в голямо рекламно каре и онадсловен „ШУМИ МАРИЦА. Прелюдия и 4 действия“, гласи:

Ню Йорк, Берлин, Виена, Будапеща, София се нижат пред очите ни с шеметна скорост: Богдан Стимов, български селянин, несправедливо обвинен в убийство, бяга в Америка и благодарение на своето старание и талант придобива богатство и поема водеща позиция. Когато обаче прозвучава бойният рог, Богдан Стимов и неговият унгарски приятел Петер Хорват [Horváth Péterrel] се втурват към дома, за да защитят родините си. Устремен към брегове на Марица, Стимов преборва хиляди опасности, попада в италиански плен, плавайки по море, стига до далматинското крайбрежие с подводница, добира се със самолет по въздуха до София, където коленичи пред своя милостив владетел и се завръща у дома като прославен герой от войната. Нагнетено с вълнение, преливащо от страхотни приключения е това действие. Заснежените планински върхове на Македония, куполите на София, улиците на Будапеща и Виена ни се разкриват, а междувременно можем да се запознаем с всички оръжия, създадени от военните технологии. Известните велики артисти от виенския „Бургтеатър“ Георг Раймерс, Лоте Меделски, г-жа Пикавер изнасят главните роли, но това, което въздига привлекателността и стойността на филма е, че в него вземат участие както цар Фердинанд и неотдавна починалата царица Елеонора, така и неомъжените дъщери на българския цар. Виждаме тези височайши киноартисти отблизо, директно, проследяваме обичайния им живот в техните домове, ставаме свидетели на благотворителните им дейности. Ще се играе за първи път на

19 ноември в Дома на киното (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 44, 4.XI.1917, с.11).

Mozihét | III. évfolyam. 44. szám | Mozihét

SUMI MARICA

Előjáték és 4 felvonásban

New-York, Berlin, Bécs, Budapest, Szófia vonulnak el előttünk szédületes gyorsasággal: Stimoff Bogdán, az ártatlanul gyilkossággal vádolt bolgár paraszt Amerikába menekül s ott szorgalmával, zsenialitásával vagyont szerez, vezető-állásba jut. Amikor azonban felharsan a harci kürt, Stimoff Bogdán magyar barátjával, Horváth Péterrel együtt siet haza a Marica partjaihoz, hazáját védeni. Ezer veszélyen keresztül vergődik, olaszok fogságába jut a tengeren, tengeralattjárón jut el a dalmát partokra s repülőgépen szeli át a levegőt és eljut Szófiába, térdre borulhat kegyelmes uralkodója előtt s ünnepelt hősként térhet haza tűzhelyéhez a háborúból.

Izgalmaktól izzó, kalandoktól terhes ez a cselekmény. Macedónia hóval befutott hegycsucsai, Szófia enyhe boltozatu kupolái, Budapest, Bécs utcái tárulnak fel előttünk s a hadi-technika mindegyik legyverével ismeretséget köthetünk. A wieni Burgtheater elismert nagy művészei, Reimers György, Medelsky Lotte, Piccaver asszony játsszák a főszerepeket, ami azonban a darab érdekességét, értékét rendkivülire emeli az, hogy Ferdinánd cár és Eleonora, a nemrég elhunyt királyné, a bolgár király hajadon leányai is közreműködnek a filmen, szerepeket visznek a cselekményben. A felséges mozimüvészeket otthonukban, háborus karitativ működésük közben látjuk a legközvetlenebbül, legfeszelenebbül mozogni a filmen.

Először játssza november 19-én a

MOZGÓKÉP-OTTHON

Многословното рекламно каре в сп. „Киноседмица“ (4 ноември 1917)

По това време излизат и няколко реда, посветени на филма, в будапещенския вестник „Пещенски дневник“:

„Богдан Стимов е името на мащабен филм, за който вече споменахме. Този филм нашумя и продължава да стои несравнимо в кинематографите не само защото е сниман в София, Виена, Берлин и Ню Йорк, а и поради това, че една от ролите се зае от самия български цар. Останалите актьори са членове на виенския „Бургтеатър“. Сред тях е и г-жа Меделски, една от най-красивите жени във Виена (Pesti Napló, 9.XI.1917, с. 8).

PESTI NAPLÓ 1917. november 9.

(*) „Bogdán Stimoff.“ Bogdán Stimoff annak a nagyszabásu filmnek a neve, amelyről már annak idején megemlékeztünk. Ez a film nemcsak azért nevezetes, mert Szófiában, Bécsben, Berlinben és Newyorkban játszik, hanem azért is páratlanul áll a mozgóképművészetben, mert egyik szerepét a bolgár király magu vállalta. A többi szereplők a bécsi Burgszinház tagjai. Köztük Medelsky asszony, Bécs egyik legszebb asszonya.

Известието във в. „Пещенски дневник“

12.XI.1917: Поредната „премиера“ или възобновени прожекции?

Въпреки многократните потвърждавания на датата 19 ноември ситуацията и този път се променя, а с нея и денят на „премиерата“, който се измества с една седмица

напред, за да стане в крайна сметка – 12 ноември. Тъкмо затова в броя си от 11-и сп. „Киноседмица“ разпръсква по своите страници цели 12 малки рекламни карета, които не само възхваляват филма, но и проследяват някои от етапите на неговото разпространение по унгарските екрани.

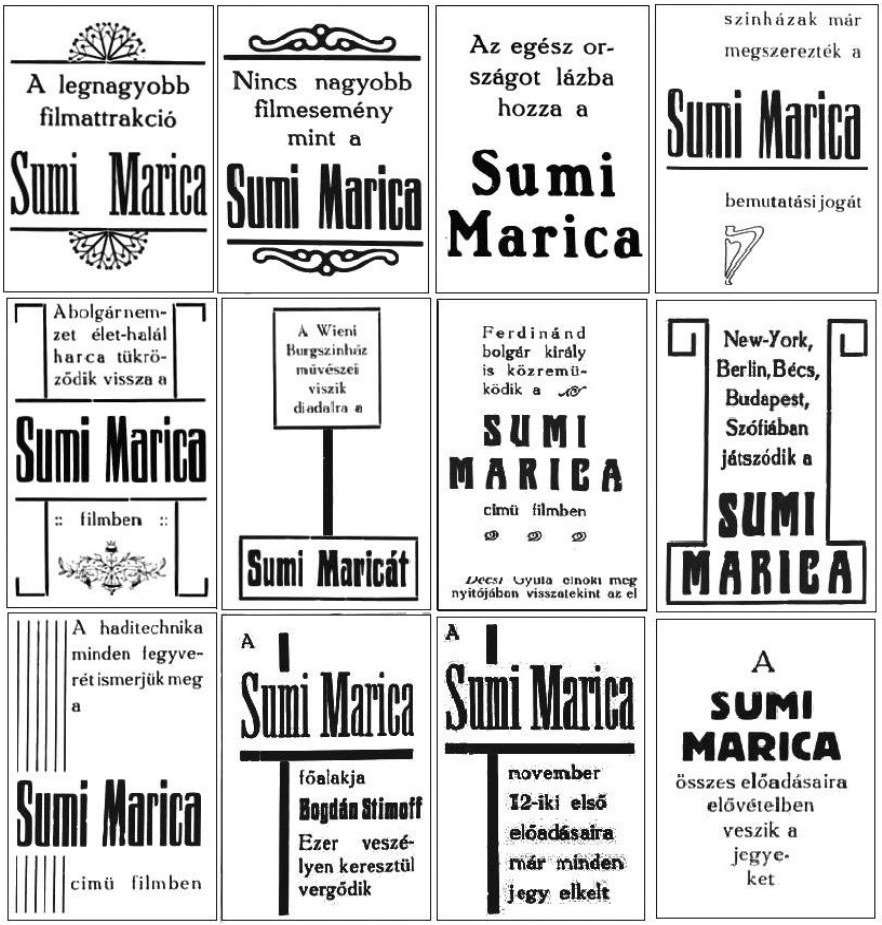

Тези 12 каренца проследяват етапите от разпространението на филма по унгарските екрани

„Най-голямата филмова атракция „Шуми Марица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 2) – опитва се да „оригиналничи“ първият текст, повтаряйки вече до болка познатата „мантра“.

Няма по-голямо филмово събитие от „Шуми Марица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 6) – категоричен е вторият.

„Шуми Марица“ хвърли цялата страна в треска“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 8) – преувеличава третият.

„Най-престижните кинотеатри вече се сдобиха с правото да представят „Шуми Марица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 10),
конкретизира четвъртият.

Следващите шест изречения също повтарят вече известна информация:

Борбата на живот и смърт на българския народ е отразена във филма „Шуми Марица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 12). Артистите от виенския „Бургтеатър“ извеждат „Шуми Марица“ до триумф“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 14), „Българският цар Фердинанд също участва

във филма „Шуми Марица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 40), „Действието на филма „Шуми Марица“ се развива в Ню Йорк, Берлин, Виена, Будапеща, София“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 41), „Запознаваме се с всички оръжия и бойни средства във филма „Шуми Марица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 44) и „Главният герой на „Шуми Марица“, Богдан Стимов, преборва хиляди опасности“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 45).

Съдържанието на последните две карета най-сетне прояснява ситуацията:

Всички билети за първите представления на „Шуми Марица“ на 12 ноември вече са разпродадени (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 45) и Билетите за всички представления на „Шуми Марица“ да се закупуват предварително (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 45, 11.XI.1917, с. 46).

Че показът е започнал от 12 ноември, потвърждава и информацията в брой № 46, излязъл на 18.XI.1917: „Ден след ден препълнената зала аплодираше представленията на „Богдан Стимов“ („Шуми Марица“) в Дома на киното. Участието във филма на българския цар Фердинанд, царица Елеонора и българските княгини беше сензация на Будапеща тази седмица“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 46, 18.XI.1917, с. 30).

Sumi Marica

Schwarzenberg és Társa cég nagy attrakciója

A maga nemében egyedülálló filmszenzáció jelent meg e héten a *Schwarzenberg és Társa* cégnél. A Mozgókép-Otthonban rendkivüli sikerrel bemutatásra kerülő film a világ egyetlen filmje, amelyben szcenárium szerint kiosztott szerepet vállalt a jótékony cél érdekében egy uralkodó. A nevezetes szerepet *Ferdinánd* bolgár király vállalta el. Kivüle a nemrég elhunyt *Eleonora* királyné és leányai is funkcionálnak ezen a mozgófényképen. A film enélkül a páratlan érdekessége mellett is, egyike volna a szezon legnagyobb filmattrakcióinak. Főszerepeit a wieni Burgszinház tagjai játszák, köztük *Reimers*, Lotti *Medelsky*, *Morpurgó* bárónő, Tilly *Kutschera*, *Frank*, továbbá *Piccaver* asszony. Cselekménye mindjárt kezdetben erős drámai akkordot üt meg s végig érdekes, izgalmas és szines marad. Már az is egyedülálló érdekessége, hogy a cselekmény egyes részletei Szófia, Berlin, Wien, Budapest és Newyork területén peregnek le.

A drámai fordulatokban bővelkedő, izgalmas történetet az alábbiakban ismertetjük:

Bogdán Stimoff csendesen, békességben élt egy macedon faluban a családjával. Szomszédját, aki feleségének udvarolt, egyik reggel meggyilkolva találják és a gyanu a csöndes, jólelkü bolgár parasztra irányul. Bogdán Stimoff elmenekül Amerikába. Ott szorgalmával gyárvezetői állást ér el, de a háboru kitörésével elhagyja a pozicióját, mert nem hajlandó ellenségei számára muníciót készíteni. Két barátja és egy görzi lány társaságában a fenyegető veszélyek ellenére, Európába hajózott, de megérkezésekor elfogják őket. Megfeszitett energiával igyekeznek szabadulni a fogságból, ami sikerül is nekik. Bogdán Stimoff éppen akkor ér otthonába, mikor ott a szerbek garázdálkodnak: megmenti leányát és azután katonának jelentkezik. *Ferdinánd* cár megbocsát neki, kiderül az ártatlansága is és fiával együtt indul a csatába. A diadalmas bolgár csapatok elvonulnak és ekkor fölcsendül a *Sumi Marica*, a bolgár nemzeti himnusz.

Zádor Jenő, a *Mozivilág* szerkesztője, kitünő kollégánk, a *Schwarzenberg és Társa* céghez szerződött az irodalmi és reklámügyek vezetőjéül.

Рецензията в броя на сп. „Киноседмица“ от 18 ноември 1917

Същата книжка предлага на читателите си и подробна рецензия, озаглавена „Шуми Марица“. Голямата атракция на Шварценберг и Сие“:

Уникална филмова сензация извадиха тази седмица Шварценберг и Сие. Филмът, показан в Дома на киното с изключителен успех, е единственият в

света, в който един владетел изпълнява роля, отредена му от сценария в интерес на благотворителна цел. И тази роля е приета от българския цар Фердинанд. Освен него в тази движеща се фотография функционират също наскоро починалата царица Елеонора и дъщерите й. Фердинанд е несравнима знаменитост, но и без него творбата би била една от най-забележителните филмови атракции за сезона. Защото главните роли във филма се изпълняват от членове на виенския „Бургтеатър“, включително Раймерс, Лоте Меделски, баронеса Морпурго, Тили Кучера, Франк и г-жа Пикавер. Сюжетът не само подхваща силен драматичен акорд още от самото начало, но и остава интересен, вълнуващ и пъстър през цялото време. Изключително любопитен е фактът, че някои сюжетни линии се разиграват в София, Берлин, Виена, Будапеща и Ню Йорк. Вълнуващата история, пълна с драматични обрати, е описана по-долу: Богдан Стимов живее тихо и спокойно със семейството си в едно македонско село. Неговият съсед, ухажвал съпругата му, е намерен убит една сутрин и подозрението се насочва към тихия добродушен български селянин. Богдан Стимов бяга в Америка, където с усърдие става ръководител на фабрика, но напуска тази позиция с избухването на войната, защото отказва да произвежда боеприпаси за враговете на своята родина. Въпреки че съзнава предстоящите опасности, той отплава за Европа – в компанията на двама приятели и едно момиче от Гориция[85] [egi görzi lány], където четиримата биват заловени още при пристигането си. След напрегнати и енергични опити те все пак успяват да се измъкнат от плена. Богдан Стимов пристига в дома си, точно когато сърбите вилнеят там: спасява дъщеря си, след което се проявява и като войник. Цар Фердинанд му прощава, междувременно невинността му излиза наяве и Стимов се отправя заедно със сина си в битка. Триумфиращите български войски се завръщат и тогава прозвуча „Шуми Марица“, българският национален химн (Sumi Marica. Schwarzenberg és Társa cég nagy attrakciója. – Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 46, 18.XI.1917, с. 37).

В същия ден, 18 ноември, филмът бива подробно представен и в сп. „Театрален живот“ – в рецензия, поставена под заглавие – „Богдан Стимов“, и две подзаглавия – „Българският цар Фердинанд във филма“ и „Сензацията в Дома на киното“.

Дома на киното предлага нова сензация – започва текстът. – „Шуми Марица“ представлява една житейска картина от четири действия, показваща смъртоносната борба на българите. Първата и невероятна сензация поднася фактът, че във филма участва негово величество българският цар Фердинанд и наскоро починалата царица Елеонора [Eleonóra]. Освен в Ню Йорк, Берлин, Виена и Будапеща шокиращото драматично действие отвежда и в София. Главният герой е Богдан Стимов, български селянин, обвинен в убийство. За да спаси живота си, той бяга в Америка и там посредством своето усърдие и честен труд получава работа и прави богатство. Когато обаче войната избухва, Стимов

[85] Гориция (на немски Görz, Гьорц) по това време е провинция на Австро-Унгария, която след Първата световна война бива поделена между Италия и Словения. Едноименният ѝ главен град днес се намира в Североизточна Италия.

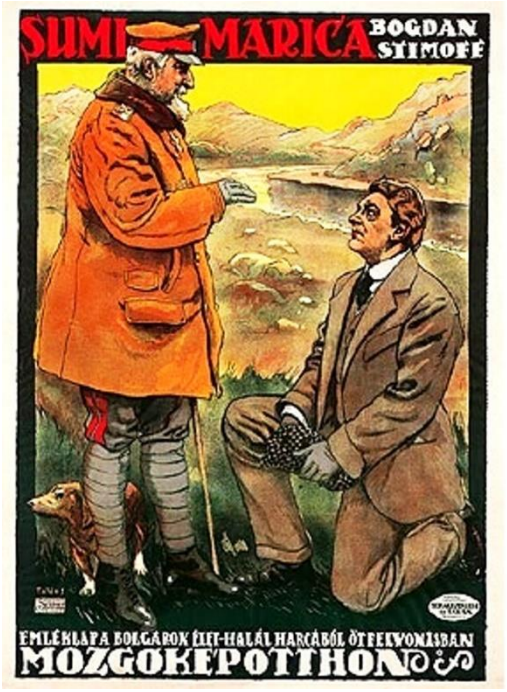

Плакатът на филма, съпроводил разпространението му в Унгария

и неговият унгарски приятел Петер Хорват незабавно се отправят към своите родини, за да ги защитят. Устремен към браговете на Марица, Стимов преодолява хиляди опасности – плавайки по море, попада в италиански плен, достига българското крайбрежие с подводница [tengeralattjárón ér el a bolgár partra], лети във въздуха, но все пак се добира до София, където коленичи пред своя милостив владетел и се завръща в отдавна изоставеното семейно огнище като прославен герой от войната. Описаните действия са нагнетени с вълнение и преливат от страхотни приключения. Заснежените планински върхове на Македония, куполите на София, улиците на Будапеща и Виена ни се разкриват, а междувременно можем да се запознаем с всички оръжия, създадени от военните технологии.

Германците са на първо място. Членовете на виенския „Бургтеатър“: Георг Раймерс, Лоте Меделски и г-жа Пикавер изнасят главните роли, но това което прави филма интересен, е участието в него на цар Фердинанд, неотдавна починалата царица Елеонора, техните неомъжени дъщери и принцеса Августа. Виждаме тези височайши киноартисти отблизо, директно, проследяваме обичайния им живот в техните домове, ставаме свидетели на благотворителната им дейност. Този филм определено е най-интересното филмово събитие в Будапеща днес. Обсадените каси на Дома на киното доказват същото. Билетите за „Богдан Стимов“ се разпродават за цялата седмица напред и е сигурно, че филмът ще бъде невероятно популярен сред най-широките слоеве: от една страна, поради неговата тематика, а от друга – заради изящното визуално изкуство на великите виенски артисти, боравещи с наистина благородни средства. Но най-голямата привлекателна сила, мисля, все пак ще бъде непринуденото участие на височайшите актьори, защото подобен състав не е имало досега, няма и да има дълго време в нито един филм (Bogdan Stimoff. Ferdinánd bolgár király a filmen. A Mozgóképotthon szenzációja. – Szinházi Élet, г. VI, № 47, 18-25.XI.1917, с. 31-32).

SZINHÁZI ÉLET 31. oldal

Bogdan Stimoff

Ferdinánd bolgár király a filmen.
A Mozgóképotthon szenzációja.

A Mozgóképotthon új szenzációval szolgál. *Sumi Marica* címen egy négyfelvonásos életképet hoz a bolgárok élet-halál harcából. A filmnek első és hihetetlen szenzációja az, hogy őfelsége *Ferdinánd* bolgár király és a nemrég elhunyt *Eleonóra* királyné is szerepelnek a filmen.

A film megrázó drámai cselekménye Newyork, Berlin, Bécs és Budapesten kivül természetesen Szófiába is elvisz bennünket. Főszereplője Stimoff Bogdán, egy ártatlanul gyilkossággal vádolt bolgár paraszt. Életét megmenteni Amerikába menekül és ott szorgalmával, becsületes munkájával vagyont szerez, vezetőállásba kerül. Amikor azonban kitör a háború, Stimoff magyar barátjával, Horváth Péterrel siet haza, a Marica partjára: hazáját védeni. Ezer veszélyen keresztül vergődik, olasz fogságba jut a tengeren, tengeralattjárón ér el a bolgár partra, repülőgépen szeli a levegőt, de mégis eljut Szófiába és térdre borulhat kegyelmes ura, uralkodója előtt és ünnepelt hősként térhet viszsza a rég elhagyott családi tűzhelyhez.

Izgalmaktól, nagyszerű kalandoktól terhes ez a cselekmény. Macedónia hóval befutott hegycsúcsai, Szófia kupolái, Budapest, Bécs utcái tárulnak elénk, és ezenkivül a haditechnika ezer fogásával is megismerkedhetünk.

A németek a legelsőranguak. A bécsi Burgtheater tagjai: *Reimers* György, *Medetzky* Lotte és *Piccaver* asszony játsszák a főszerepeket, ami azonban a darab érdekességét emeli, az a *Ferdinánd* cár és *Eleonóra* királyné és hajadon leányai, valamint *Auguszta* hercegnő közreműködése a cselekményben.

BOGDAN STIMOFF HÓDOLATA FERDINAND CAR ELŐTT

32. oldal SZINHÁZI ÉLET

A fenséges moziművésznőket ott-honukban, háborus jótékony működésük közben látjuk, közvetlenül és hihetetlenül fesztelenül.

Ez a film határozottan a legérdekesebb mozi-eseménye ma Budapestnek. A Mozgóképotthon megostromolt pénztárai is ugyanezt bizonyítják. Egész hétre előre viszik el a *Bogdán Stimoff* jegyeit és biztos, hogy a film a legszélesebb rétegekben hihetetlenül népszerű lesz: egyrészt a témája miatt, másrészt a nagyszerű bécsi művészek igazán nemes eszközökkel dolgozó ábrázoló művészete miatt, de a legnagyobb vonzóerő — azt hisszük — mégis csak a fenséges szereplők fesztelen közreműködése lesz, mert ehhez hasonló szereposztása nem volt, de nem is lesz hosszú időn belül egyetlenegy filmnek sem.

HAJDISZEK SZEMERÉNÉL.

JEGYEK. *Hegedüs* Gyuláról csak a legintimebb ismerősei tudják, hogy milyen jó házigazda és hogy menynyire foglalkozik a háztartásnak a háboruban oly sulyossá vált problémáival.

Egy este berontott Hegedüshöz az ugyancsak jó gazda hirében álló Sarkadi és lelkendezve kiáltott:

— Gyula, itt a sarki füszeresnél cukrot osztogatnak. Nagy tömeg ácsorog a bolt előtt.

Hegedüs Gyula, se szó, se beszéd, elővette a gondosan őrzött cukorjegyet és sietett a sarki füszereshez.

Néhány perc mulva cukor nélkül érkezett vissza.

— Fiúk, — szólt rezignáltan, — a cukor az elfogyott, de egy tudattal gazdagabb lettem. Azzal, hogy a Vigszinház még mindig különb, mint a mi sarki füszeresünk.

— Miért? — kérdezte Sarkadi

— Mert a Vigszinháznál minden este kiteszik a táblát, hogy „Az összes jegyek elfogytak", a sarki füszeresnél azonban, — s itt Hegedüs búsan mutatott a beválatlan cukorjegyére — az összes jegyek — *megmaradtak.*

BOGDAN STIMOFF ÉS CSALÁDJA

Рецензията в сп. „Театрален живот“ (18 ноември 1917)

Рецензията бива илюстрирана с два фотоса – вероятно кадри от филма, съпътствани от надписи под тях: „Богдан Стимов на колене пред цар Фердинанд“ и „Богдан Стимов и неговото семейство“. Публикувана е в „Театрален живот“, но пък текстът ѝ е сходен (почти еднакъв) с този, оформен като голямо рекламно каре и поместен в брой № 44 от 4.XI.1917 на „Киноседмица“. Разликата от две седмици между датите на появите на материалите също поставя въпроса: Дали авторът им е бил служител (щатен или нещатен) на сп. „Театрален живот“, на сп. „Киноседмица“ или на фирмата „Шварценберг и Сие“?

До края на 1917 година сп. „Киноседмица“ споменава наименованието на филма само два пъти – в рекламни карета, чрез които „Шварценберг и Сие“ представят своите актуални заглавия. Това от 25 ноември, анонсиращо „Нашите нови изяви“, гласи:

> „Богдан Стимов“ („Шуми Марица“). Във филма участват българският цар Фердинанд, царица Елеонора и княгините. Най-интересният филм на сезона! (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 47, 25.XI.1917, с. 13).

На 2 декември текстът е още по-кратък: „Шуми Марица“ („Богдан Стимов“). Българският цар участва във филма“ (Mozihét. Kino-Woche, г. III, № 48, 2.XII.1917, с. 10). След тази дата заглавието сякаш престава да съществува за изданието!

До края на 1917 сп. „Киноседмица“ споменава заглавието на филма само в рекламни карета, чрез които „Шварценберг и Сие“ представят своите актуални заглавия

Пътят на филма „Богдан Стимов“ („Шуми Марица“) към екраните на Унгария се оказва дълъг и трънлив. Причините за това ще да са били не една и две. Художествените му качества едва ли са били такива, каквито ги описват рекламите. Интересът към него едва ли е бил огромен. Нека не се забравя, че тъкмо в периода 1916-1917 г. Първата световна война е в разгара си. Комуникациите и транспортните дейности са силно затруднени, а ведно с тях снабдяването и търговията с филми. Техният недоимък води до колапс на репертоара на кината, в който премиерните заглавия силно намаляват, а едни и същи заглавия започват често да се повтарят. Основните филмопроизводители в Европа вече са противници, врагове на страните от Централните сили. Местната австроунгарска киноиндустрия не смогва да задоволи пазара и затова върху екраните на Хабсбургската империя преобладават най-вече немските заглавия. През иглените уши на строгата цензура все пак се промъкват „антантски“ филми – френски, италиански, английски, американски, а и такива на неутрална по това време Дания (предимно на фирмата „Нордиск“ и на режисьора Валдемар Псиландер). Разпространителите на целулоидни сънища свалят от лавиците прашасали заглавия като страховито-фантастичните германски „касовици“ „Студентът от Прага“ (1913) и „Голем“ (1915), исторически суперпродукции – френската „Наполеон“ („L’aiglon“, 1913) и италианската „Кабирия“ (1914). По-„пресни“ за периода са американският „Нетърпимост“ (1916) на Дейвид Уорк Грифит и немският „Хомункулус“ (1916) с Паул Вегенер… Редом с тях се въртят филми със „суперзвезди“ като Чарли Чаплин, датчанката Аста Нилсен, италианката Франческа Бертини, германката Хени Портен… Дават се филми, смятани днес за шедьоври на киното от този период… Така че „Богдан Стимов“ се появява в силно конкурентна среда и трудни времена… Изваждането му от време на време говори, че е имал зрителски потенциал, така че хвалебствените думи относно касите и продадените билети би трябвало да отговарят на действителността…

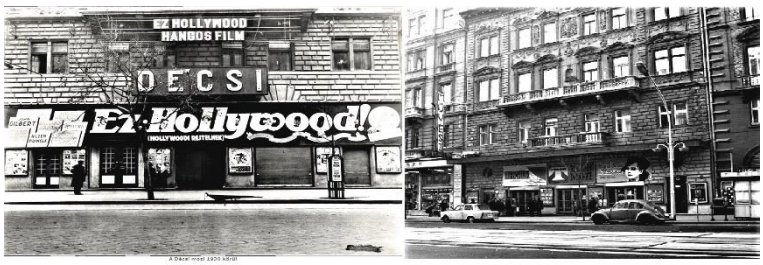

Дом на киното в Будапеща – дворецът на Гюла Дечи, преименуван през 1927 на кино „Дечи“

Имало ли е прожекции у нас през 1918?

В богатата документационна колекция на БНФ се съхранява и една официална покана – патриотично оформена с два българския трибагреника и отпечатана в цвят, чийто текст гласи:

> УВАЖАЕМИ Г-НЕ, управлението на Бъл. кино филм „МАРИ“, има чест да Ви покани да почетете с присътствието си представленията, които урежда в театър „ОДЕОН“ с патриотичната българска картина БОГДАН СТИМОВ с благотворителна цел. 12.X.1918. Цена: 4.-3.50 и 3. лева. Билетите се продават още от днес в театър „Одеон“. Телефон № 1030. С почитание: Български кино филм „Мари“.

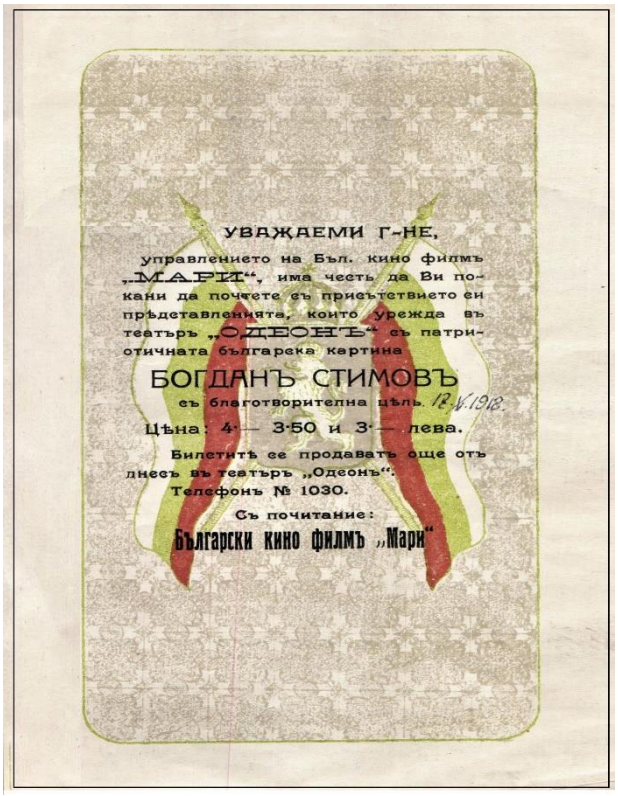
УВАЖАЕМИ Г-НЕ,
управлението на Бъл. кино филмъ „МАРИ“, има честь да Ви покани да почетете съ присъствието си прѣдставленията, които урежда въ театъръ „ОДЕОНЪ“ съ патриотичната българска картина
БОГДАНЪ СТИМОВЪ
съ благотворителна цѣль. 12.X.1918.
Цѣна: 4·— 3·50 и 3·— лева.
Билетитѣ се продаватъ още отъ днесъ въ театъръ „Одеонъ“.
Телефонъ № 1030.
Съ почитание:
Български кино филмъ „Мари“

Покана от 1918 г.

Целият този текст е печатен, като единствено датата е изписана ръкописно и поради това се разчита трудно. Денят най-вероятно е 12-и, месецът – октомври или ноември, но годината със сигурност е 1918-а. Много е възможно планираната поредица от кинопрожекции в „Одеон“, наречени „представленията“, да не се е състояла, защото на 3 октомври 1918 тогавашният министър-председател Александър Малинов приема подписания лично от цар Фердинанд I Манифест към българския народ, с който дотогавашният владетел, оказал се вече излишен и дори нежелан в пределите на царството, абдикира в полза на по-големия си син, който се възкачва на временно осиротелия български престол под името Борис III.

По-сетнешната съдба на „Богдан Стимов“ в България (1927-1928)

На 26.XII.1920 (неделя) в 18.00 ч. в гимнастическия салон на Първа софийска девическа гимназия бива тържествено открит „училищният кинематограф“. Сред присъстващите са тогавашният министър на просветата Стоян Омарчевски (1885-1941), главният секретар на Министерството на народното просвещение (МНП) д-р Донев, университетски професори, директори на столични гимназии и прогимназии, учители и

родители. „Подходяща реч“ държи министър Омарчевски, а учителят по физика д-р Герчо Марковски изтъква голямото значение на кинематографа в училищата и представя прожектираните филми – „две научни картини и една драма“ (Новини и съобщения. Училищни. – Мир, г. XXVI, № 6184, 28.XII.1920, с. 2; Хроника. Училищен кинематограф. – Зора, г. II, № 488, 29.XII.1920, с. 2). Така се ражда Ученическото кино, чийто първи управител (директор) става д-р Марковски. Постепенно подобни кина започват да се отварят и в други градове на страната, закупени и комплектувани са два пътуващи кинематографа, към МНП се създава лаборатория, която се заема с производството на филми. Така инициативата се разраства и превръща в Държавен ученически кинематограф (ДУК) – обобщаващо наименование, узаконено с постановление на Министерския съвет от пролетта на 1922, зад което се „крият няколко начинания и структури“ (Янакиев/Yanakiev 2003: 6566).

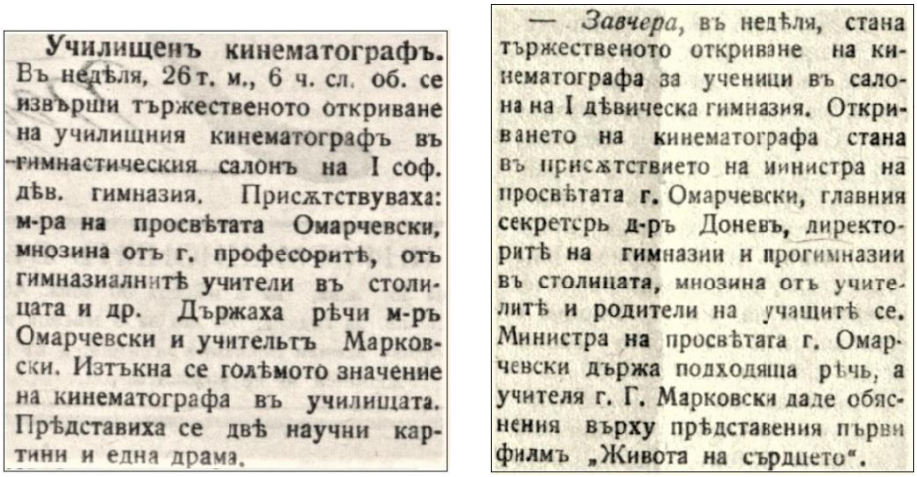

Училищенъ кинематографъ. Въ недѣля, 26 т. м., 6 ч. сл. об. се извърши тържественото откриване на училищния кинематографъ въ гимнастическия салонъ на I соф. дѣв. гимназия. Присѫтствуваха: м-ра на просвѣтата Омарчевски, мнозина отъ г. професоритѣ, отъ гимназиалнитѣ учители въ столицата и др. Държаха рѣчи м-ръ Омарчевски и учительтъ Марковски. Изтъкна се голѣмото значение на кинематографа въ училищата. Прѣдставиха се двѣ научни картини и една драма.

— *Завчера*, въ недѣля, стана тържественото откриване на кинематографа за ученици въ салона на I дѣвическа гимназия. Откриването на кинематографа стана въ присѫтствието на министра на просвѣтата г. Омарчевски, главния секретеръ д-ръ Доневъ, директоритѣ на гимназии и прогимназии въ столицата, мнозина отъ учителитѣ и родители на учащитѣ се. Министра на просвѣтата г. Омарчевски държа подходяща рѣчь, а учителя г. Г. Марковски даде обяснения върху прѣдставения първи филмъ „Живота на сърдцето“.

Софийските вестници „Зора“ и „Мир“ засвидетелстват откриването на Ученическото кино на 26.XII.1920

През месец юли 1925 Герчо Марковски е освободен от длъжността „председател на комитета при кинематографа“ (Държавния ученически кинематограф. Един отговор от министерството на народното просвещение. – Свободна реч, г. III, № 599, 28.II.1926, с. 2) и заменен през август от руския белоемигрант Владимир Лукашевич, който обаче се задържа на поста до пролетта на 1926, когато бива преместен като управител на ученическото кино във Варна. Ръководството на софийското кино, чийто адрес е ул. „Стефан Караджа“ № 1, поема Димитър Панчев – като „управител на Държавния ученически кинотеатър“, но след като през лятото на 1927 там се разгарят административни страсти и персоналът се разделя на две враждуващи групи, Панчев бива преназначен (през есента) на длъжността завеждащ Държавния подвижен кинематограф при МНП, а управител на Софийския държавен ученически кинотеатър става Христо Кантарджиев.

В началото на месец декември 1927 Димитър Панчев подготвя „докладна записка“, която изпраща както на „министра на народното просвещение“, който по това време (4.I.1926-15.V.1930) е Никола Найденов (1880-1939) от Демократическия сговор, така и на прекия си ръководител Никола Балабанов, началника на „Отделение за културните учреждения и фондовете“ при МНП.

> Моля разрешението Ви, Господине Мннистре – гласи текстът, – да се откупи за нуждите на поверения ми държавен подв. кинематограф филмът „БОГДАН СТИМОВ“. Казаният филм е произведен с личното участие на Н. В. Цар

Фердинанд, Н. В. Царицата и Т. Ц. В. Княгините и целѝ култивирането на патриотизъм и граждански добродетели в българския народ. Той има дължина около 2500 м. и струва около 15,000 лева. Технически е добре изпълнен и копието без всякакви повреди. Завед. държ. подв. кинематограф: Д. Панчев (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 140, л. 182, 182 г).

На 13.XII.1927 върху докладната слага своя подпис Александър Радославов (1878-1951), главният секретар на МНП, удостоверявайки по този начин авторството си на резолюцията, гласяща: „Ще се произнесе комисията при киното за полезността на филма“. Запознал се с мнението на главния секретар, Никола Балабанов пише на 19 декември:

до Господина Управителя на Държавния ученически кинотеатър: „Приложена тук, изпраща Ви се брошура [навярно вече споменатата] с илюстрации за филма БОГДАН СТИМОВ. Умолявате се да сезирате просветния комитет при киното заслужава ли филма да бъде откупен за подвижния кинематограф“ (ЦДА, ф.177К, оп. 2, а.е. 140, л. 181).

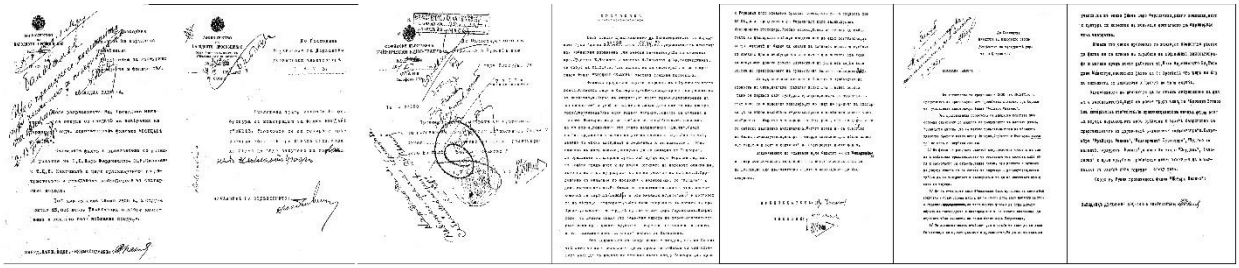

Докладни записки, протоколи и резолюции свидетелстват за отношението на МНП към филма „Богдан Стимов“ в края на 1927 година

Димитър Панчев, чиято длъжност периодичният печат огласява в различни варианти: „директор на подвижните ученически кина“, „главен ръководител на подвижния кинематограф при Министерството“ и „заведующ пътуващите кина при МНП“, се съобразява с „умоляването“ и свиква споменатия „комитет“, който, от своя страна, гледа филма, след което излага мнението си за него в обширен текст, озаглавен „ПРОТОКОЛ“:

Въз основа предписанието на Министерството на Народното Просвещение № 34280 от 19.XII.27 – започва документът, съхраняван в Централния държавен архив (ЦДА), откъдето са и останалите, цитирани в настоящата глава, – просветният комитет при Софийския държавен ученически кинематограф в състав: председател Ж. Чанков и членове М. Николов и Хр. Кантарджиев, се събра на 21.XII. т.г. в салона на кинематографа и като прегледа Филма „БОГДАН СТАМОВ [СТИМОВ]“, състави следния протокол.

Филмът представя случка, свързана с общоевропейската война. Главното лице е българин, който, заподозрян несправедливо в убийство, избягва в Америка. За малко време, благодарение на способностите си, той се издига и заема длъжността администратор /управител?/ в една голяма Фабрика. Войната се обявява и когато България също се намесва в нея, беглецът пожелава да се върне, подбуден от силно патриотично чувство. След големи трудности и мъчно допустими щастливи случайности той, заедно с един австриец и германец и с помощта на едно влюбено в него момиче, сполучва да се завърне в България.

В градината на двореца Враня [Врана] той среща цар Фердинанд, пада на колене пред него и му казва истината на неговото обвинение, като го моли да му разреши да вземе участие в войната. Ц. Фердинанд с внимание го изслушва и великодушно го „прощава“ и дава съгласието си. В Филма са представени освен това жестокостите на сърбите /хероят е от Македония/, показана е храбростта на беглеца-българин, който бива награден с кръст за храброст, покачен на гърдите му лично от цар Фердинанд. Покрай това са дадени сцени от семейния живот на героя – отношенията към жена му и децата му, както и картини из живота на селото и от настъплението на нашите войски в Македония.

От изложеното се вижда каква е тенденцията на Филма, той като че ли е създаден през време на войната с единствената цел да се възвеличи военния съюз между България, Австрия и Германия като идеален братски съюз, какъвто в същност той не бе, да се представи цар Фердинанд като великодушен и благороден господар. Изобщо всичко, което се отнася до събитията в последната война, е представено в едно осветление, с което авторите на Филма са искали да извикат възхищение, обаче в сегашно време възбужда тежки и мъчителни спомени от това минало, което донесе такива злочестини на родината ни. В това отношение представянето на предлагания Филм е ненавременно. В художествено отношение Филмът е слаб: никаква вярност на бита, никаква правдива психология. Нашите селяни там се държат като културни граждани, мъжът в отношенията към жена си е изискан кавалер, тя по нищо не прилича на българка, а на някоя възпитана германка. Прави впечатление освен това невероятно бързото авансиране на българина, който се държи и като светски възпитан англичанин. Битът почти не се чувствува в Филма. По-сполучливи, макар и твърде нагласени, са някои сцени из селския живот и картините на българското настъпление.

Заключението на комитета е, че Филмът и с прекалената си патриотично-военна тенденция, и с нехудожествеността си ще действува зле възпитателно и затова не заслужава да бъде откупен. Председател: [подпис на Ж. Чанков]. Членове: [подпис на М. Николов], [подпис на Хр. Кантарджиев]“ (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 140, л. 185, 185 г).

Управителят Христо Кантарджиев не само подписва протокола, но и го отправя към споменатото отделение с писмо № 642 от 28 декември, в което казва: „Приложен тука, изпраща се протокола на просветния комитет при Софийският Държ. Уч. кинотеатър, съставен по повод рецензирането на филма „Богдан Стамов [Стимов]“ (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 140, л. 183). На 30 декември и двата документа са входирани под № 40963 в деловодството на министерството. Още същия ден Никола Балабанов се запознава с протокола и с лаконичната препоръка „да се отговори, където трябва“ (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 140, л. 183) го препраща на Димитър Панчев, който очевидно не приема „заключението на комитета“ и прави опит да го промени, съчинявайки „докладна записка“, която отново адресира „До Господина МИНИСТРА НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ /Отделение за културните учреждения и фондовете/“.

В изпълнение на предписание 3428 от 19.XII. т.г. представих на преглеждане от просветния комитет при Държавния ученически кинотеатър филма „Богдан Стамов“. От представения протокол се вижда, че комитета има особени схващания по въпроса за тенденцията на казания филм. Изказаното мнение, че се целяло възвеличаването на някакъв идеален братски съюз между Австрия, Германия и България, какъвто той не бил, е погрешно защото:

1/ В филма се рисуват чистите патриотически чувства на честни и доблестни граждани, които се отказват от материалните облаги и спокойното си съществуване далеч от войната и отиват да дадат живота си за защита на родината – добродетели, които трябва да се поощряват и насаждат, а не да се изгонват от душата на народа.
2/ Що се отнася, че цар Фердинанд бил представен като великодушен и благороден цар и да се счита това като дефект на филма е странно. За нас царят трябва да бъде винаги образ на великодушие и благородство и ние нямаме основание да отречем тези качества на нашия бивш цар Фердинанд.
3/ За художествената стойност, че е слаба не може да се каже. Тя отговаря на времето, когато е произведен. За да се съгласи да участвува в един филм цар Фердинанд, чиито познания, вкус и култура са известни на всички, е достатъчно да опровергае това твърдение.
Понеже от самия протокол се вижда, че комисията разглежда филма не с оглед на службата на подвижните кинематографи и масата сред която работят те, Моля нареждането Ви, Господин Министре, казаният филм да се прегледа от хора по-близко запознати с условията и целите на тази служба.
Заключението на комисията да се откаже откупването на филма е неоснователно, като се вземе пред вид, че „Богдан Стамов“ има историческа стойност. За произвеждането на такива филми всички народи изразходват маса средства и същите безропотно се представляват в държавните ученически кинематографи. Например „Крайцера Емден“, „Кайзеровите Гренадери“, „Чудото на вълците“, „Фридрих Велики“, а може би скоро „Вердюн“, „Наполеон“ и пр. и пр., без просветителният комитет да е възтанал с същите тези понятия срещу тях.
Скоро в Русия произведоха филма „Петър Велики“.
Заведующ Държавния подвижен кинотеатър: [подпис на Димитър Панчев]“ (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 140, л. 184, 184 г).

Докладната записка на Димитър Панчев явно не трогва министерското ръководство в лицето на Александър Радославов, който я резолира на 11.I.1928 кратко и ясно:

Няма да се откупува, щом комисията [просветният комитет] не е съгласна (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 140, л. 184).

Димитър Панчев капитулира и на другия ден, 12 януари, също слага подписа си – върху листа с писмото (№ 642) на Христо Кантарджиев и под изречението: „Наредено да се повърне филма обратно на Сабашвени… [не се чете]“ (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 140, л. 183). Поради нечетливия почерк така и не се разбира от кого „Богдан Стимов“ е бил предложен за продажба на Държавния подвижен кинематограф.

Но следващият, опитал се да стори това, е известен – Трифон Костов, собственикът на фирмата „AKE KOSTOFF“, помещаваща се на „ул. „Раковска“, 192. София“. Тъкмо върху нейна бланка той написва на 22.XI.1928 своето предложение, което адресира до „Почитаемото Министерство на Просвещението /Отделение Културно/“.

Чест ми е да предложа на Почитаемото Министерство – започва текстът – известния български (с национален сюжет) голям филм, дълъг около 2,000 метра, заедно с всичкия рекламен материал – фотографии и плакарди [плакати] – „Богдан Стимов“. Филмът е запазен и независимо от благородния и патриотичен сюжет, дава много сполучливи и хубави изгледи от по-забележителните места на хубавата ни родина (от Македония и стара България). Стойността на целия филм е 20,000 лева. Вярвам, че Почитаемото Министерство, което закупва филми, не

ще откаже да закупи този редък и с историческо и възпитателно значение филм. С почитание: [подпис на Т. Костов] (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 142, л. 16).

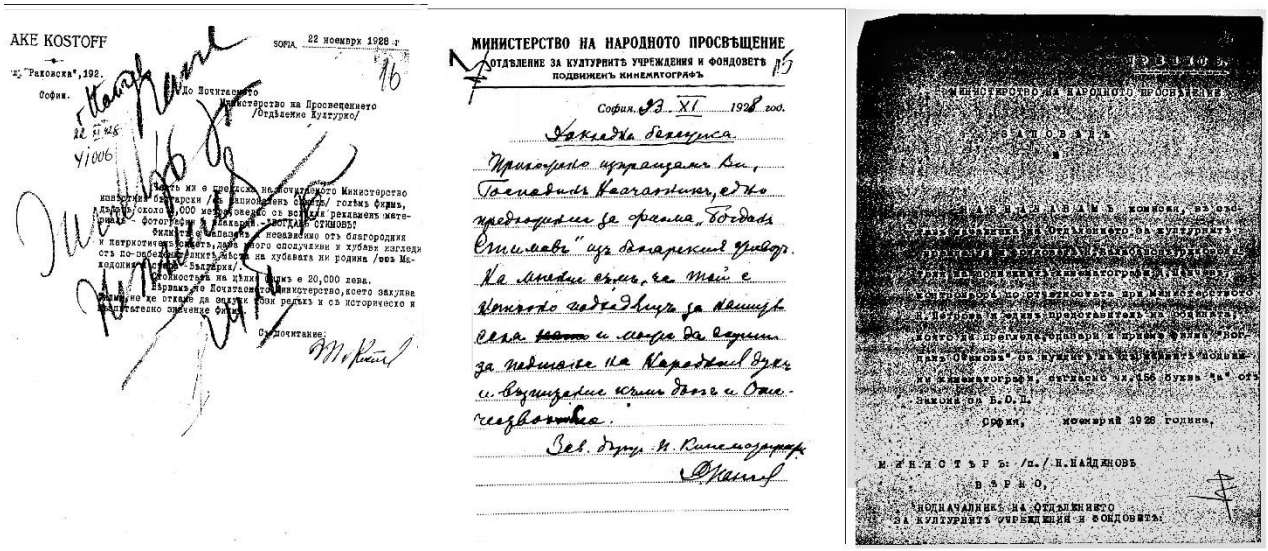

И Трифон Костов се опитва да продаде „Богдан Стимов“ на МНП

На 23 ноември Димитър Панчев написва саморъчно „докладна бележка“ – върху лист хартия със стандартен канцеларски формат, в горния край на който е отпечатана бланка със следния надпис: „Министерство на народното просвещение. Отделение за културните учреждения и фондовете. Подвижен кинематограф“. Съдържанието на този ръкописен текст е следното:

> Приложено изпращам Ви, Господин Началник, едно предложение за филма „Богдан Стимов“ из българския живот. На мнение съм, че той е напълно подходящ за нашите села и може да служи за подигане на народния дух и възпитание към дълг и Отечестволюбие. Зав. държ. П. Кинематограф [подпис на Димитър Панчев] (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 142, л. 15).

Реконструирането на последвалите събития бива улеснено от наличието на съхранена до наши дни заповед, чието съдържание подсказва какво се е случило след това: „Препис.

> Министерство на народното просвещение
> Заповед №
> Назначавам комисия, във състав началника на Отделението за културните учреждения и фондовете Н. Балабанов, ръководителя на подвижните кинематографи Д. Панчев, контрольора по отчетността при Министерството Н. Петрова и един представител на общината, която да прегледа, спазари и приеме филма „Богдан Стамов [Стимов]“ за нуждите на държавните подвижни кинематографи, съгласно чл. 156 буква „а“ от Закона за Б. О. П.
> София, …ноември 1928 година.
> Министър: /п./ Н. Найденов
> Вярно,
> Подначалник на Отделението за културните учреждения и фондовете: [няма име и подпис]“ (ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 142, л. 14).

Дали заповедта е била изведена и номерирана? Дали комисията е смогнала да „прегледа, спазари и приеме филма“? Не се знае. Знае се само, че заглавието „Богдан

Стимов“ не фигурира в оцелелите до наши дни списъци на филми, прожектирани както от стационарните, така и от подвижните училищни кина.

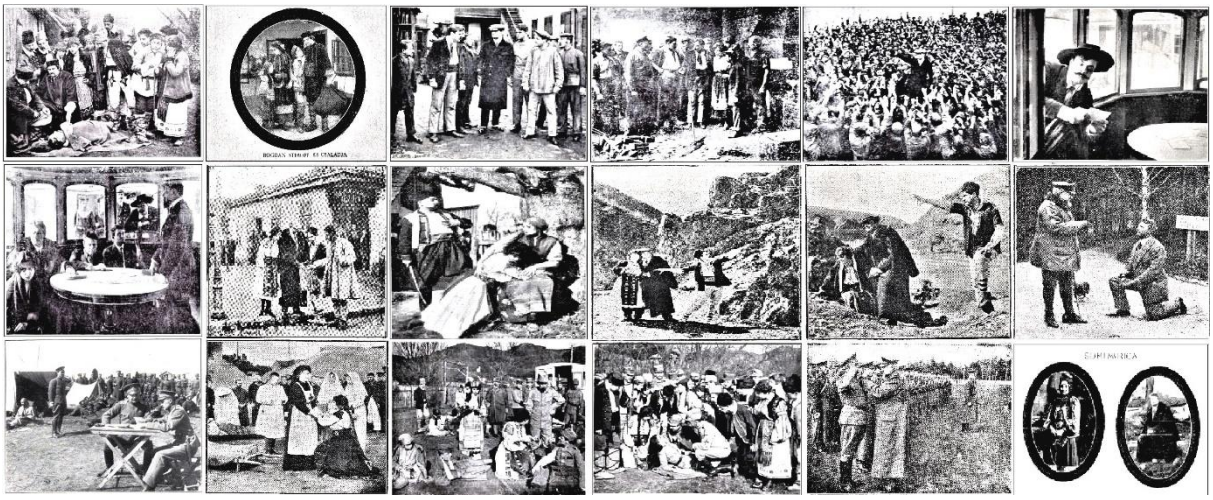

Съхранените до наши дни фотографии, представляващи кадри от филма „Богдан Стимов“, позволяват неговото „реставриране“

Срутването на кумирите

На 14 септември 1918 войските на Антантата откриват артилерийски огън срещу българските позиции при Добро поле (плато в Македония, разположено недалеч от град Битоля), продължил 24 часа. На следващия ден започва пехотна атака, на 16 септември отбраната ни е пробита… След пробива българската армия е разгромена. Отстъпващите войници опустошават Главната квартира в Кюстендил и се отправят към София, за да потърсят сметка от управляващите. Избухват бунтове. В тази обстановка на 29 септември 1918 е подписано Солунското примирие, с което България излиза от войната. Цар Фердинанд I абдикира в полза на сина си Борис, подписвайки на 3 октомври „Манифест към българския народ“ – последния саморъчно изготвен от него документ в качеството му на български цар, с който той доброволно се отказва от престола и поема историческата отговорност за въвличането на България в Първата световна война на страната на Централните сили. Името му започва да се споменава все по-рядко, включително и от първородния му син! В забрава потъва и заглавието „Богдан Стимов“…

Десет години след премиерата си в България филмът отново се завръща в „родината“, но този път погледът към него е друг. Защото е друг погледът към породилото го събитие – Първата световна война. Никой вече не възвеличава Централния съюз, оказал се не тъй „идеален“ и „братски“, „последната война“ е донесла „злочестини на родината ни“, спомените от „това минало“ са „тежки и мъчителни“! Различно е и отношението към Фердинанд – той вече не е припознаван като „великодушен и благороден господар“, не предизвиква „възхищение“, възприеман е като „бивш цар“, личното му участие в „Богдан Стимов“ не впечатлява никого. Противоречиви са и оценките за филма – неговата „патриотично-военна тенденция“ е „прекалена“, в „художествено отношение“ той е „слаб“, някои от сцените му са „твърде нагласени“, психологията му не е „правдива“, в показването на българския селски бит няма „никаква вярност“…

Имената и на авторите му, и на участващите в него актьори изобщо не се споменават в цитираните официални документи, защото най-вероятно те не говорят нищо на тогавашните шефове на просветното министерство. Самият факт – макар и прозаичен на пръв поглед, че заглавието на филма на няколко пъти се споменава погрешно като „Богдан Стамов“, е показателен за позицията, която крепителите на родното образование заемат спрямо него. Ето защо просветният комитет при Софийския държавен ученически кинематограф, предполагайки, че разпространението на „Богдан Стимов“ ще подейства „зле възпитателно“, приема за „ненавременно“ неговото представяне и решава, че той „не заслужава да бъде откупен“.

Така, с течение на времето, филмът „Богдан Стимов“ се изгубва. Сякаш вдън земя пропадат не само копията му, озовали се по един или друг начин в България, но и неговите оригинални изходни материали, които би трябвало да останат в ръцете на произвелите го фирми. През годините съм питал и разпитвал кого ли не за съдбата на „Богдан Стимов“. Всуе. Последният опит направих, докато пишех този текст, започнат като статия, ала набъбнал до обема на книжка. Продължаващ да тая надеждата, че филмът е оцелял по време на скиталчествата си из друмищата на неумолимото време и въпреки историческите превратности все пак е бил съхранен някъде, изпратих имейл на моя колега д-р Николаус Востри, който е заместник-директор на Австрийския филмов архив (Filmarchiv Austria), отговарящ за богатата колекция на тази авторитетна институция, а и дългогодишен изследовател на историята на австрийското кино предимно от неговия ням период. Д-р Востри бе така любезен и отзивчив да ми отговори, но, за съжаление, с един доста обезкуражаващ имейл: „Много съжалявам, че не мога да ви помогна! „Богдан Стимов“ е изгубен филм [lost film] и всички досегашни усилия да се намери материал от него не бяха успешни [and all the efforts to find material were so far not succesful!]“. Което, позволявам си да го кажа – макар и съзнавайки, че ще прозвучи наивно и суетно, прави настоящето изследване още по-ценно.

Обобщение на информацията

Изложената дотук информация за „Богдан Стимов“, почерпана от периодичния печат, а и нейното обобщаване, позволява да се изготви една подробна „глава“ на филма, включваща имената на производителите и авторите му, участващите в него актьори и героите, които те пресъздават.

Заглавие (Titel): **„Богдан Стимов“** („Bogdan Stimoff“; „Bogdan Stimow“)
Жанр: военно-патриотична драма, състояща се от прелюдия и четири действия
Премиерни прожекции: в периода 3-8.V.1916 – показан пред българската царска двойка в София; 10.V.1916 – в Голямата зала на Музикалното общество, Виена; 7.IX.1916 – благотворителна със следобеден чай в кино „Унион палас“ на „Курфюрстендам“, Берлин; 15.XI.1916 – в Голямата зала на двореца на ерцхерцог Йозеф и ерцхерцогиня Августа, Будапеща
Специални прожекции: 9.I.1917 – пробна в Дома на киното, Будапеща; 15.IV.1917 – за „поканени специално лица“ в кино „Одеон“, София
Поява на широк екран: 8.IX.1916 – Германия (в киносалоните на „Унион“); 22.IX.1916 – Виена (кината „Елит“, „Опера“, „Империал“, „Централ“); 26.II.1917 – Будапеща (Дом на киното); 2.V.1917 – София (кино „Одеон“,).
Фирма производител (Produktionsfirma): „Унион филм“ (Берлин) (Projektions Aktien-Gesellschaft „Union“ – PAGU, Berlin); Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД (Österreichisch-Ungarische Kinoindustrie Ges.m.b.H)

Продуцент (Produktionsleiter): Паул Давидсон (Paul Davidson), генерален директор на „Унион филм“ (Берлин); Макс Шилер (Max Schiller), директор на Австрийско-унгарска киноиндустрия ООД

Сценарист (Autor des Manuskripts) – Алфред Дойч-Герман (Alfred Deutsch-German)

Режисьор (Regie) – Георг Якоби (Georg Gustav Franz Jacoby [Jacobi])

Оператор **(**Kamera): Аксел Граткяер (Axel Graatkjær), роден като Аксел Сьоренсен (Axel Sørensen), споменаван в печата като Грочер [Grotscher], Граатя [Graatja], Котиен [Kotjen]; Йосиф Райфлер [споменава се, че е снимал в България]

Композитор (Komponist und Dirigent) – Бруно Гелерт (Bruno Gellert)

Действащи лица и изпълнители:

Богдан Стимов, наричан в Щатите Стаймс (Bogdan Stimoff; Bogdan Stimow; Stimes), български земевладелец от Македония – Георг Раймерс (Georg Reimers)

Аня (Anja) Стимова, съпруга на Богдан Стимов – Лоте Меделски (Lotte Medelsky)

Петър (Peter) Стимов, сина на Богдан Стимов – Карл Ребергер (Karl Rehberger)

Марица (Maritza) Стимова, дъщеря на Богдан Стимов – баронеса Луси Морпурго-Лавал (Baronesa Lucie Morpurgo-Laval [Morpurga-Laval])

Стойеску (Stojesku), съсед на Богдан Стимов – Алфред Валтерс (Alfred Walters)

Селският идиот (Dorfkretin; Dorfkrueppel) – Карл Гьоц (Carl Goetz [Karl Götz])

Феята от Извора на верността (Brunnenfee) – Мариета Пикавер (Marietta Johanny Piccaver)

Фридрих Еберс (Friedrich Ebers), германски работник – Ойген Франк (Eugen Frank [Oygen Frank])

Макс Фалке (Max Falke), австрийски работник – Фриц Вреде (Fritz Wrede [Wreede], Johann Heinrich Wrede)

Джовани Етели (Giovanni Etelli), италиански работник, брат на Анна Етели – Ханс Лакнер (Hans Lackner)

Анна Етели (Anna Etelli), италианка, сестра на Джовани Етели и годеница на Макс Фалке – Тили Кучера (Tilly Kutschera)

Останалите актьори: Едит Мелер (Edith Möller; Edith Meller); Ойген Йенсен (Eugen Jensen); Виктор Франц (Viktor Franz); В. Фалк (W. Falk); цар Фердинанд I – играе себе си; царица Елеонора – играе себе си; княгиня Евдокия [Eudoxia Auguste Philippine] – играе себе си; княгиня Надежда [Nadejda Klementine Maria] – играе себе си

Технически характеристики:

Дължина – 2 000 м. [2 220, 2 500]. Части – 7 [8] по 300 м. Времетраене – 110-120 минути, ням, чернобял, 35 мм.

Георг Раймерс (1860-1936)

Лоте Меделски (1880-1960), Тили Кучера (1890-1920), баронеса Луси Морпурго-Лавал, Мариета Йохани Пикавер (1894-1934) и Едит Мелер (1897-1953)

Карл Гьоц (1862-1932)

Заглавие: **„Шуми Марица“** („Sumi Marica“)
Жанр: военно-патриотична драма, състояща се от прелюдия и пет действия
Премиерна дата: 15.XI.1916 – в Голямата зала на двореца на ерцхерцог Йозеф и ерцхерцогиня Августа, Будапеща
Пробна прожекция: 9.I.1917 – в Дома на киното, Будапеща
Поява на широк екран: 26.II.1917 – в Дома на киното, Будапеща
Фирма производител – „Житковски и Сие“ (Будапеща)
Фирма разпространител – „Шварценберг и Сие“ („Schwarzenberg és Társa“), Будапеща

Продуценти: Гюла Дечи (Décsy Gyula), Изидор Шварценберг (Izidor Schwarzenberg)
Режисьор – Мартон Гараш (Márton Garas), роден като Мартон Генслер (Márton Gänsler)
Оператор – Бела Житковски (Béla Zsitkovszky)
В главните роли: Георг Раймерс, Лоте Меделски, Тили Кучера – „момиче от Горица", „истрийка", Ойген Франк – унгарецът Петер Хорват (Horváth Péterrel), баронеса Морпурго, ерцхерцогиня Августа и нейните деца София (?), Ласло (?) и Магдалена(?), „други актьори от столицата [Будапеща] също участват в тези сцени"…

Георг Раймерс, Алфред Валтерс, Ойген Франк (1876-1942), Фриц Вреде (1868-1945), Ханс Лакнер (1876-1930) и Ойген Йенсен (1871-1957)

Позволих си да систематизирам информацията от периодичния печат в два „раздела", отредени за заглавията „Богдан Стимов" и „Шуми Марица", но си давам сметка, че по този начин, без да го желая, внушавам идеята, че всъщност става дума за два различни, за два отделни филма. А това в случая не е така. Въпреки нееднократно посочените досега различия между двата варианта, те си остават версии на един и същ филм!

Български ли е „българският национален филм" „Богдан Стимов"?

„Българската следа" в „Богдан Стимов" бе нееднократно подчертавана досега: сюжетът на филма е вдъхновен от българския фолклор, от най-новата българска история, от българската действителност; главният герой, чието име бива използвано за заглавие на филма, е българин; в някои от масовите сцени, заснети у нас, участват български селяни, които със своите народни носии, танци, обичаи, обреди, че дори и музика, придават национално звучене на повечето от епизодите.

Изброеното очевидно дава основание на чуждестранния печат да отрупа „Богдан Стимов" с характеристики, в които често присъстват определенията „български" или „българска": „български военен благотворителен филм", „българска филмова драма", „български национален филм", филм „за Българския Червен кръст", „българска филмова творба" и дори само „български филм"! Самият Георг Якоби, режисьорът на „Богдан Стимов", охарактеризира творбата си като „български филм с германски артисти"!

Всичко това обаче съвсем не означава, че филмът е български. Подвеждаща изследователите днес, ала напълно обичайна за тогавашното време рекламна практика е било да се афишират гръмко като „български" и „национални" чуждестранни продукции – единствено поради това, че или сюжетът им е почерпан от нашата действителност (или история), или са били заснети в България, а в редки случаи и когато тези две обстоятелства са протичали едновременно. Подобни сензационни определения съпровождат киното у нас не само от първите му стъпки, но го следват и през 1920-те и даже 1930-те години.

И сензационните съобщения, съпътствали реализирането на „Богдан Стимов", и част от изредените покрай разпространението му „национални" характеристики, и са-

мото съществуване на филма са факти, отдавна известни на историците на българското кино. През 1960 тогавашният Държавен киноархив при Управлението на кинематографията (предшественикът на днешната БНФ) издава филмография на българското кино, озаглавена „Киноизкуството в България“, останала единствена по рода си десетилетия наред. Тъкмо нейните съставители са тези, които отбелязват в обяснителната статия „Допълнителни бележки“:

> Също така през 1918 г. у нас е сниман и „Богдан Стимов“ по сценарий на Алфред Дойч-Херман. Предполага се, че режисьор е бил Георг Якоби (Киноизкуството в България 1960: 41).

Колкото и голямо да е било желанието на съставителите на филмографията да включат в нея „Богдан Стимов“ и по този начин да увеличат броя на скромната ни кинопродукция от първата четвърт на миналия век, те не са могли да пренебрегнат няколко твърдо установени факта: макар и част от филма да е снета в България, цялостното му осъществяване е дело на чуждестранна филмова къща; ръководството на този процес е поверено на режисьор-чужденец, подпомаган от технически екип, състоящ се изцяло от чужденци; главните роли се изпълняват от чуждестранни (австрийски) актьори. Именно тази информация дава повод на създателите на „Киноизкуството в България“ да обосноват своето становище:

> Но поради това, че авторите на филма не са били българи, а участниците в главните роли са били чужденци – цялото семейство на цар Фердинанд, решихме да не включваме „Богдан Стимов“ в списъка на българските филми (Киноизкуството в България 1960: 41).

Звучи логично, особено ако се знае, че заглавието фигурира в авторитетни филмографски справочници, отнасящи се за австрийски (Fritz 1967: 300), немски (Lamprecht 1969: 593) и унгарски игрални филми. Защо тогава периодичният печат – и австро-унгарският, и германският – охарактеризира „Богдан Стимов“ като български филм? Защо същото прави и д-р Анна Гереб от Унгарския научен филмов институт и филмов архив в труда си „Българо-унгарски филмови връзки“, публикуван на български език през 1986 в издавания от БНФ алманах „Кино и време“ (Кино и време, № 24, 1986, с. 166–194)? Някъде по същото време авторът на настоящето изследване пък „натурализира“ заглавието, като лекомислено го включи в анотираната илюстрована филмография „Български игрални филми. Том I. 1915-1948“ (Кърджилов 1987: 64–66). С две думи – присъствието на „Богдан Стимов“ в споменатите издания е достатъчен повод за пораждането на любопитство относно неговата националност. Каква е тя?

Що е „национална продукция“?

Световният опит в областта на подобни питания е обобщен от ЮНЕСКО в общовалиден за всичките страни членки на организацията документ, приет на 27.X.1980 и озаглавен „Препоръка за опазване и съхранение на движещи се изображения“ (Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images – http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114029e.pdf#page=153). Там (Глава I Дефиниции, т. 2, с. 157) бива прецизиран и терминът „национална продукция“ („national production“):

> движещи се изображения [moving images], чийто производител или поне един от копроизводителите [копродуцентите] има централно седалище [headquarters] или постоянно пребиваване [habitual residence] на територията на заинтересованата държава [of the State concerned].

Което, казано по-простичко, означава, че националността на един филм не се определя от националния произход на неговите автори (чужденци са операторите на поне половината и игрални, и документални български филми чак до Втората световна война), нито от националността на участващите в него актьори (ако има такива), нито от местата на снимките, нито от местата на лабораторната обработка, нито от местата на премиерните покази, нито от степента на пазарната реализация на продукцията (доходност, печалба), а единствено от източника на финансирането – основния критерий, определящ принадлежността на дадена кинопродукция към филмографията на съответния етнос.

Под патронажа на царя и царицата на България

Ето защо от изключителна важност за разглежданата тема е онази информация, макар и оскъдно предлагана от цитираните досега издания, която уверява, че киноснимките в България са инициирани от Българския Червен кръст и осъществени „под патронажа на цар Фердинанд и царица Елеонора“ („под патронажа на царя и царицата на България“). Двамата поемат част от организацията на киноснимките у нас, чието осъществяване проследяват (контролират) отблизо – едва ли владетелят минава с автомобила си „случайно“ (според Георг Раймерс) покрай снимачната площадка в Бояна, само и само за да „поздрави благосклонно“ австрийския актьор. Владетелите оказват гостоприемство на целия снимачен екип, който необезпокоявано си върши работата в парка на резиденция „Врана“, височайшата двойка кани на закуска кинаджиите в своя „извънградски дворец“, по царска заповед се провежда (според Васил Бакърджиев) „невиждан военен парад“ – на полигона пред казармите в Русе, по царска воля биват организирани (според „Нойе фрайе пресе“) „големи военни сцени“. За отношението на Фердинанд към инициативата красноречиво говори и фактът, че монархът отрупва с „високи ордени“ всеки един от основните членове на авторския екип!

Моралните стимули са нещо прекрасно, но една сериозна филмова продукция се нуждае преди всичко от сериозно финансиране. Особено, когато тя предприема рискована „експедиция“ на Балканите и то в разгара на най-кръвопролитната война в дотогавашната история на човешката цивилизация. Очевидно са били необходими значителни средства както за доставянето от Германия на модерна кинотехника, така и за заплащането на труда на работещия с нея чуждестранен екип. Приложени към филма „Богдан Стимов“, днешните нормативи биха го категоризирали като продукция с „висока постановъчна сложност“. Тогавашният периодичен печат не използва този термин, но пък отбелязва (посредством в. „Нойе фрайе пресе“), че създаването на филма е „погълнало месеци на подготвителни дейности, пътувания из България, организирането на големи военни сцени“, че е натоварило сериозно „мощната филмова машина“.

Финансирането

Написаното едва ли е плод само на хвалебствена реклама. За „Богдан Стимов“ ще да са осъществени мащабни батални снимки. „Българската войска настъпва в широк фронт през ред баири – пише в. „Мир“ на 25 май 1916. – Хиляди и хиляди войници заминават пред нас“ (Богдан Стимов. Български филм в Виена. – Мир, г. XXII, № 4868, 25.V.1916, с. 1). Тези кадри навярно са били хроникално-документални, но е имало и игрални, постановъчни, имало е поне една „инсценирана битка“.

> За да направи тази филмова драма още по-реалистична – свидетелстват британските вестници „Pall Mall Gazette“ и „Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette“, – българският министър на войната е разпоредил както на пехотата, така и на кавалерията да поемат ролите, отредени им от автора, а също и на

артилерията, на която са били предоставени специални муниции, произвеждащи само дим […] Вестниците съобщават, че седем сръбски пленници били случайно, но сериозно ранени от българските щикове в тази инсценирана битка.

В „Богдан Стимов“ е показано още „въздушно нападение“, заснето „изключително нагледно“. Най-вероятно от самия Аксел Граткяер – „отличен оператор“, който по време на работа „не се е уплашил от никакви опасности и е заснел кадри от летящ на височина над 600 метра аероплан“. Малка е вероятността обаче тъкмо на датчанина да принадлежи и заснемането на „сцената, в която подводницата бавно се издига от дълбините“ – „чудесно зрелище“, впечатлило дълбоко публиката, която (според „Нойе фрайе пресе“) „изпада във възторг“ и приветства видяното „с бурни възгласи“. Кадърът по-скоро е заимстван от кинохрониката, но пък знае ли човек?

Изброените „специални атракции“ дават повод на някои от рецензентите на „Богдан Стимов“ да заключат, че филмът е „оформен с направо прахосническо изобилие от ефекти, които не могат да бъдат надминати“. Филмовият критик на „Илюстрийртес вийнер екстраблат“ дори обяснява успеха на Алфред Дойч-Герман именно с бюджета, позволил на австриеца „да се разпорежда със замах“ – възможност, „каквато на никой друг автор никога досега не е била давана“.

Със същия замах Герман определя „местата на снимките, необходимите пътувания и височайши съгласия“. Негово дело е и „разпределянето на ролите“, той подбира участващите в „Богдан Стимов“ първокласни виенски актьори, които „от доста по-рано бяха обещали любезната си подкрепа за нашата благотворителна инициатива в полза на „Българския Червен кръст“, „Военното настоятелство“ и „Турския Червен полумесец“. „Дворцовите артисти“ обаче едва ли „благотворително“ са се втурнали в целулоидна авантюра с неясна перспектива, зарязвайки работата си в театъра, чиято трупа по това време е най-добре платената в света. Макар да се твърди, че и Георг Раймерс, „и другите артисти от „Бургтеатър“ са се поставили на разположение на „патриотичното начинание“ напълно „безкористно и несебично“.

Информацията в печата, отнасяща се за „Богдан Стимов“, неведнъж и недвусмислено подчертава, че в случая изобщо не става дума за нормална, комерсиална, търговска продукция, а за творба, „доходите от която ще бъдат предоставени изцяло за благотворителни цели“. Очаквали са се приходи, ала те предварително са били разпределени между няколко институции – една от които е Българският Червен кръст. Кой тогава е покрил разходите? Уебсайтът „Цар Симеон“, създаден и поддържан от секретариата[86] на бившия български министър-председател Симеон Сакскобургготски, се опитва да даде отговор на този въпрос:

> Във филма „Богдан Стимов“ царското семейство играе себе си. **Лентата е поръчана и платена от българското правителство**, но и с лични средства на Царица Елеонора. Задачата е да се представи благородната българска кауза извън страната. Такива са и желанията на Цар Фердинанд [...] Кое кара царя да застане пред камерата? Преди всичко стремежът да повиши славата на България и да направи всичко възможно за обединението на България [...] Всички спечелени пари от филма, Царица Елеонора дарява на „Клементинската болница“ (днес – 5-та градска)“ (https://www.kingsimeon.bg/2015/01/tehni- velichestva-tsar-ferdinad-i-tsarits/). Част от тази информация бива огласена в интернет и от други сайтове (http://bolgari.org/car_ferdinand__ pyrviiat_monarx_s_filmova_rolia-n2-9873.html;

[86] Секретариат на Н. В. цар Симеон II. Адрес: бул. „Цариградско шосе“, 9-и километър, „Врана“, 1186 София. Ел. поща: simbul@spnet.net

http://www.bgnow.eu/news.php?cat=2&cp=3&newsid=30569), като един от тях уверява:

> Създаването на филма е по идея и настояване на царица Елеонора. Поръчан е от българското правителство, но е платен преди всичко с лични средства на царицата“ (https://telegraph.bg/bulgaria/car-ferdinand-pryv-monarh-aktior-v-sveta-s-eleonora-i-kniaginite-igraiat-sebe-si-v-tretata-bylgarska-lenta-vodeni-ot-stremezha-da-povishavat-slavata-na-bylgariia-pred-sveta-37254).

Навярно в някои архивни фондове се съхраняват официални документи, които биха могли да установят и удостоверят приноса на българското правителство към бюджета на филма. Навярно един ден те ще бъдат открити и ще видят бял свят. Днес, за съжаление, киноисториците не разполагат с такива. Но пък разполагат с поредица от реални факти, свидетелстващи, че по време на всички премиерни или други официални прожекции на „Богдан Стимов“, осъществени в чужбина, са присъствали (като по задължение) представители на българската държава – пълномощният министър, генералният консул, военното аташе, дипломати, секретари… Според „Нойе фрайе пресе“ на виенската премиера „българската легация присъстваше в пълен състав“! На представлението в берлинския „Унион палас“ са налице „българският пълномощен министър Ризов и останалите членове на легацията“. Задвижени от „държавната машина“, впрегната в подкрепа на „държавния“ филм, на „царския“ филм, на „българския национален филм“!

Вторият сериозен аргумент в подкрепа на хипотезата, че поне част от бюджета на „Богдан Стимов“ е била осигурена от българския царски двор, е фактът, незнаен доскоро, ала оказал се напълно реален, че първата прожекция на филма се е състояла пред цар Фердинанд I и царица Елеонора в София.

> След като научава, че първата прожекция на „Богдан Стимов“ е насрочена за 10 май във Виена – твърди краткото съобщение, онадсловено „Прожекция на филм при царя на България“ и публикувано в. „Печски дневник“ – царят на България информира автора, че иска да види филма преди премиерата. Алфред Дойч-Герман отпътува с балканския влак за София, където представи филма… (Filmbemutató a bolgár királynál. – Pécsi Napló, 11.V.1916).

Кой е Фердинанд, че да „иска“ да види пръв „Богдан Стимов“? Толкова настоятелно, че желанието му тутакси бива удовлетворено! И то броени часове преди премиерата на филма във Виена! В случая и въпросителните, и удивителните знаци биха бързо отпаднали, ако се допусне, че монархът навярно е един от спонсорите на продукцията, един от подсигурителите на нескромния ѝ бюджет. Ако се докаже, че българският цар е реалният продуцент на филма, който като такъв има правото лично да се увери в качествата на крайния резултат, за който се е охарчил, да оцени творбата и да прецени дали тя става или не става за показ…

Третото доказателство и днес може и да се види, и да се пипне, и да се прочете в Националния политехнически музей в София, където се съхранява дървена кутия, декорирана със сребърен плакет, върху който е гравиран следният благодарствен надпис: „На Негово Величество цар Фердинанд Български с дълбока почит за благосклонното финансово подпомагане [huldvoll bewiesene Förderung] на немското филмово изкуство. Берлин през военната 1916. Projektions Aktien-Gesellschaft „UNION“. Изразът „huldvoll bewiesene Förderung“ може да се преведе и като „благосклонно оказана подкрепа“, „die Förderung“ означава финансова подкрепа, а „bewiesene“ – доказано…

Вярно е, че в тези дни на тежки изпитания филмопроизводството минава на „военновременен режим“, определян до голяма степен от интересите на съответната държава – така е и в Германия, и в Австро-Унгария. Но също така е вярно, че кино-къщите в тези страни, а и в останалите, въвлечени в световния конфликт, си остават търговски предприятия, чийто бизнес интерес в крайна сметка се свежда до печалбата. Която при разпространението си „Богдан Стимов“ едва ли е осигурил в изобилие. Затова и се е наложило да се прибегне до споменатата „финансова подкрепа“, която българският царски двор ще да е осигурил. Превръщайки по този начин България в държава-продуцент, поела всички или част от разноските по реализирането на филма.

Вместо епилог

Ето защо е логично да се предположи, че в случая с „Богдан Стимов“ най-вероятно става дума за явление, което днешната кинотерминология дефинира като „копродукция“. Участието на България с определен дял в този съвместен проект ѝ дава определени права върху филма съгласно международните закони за авторското право. А според него всички участващи в една обща продукция държави, независимо от размера на тяхната част, могат да обявят съответното заглавие за своя национална продукция, да го включат в националните си филмографии, да го приемат като част от историята на своето кино.

Тъкмо такъв реален факт в историята на българското кино е и филмът „Богдан Стимов“. Макар и свързал името си преди всичко с противоречивата личност на българския монарх, който година след премиерата е принуден както от решенията на чуждите Велики сили, така и от волята на собствения си народ да абдикира, „Богдан Стимов“ е един от най-ранните опити да се създаде филм с български сюжет. Той представя наивно, ала нагледно моменти от новата ни история, втъкани в контекста на тогавашната действителност, които в светлината на днешния свят звучат превратно. Въпреки този политически прочит „Богдан Стимов“ си остава своеобразно огледало на борбите на българския народ, на стремежа му за национално обединение. Друг е въпросът, че този светъл порив е бил използван за „непатриотични игри“, донесли в крайна сметка „злочестини на родината ни“. Макар и снет изцяло от чужденци, в него все още да е звучала (това личи от запазените фотоси от филма) частица от звънката и чиста мелодия на родния бит и фолклор, ще да е искряла хубостта на нашенската носия и шевица. Дори само заради това, че в ранните години на кинематографа този филм се опитва да проникне в народопсихологията на българина и посредством художествени средства да разкрие неговата душевност пред света, би трябвало да се приемат за действителни рекламните определения на чуждестранната преса – „български“ и „национален“.

ЛИТЕРАТУРА

Бакалов 2010: *Бакалов, Ростислав*. Някога на кино в Шумен (1906-1948). Шумен: ИК „Славчо Николов и Сие“, 154 с. (Bakalov 2010: *Bakalov, Rostislav*. Nyakoga na kino v Shumen (1906-1948). Shumen: IK „Slavcho Nikolov i Sie“, 154 p.).

Бакърджиев БНФ: *Бакърджиев, Васил*. Случки, спомени и преживелици около нашето кино (Мемоари, I част). Портфейл БНФ – 693а/86 П, 304 с. (Bakardzhiev BNF: *Bakardzhiev, Vasil*. Sluchki, spomeni i prezhivelitsi okolo nasheto kino (Memoari, I chast). Portfeil BNF – 693a/86 P, 304).

Гендов 2016: *Гендов, Васил*. Трънливият път на българския филм 1910-1940. Мемоари. Българска национална филмотека. София: Фабер, 376 с. (Gendov 2016: *Gendov,*

Vasil. Tranliviyat pat na balgarskiya film 1910-1940. Balgarska natsionalna filmoteka Memoari. Sofia: Faber, 376 p.).

Златева 2004: *Златева, Анка*. Австрийските дарители за България 1912-1918. Български традиции и чужд опит. София: МИГ принт ЕООД, 198 с. (Zlateva 2004: *Zlateva, Anka.* Avstriyskite dariteli za Balgaria 1912-1918. Balgarski tradizii i chuzhd opit. Sofia: MIG print EOOD, 198 p.).

История 2008: История на България по дати. Българската хроника. София: КК Труд, 512 с. (Istoria 2008: Istoria na Balgaria po dati. Balgarskata chronika. Sofia: KK Trud, 512 p.).

Киноизкуството в България 1960: Киноизкуството в България. Филмографии и други справочни материали. Държавен киноархив при Управлението на кинематографията. София: Наука и изкуство, 130 с. (Kinoizkustvoto v Balgaria 1960: Kinoizkustvoto v Balgaria. Filmografii i drugi spravochni materiali. Darzhaven kinoarchiv pri upravlenieto na kinematografiyata. Sofia: Nauka i izkustvo, 130 p.).

Костов 1999: *Костов, Костадин*. На кино в Пловдив. Пловдив: Веда Словена, 1999, 144 с. (Kostov 1999: *Kostov, Kostadin*. Na kino v Plovdiv. Plovdiv: Veda Slovena, 144).

Кърджилов 1985: *Кърджилов, Петър.* Български ли е „българският национален филм“ „Богдан Стимов“? – Кино и време, № 23, 1985 (Kardjilov 1985: *Kardzhilov, Petar*. Balgarski li e „balgarskiyat natsionalen film“ „Bogdan Stimov“? – Kino i vreme, Nr. 23).

Кърджилов 1987: *Кърджилов, Петър*. Български игрални филми. Том I. 1915-1948. София: Издателство „Д-р Петър Берон“, 248 с. (Kardjilov 1987: *Kardzhilov, Petar*. Balgarski igralni filmi. Tom I. 1915–1948. Sofia: Izdatelstvo „D-r Petar Beron“, 248).

Кърджилов 2021: Ангелът на милосърдието. Царица Елеонора и хроникално-документалното кино в България. - Дзяло № 19, 81 с. (Kardzhilov 2021: *Kardzhilov, Petar*. Angelat na milosardieto. Tsaritsa Eleonora i hronikalno-dokumentalnoto kino v Balgaria. – Dzyalo 19, 81 p.).

Миндов БНФ: *Миндов, Димо*. Историческа справка за киното в град Русе (Мемоари). Портфейл БНФ – 785/965, Инв. № 116, 18 с. (Mindov BNF: *Mindov, Dimo*. Istoricheska spravka za kinoto v grad Ruse (Memoari). Portfeil BNF – 785/965, Инв. № 116, 18).

Янакиев 2003: *Янакиев, Александър*. Синема.bg. София: Титра, 336 с. (Yanakiev 2003: Yanakiev, Aleksandar. Sinema.bg. Sofia: Titra, 336).

Fritz, Walter 1967: *Fritz, Walter*. Die Österreichischen Spielfilme der Stummfilmzeit (1907-1930). Österreichisches Filmarchiv. Wien: Österreichische Gesellschaft für Filmwissenschaft, 300 S.

Lamprecht, Gerhard 1969: *Lamprecht, Gerhard*. Deutsche Stummfilme 1915-1916 [Bd. 3]. Berlin: Deutsche Kinemathek, 593 S.

ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ:

Дневник / Dnevnik (София)

Ежедневен бюлетин на Благотворителния комитет за граждански грижи (Варна)/ Ezhedneven byuletin na Blagotvoritelniya komitet za grazhdanski grizhi (Varna)

Зора / Zora (София)

Камбана /Kambana (София)

Кино и време / Kino i vreme (София)

Мир / Mir (София)

Народни права / Narodni prava (София)

Утро / Utro (София)
Филм / Film (София)

Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung / Берлински всекидневник и търговски вестник (Berlin)
Berliner Volks-Zeitung / Берлински народен вестник (Berlin)
Dresdner [Dresdener] Anzeiger / Дрезденски реклами (Dresden)
Fackel, Die / Факел (Wien)
Fremdenblatt / Чуждестранен вестник (Wien)
Illustrierte Filmwoche / Филмова седмица в илюстрации (Berlin)
Illustriertes Wiener Extrablatt /Извънреден илюстриран виенски вестник (Wien)
Interessante Blätter / Интересни страници (Wien)
Kinematograph, Der / Кинематограф (Düsseldorf)
Kinematographische Rundschau / Кинематографичен преглед (Wien)
Lichtbildbühne /Снимачна сцена (Berlin)
Mozi világ / Киносвят (Budapest)
Mozihét. Kino-Woche / Киноседмица (Budapest)
Neue freie Presse / Нова свободна преса (Wien)
Neues Wiener Journal / Нов виенски дневник (Wien)
Neues Wiener Tagblatt / Нов виенски ежедневник (Wien)
Pall Mall Gazette, The (London)
Pécsi Napló / Печски дневник (Pécs)
Pesti Napló / Пещенски дневник (Budapest)
Soproni Napló / Шопронски дневник (Sopron)
Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette (Sunderland)
Szinházi Élet / Театрален живот (Budapest)
Verbotene Kinematographenbilder / Забранени кинематографически картини (Berlin)